

ವಿಕೃತಿ-ವಿಜ್ಞಾನ

ಲೇಖಕರು

ಡಾ॥ ಕೆ. ಜಿ. ಹಿರೇಮತ್ರ

ಪ್ರಾಚಾರ್ಯರು,

ಸಿದಗಿ ಶ್ರೀ ಶಾಂತಿವರ್ಮಣ ಅಯುವೇದ ಮುದಿಕಲ್ ಕಾಲೇಜ
ಹಾದೇರಿ.

ಸದಸ್ಯರು, ಕನಾಫಟಕ ಅಯುವೇದ ಪುತ್ತು ಯುನಾನಿ
ಪ್ರೇದ್ಯಮಂಡಳಿ, ಬೆಂಗಳೂರು.

KLE UNIVERSITY
BMKAM LIBRARY

04629 LB:4:3 N95

ಕಲ್ಕಾಶ್ವಂ ಪ್ರಕಾಶನ

ವಿಕೃತಿ-ವಿಜ್ಞಾನ

ಲೇಖಕರು

ಡಾ॥ ಕೆ. ಜೆ. ಹಿರೇಮರ

ಪಾರಚಾರ್ಯರು,

ಖಂಡಗಿ ಶ್ರೀ ಶಾಂತವಿರೇಶ್ವರ ಆಯುಹೇದ ಮೆಡಿಕಲ್ ಕಾಲೇಜ
ಹಾರೇರಿ

ಸದಸ್ಯರು, ಕನಾಫಿಕ ಆಯುಹೇದ ಮತ್ತು ಯುನಾನಿ ವೈದ್ಯವಂಡಿ,
ಬೆಂಗಳೂರು.

ಡಾ॥ ಎಸ್. ಕೆ. ಹಿರೇಮರ

M.D. (Ayn.)

ಉಪನಾಯಕರು, ಬಿ.ಎಮ್.ಕೆ. ಆಯುಹೇದ ಮಹಾವಿದ್ಯಾಲಯ,
ಬೆಳಗಾವಿ

ಕಲ್ಮೇಶ್ವರ ಪ್ರಕಾಶನ
ಕ

ಮುನ್ಸುಡಿ

ಡಾ॥ ಕೆ. ಜಿ. ಹಿರೇಮಾತರವರು ಈಗಾಗಲೇ ದುರ್ವಣುಣ ವಿಚ್ಛಾನ
ಮತ್ತು ಅಯುಮೇದೀಯ ಬೈಷಣ ನಿರ್ವಾಣ ಭಾಗ ರ ಹಾಗೂ ಭಾಗ
ಉ ಈ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಅಯುಮೇದ ಶಿಕ್ಷಕರು ಮತ್ತು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ
ಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದೇ ಹೇಳಲಿಕೆ ಸಂತೋಷ
ವಾಗುತ್ತದೆ. ಬೆಳಗಾಂವಿಯವರಾಗಿ ನಿವೃತ್ತಿಯ ಸಂತರ ಬರಹವನ್ನು
ಹಸಂದುವರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿದ್ದು ಹೇಮ್ಮೆಯ ವಿಷಯ. ಈಗ ಇವರು
ಹಸಂದುವರಿಸಿಕೊಂಡು ಶಾಂತವೇರೇತ್ತರ ಅಯುಮೇದ
ಹಸೇರಿಯ ಶ್ರೀ ಸಿಂದಿಗಿ ಶಾಂತವೇರೇತ್ತರ ಅಯುಮೇದ
ಕಾಲೇಜಿನ ಪ್ರಾಚಾರ್ಯರಾಗಿ ಕಾರ್ಯ ವಾಡುತ್ತು “ವಿಕೃತಿ ವಿಚ್ಛಾನ” ಈ
ವಿಷಯವಾಗಿ ಒಂದು ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಸಮೀಕ್ಷಿ ಮತ್ತೊಂದು ಉಪಕಾರವನ್ನು
ವಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ನಿದಾನ ಪಂಚಕ, ವಾರ್ಧಿ, ಇವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅಲ್ಲದೇ
ವಾರ್ಧಿಕ್ಕಮತ್ತೆ, ಕ್ರಿಮಿ ವಿಚ್ಛಾನ ಹಾಗೂ ಇನ್ನಿತರ ಪರೀಕ್ಷೆ ವಿಧಿಗಳನ್ನು
ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಗ್ರಂಥವು ದ್ವಿತೀಯ ವೃತ್ತಿಯ
ಬಿ. ಎ. ಎಮ್. ಎಸ್. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಒಟ್ಟೇ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ
ಗ್ರಂಥವಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥವು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು, ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು ಹಾಗೂ
ಅಯುಮೇದ ಚಿಕಿತ್ಸಕರಿಗೆ ಉತ್ತಮ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿಯಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥ
ವನ್ನು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಪಠ್ಯಪ್ರಸ್ತಕವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲು ಯೋಗ್ಯ
ವಾಗಿದೆ.

ಡಾ॥ ಹಿರೇಮಾತರವರು ಅಯುಮೇದ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಶರಣತರಿದ್ದು
ಉತ್ತಮ ಚಿಕಿತ್ಸಕರು ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಿಗೆ ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು
ಬರೆಯಲು ಭಗವಾನ್ ಧನ್ಯಸ್ತರಿಯು ಅಯುರಾರೋಗ್ಯ ದಯಪಾಲಿಸ
ಲೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ.

ಡಾ॥ ಎಸ್. ಎಂ. ಅಂಗಡಿ

ನಿರ್ದೇಶಕರು

ಭಾರತೀಯ ವೃದ್ಧಪದ್ಧತಿಗಳು
ಮತ್ತು ಹೋಮಿಯೋಪತಿ ನಿರ್ದೇಶನಾಲಯ
ಧನ್ಯಂತರಿ ರಸ್ತೆ-ಬೆಂಗಳೂರು:

ଅଭ୍ୟାସାର୍ଥୀ

ವಿಕೃತಿ ವಿಚಾನ ವಿಷಯದ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಅಮಾಲ್ಯವಾದ ಗ್ರಂಥ
ವನ್ನು ಡೊ. ಕೆ. ಜೆ. ಹೀರೇಮಾರ್ತರು ರಚಿಸಿ ಶಯುಮೇಂದ್ರ ಅಧ್ಯಾಪನ
ಕ್ಕೇತ್ತರದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಕೊರತೆಯನ್ನು ತುಂಬಿದ್ದ ರೆ. ಇದು ಪ್ರೇದ್ಯರಿಗೂ,
ಅಧ್ಯಾಪಕರಿಗೂ ಹಾಗೂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೂ ಅತ್ಯಂತ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ
ಗ್ರಂಥವಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಮಾದರಿಯ
ಗ್ರಂಥವು ಇದೊಂದೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತ್ವ ಆಗಲಾರದು.
ಗ್ರಂಥವು ಇದೊಂದೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತ್ವ ಆಗಲಾರದು.
ಇವರು ಅನುಭವೀ ಪ್ರೇದ್ಯರಾಗಿದ್ದು ಆವರ ಲೇಖನಿಯಿಂದ ಇನ್ನೂ
ಇಂತಹ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗ್ರಂಥಗಳು ಹೊರಬರಲಿ ಎಂದು ಆಶಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಡಾ॥ ಜಯಪ್ರಕಾಶ ನಾರಾಯಣ
 B.S.A.M M,B.B S. M.D.(Ayu)
 ಅಧ್ಯಕ್ಷರು
 ಕನಾರ್ಚಿಕ ಆಯುರ್ವೇದ ಮತ್ತು
 ಯುನಾನಿ ವೈದ್ಯ ಮಂಡಳಿ
 ಧನ್ಯಂತರಿ ರಸ್ತೆ-ಬೆಂಗಳೂರು

ಬೆಂಗಳೂರು
11-2-1995

11-2-1995

ಆಯುವೇದ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯರೆನಿಸಿದ ಡಾ॥ ಕೆ. ಜೆ. ಹಿರೇಮಂತ
ಅವರಿಂದ ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ಒಂದು ಖಾತ್ರಮು ಆಯುವೇದ
ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿ ಮಹಾತ್ಮರವಾದ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.
ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಈಗಿನ ಪರ್ಯಾಕ್ರಮಕ್ಕನುಸರಿಸಿ ಗ್ರಂಥಗಳ ಕೊರತೆ ಸಾರ್ಕಷ್ಟಿ
ಇರುವದು. ಇದನ್ನು ಅವರು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ತುಂಬಿ ಶಂದಿದ್ದಾರೆ
ಎಂದು ಹೇಳಲು ನನಗೆ ಸಂತೋಷವೆನಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇವರಿಂದ ಇನ್ನೂ ಆನೇಕ
ಗ್ರಂಥಗಳ ರಚನೆಯಾಗಲಿ ಎಂದು ಹಾರ್ಜಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಡಾ॥ ಎಸ್. ವಿ. ಸರ್ವದಿ

పూర్వాంగులు

ದಿ.ಜಿ.ಎಂ್. ಆಯುವೇದಿಕ ಮೆಡಿಕಲ್ ಕಲೇಜ

ଗଦଗ.

ಸದಸ್ಯರು, ಕ.ಆ.ರು. ವೈದ್ಯಮಂಡಳಿ ಬೆಂಗಳೂರು ಮತ್ತು ಸದಸ್ಯರು ಸೆಂಟ್‌ಲ್ ಕೌನ್ಸಿಲ್ ಆಥ್ ಐಂಡಿಯನ್ ಮೆಡಿಸಿನ್ ದಿಲ್ಲಿ.

ದ್ವಾರೆ || ಕೆ. ಜೆ. ಹುರ್ಮಿತರು ಕನ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅಯುಂಹೇದ ಕ್ಷೇತ್ರ
ದಲ್ಲಿ ಚಿರಪರಿಚಿತರು ಇವರಿಂದ ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳು ಈಗಾಗಲೇ ರಚಿತ
ವಾಗಿದ್ದು ಇದೀಗ ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನಮೇಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿ ಅಯುಂಹೇದ
ಕಾಲೇಜ ಶಿಕ್ಷಕ ಹಾಗೂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.
ಇವರಿಂದ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳು ಬರಲೆಂದು ಹಾರ್ಡ್‌ಸುತ್ತೇನೇ,

ಡಾ॥ ಎಸ್. ಎಫ್. ೧೯೯೬

ನವನಗರ—ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ

ಸದಸ್ಯರು ಕ.ಆ.ಯ್ಯಾ. ಪ್ಲಿಟ್ಟೆಮಂಡಳಿ
ಬೆಂಗಳೂರು.

ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ ନୁଦି

ಯೋ ವಿಶ್ವಂ ವಿದಧಾತಿಃ ಪಾತಿ ಸತತಂ ಸಂಹಾರೆಯತ್ಯಂಜಸಾ ।
ಸ್ವಾಷಾ ದಿವ್ಯಪುರೌಷಧೀಂಶ್ಚ ವಿವಿಧಾನ್ ದೂರೀಕರೋತ್ಯ-
ವಂಯಾನ್ ।

• ಬಿಭಾಗಕ್ಕೋಣಜಲಿನಾ ಚರ್ಚಾಸ್ತಿ ಭುವನಂ ಶಿಂಯುಂಪುಂಬಾಂ 0
ಫುಟಿಂ

ತಂ ಧನ್ಯಂತರಿರೂಪಮೀತಮಾಮಲಂ ವಂದಾವಂತೇ ಶ್ರೀಯಸೇ ॥

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಯಂವೇದ ಪಠ್ಯಗ್ರಂಥಗಳ ಕೊರತೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಇರುವದೆಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಯಃ ಅದು ತಡ್ಡ ಶಿಕ್ಷಕರ, ಅಲ್ಲದೇ ಸರಕಾರದ ನಿರುತ್ವಾತ್ಮಕವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಆಯಂವೇದ ವಿಷಯಗಳ ಪ್ರಾಧಮಿಕ ಮತ್ತು ಸಮ್ಮಾನ ಜ್ಞಾನವು ಆಯಂವೇದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಆಗುವದು ಅತ್ಯವಶ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಚ್ಯಾಪ್ಟ್ಯೂ ಯನ್ನಿಟ್ಟು ಕೊಂಡೇ ಈಗಾಗಲೇ ದ್ರವ್ಯಗಣ ವಿಜ್ಞಾನ ವಂತ್ರ ಓಪಧಿ ನಿರ್ಮಾಣಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಈಗ “ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ” ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಸಂಪುರ್ಣ ಕೌನ್ಸಿಲ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಮೆಡಿಸಿನ್ (C.C.I.M.) ದಿಲ್ಲಿ, ಇದರ ಬಿ. ಎ ಎಂ. ಎಸ್. ಪದವಿ ಪಠ್ಯಕ್ರಮಕ್ಕೂ ಸಾರವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆಧುನಿಕ ವೈದ್ಯ ಪದ್ಧತಿಯ ಮಾಲ, ಮಾತ್ರ, ಷ್ಟೋಷನ, ರಕ್ತ ಆದಿ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಭಾಷಾಂತರಿಸಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಹಾಗು ಶಿಕ್ಷಕರಲ್ಲಿ ವಿಷಯ ತಿಳಿಯುವದರಲ್ಲಿ ಗೊಂದಲವಾಗಿವ ಕಾರಣ ಅವುಗಳ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಅಂಗ್ಲಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕೊಡುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ರೋಗ ನಿದಾನ ಹಾಗು ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಸವಿಸ್ತರವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ವ್ಯಾಧಿ ನಿಶ್ಚಯಾದಲಿಕ್ಕೆ ರೋಗಪರೀಕ್ಷೆ ಮತ್ತು ರೋಗಿಪರೀಕ್ಷೆ ಈ ಏರಡು ಪರೀಕ್ಷೆಗಳು ಅತ್ಯವಶ್ಯವಾಗಿರುವವು. ರೋಗ ಪರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ನಿದಾನ, ಪೂರ್ವರೂಪ, ರೂಪ, ಉಪಶಯ ಮತ್ತು ಸಂಪೂರ್ಣ ಈ ಐದು ಉಪಯಾಗಳಿಂದ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಬರುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವಕ್ಕೆ ನಿದಾನ-ಪಂಚಕಗಳೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಅಲ್ಲದೇ ಇವು

ಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಧಿಕ್ಕಾನ್ನೇವಾರುಗಳಿಂದೂ ಕರೆಯಲಾವರು. ಉದಾ- ಮಧ್ಯ
ಮೇಹದ ಜ್ಞಾನವ್ಯಾಪಕ ನಿದಾನಪಂಗಳಿಂದ ಒಂದೇ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹು
ದಂಗಿದೆ.

ವಿದಾನ :- ಅಸ್ತ್ರಾಸುಖಿ, ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಸುಖಿ, ಸೌತ್ರ್ಯ, ಗುಡಪದಾರ್ಥಗಳ ಅತಿಸೇವನೆ.

ಪ್ರಾವರ್ಹಿಕ - ಯಸ್ತಪಾದತಲದಾಮ, ಪಿಪಾಸಾ, ತಂಡ್ರಾ, ಅಲಸ್ಯ
ಇತ್ಯಾದಿ.

ರಾಮ :- ಪ್ರಭೂತ ವುತ್ತರತಾ, ಶಿವಿಲಮಾತ್ರತಾ, ತ್ವಾಧಕ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ.
ಲುಪತಯ :- ಶೀತಮೀರೋತ್ಸವರ್ಹ (ಚ. ಏ 6. 13)

ಸಂಪರ್ಕಿ :— a) ದೋಷ-ವಾತಪರಧಾನ; b) ದೂಷ-ಸಮೃದ್ಧಾತು,
— ಸ್ವಾಸ್ಥ ಸೌರ್ಯ.

ಉದ್ದಾನುಕೂಲ ಪ್ರಾಯ. ಮೀ.
c) ಸೈಲೋತೆಲೋಡುಟ್ಟು - ಹೇದ, ರಸ, ರಕ್ತ, ಮೂತ್ರ
ಉಪಸೈಲೋತಸು.

ನಿದರ್ಶನಸೇವನೆ → ಅಗ್ನಿಪಾಂಚ → ಆರೋತ್ಯವತ್ತಿ → ಸೌರತೋರೋಧ →
ಸೌರತೋರುದರ್ಶಿ → ದೋತ್ಯವಾಹಿ ಮಾಜ್ಯ ನ → ವ್ಯಾಧಿ ಉತ್ಪತ್ತಿ.

ಅದರಂತೆ ತಮಕ್ಕೆ ಸದ ಬಗ್ಗೆ ಶಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವದೂ ದಲ್ಲಿ—
ನಿದಾನ :- ಹೊಗೆ, ಧೂಳು, (ರಸಸಾಧನಾಮುಹಾತಾಭಾಗಂ ಶೀತಸ್ಯಾ ನುಂಬು
ಸೇವನಾತ್ಮ) ವೇಗಾವರೋಧ, ಇತ್ಯಾದಿ.

ಪ್ರಾವರ್ಚನ : - ಹೃತ್ಯಾಪೀಡಾ, ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯಾಲ, ಆನಾದ, ಅರತಿ ಇತ್ಯಾದಿ

ರೂಪ १- ಸತಬ್ದಿ - ಸಕ್ರಾಂತಿ - ಸತ್ಯಾಲ-ವೇಗಿಯಾತ್ರೆ ರ್ವಾಸಿಗಳು
 (ಕಪ್ಪೋತಕೂಡಿನವರ್ತೆ) ಇತ್ಯಾದಿ.

ಉಪಶಯ :- ಉತ್ಸಾಹಭಿಪ್ರೇತಿ, ಮಲಗಿದರೆ ಶ್ವಾಸಹೆಚ್ಚುವದು.
ಕೂತ್ರಾಗಸಲು, ಆರಾಘುವೆನಿಸುವದು.

ಶ್ರೀತ್ಯಾದ-ಶ್ರೀತಹವೇ-ಗುರುಭೋಜನ-ವ್ಯಾಯಾಮ
ಅನುಪಶಯಂ ४- ಶ್ರೀತ್ಯಾದ-ಶ್ರೀತಹವೇ-ಗುರುಭೋಜನ-ವ್ಯಾಯಾಮ
ಅನುಪಶಯಂ ५- ಶ್ರೀತ್ಯಾದ-ಶ್ರೀತಹವೇ-ಗುರುಭೋಜನ-ವ್ಯಾಯಾಮ

ಸಂಪ್ರಯೋಗಿತೆ I- a) ದೊರ್ಮಾ-ಹರಳ, ಉಖುರಾಣಿ
 b) ದೊರ್ಮಾ-ರಸ c) ಸೋರ್ತೆಸ-ಪರಣವಹ
 d) ಇನ್‌ಸಾರ್ಟಾ ನ್-ಇವನ್‌ಹಾರೆಯೋತ್

- e) ಸೋರ್ತೋದುಪ್ಪಿಲಕ್ಷ್ಯಾ-ಸಂಗ
- f) ವ್ಯಾಧಿ ಅವಸ್ಥೆ-ಚಿರಕಾರಿ
- g) ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ರ್ಯ-ಅಪ್ಯ.

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ನಿದಾನ ಪಂಚಕಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಧಿಜ್ಞಾನ ಮಾಡಲು ಬರುವದು.

“ಪ್ರಯತ್ನಸ್ಯ ಪ್ರಭುವೇದ್ಯಃ ನವ್ಯೇದ್ಯಃ ಪ್ರಭುರಾಂಯಾಷಃ”
ವ್ಯೇದ್ಯನು ಆಯುಷ್ಯದ ಪ್ರಭುವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನದ ಪ್ರಭುವಿರುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ರೋಗದ ಸಮ್ಯಕ್ ಜ್ಞಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದು ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ ಉಪಚಾರ ಅಥವಾ ಚಿಕಿತ್ಸೆಮಾಡುವ ಸತತ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ವ್ಯೇದ್ಯನು ಮಾಡುವದು ಅವನ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ.

ನಾನು ಐಣಿ ಎಟಿಲರಲ್ಲಿ ಬಿ. ಎಂ. ಕೆ. ಆಯುವೇದ ಕಾಲೇಜ, ಬೆಳಗಾಂವಿ ಇದರ ಪ್ರಾಚಾರ್ಯರ್ ಹಂಡೆಯಿಂದ ನಿವೃತ್ತನಾದ ನಂತರ ನನ್ನ ಸ್ವಂತದ ವ್ಯೇದ್ಯಕೇಯ ವ್ಯವಸಾಯವನ್ನು ಮಂಂದುವರೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವ ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದೆ. ಶ್ರೀ ಮನ್ಮಹಾರಾಜ ನಿರಂಜನ ಜಗದುರುಪೂರ್ಜ ಡಾ. ತೋಂಟಿದ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳು, ಹಾವೇರಿಯಲ್ಲಿ ಐಣಿ ರಲ್ಲಿ ಆಯುವೇದ ಕಾಲೇಜನ್ನು ಹೊಷದಾಗಿ ಆರಂಭ ಮಾಡಿದರು. ಮತ್ತು ಅವರ ಅಪ್ರಾಣೀಯ ಮೇರಿಗೆ ಈಗ ನಾನು “ಸಿಂದಗಿ ಶಾಂತವಿರೇಶ್ವರ ಆಯುವೇದ ಮೆಡಿಕಲ್ ಕಾಲೇಜಿನ ಪ್ರಾಚಾರ್ಯನಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಒಂದು ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸುವ ಸುಯೋಗ ಬಂದಧೂ ಕೂಡಾ ಪರಮಪೂರ್ಜ ಲಿಂಗೇಕ್ಯ ಶ್ರೀ ಸಿಂದಗಿ ಶಾಂತವಿರೇಶ್ವರ ಅವರ ಪ್ರೇರಣೆಯೇ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ನನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹರಿಸಿ, ಪೋರ್ತ್‌ಫ್ರಾಂಕಿಸ್, ನನ್ನಂದ ಅಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ಇಂಥ ಒಂದು ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ದಯಾಪಾಲಿಸಿದ ನನ್ನ ಎಲ್ಲ ಗಂರು-ಹಿರಿಯರಿಗೆ, ಬಂಧುಗಳಿಗೆ ಹಾಗು ಇನ್ನಿತರ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹಾಗು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದ ಎಲ್ಲ ಮಹನೀಯರಿಗೆ ನನ್ನ ಅನಂತ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳನ್ನು ಈ ಮೂಲಕ ಅರ್ಪಿಸಲು ಅನಂದ ಮಾನುತ್ತದೆ. ನನ್ನ ಮೇಲಿನ ಟ್ರೇತಿ ಹಾಗು ವಿಶ್ವಾಸಮಿಟ್ಟು ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ

ಮುನ್ನಡಿಯನ್ನು ಬರೆದು ಕಳೆಸಿದ ಡಾ. ಎಸ್. ಎಮ್. ಅಂಗಡಿ, ನಿದರ್ಶನಕರು ಭಾ. ವೈ. ಪದ್ಮತಿ, ಬೆಂಗಳೂರು ಅವರಿಗೂ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು. ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆ ಅಭಿಪೂರ್ಯ ರೆಳ್ಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ ಡಾ. ಜಯಪ್ರಕಾಶ ನಾರಾಯಣ, ಡಾ. ಎಸ್. ಏ. ರೆಳ್ಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ ಡಾ. ಹರೇಮಾರ ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ನನ್ನ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ಹಾಗು ಡಾ. ಎಸ್. ಎಫ್. ಹಿರೇಮಾರ ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳನ್ನು ಈ ಮೂಲಕ ಹೇಳಲು ಆನಂದಮಾನುತ್ತದೆ. ಇದೇ ವಾದಾವಿದ್ಯಾಲಯದ ದ್ವಿತೀಯ ವೃತ್ತಿಯ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಶ್ರೀ ಜಿ. ಆರ್. ವಾದಾವಿದ್ಯಾಲಯದ ದ್ವಿತೀಯ ವೃತ್ತಿಯ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಗ್ರಂಥದ ಹಾಸ್ತಪತ್ರಿ ಹೊಂಬಾಳಿಮಾರ ಹಾಗು ಇನ್ನಿತರ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಗ್ರಂಥದ ಹಾಸ್ತಪತ್ರಿ ಯಾನ್ನು ನಿರ್ವಿಷಲು ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರಿಗೂ ಅಭಿನಂದನೆ ಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಆನಂದಮಾನುತ್ತದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅಲ್ಪಾಪಧಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಆನಂದಮಾನುತ್ತದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅಲ್ಪಾಪಧಿಯಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಮಹಿಳಾ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಪ್ರೇಸ್‌ದ ಯಾಲ್ಕರಿಗೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಶ್ರೀ ಯಾ. ಎಸ್. ಕುಂಡೆಯರಿಗೂ ಹಾಗೂ ವಾಲಕರಿಗೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಶ್ರೀ ಯಾ. ಎಸ್. ಸುಲೋಚನಾ ಎನ್. ಭಟ್ಟ ಇವರಿಗೂ ನನ್ನ ಅಭಿನಂದನೆಗಳು ಹೇಳಿದಿರಲಾರೆ.

ಆಯುವೇದ ಕಾಲೇಜಿನ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು ಈ ಗ್ರಂಥದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಸಲಹೆ-ಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ ಅದನ್ನು ಈ ಗ್ರಂಥದ ಮುಂದಿನ ಆವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೆನು. ಈ ಗ್ರಂಥದ ಮುಂದಿನ ಆವೃತ್ತಿಯು ಬರುವದೆಂಬ ಆಶೆಯಿಂದ ಮಹಾಮಹಿಮು ಶ್ರೀ ಕಲ್ಮೇಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆ.

ನಿದಾನ

ವ್ಯಾಧಿಯ ಜ್ಞಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಧನೆಗಳಿಗೆ ನಿದಾನ ಪಂಚಕಗಳು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಯಂತಸ್ಸಿಗೆ ಇವು ಅತ್ಯವಶ್ಯಕ. ವ್ಯಾಧಿಜ್ಞಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದೇ ನಿದಾನ. ಇದೇ ವ್ಯಾಧಿ ವಿನಿಶ್ಚಯ, “ನಿದಾನಂ ಪೂರ್ವರೂಪಾಣಿ ರೂಪಾಣ್ಯಪರ್ಯಯಸ್ತಫಾ ॥
ಸಂಪಾರ್ಪಿತೀತಿ ವಿಜ್ಞಾನಂ ರೋಗಾಣಾಂ ಪಂಚಧಾ ಸ್ತುತಮ್ ॥” ✓

ವಾ.ನಿ. 1

ನಿದಾನ, ಪೂರ್ವರೂಪ, ರೂಪ, ಉಪರ್ಯಯ ಮತ್ತು ಸಂಪಾರ್ಪಿತ ಇವು ಏದು ವ್ಯಾಧಿನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಸಾಧನಗಳು. ಇವುಗಳಿಗೆ ನಿದಾನ ಪಂಚಕಗಳು ಎನ್ನುವರು.

ನಿದಾನ ಮತ್ತು ಸಂಪಾರ್ಪಿತ ಮೂಲಕ ವ್ಯಾಧಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯ ಸ್ವರೂಪ ಅಥವಾ ಕಾರಣ ತಿಳಿಯಲ್ಲಿ ಅನುಕೂಲವಾಗುವದು. ಅದ್ದರಿಂದ ಇವುಗಳಿಗೆ ಹೇತು ಎನ್ನುವರು. ರೂಪ, ಪೂರ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ಉಪರ್ಯಯಗಳ ಮೂಲಕ ವ್ಯಾಧಿಜ್ಞಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಬರುವದು. ಇವುಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನಿತ್ಯ ಹೇತು ಎಂದು ಕರೆಯಬಹುದು. ಉತ್ಪತ್ತಿಯ ಕಾರಣ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಶೇರೆ ಅಂಶಗಳ ವ್ಯಾಧಿಯ ಸ್ವರೂಪ ಜ್ಞಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ನಿದಾನ ಎನ್ನುವರು.

ಇಲ್ಲ “ನಿ” ಎಂಬುದು ಉಪಸರ್ಗ. ಇದಕ್ಕೆ “ನಿಶ್ಚಯ” ಎಂದು ಅರ್ಥವಿದೆ. “ದೀರ್ಘತೆ” ಅಂದರೆ ವ್ಯಾಧಿಯ ಪ್ರತಿಪಾದನ ನಿಶ್ಚಯ ರೂಪದಿಂದ ಮಾಡುವದು. ವ್ಯಾಧಿಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು, ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಇವುಗಳು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ವ್ಯಾಧಿಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ ಪಂಚನಿದಾನಗಳ ಸಮರ್ಪಕ ಜ್ಞಾನ ಅತ್ಯವಶ್ಯ. ಆ ವ್ಯಾಧಿಯ ಬಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಜ್ಞಾನ ಹೊಂದಲು ಸಾಧ್ಯ. ವ್ಯಾಧಿಯ ವಿವಿಧ ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ಅದರ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗೆ ಸಹಾಯಕ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಈ ಪಂಚನಿದಾನಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಈ ಪಂಚನಿದಾನಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವದು ಮಂದಪ್ರವಾಗಿದೆ. ಕೇವಲ ಒಂದರ ಮೂಲಕ ವ್ಯಾಧಿಜ್ಞಾನ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಕಾರಣ ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಜ್ಞಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ತಿಳಿಯುವಕೆ ಅತ್ಯವಶ್ಯವಾಗಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ :- “ಯತ್ರ ಯತ್ರ ಧೂಮಃ ತತ್ರ ತತ್ರ ಪರ್ಮಿಃ ॥” ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಾವು ಅನುಮಾನ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ, ಅಪ್ಯೂಪದೇಶ,

ನಿದಾನಪಂಚಕ-ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ

1

ವಿಷಯಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

ಅನುಕ್ರಮಾಂಕ	ಪ್ರಬ್ರಹ್ಮಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ
1) ನಿದಾನ.	1
2) ಪೂರ್ವರೂಪ-	17
3) ರೂಪ	21
4) ಉಪರ್ಯಯ	25
5) ಸಂಪಾರ್ಪಿತ	31
6) ಷಟ್ಕರ್ತಿರೂಪಾಣಿಗಳು	39
7) ಉಪದ್ರವ	44
8) ಸ್ತೋತ್ರಸ್ನಾನ	47
9) ವ್ಯಾಧಿ	68
10) ವ್ಯಾಧಿಘಟಕಗಳು	98
11) ವ್ಯಾಧಿಗಳ ಸಾಧಾರ್ಯಸಾಧ್ಯತ್ವ	115
12) ವ್ಯಾಧಿಯ ವಿವಿಧ ಅವಸ್ಥೆಗಳು	120
13) ದೋಷಗತಿ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಧಿಮಾರ್ಗ	129
14) ವ್ಯಾಧಿಕ್ಷಮತ್ವ	132
15) ಅಪ್ರಾಪ್ಯ ಮಾಹಾಗದ	150
16) ಅರಿಪ್ರಾಪ್ಯ	155
17) ಜನಪದೋಧ್ಯಂ	159
18) ಕ್ರಿಮಿ ವಿಜ್ಞಾನ	164
19) ರುಗ್ ಪರೀಕ್ಷಾ ನಿರೂಪಣ	171
20) ಮೂತ್ರ ಪರೀಕ್ಷೆ	182
21) ನಿಷ್ಠೀವನ ಪರೀಕ್ಷೆ	188
22) ಮಲ ಪರೀಕ್ಷೆ	191
23) ರಕ್ತ ಪರೀಕ್ಷೆ	195

ಇರುತ್ತಿರುತ್ತದೆ ತಾಂಡಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆಯೋ ಅಂತಿ 113 - ವ್ಯಾಧಿಯ ಜಾನವನ್ನು ಕೂಡಾ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಧಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮೂಲಕ ವಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಅಯಂ ಸೀದಷ್ಟಾ ಲಾದ್ವೀಶವಾದ ರೋಗವ ಅಥವಾ ವ್ಯಾಧಿಯ ನಿವಾರಣೆಯನ್ನು ಅಥವಾ ವ್ಯಾಧಿಯ ಸಮ್ಯಕ್ಕಾಣ ನಿಂದ ಅಗ್ನೈ. ವ್ಯಾಧಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣೇಭೂತವಾಗಿರುವಂಥ ಎಂಫ್ಯಾಹಾರ, ವಿಹಾರ, ಅಪಘ್ಯಾತ್ಯಾದಿಗಳ ಉಪಯೋಗವು ವ್ಯಾಧಿಕ್ಕಾಣ ನಿಂದ ಸಲುವಾಗಿ ಎಮ್ಮೆ ಉಪಯುಕ್ತತೆಯೇಯೋ ಅವೇ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಲ್ಲಿ ಹಫ್ಯವು, ಉಪಯುಕ್ತ ವಿರುವದು. ಅದ್ದರಿಂದ ಸಂಶುತ್ತರು ಅಪಘ್ಯಾವಜ್ಯವೇ ಒಂದು ಚಿಕಿತ್ಸೆ ವಂದಿಧಾತೆ?

“ವ್ಯಾಧಿ ಪರೀಕ್ಷಾರೂಂ ಚ ಸಂದೇಹ ಜಾತೆಯೆಸ್ಯ ।

ವ್ಯಾಧಿ ಹೇತು ಸ್ತೋಮಾ ದೃಶ್ಯತೇ ನ ಪರಿಷ್ಟತೇ ।

ಪದಂ ಆದ ಹೇತರುನಾಂ ವ್ಯಾಧಿ ಪರೀಕ್ಷಣಾಃ ॥ (ಚ. ನ.)

ಅಪಘ್ಯಾವು ವ್ಯಾಧಿ ವಿನಿಷ್ಟಯಕೇ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾವ ಅಪಘ್ಯಾದ ಮೂಲಕ ವ್ಯಾಧಿಯಂಟಾಗಿರಬಹಂದು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಉದಾಹರಣೆಗೇ ಶೂಲ, ಉದರೋತ್ಸೇದ, ದ್ರವಷಂಲಪ್ರಪೃಶಿ ವಳಂತಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಬಾಲಕರಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ವ್ಯಾಧಿ ನಿಶ್ಚಯ - ಕಷ್ಟಕರವಾಗುವದು. ಇಂಥಿ ತ್ವಿಷಸ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಉದರ, ಶೂಲ, ಗ್ರಹಣಿ, ಅಗ್ನಿ ವಾಂದ್ಯ, ಅಜೀಣಾ ಏಂಬ ಸಂದೇಹಗಳು ಉಂಟಾಗುವವು. ಇಂಥಾಗಿ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಬಾಲಕರ ಮೃದ್ಬಹಕ್ಷಣದ ಇತಿಹಾಸ ತಿಳಿಯುವದು. ಆದುಕ್ರಮಿಂತೋಗ ಎಂದು ಕಲ್ಪನೆಬರುವದು.

ನಿದಾನದ ಅಥವಾ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ “ಹೇತು” ಅಥವಾ “ಕಾರಣ” ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ.

ಇದನ್ನು ಸೂತ್ರತರು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

“ಹೇತರಲಕ್ಷಣನಿದೇಶಾನ್ವಿತಾನಾನಾನಿ ।

ಅಧಾರತ್ ಹೇತು (ಉತ್ಪಾದಕ ಹೇತು) ಪುತ್ತು ಲಕ್ಷಣಗಳ (ಜಾಪ ಹೇತಂ ಪ್ರಾಣರೂಪತ್ತಿ) ನಿದೇಶನ ವಾಡುವವರ ಕಾರಣಕೇ “ನಿದಾನ” ಎಂದು ಕರೆಯುವರು. ಹೇತು ಉತ್ಪಾದಕ ಪುತ್ತು ಜಾಪಕ ಭೇದಿಂದ ಏರಡು ಪ್ರಕಾರ ಇರುತ್ತದೆ. ನಿದಾನದಿ ಪಂಚಕಗಳಲ್ಲಿ “ನಿದಾನ”

“ಉತ್ಪಾದಕ ಹೇತು” ಪುತ್ತು ಪ್ರಾಣರೂಪ ಆದಿಗಳು ॥ ಜಾಪಕ ಹೇತು” ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ನಿದಾನದ ನಿರ್ಣಯ 1 - “ನಿದ್ರಾರ್ಥಕ ವ್ಯಾಧಿರುನೇತಿ ನಿದಾನವೂ” । ಯಾವುದರಿಂದ ವ್ಯಾಧಿಯ ಪ್ರಾಣಜ್ಞಾನಾಗಲ್ಪದ್ದುವರೋ ಅದಕ್ಕಿನಿದಾನ” ಎಂದು ಕರೆಯುವರು.

“ನಿಶ್ಚಯ ದೀರ್ಘತೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ ವ್ಯಾಧಿರುನೇತಿ

ನಿದಾನವೂ ।” (ಜಜ್ಞಾ)

ಯಾವುದರ ಮೂಲಕ ವ್ಯಾಧಿಯ ಜಾನ ವಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುವದೋ ಅದಕ್ಕೆ ನಿದಾನ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು. ಭಟ್ಟರ ಮರಿಷ್ಟಂದ್ರರು ಈ ನಿರ್ಣಯ ಸ್ವೀಕಾರ ವಾಡಿದ್ದಾರೆ.

“ವ್ಯಾಧಿ ನಿಶ್ಚಯಕಾರಣಂ ನಿದಾನವೂ ।”

ಯಾವುದರಿಂದ ವ್ಯಾಧಿಯ ನಿಶ್ಚಯ ವಾಡಲಾಗುವದೋ ಅದಕ್ಕಿನಿದಾನ ಎನ್ನುವರು.

“ನಿದೀಯತೇ ನಿಬಧ್ಯತೇ ಹೇತ್ಪಾದಿ ಸಂಬಂಧಿತ್ವ ।

ವ್ಯಾಧಿರುನೇತಿ ಕೃತಾಪ್ತಿ ।” ಮಾ. ನ. 1

ವ್ಯಾಧಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಹೇತುವೇ ನಿದಾನ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

“ವ್ಯಾಧಿ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಹೇತುಃ ನಿದಾನವೂ ।” ಮಾ. ನ. 1

ರೋಗಕೇ ಯಾವುದು ಕಾರಣೇಭೂತವಾಗಿರುವದೂ ಅಂತಹ ಹೇತುವಿಗೆ “ನಿದಾನ” ಎಂದು ಕರೆಯುವರು.

ನಿದಾನದ ಲಕ್ಷಣ : - ನ್ಯಾಯದರ್ಶನಕಾರರು

“ಬುದಿ ರೂಪಲಬಿಜಾ ನಿಧಾರಂತರವೂ ।” ನ್ಯಾ. ದ. ಪು. 15

ನಿದಾನತ್ತ ತ್ವಿದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾದದ್ದು ನಿದಾನ

“ಸೈತಿಕ್ತವ್ಯತಾತ್ಕಃ ರೋಗೋತ್ಪಾದಕಹೇತುನಿದಾನವೂ ।”

ರೋಗೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದದ್ದು ನಿದಾನ.

“ನಿಮಿತ್ತಾದಿಪರ್ಯಾಯೋ ಭಿಧಿಯವಾನತ್ಪಾನಿದಾನತ್ಪಾವೂ ॥”

ಅಧಾರತ್ ನಿಮಿತ್ತ ಆದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥದ ಬೋಧವಾದರೆ ಅದಕ್ಕೆ “ನಿದಾನ” ಎಂದು ಕರೆಯುವರು.

ಇದೇ ರೀತಿ ವಿವಿಧ ಅಹಿತ ಅಧಾರ-ವಿಹಾರಗಳ ಸೇವನೆಯಿಂದ ದೂಷಣಗಳು ಪ್ರಕೋಪ ಹೊಂಡುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು ಆ ದೂಷಣಗಳು ಸ್ವಯಂ

ನಿದಾನ ಪಂಚಕ-ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ

ದೂರಿತ ದೂರ್ವಾಗಳನ್ನು ದೂರಿತಗೊಳಿಸಿ ರೋಗವನ್ನು ಒಟ್ಟಿ ವಾಡುತ್ತವೆ.
ಅದಕ್ಕೆ “ನಿದಾನ” ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಜರಕರು ನಿದಾನದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

“ತತ್ವ ನಿದಾನಂ ಕಾರಣಮಿತ್ಯಕ್ತವಂಗೇ । ಚ. ನಿ. 1

వార్షిక కారణవాగిదువదక్క నిదాన ఎన్నువరు.

ಕವಿರಾಜ ಗಣನಾಥಸೇನರು ಬಂಪ್ಯನಿಮಿತ್ತಗಳಿಗೂ ನಿದಾನ ಎಂದು
ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿ—

ಬಾಹ್ಯಂ ನಿರ್ಮಿತ್ಯಂ ರೋಗಾಣಾಂ ನಿದಾನಂ ಇತಿ ಶೀತಿಂತಪರ್ |

ವಿಧಾಯ ಧಾತುವೇ ಫ್ರೆಂಚ್‌ನ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ವಾ ರೋಗಕಾರಿ ತತ್ತ್ವ ॥

ಯಾವುದೇ ಬಾಹ್ಯಕಾರಣ ಆಫಾತ, ಜೀವಣು ವುತ್ತು ವಿಧ್ಯಾ
ಆಹಾರ-ವಿಹಾರ ಆದಿಗಳು ಶರೀರದ ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದೇ ರೋಗ ಕಾಣ
ಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ “ನಿದಾನಂ ತಾವ್ಯದಿಕಾರಣವ್” ದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ
ಕವಿರಾಜರು ಬಾಹ್ಯನಿಮಿತ್ತ ಗಳಿಗೂ “ನಿದಾನ” ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ನಿದಾನದ ಪರ್ಯಾಯಗಳು :—

 “ನಿಮಿತ್ತಹೇತ್ವಾಪಯಃ ತನಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಸಾಹಕಾರಣಃ ।
ನಿದಾನವಾದು: ಪರ್ಯಾಫಯ್ಯಃ । (ವಾ. ನಿ. 1)

ನಿಮಿತ್ತ, ಹೇತು, ಆರುತನ, ಪ್ರತ್ಯಯ, ಉತ್ತಾನ ಮತ್ತು ಕಾರಣ
ಇವುಗಳನ್ನು ನಿದಾನದ ಪರ್ಯಾಯವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

“ನಿದಾನ ಪರ್ಯಾರ್ಥಾಸ್ತು ಹೇತುನಿರ್ವಿಂಶ್ತಮಾರುತನಂ
ಕಾರಕ: ಕರ್ತಾರ ಕಾರಣಂ ಪ್ರತ್ಯೇಯಃ ಸಮಂತಾಫಿ ನಂ
ಮೂಲಂ ಯೋನಿರಿತಿ ।

ಹೇತು, ನಿಮಿತ್ತ, ಆಯತನ, ಕಾರಕ, ಕರ್ತಾರ, ಕಾರಣ, ಪ್ರತ್ಯೇಕ
ಸಮುತ್ತಾನ, ಘಾಲ, ಯೋನಿ ಎಂದು ನಿದಾನಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯಗಳನ್ನು
ಅಷ್ಟಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಕಾರರು ಹೇಳಿದಾರೆ.

“ಇದರಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ನಿರ್ವಹಿತ ವಾಯವನಂ ಕರ್ತಾರ ಕಾರಣಂ ।

ಪ್ರತ್ಯೇಯಃ ಸಮುತ್ತಾನಂ ನಿದಾನವಿಶ್ವನಧಾರಣತರವ್ಯಾ || ಚ. ನಿ. 1
ಯೇತು, ನಿಮಿತ್ತ, ಆಯಂತನೆ, ಕರ್ತಾರ. ಕಾರಣ, ಪ್ರತ್ಯೇಯ, ಸಮುತ್ತಾನ,
ನಿದಾನ, ಉತ್ತಾನ, ಮುಖ, ಪ್ರೇರಣ, ಪ್ರಕೃತಿ ಇವು ನಿದಾನದ
ಪರ್ಯಾಯಗಳು.

ರೋಗೋತ್ಪತ್ತಿಯ ಕಾರ್ಯವು ದೋಷಪಕೋಪದಿಂದ ಆರಂಭ
ಗೊಳ್ಳುವದು, ವಂತ್ಮ ದೋಷ ಪ್ರಕೋಪವಾದರೂ ಕೂಡಾ ನಿದಾನ
ಗಳಿಂದಲೇ ಆಗುವದು. ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ನಿದಾನವು ರೋಗದ ಆವ್ಯ ಕಾರಣವಾದರೆ,
ನಿದಾನ ಪರಿಚಯನೇಯೇ ಚೆಕ್ಕಿತ್ತೇಯ ಪ್ರಥಮ ಸೂತ್ರವಾಗಿದೆ. ನಿದಾನವು
ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣವಾದರೆ, ದೋಷಗಳು ಸಮಾಖ್ಯ ಕಾರಣ ಮತ್ತು ದೋಷ
ದೂಷ್ಯ ಸಮೂಚ್ಯನೇಯು ಅಸಮಾಂಯಿ ಕಾರಣ ಇರುವವು. ನಿದಾನ
ಸೇವನೆಯಿಂದ ವಾತಾದಿ ದೋಷಗಳ ಪ್ರಕೋಪ, ಅಗ್ನಿಃಾಂದ್ರ, ಖಿ-ಪೈ
ಗಣ್ಯ ಉಂಟಾಗುವದು. ದೋಷ ಇಂಥ ಸಂಗ ಅಥವಾ ಸ್ವಾನಸಂಶೋಧನೆಯವು
ಯಾವ ಸ್ವಾನದಲ್ಲಿ ಖಿ-ಪೈಗಣ್ಯ ಉಂಟಾಗಿರುವದೂ ಅಂತಹ ಸ್ವಾನ
ದಲ್ಲಾಗುವದು. ಖಿ-ಪೈಗಣ್ಯ ಹಾಗೂ ಸ್ವಾತೋದುಷ್ಯ ಇವೆರಡೂ ಒಂದೇ
ಅಥವಾದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದರೂ ಕೂಡಾ ಅವಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಂತರವಿರುವದು,
ಖಿ-ಪೈಗಣ್ಯ ನಿದಾನಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವದು. ಸ್ವಾತೋದುಷ್ಯಯು
ದೋಷ-ದೋಷ್ಯ ಸಮೂಚ್ಯನೆಯಿಂದ ಆಗುವದು. ಸಂಪಾರಿತಿಯು
ಸ್ವಾನಸಂಶೋಧನಾವಸ್ಥೆಗೆ ಖಿ-ಪೈಗಣ್ಯ ಅವಶ್ಯವಿರುವದು. ವಂತ್ಮ
ಸ್ವಾತೋದುಷ್ಯಯು ಸಂಪಾರಿತಿಯ ವ್ಯಕ್ತ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಆಗುವದು.
ನಿದಾನದಿಂದ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ದೌಷಲ್ಯತ್ವ ಪೂರ್ವವಾಗುವದು. ಈ ರೀತಿ
ಯಾಗಿ ನಿದಾನದಿಂದ ದೋಷವ್ಯದಿ ಖಿ-ಪೈಗಣ್ಯ ವಂತ್ಮ ದೂಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ
ಶೈಫಿಲ್ಯತೆ ಈ ಮೂರು ಕಾರ್ಯಗಳುಂಟಾಗುವವು. ಉದಾ :- ರಕ್ತಪಿತ್ರ
ನಿದಾನದಿಂದ ಬಿತ್ತವ್ಯದಿ, ರಕ್ತವಚಸ್ವಾತಸ್ಸಿಗಳಲ್ಲಿ ಖಿ-ಪೈಗಣ್ಯ ಹಾಗೂ
ರಕ್ತಧಾತು ಶೈಫಿಲ್ಯತೆ ಉಂಟಾಗುವವು ಅದರಂತೆ ಜ್ವರ ಹಾಗೂ ಪ್ರಮೇಹ
ಇನ್ನಿತರ ರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

ನಿದಾನ ಪ್ರಕಾರಗಳು ೪- ನಿದಾನವು ವಿಭಿನ್ನ ವಿಧಿಗಳಿಂದ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ.

- A) ಸನ್ನಿಹಿತವಾದಿ ಭೇದದಿಂದ ಜರ್ಮನ್‌ವಿಫಾ:

B) ಅಸಾತ್ಮ್ಯ ಇಂದಿರಿಯಾಧ್ಯ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ತ್ರಿಧಾ.

C) ದೋಷವಾದಿ ಉಭಯಭೇದದಿಂದ ತ್ರಿಧಾ.

D) ಉತ್ಪಾದಕ ವ್ಯಂಜಕ ಭೇದದಿಂದ ದ್ವಿಧಾ.

E) ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರ ಭೇದದಿಂದ ದ್ವಿಧಾ.

ನಿದಾನಪಂಚಕ-ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ

F) ದೋಷತ : - ಇದರಲ್ಲಿ ಮತ್ತೇ ಆರೋಪಕಾರಗಳು.

I) ಅನುಬಂಧಾನಿಬಂಧ ಭೇದದಿಂದ ದ್ವಿಧಾ.

II) ಆಶಯಾವಕಷ್ಟ ಭೇದದಿಂದ ದ್ವಿಧಾ.

III) ಗತಿಭೇದದಿಂದ ತ್ರಿಧಾ.

VI) ಪ್ರಕೃತಿ-ವಿಕೃತಿ ಭೇದದಿಂದ ದ್ವಿಧಾ!

V) ಪೂರ್ಕತ-ವಿಕೃತ ಭೇದದಿಂದ ದ್ವಿಧಾ.

VI) ಸಾಮಾನಿಕಾವಂತಾಷಭಾಯಂದಿಂದ ದ್ವಿಧಾ.

(A) ಸನ್ನಿಹಿತಾದಿ ಭೇದದಿಂದ ಜಂತನಿರ್ಧಾ :

"ಸನ್ನಿಹಿತಾದಿ ವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟ ವ್ಯಭಿಚಾರಿ ಪೂರ್ಧಾನಿಕ ಭೇದಾಚ್ಚತುಧಾ ।
ಸನ್ನಿಹಿತಾದಿ, ವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟ, ವ್ಯಭಿಚಾರಿ ಮತ್ತು ಪೂರ್ಧಾನಿಕ ಏಂದೂ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳು.

1) ಸನ್ನಿಹಿತಾದಿ :- "ಸನ್ನಿಹಿತಾದಿ ಯಥಾ- ನಕ್ತಾಂದಿನತಃಭುಕ್ತಾಂತಾ ದೋಪಪರ್ಕೋಪಸ್ಯಹೇತವಃ ನ ತೇ ಜಯಾದಿಕವಾಪ್ತ್ಯಂತೇ । ಸನ್ನಿಹಿತಾದಿ ಜ್ಞರಸ್ಯರೂಪಾದಿಸೇವಾ । ಸ. ೫೧. ೬೪.

ಸನ್ನಿಹಿತಾದಿ ಅಂದರೆ ವ್ಯಾಧಿಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಸಮೀಪದ ಕಾರಣ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ರಾತ್ರಿ. ದಿನ ಮತ್ತು ಭೋಜನಗಳು ಮಾರು ಮಾರು ವಿಭಾಗಗಳಾಗಿದ್ದು ದೋಪ-ಪ್ರಕೋಪದ ಹೇತು ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ದಿನದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಕಷ್ಠ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಿತ್ತ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯ ಸಾರ್ಯಂಕಾಲ ವಾತ ಪ್ರಕೋಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಪ್ರಕಾರ ರಾತ್ರಿಯ ಆದಿ, ಮಧ್ಯ ಮತ್ತು ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ, ಭೋಜನದ ಆಮ. ಪಚ್ಯಮಾನ, ಪಕ್ಷ ಎಂಬ ಮಾರು ವಿಭಾಗಗಳು ಕ್ರಮಾಗ್ತಿ ದೋಪಪರ್ಕೋಪದ ಹೇತುಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಪ್ರಕೋಪಗಳಿಗೆ ಸಂಜಯದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿರುವದಿಲ್ಲ. ಇದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆಫಾತಜನ್ಯ ಸಂಪೂರ್ಣರೋಗ ಸನ್ನಿಹಿತಾದಿ ಹೇತು ಇರುತ್ತದೆ.

2) ವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟ : - ವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟ ಯಥಾ-ಹೇಮಂತ ನಿಚಿತಃ ಶೈವಾಂತ ವಸಂತ ಕಘರೋಗಕೃತ್ । ವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟ ರುದ್ರಕೋಪಃ ।

ಸ. ೫೧. ೫. ೬೪.

ವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟ ಆರ್ದರಿ ವ್ಯಾಧಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ದೊರೆದ ಹೇತುವಾಗಿದೆ. ವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟ ನಿದಾನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನವೈಸ್ಯಗ್ರಂಥಿ ಮತ್ತು ದೋಪ ಸಂಚಯ ನಿರ್ವಾಣ ಪೂಡಲು ಕಾರಣೇಭೂತವಿರುವದು. ಸ್ಥಾನವೈಸ್ಯಗ್ರಂಥಿ ನಿರ್ವಾಣ ಮಾಡುವ ಹೇತು ಹಾಗೂ ದೋಪ ಪ್ರಕೋಪ ನಿರ್ವಾಣ ಮಾಡುವ ಹೇತು ಓಗೆ ಹೇತು ಹಾಗೂ ದೋಪ ಪ್ರಕೋಪ ನಿರ್ವಾಣ ಮಾಡುವ ಹೇತು ಓಗೆ ಹೇತು ವರ್ತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟ ಹೇತುವನ ಎರೆಡು ಅಂತರಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಹೇಮಂತ ಮತ್ತು ವಸಂತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೋಪಗ್ರಂಥ ಕಘಜ ರೋಗಗಳನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟ ಅಥವಾ ದೂರಸ್ಥ ಹೇತು ಎನ್ನುವರು. ಇದರ ಅತಿರ್ಕ ಜ್ಞರದ ಸನ್ನಿಹಿತಾದಿ ಹೇತು ರೂಪಾನ್ನಾಂತರ ಸೇವನವಾಗಿದೆ.

3) ವ್ಯಭಿಚಾರಿ :- ವ್ಯಭಿಚಾರಿ ಯಥಾ-ಯೋ ದುರ್ಬಲತಾಷ್ಟಾದ ವ್ಯಾಧಿಕಾರಕಣಾಸಮಧಃ ।

1. ಯಾವ ಹೇತು ದುರ್ಬಲದಿಂದ ವ್ಯಾಧಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಸಮಧಾ ವಾಗಿದ್ದರೆ ಆದಕ್ಕೆ ವ್ಯಭಿಚಾರಿ ಎನ್ನುವರು.

ವ್ಯಭಿಚಾರಿ ಎಂದರೆ ನಿಶ್ಚಯವಾದಂತೆ ಹಾಗೂ ನಿಯಮದಂತೆ ಆಗದೇ ಇರುವದು. ಅಧಃಾತ್ಮ ನಿದಾನ ಸೇವನೆ ಮಾಡಿದರೂ ಕೂಡಾ ವ್ಯಾಧಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವದಿಲ್ಲ? ಇದಕ್ಕೆ ವ್ಯಭಿಚಾರಿ ಹೇತು ಎನ್ನುವರು. ಕಾರಣ ಉಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಧಿಕ್ಷಮತ್ತ ಉತ್ಪಮಾಗಿರುವದರಿಂದ ದೋಪದೂಷ್ಯ ಸಮೂಳಜ್ಞನೆ ವಿಶೇಷ ಲೀತಿಯಂದ ನಿರ್ವಾಣವಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ರೂಪಾದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಅತಿಸೇವನೆಯಿಂದ ಜ್ಞರ ಉಂಟಾಗುವದು. ಮತ್ತು ರೂಪಾದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಅತಿಸೇವನೆಯಿಂದ ಜ್ಞರ ಉಂಟಾಗದೇ ಇರುವದು. ಕಾರಣ ವ್ಯಾಧಿಜನಕ ದೋಪ ಉಂಟಾದರೂ ಕೂಡಾ ಅದು ದುರ್ಬಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಉತ್ಪನ್ನ ಮಾಡಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

4) ಪೂರ್ಧಾನಿಕ : - ಪೂರ್ಧಾನಿಕೋ ಯಥಾ-ವಿಷಾದಿ: ಉಗ್ರಸ್ವರೂಪದ ಕಾರಣವಿರುವದು. ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ದೋಪಗಳು ಪ್ರಕುಪಿತ ಹೊಂದಿ ರೋಗವನ್ನಂಟು ಮಾಡುವ ಹೇತುವಿಗೆ ಪೂರ್ಧಾನಿಕ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು.

ಶೀಘ್ರ, ವ್ಯವಾಯಿ, ಪ್ರಕಾಸಿ, ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ವಿವಾರಿ ದ್ರವ್ಯಗಳು

ತೀವ್ರತೆರವಾಗಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ದುಪ್ಪರಿಣಾಪು ಉಂಟುವಾದಿ ವ್ಯಾಧಿ ಉತ್ಪನ್ನ ಮಾಡುವವು.

ಉಡಾ 8- ಸರ್ವದಂತ್ಯ. ವಿಷಭಕ್ತಿನಿರ್ವಿಹ ವಿಕಾರ ಅಥವಾ ಮೃತ್ಯು ಉಂಟಾಗುವದು. ಇಲ್ಲಿ ವಿಷವು ಶೀಫ್ತಿ ರೋಗವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುವದು. ವಿಷಪ್ರಥಾನ ಹೇತು ಎಂದು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

B) ಅಸಾತ್ಮೀಯಂದ್ರಿಯಾಧಿಸಂಯೋಗ ಭೀದದಿಂದ ಶ್ರಿಧಾ :-
ಶ್ರಿಮಿಥೋ ವಾ ಅಸಾತ್ಮೀಯಂದ್ರಿಯಾಧಿಸಂಯೋಗ ಪ್ರಜ್ಞಾಪರಾಧ ಪರಿಣಾಮಭೇದಾತ್ಮೆ ।

ಅಸಾತ್ಮೀಯಂದ್ರಿಯಾಧಿಸಂಯೋಗ, ಪ್ರಜ್ಞಾಪರಾಧ ಮತ್ತು ಪರಿಣಾಮ ಎಂದು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳು.

I) ಅಸಾತ್ಮೀಯಂದ್ರಿಯಾಧಿಸಂಯೋಗ :-

“ಅಸಾತ್ಮೀಯಾತ್ಮಿತಿ ತದ್ವಿದ್ಯಾದ್ವಯನ್ನು ಯಾತಿ ಸಹಾತ್ಮತಾಪಃ ॥ ಚ.ಶಾ. 1 ಮಿಥಾಯಾತ್ಮಿನಯೋಗಭೋಯೋ ಯೋ ವ್ಯಾಧಿರೂಪಜಾಯತे ।

ತಪ್ಪಾದೀನಾಂ ಸ ವಿಜ್ಞಾಯೋ ವ್ಯಾಧಿರ್ಪ್ರಯಾತೋ ಬುಧ್ಯೇ ॥

ಚ. ಶಾ. 1

I. ಶೋತ, ಆದಿ ಪಂಚಜ್ಞಾನೇಯಾಗಳಿಂದ ತಪ್ಪಾದೀನಾಂ ತಪ್ಪಾದೀನಾಂ ಆದಿ ಇಂದ್ರಿಯಾಧಿಗಳ ಹೀನ, ಮಿಥಾಯಾತ್ಮಿತಿ ಅತಿಯೋಗ ಮಾಡುವದೋ ಆದು ಅಸಾತ್ಮೀಯಂದ್ರಿಯಾಧಿಸಂಯೋಗ ಎನ್ನುವರು.

ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರವಿಧಿಯಾತ್ಮಕ ಸೂರ್ಯನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡುವದರಿಂದ ಅತಿಯೋಗ, ಸೂರ್ಯನನ್ನೇ ನೋಡದೇ ಇರುವದು ಹೀನಯೋಗ. ಭಯ ಪ್ರದಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ನೋಡುವದು ಮಿಥಾಯೋಗ. ತಪ್ಪಾದೀನ, ಸ್ವರ್ವ, ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ ಈ ಬಿದು ವಿಷಯಗಳ ಸಂಯೋಗಾತ್ಮ, ಅತಿಯೋಗಾತ್ಮ, ಅಯೋಗಾತ್ಮ, ಮಿಥಾಯೋಗಾತ್ಮ ಉಂಟಾಗಿ ವ್ಯಾಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವದು. ಇಂತಹ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಅಸಾತ್ಮೀಯಂದ್ರಿಯಾಧಿಸಂಯೋಗ ಎನ್ನುವರು.

ಅತಿಯೋಗ-ವಿಷಯಗಳ ಸಂಬಂಧ ಅಧಿಕವಾಗುವದು.

ಅಯೋಗ-ವಿಷಯಗಳ ಸಂಬಂಧ ಆಗದೇ ಇರುವದು.

ಮಿಥಾಯೋಗ-ವಿಷಯಗಳ ಸಂಬಂಧ ಆಗುವದು ಅಥವಾ ಆಗದೇ ಇರುವದು.

ಶಬ್ದ 8:- ಅತಿಯಾದ ಶಬ್ದ ಮಾಡುವದು, ಮಾಡದೇ ಇರುವದು, ಭೀತಿದಾಯಕ, ಅಸಭ್ಯ, ಅಸ್ವಿಯ ಭಾಷಣ ಮಾಡುವದು.

ಸ್ವರ್ವ 8:- ಅತಿ ಉಪ್ಪ ಅಥವಾ ಶೀತ ಜಲಸ್ವಾನ, ಸರ್ವಧಾ ಸೇವನೆ ಮಾಡದಿರುವದು, ಶೀತಲ, ಉಪ್ಪಸ್ವರ್ವವಾದ ಸ್ವಾನವನ್ನು ಯಥಾಕ್ರಮ ಮಾಡದೇ ಇರುವದು.

ಘಾರಣ 8:- ನಾಸಾದಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ತೀಕ್ಷ್ಣ, ಉಗ್ರ ಮತ್ತು ಅಭಿಪ್ರಯಂದಿಗಂಥಗಳ ಅಧಿಕವಾತ್ಮ ಸಂಯೋಗ, ಗಂಧವನ್ನು ಸರ್ವಧಾ ಮಾಡದೇ ಇರುವದು. ದಂಗಂಧ ವಸ್ತುಗಳು, ಅಪವಿತ್ರ, ಗಂಧ ವಿಷಯುಕ್ತವಾಯಂ ವಿನ ಗಂಧ ಆದಿಗಳ ಮಿಥಾಯೋಗ.

ರಸ :- ಜಿವ್ಯಾದಿಂದ ರಸದ ಅತ್ಯಧಿಕ ಸಾಫ್ತೆ ಮಾಡುವದು. ಅತಿಯೋಗ. ಸರ್ವಧಾ ಮಾಡದೇ ಇರುವದು ಹೀನಯೋಗ. ಮಾಡುವದು ಅಥವಾ ಮಾಡದೇ ಇರುವದು ಮಿಥಾಯೋಗ.

ಜರಕರ ವಿಮಾನಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಫರ್ಮ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ಪ್ರಕೃತಿ, ಕರಣ, ಸಂಯೋಗ, ರಾತ್ರಿ, ದೇಶ, ಕಾಲ, ಉಪಯೋಗ ಸಂಸ್ಥಾ, ಉಪಯೋಕ್ತ್ವ” ಇವು ಎಂಟುವಿಧ ಆಹಾರವಿಧಿ ವಿಶೇಷಾಯತನಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ “ರಾತ್ರಿ” ಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಏಕು ಪ್ರಕಾರಗಳ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ರಾತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ “ರಾತ್ರಿ” ಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಏಕು ಪ್ರಕಾರಗಳ ನಿಯಮಗಳ ವಿವರಿತ ರಸಗಳು ಜಿವ್ಯಾದೊಂದಿಗೆ ಸಂಯೋಗವಾದರೆ ಮಿಥಾಯೋಗ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ರಾತ್ರಿಯಿಂದ ಅತಿ ಮಿಥಾಯೋಗ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ರಾತ್ರಿಯಿಂದ ಅತಿ ಮಾತ್ರ ಅಥವಾ ಅಮಾತ್ರ ಅಂದರೆ ಹೀನ ಮತ್ತು ಅತಿಯೋಗಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

II) ವಿರುದ್ಧ ಆನಾರ :- ದೇಶವಿರುದ್ಧ, ಕಾಲವಿರುದ್ಧ, ಮಾತ್ರಾವಿರುದ್ಧ, ಅವಸ್ಥಾವಿರುದ್ಧ, ಕ್ರಮವಿರುದ್ಧ, ಪರಿಹಾರವಿರುದ್ಧ, ವಿಧಿವಿರುದ್ಧ, ಅಗ್ನಿವಿರುದ್ಧ, ಸಾತ್ಮೀವಿರುದ್ಧ, ದೂಷ ವಿರುದ್ಧ, ಕೊಪ್ಪ ವಿರುದ್ಧ, ಹೃದ್ಯ ವಿರುದ್ಧ, ಪಾಕವಿರುದ್ಧ, ಸಂಪತ್ತ ವಿರುದ್ಧ, ವೀರ್ಯ ವಿರುದ್ಧ, ಸಂಸ್ಕಾರ ವಿರುದ್ಧ. ಸಂಯೋಗವಿರುದ್ಧ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿರುದ್ಧ ಅನ್ವಸೇವನಯಿಂದ ನಷ್ಟಂಸಕತ್ವ, ಅಂಧತ್ವ, ಕೃತತ್ವ, ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ

ಉದರ, ವಿಸೋಡು, ಉನ್ನಾದ, ಭಗಂದರ, ಮೂಚ್ವು, ಮದ, ಅಧ್ಯಾನ, ಗಲರೋಗ, ಪಾಂಡು, ಆಪಾರೋಗ, ಕಿಲಾಸ, ಕುಹ್ಯ, ಗೃಹಣೀ, ಶೋಷ, ರಕ್ತಾತ್ಮ, ಜ್ವರ, ಮೀನಸ, ಗಢಪಾತ, ಗಢಾಕೃತಿ ವಾತ್ತು ಮೃತ್ಯು ಇತ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವವು. (ಅ. ಸಂ).

2) ಪ್ರಜ್ಞಾಪರಾಧ :-

ಬುದ್ಧಿ ವಿಷಮವಿಜ್ಞಾನಂ ವಿಷಮಂ ಚ ಪ್ರವರ್ತನವರ್ಗ |
ಪ್ರಜ್ಞಾಪರಾಧಂ ಜಾನೀಯಾತ್ಮನಸೋಗೋಚರಂ ಹಿ ತತ್ತ್ವ | ಚ. ಶಾ. 1

ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಉಚಿತರೂಪದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವಾಗಿರುವದು. ವಾತ್ತು ವಿಷಮ ಅಧಾರತ ಅನುಚಿತ ರೂಪದಿಂದ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಪೃತ್ತಿ ವಾಡುವದು. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಜ್ಞಾಪರಾಧ ಎನ್ನುವರು. ಯಾವ ವಸ್ತುವನ್ನು ಸ್ವಿಂಹಾರ ವಾಡಬೇಕು ಅದನ್ನು ವಾಡದಿರುವದು. ಸಾತ್ಪ್ರಿಕ ಪ್ರಪೃತ್ತಿ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವದು, ವಿಷಯ ಪ್ರಪೃತ್ತಿನಾಗುವದು.

ಧೀಧೃತಿ ಸ್ತು ರತಿ ವಿಭ್ರಷ್ಟಿ : ಕರ್ಮ ಯತ್ತ ಕುಶಾತೆ ಅಶುಭವರ್ಗ |

ಪ್ರಜ್ಞಾಪರಾಧಂ ತಂ ವಿದ್ಯಾತ್ಮ ಸರ್ವದೋಷ ಪ್ರಕೋಪಣವರ್ಗ | ಚ. ಶಾ. 1

ಬುದ್ಧಿ, ನಿಷ್ಪಾತ್ಸ್ವದಣಿ, ಹಿತಕರ ಪ್ರೇರಣ, ವಾಗಿದರ್ಶನ, ಇವುಗಳಿಂದ ಭ್ರಷ್ಟವಾಗುವದು. ಇವುಗಳಿಂದ ಸರ್ವದೋಷಗಳ ಪ್ರಕೋಪ ವಾಗುವದು. ಪ್ರಜ್ಞಾಪರಾಧದಿಂದ ಸ್ವೇಸಿರ್ವಿಕ ಪ್ರಪೃತ್ತಿ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವದು. ಮಾಲಮೂತ್ರಾದಿ ವೇಗಗಳನ್ನು ಧಾರಣ ವಾಡುವದು, ಶಕ್ತಿ ಮೀರಿ ಕೆಲಸ ವಾಡುವದು, ಸ್ತ್ರೀಸಂಗ ವಾಡುವದು, ನಮ್ಮತಾ,— ಸದಾಚಾರ,— ಪೂಜನೀಯ ಮಂತ್ರ ಆದರಣೀಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಅಪವಾನ, ದೂರವರ್ತನೆ ಉಂಟಾಗುವದು. ಈತಾರ, ಲೋಭ, ಮದ, ಮೋಹ, ಮಂತ್ರರ ಇತ್ಯಾದಿ ಗಣಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ರಜೋಗುಣವ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಮೇಲಿನ ಗುಣಗಳನುಸಾರ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ವಾಡುತ್ತಾನೆ.

3) ಪರಿಣಾಮ :- ಮುತ್ತಂಗಳ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಶೀತ ಆದಿಗಂಗಳ ಹೀನ, ವಿಘ್ಯ ಮಂತ್ರ ಅತಿಯೋಗಳಿಗೆ ಪರಿಣಾಮ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಚರಕರು ಇದಕ್ಕೆ “ಕಾಲ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಧ್ಯ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

“ಕಾಲ: ಪುನ: ಪರಿಣಾಮ ಉಚ್ಯತೇ |” ಇದರ ಹೀನ, ಅತಿ ಮಂತ್ರ ವಿಘ್ಯಯೋಗಳು ರೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಉದಾಹರಣಾರ್ಥ ಶಿಶಿರ ಮತ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಶೀತ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವದು ಶಿಶಿರ ಮತ್ತುವಿನ ಹೀನಯೋಗ,

ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗುವದು ಅತಿಯೋಗ, ಮಂತ್ರ ಕದಾಚಿತ್ ಉಪ್ಪವ ಉಂಟಾಗುವದು ವಿಘ್ಯಯೋಗ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅನ್ಯ ಮತ್ತಂಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ರೀತಿ ಉಂಟಾಗುವದು. ಈ ರೀತಿಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಪರಿಣಾಮ (ಕಾಲ) ರೂಪ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ.

“ಕಾಲಸ್ಯ ಪರಿಣಾಮೇನ ಜರಾಮೃತ್ಯ ನಮಿತ್ತಜಃಃ |

ರೋಗಾ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾ ದೃಷ್ಟಾಃ ಸ್ವಾಭಾವೋ ನಷ್ಟಾತಿಕಿರಯಃ || ಚ. ಶಾ. 1

ರೋಗ, ಜರಾ ಮಂತ್ರ ಮೃತ್ಯವನ್ನಂಬು ಮಾಡುವದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ರೋಗವಿರುತ್ತದೆ. ಇಂಗಳೆಲ್ಲವು ಕಾಲದ ಪರಿಣಾಮಂದಿಂದಾಗುತ್ತವೆ.

C) ದೋಷ-ವಾತಾಧಿ ಉಭಯ ಭೇದದಿಂದ ಶ್ರಿಧಾ :-

ದೋಷವಾಧ್ಯಾಭಯಹೇತುಭೇದಾಚ್ಚ ಸ ತ್ರಿರಿಧಃ |

ದೋಷ ಹೇತು, ವಾತಾಧಿ ಹೇತು ಮಂತ್ರ ಉಭಯ ಹೇತು ಎಂದು ಮಾರು ಪ್ರಕಾರಗಳು.

1) ದೋಷ ಹೇತು :- “ದೋಷಹೇತವೇ ಯಥಾ ಚಯ ಪ್ರಕೋಪ

ಪ್ರಶಮನಿಮಿತ್ತ ಯಥತ್ವಾತ್ಪನ್ನ ವಂಧುರಾದಯಃ | ಮಾ .ನಿ 1

ದೋಷಗಳ ಸಂಚಯ, ಪ್ರಕೋಪ ಮಂತ್ರ ಪ್ರಶಮ ಮಾಡುವಂತಹವು. ಸ್ವಾಭಾವತಃ ಉತ್ಪನ್ನ ಮಧುರಾದಿ ರಸ ದೋಷ ಹೇತು ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಶಿಶಿರ ಮಂತ್ರ ಹೇಮಂತ ಮತ್ತು ವಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವದಿಂದ ಮಧುರ ರಸ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವದು ಮಂತ್ರ ಈ ರಸದಿಂದ ಕಫದ ಸಂಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ವಸಂತದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನ ಉಷ್ಣ ಯಿಂದ ಈ ಸಂಚಿತ ಕಫ ಪ್ರಕೋಪವಾಗುತ್ತದೆ.

“ತತ್ತಾರ್ಥಾ ವಾರುತಂಷ್ಣಂತಿ ತ್ರಯಂಸ್ತಿಕ್ರಾದಯಃ ಕಫಮ್ |

ಕಪಾಯತಿಕ್ರಮಧುರಾಃ ಪಿತ್ತಮನ್ಯತು ಕುವರ್ತತೆ || ವಾ. ಸೂ. 1

ಈ ಸೂತ್ರದ “ಅನ್ಯತು ಕುವರ್ತತೆ” ಎಂಬ ವಚನದ ಪ್ರಕಾರ ಮಧುರ, ಆವ್ಯಾ, ಲಾಣ ರಸಗಳು ಕಫವನ್ನು, ಕಟು, ತಿಕ್ತ, ಕಪಾಯ, ವಾತ, ಕಟು ಆವ್ಯಾಲಾಣ ರಸ ಪಿತ್ತವ್ಯದಿ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಆ ಮತ್ತಂಗಳು ದೋಷದ ಸಂಚಯ, ಪ್ರಕೋಪ ಮಂತ್ರ ಶಮನದ ಮೇಲೆ ಇರುತ್ತವೆ. ಆವುಗಳಿಗೆ ದೋಷಜನ್ಯ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ದೋಷಪ್ರಕೋಪಕ ಕಾರಣಗಳು ಆಹಾರವಿಧಾರ ಕಾಲಗಳ ವಿಘ್ಯಯೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವವು.

ವಾತ :- ಆಹಾರ :- ರೂಕ್ಷ, ಲಘು, ತಿಕ್ತ, ಕಟು, ಕವಾಯಿ, ತೃಣಧಾನ್ಯ. **ವಿಹಾರ :-** ಅತಿ ವ್ಯಾಯಾಮ, ಮೈಥುನ, ಚಕ್ರಮಣ, ರಾತ್ರಿಜಾಗರಣ, ಉಚ್ಛ್ರಾತಾಷಣ, ರಕ್ತಸೂರ್ಯ, ಪಂಚಕವರ್ಣಗಳ ಅತಿಯೋಗ, ದೀಘಾಕಾಲ ವ್ಯಾಧಿ, ಮಾನಸಿಕ ಭಯ, ಶೋಕ, ಚಿಂತಾ.

ಕಾಲ :- ವರ್ಷಾಖಿತು, ಸಾಯಂಕಾಲ, ರಾತ್ರಿ ಉತ್ತರಕಾಲ, ವೃದ್ಧಾವಸ್ಥೆ.

ಷಿತ್ತ :- ಆಹಾರ :- ಉಪ್ಪ, ತೀಕ್ಷ್ಣ, ಲಘು, ವಿದಾಹಿ, ಆಮ್ಲ, ತಿಲತ್ತೆಲ, ಮಾಪ, ಮಾಂಸ ದಧಿ, ತಕ್ರ ಮುದ್ಯ.

ವಿಹಾರ :- ಅತಪ ಸೇವನೆ, ಆಗ್ನಿಸವಿಂದ, ಅತಿ ಉಪವಾಸ, ಮೈಥುನ, ಮಾನಸಿಕ ಕುರಾ, ಕೋಧ, ಭಯ, ಶೋಕ.

ಕಾಲ :- ಶರದಾಖಿತು, ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ, ಉಟ ಪಡನವಾಗುವಾಗ, ತರುಣವಯಂಸ್ವ, ಉಪ್ಪ ಕಾಲ.

ಕಘ :- ಆಹಾರ :- ಶೀತ, ಸ್ವಿಗ್ರ, ಗುರು, ಬಿಕ್ಷಲ, ಅಭಿಷ್ಯಂದಿ, ಮಧುರ, ಲವಣ, ಪೊಷ, ತಿಲ, ದಧಿ, ದುಗ್ಂ, ಶ್ರೀಕಂಡ, ಗುಢೆ ಅನೂಪಮಾಂಸ, ರಾತ್ರಿಜಲಪಾನ, ಅಜೀಣ, ಪುನಃ ಪುನಃ ಸೇವನೆ.

ವಿಹಾರ :- ಅಚಲ, ದೀವಾಸ್ತವ, ಶೋಧನ ವಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದೆ, ಇರುವದು, ಮಾನಸಿಕ ಹಷ, ಅನಂದ, ನಿಶ್ಚಂತವೃತ್ತಿ.

ಕಾಲ :- ಶಿಶಿರ, ವಸಂತ, ಹೇಮಂತ, ಶೀತಕಾಲ, ಪೂರ್ತಿಕಾಲ, ಪೂರ್ವರಾತ್ರಿ, ಬಾಲ್ಯಾವಸ್ಥೆ.

2) ವ್ಯಾಧಿ ಹೇತು

ವಿಶಿಪ್ಪ ವ್ಯಾಧಿ ಉತ್ಪನ್ನಕ್ಕೆ ವಿಶಿಪ್ಪ ಕಾರಣಗಳಿರುತ್ತವೆ. ದೋಷ ಸಿರಪೇಕ್ಷ ನಿಶ್ಚಿತ ವ್ಯಾಧಿಯ ಉತ್ಪಾದಕ ಹೇತುವಿಗೆ ವ್ಯಾಧಿ ಹೇತು ಎಂದು ಕರೆಯುವರು.

“ವ್ಯಾಧಿ ಹೇತುವೋ ಯಥಾ ಮೃದಾಭಕ್ಷಣಂ ಪಾಂಡರೋಗಸ್ಯ-
ಕಾರಣವ್ || ಮಾ. ನಿ. 1.

ಮೃದಾಭಕ್ಷಣಾದಿಂದ ಪಾಂಡರೋಗ, ಮಾಕ್ಕಿಕ. ಭಕ್ಷಣಾದಿಂದ ಭದ್ರ ಉಟಾಗುವದು. ಅದ್ದರಿಂದ ಮೃತ್ತಿಕಾಭಕ್ಷಣ ನಿಶ್ಚಿತ ರೂಪದಿಂದ ಪಾಂಡ ರೋಗ ಉಟಾಗುವದು ವ್ಯಾಧಿಹೇತುವಾಗಿದೆ.

ಸುಶ್ರತರು ಕುಪ್ತನಿದಾನದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಧಿಹೇತುವಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

”ಪ್ರಸಂಗಾದ್ ಗಾತ್ರಸಂಸ್ವರ್ತಾಂಸಿತಾತ್ ಸದ ಭೋಜನಾತ್ |
ಸಹತಯ್ಯಾಸನಾಚಾಪಿ ಪಸ್ತಮಾಲ್ಯಾನುಲೀಪನಾತ್ ||
ಕಂಪ್ತಿ ಜ್ವರಶ್ಚ ಶೋಷಶ್ಚ ನೇತಾಭಿಷ್ಯಂದ ಏವ ಜ |
ಜೈಪಸಗಿರ್ ರೋಗಾಶ್ಚ ಸಂಕಾರಮಂತಿ ನರಾನ್ವರಮ್ || ಸು.ನಿ. 5.

ಕುಪ್ತಿ ವ್ಯಾಧಿಯಾಂದ ಪೀಡಿತರಾದಂಥ ರೋಗಿಗಳ ಸ್ವರ್ತ, ಏಕತ್ರ ಭೋಜನ, ಶಯನ, ಆಸನ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಅಥವಾ ಆ ರೋಗಿಗಳುಪಯೋಗಿಸಿದ ಪಸ್ತ, ಪುಷ್ಟಿ, ಅಲಂಕಾರ ಪಾತ್ರ, ವಸ್ತು ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಉಪಯೋಗ ಮಾಡುವದು. ಅದರಂತೆ ಜ್ವರ, ಯಾಕ್ಷಾತ್, ವಂಸಾರಿಕಾ, ರೋಷಾಂತಿಕಾ, ಬಾಲಗ್ರಹ, ಇತ್ಯಾದಿ ಜೈಪಸಗಿರ್ ರೋಗಿಗಳ ಸಂಬಂಧ ಬರುವದರಿಂದ ಇತರಂತೆ ರೋಗಿಗಳು ಹರಡಲಿಕ್ಕು ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ “ಸಂಕರಂಜಾ” ರೋಗಿಗಳು ಎನ್ನುವರು.

ನೇತ್ರರೋಗ, ಕುಪ್ತಾದಿ ತ್ವಾರೋಗಗಳಿಂದ ಪೀಡಿತರಾದಂಥ ರೋಗಿಗಳ ಸ್ವರ್ತ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಉಳಿದವರಿಗೆ ಪಸರಿಷಬಮುದಾಗಿದೆ. ಸುಶ್ರತರು, ಮೈಥುನವನ್ನು ಸಹ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಗಾತ್ರಸಂಸ್ವರ್ತಾವಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಈ ಸಂಸರ್ಗದಿಂದ ರೋಗ ಹರಡುವದು. ಈ ಕಾರಣಗಳು ರೋಗೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ನಿಶ್ಚಿತ ಕಾರಣಗಳಾಗಿವೆ. ಯಾವ ರೋಗಗಳಿಂದ ಪೀಡಿತರಾದಂಥ ರೋಗಿಗಳ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಅದೇ ರೋಗ ಹರಡುವದು. ಇವುಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಧಿಸಂಸರ್ಗ ಹೇತುಗಳಿಂದು ಕರೆಯುವರು.

3) ದೋಷ-ವ್ಯಾಧಿ ಉಭಯ ಹೇತು (ಉಭಯ ಹೇತು) :-

“ಉಭಯಹೇತುಯಾಧಾ-ಪಾತರಕ್ತ-ಹಸ್ತಶೋಷಪ್ತಿಗಂಚ್ಯತೋ-
ಅನ್ಯಲ್ಪಚ್ ” || ಸು. ನಿ. 4, 1

ಯಾವ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ದೋಷವ್ಯದಿ, ಖ-ಪ್ರೇಗ್ನಣ ಹಾಗೂ ವಿಶಿಪ್ಪ ದೂಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ದುಷ್ಪಿಭಾವವುಂಟಾಗಿ ರೋಗವುಂಟಾಗುವದಕ್ಕೆ ಉಭಯ ಹೇತು ಎಂದು ಕರೆಯುವರು.

ಉದಾ :- ಪಾತ-ರಕ್ತ.

ಕುದುರೆ, ಬಂಟ, ಆಸೆ ಇವುಗಳ ಸವಾರಿ ಮಾಡುವದು, ನಂತರ ಭೋಜನ ಮಾಡುವದು, ಇಲ್ಲಿ ಪಾತಪ್ರಕೋಪವಾಗಿ ರಕ್ತದೂಷಿತ ಉಟಾಗುವದು.

ಇಲ್ಲಿ ದೋಪ-ದೂರ್ಯು ಒಂದೇ ವಿಕೃತಿ ಕಾರಣದಿಂದಾಗುವದು.

ಅವ್ಯಾಯಾಮ, ದೀವಾಸ್ತ್ವಪ ಎತ್ತು ವಾಂಸಭಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕಫ ಪ್ರಕೋಪ ಮತ್ತು ಮೇಮೋವೈದ್ಯ ಉಂಟಾಗುವದು. ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಧಿ ಪ್ರತ್ಯನಿಕ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಬೇಕು.

D) ಉತ್ಪಾದಕ ವ್ಯಂಜಕ ಭೇದದಿಂದ ದ್ವಿಧಾ :-

“ಸ ಏವೇತ್ವಾದಕವ್ಯಂಜಕಭೇದಾಚ್ಚ ದ್ವಿಧಾ ।”

ಉತ್ಪಾದಕ ಹೇತು ಮತ್ತು ವ್ಯಂಜಕ ಹೇತು ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು.

“ತತ್ರ ಉತ್ಪಾದಕೋ ಯಥಾ ಹೇಮಂತಜೋ ಮಧುರರಸಃ ಕಫಸ್ಯ ।

ವ್ಯಂಜಕೋ ಯಥಾ ತಸ್ಯ ಏವ ವಸಂತೆ ಸೂರ್ಯ ಸಂತಾಪಃ
ಇತಿ ॥ ಭಟ್ಟರ ಹರಿತ್ಯಂದ್ರ.

ಹೇಮಂತ ಖತುವಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನ ಮಧುರ ರಸ ಕಫವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಉತ್ಪಾದಕ ಹೇತು ಉತ್ಪನ್ನ ಮಾಡುವಂಥದ್ದು. ದೋಪಗಳ ಸಮಾಂತರಾಂಕಾರಣಭಾವದಿಂದ ಅಥವಾ ಉತ್ಪಾದನ ಕಾರಣ ರೂಪದಿಂದ ಸಂಬಂಧ ಉಂಟಾಗಿ ದೋಪವ್ಯಾದಿಯಾಗಿವದು. ವ್ಯಕ್ತವಾಡುವತ್ತ ಅಥವಾ ಪ್ರೇರಣ ಕೊಡುವಂತಹ ಹೇತುವಿಗೆ ಉತ್ಪಾದಕ ಹೇತು ಎನ್ನುವರು. ಹೇಮಂತ ಖತುವಿನಲ್ಲಿ ಸಂಚಿತವಾದ ಕಫ ವಸಂತಮತುವಿನಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರವಿರು. ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಕೋಪಹೊಂದಂತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಸಂತ ಖತುವಿನಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪತೆಯ ಮೂಲಕ ಕಫ ಪ್ರಕೋಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪತೆ ಪ್ರಯಂಜಕ ಹೇತು.

E) ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರ ಭೇದದಿಂದ ದ್ವಿಧಾ :-

“ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರಭೇದಾತ್ಪ ದ್ವಿಧಾ ।”

ಬಾಹ್ಯಹೇತು ವಂತ್ತು ಅಭ್ಯಂತರ ಹೇತು ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು.

1) ಬಾಹ್ಯಹೇತು :- “ತತ್ರ ಬಾಹ್ಯ ಆಹಾರಾಂಕಾಲಾದಯಃ ।

ಅಹಾರ, ವಿಹಾರ, ಕಾಲ, ಜೀವಾಣಿ, ಆಫಾತ, ಕ್ರೀಮಿಕೀಟಗಳ ವಿಷದಿಂದ, ವಿದ್ಯುತ್ ಮತ್ತು ಅನ್ಯಮಂಬಿಗಳಿಂದ ಸೇವಿತ ವಿಷ ಆದಿಗಳು ಬಾಹ್ಯ ಹೇತುಗಳಾಗಿವೆ.

2) ಅಭ್ಯಂತರ ಹೇತು :- “ಅಭ್ಯಂತರ ಯಥಾ-ದೋಪಾದೂರ್ಯಾತ್ ।”

ಶರೀರಸ್ಥ ದೋಪ ಮತ್ತು ದೂರ್ಯು ಇವುಗಳು ಅಭ್ಯಂತರ ಹೇತುಗಳಾಗಿವೆ.

F) ದೋಷತ :-

i) ಅನುಬಂಧ್ಯಾನುಬಂಧ ಭೇದದಿಂದ ದ್ವಿಧಾ.

“ಅನುಬಂಧ್ಯಾನುಬಂಧಭೇದಾಚ್ಚ ದ್ವಿಧಾ ।”

a) ಅನುಬಂಧ್ಯ ಹೇತು :- ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿರುವಂತಹ ಹೇತು, ಲಕ್ಷಣ, ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಶರುವಾಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಇರುತ್ತವೆ.
“ಅನುಬಂಧ್ಯ ಪ್ರಧಾನವ್ಯಾ ।”

b) ಅನುಬಂಧ ಹೇತು :-

“ಅನುಬಂಧ್ಯೋ ಅಪ್ರಧಾನವ್ಯಾ ।”

ದೋಪ ಅಪ್ರಧಾನ, ಲಕ್ಷಣಗಳು ಅವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅಪ್ರಧಾನ ದೋಪಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವಂತೆ ಆಹಾರ-ವಿಹಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು.

ii) ಆಶಯಾಪಕಪರ ಭೇದದಿಂದ ದ್ವಿಧಾ :-

“ಆಶಯಾಪಕಪರತೋ ಯಥಾ ಯಾದಾ ಸ್ವಾಮಾನಸಿ ತಮೇವ ದೋಪವ್ಯಾ
ಸ್ವಾಶಯಾದಾಕೃಷ್ಯ ವಾಯುಃ ಸ್ಥಾನಾಂತರಂ ಗಮಯತಿತದಾ
ಸ್ವಾಮಾನಸೋಽಂಬಿ ಸ ವಿಕಾರವ್ಯಾ ಜನಯತಿ ॥

ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ ಇರುವಂತೆ ದೋಪ ವಾತದಿಂದ ಸ್ಥಾನಪಲ್ಲಟವಾಗಿ
ರೋಗವನ್ನು ನಿತ್ಯತ್ವತ್ವ ಮಾಡುವಂತಹ ಕಾರಣಗಳು.

ವಾತವು ಹಿತ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾನಪಲ್ಲಟಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ, ಇದರಿಂದ ದಾಯ, ಧರ್ದ, ಭ್ರಮ ಮುಂತಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

iii) ಗತಿಭೇದದಿಂದ ತ್ರಿಧಾ :- ದೋಪದ ಗತಿಗಾನುಸಾರವಾಗಿ-

a) ಉಧ್ವರ ಬ) ಅಧಃ c) ತೀರ್ಯಕ್

a) ಕ್ಷಯ b) ಸ್ಥಾನ o) ವೃದ್ಧಿ.

“ಉಧ್ವರ ಜಾಧತ್ತ ತಿರ್ಯಕ್ ಚ ವಿಜ್ಞಯಾ ತ್ರಿವಿಧೋ ಅಪರಾ ।”

ದೋಪಗಳ ದಿಶಾದ ಜ್ಞಾನ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಉಧ್ವರಗ ರಕ್ತಪಿತ್ರ, ಅಧೋಗ ರಕ್ತಪಿತ್ರ ಮತ್ತು ಜ್ವರ ಕರ್ಮವಾಗಿ ಉಧ್ವರ, ಅಧಃ ಮತ್ತು ತೀರ್ಯಕ್ ಗತಿಗಳ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ.

“ಕ್ಷಯಃ ಸ್ಥಾನಂ ಚ ವೃದ್ಧಿತ್ವ ವಿಜ್ಞಯಾ ತ್ರಿವಿಧಾ ಗತಃ ।”

ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷಯ, ಸ್ವಾನ ಮತ್ತು ವೃದ್ಧಿ ಎಂದು ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳು.

iv) ಪ್ರಕೃತಿ ನಿಕೃತಿ ಭೇದದಿಂದ ದ್ವಿಧಾ :-

“ಪ್ರಕೃತಿನಿಕೃತಿಕೋಯಧಾ-ವಾತ ಪ್ರಕೃತೀವಾತರೋಗಃ ಕಪ್ಪಸಾಧ್ಯಾ ಭವತಿ, ಕಫಿತ್ತ ಪ್ರಕೃತೀಸ್ತ ಸುವಿಸಾಧ್ಯ.

ವಾತಪ್ರಕೋಪವಾಗಿ ವಾತಪ್ರಕೃತಿಯವರಿಗೆ ವಾತರೋಗಗಳಾಗುವವು. ಹಿತ್ತಪ್ರಕೋಪವಾಗಿ ಹಿತ್ತಪ್ರಕೃತಿಯವರಿಗೆ ಹಿತ್ತ ರೋಗಗಳಾಗುವವು. ಕಫ ಪ್ರಕೋಪವಾಗಿ ಕಫ ಪ್ರಕೃತಿಯವರಿಗೆ ಕಫ ರೋಗಗಳಾಗುವವು. ವಾತ ಪ್ರಕೃತಿಯವರಿಗೆ ವಾತವ್ಯಾಧಿಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆಮಾಡುವದು ಕಪ್ಪಸಾಧ್ಯ ಮತ್ತು ಕಫಿತ್ತ ಪ್ರಕೃತಿಯವರಿಗೆ ಸುವಿಸಾಧ್ಯ.

v) ಪ್ರಕೃತ ನೈಕೃತ ಭೇದದಿಂದ ದ್ವಿಧಾ :-

a) ಪ್ರಕೃತ : - “ಪ್ರಕೃತೋ ಯಧಾ-ವಸಂತೆ ಶೈವಾಂಶಾ ಶರದಿ ಹಿತ್ತಮ್ರೋ, ಪ್ರಾಚೀ ವಾರಾಂಃ ।

ಖಂತಾಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಸ್ವಭಾವತಃ ದೋಪ ಪ್ರಕೋಪವಾಗುವದು ಪ್ರಕೃತವಾಗಿದೆ. ವಸಂತ ಖಂತಾವಿನಲ್ಲಿ-ಕಫ ಶರದ್ ಖಂತಾವಿನಲ್ಲಿ -ಹಿತ್ತ ವರಾಂ ಖಂತಾವಿನಲ್ಲಿ - ವಾತ

b) ವೈಕೃತ : - ವೈಕೃತಸ್ತ ಯಧಾ-ವಸಂತೆ ಹಿತ್ತಮ್ರೋ ವಾಯುವಾರ್, ವರಾಂಸು ಕಫಃ ಹಿತ್ತಮ್ರೋ ವಾ ಶರದಿ ಕಫೋ ವಾಯುವಾರ್ ।

ಯಾವ ಖಂತಾವಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಭಾವತಃ ದೋಪದ ಪ್ರಕೋಪವಾಗದೇ ಬೇರೆ ದೋಪದ ಪ್ರಕೋಪವಾಗುವದು, ವಸಂತ ಖಂತಾವಿನಲ್ಲಿ ವಾತ-ಹಿತ್ತ ಉಂಟಾಗುವದು. ವರಾಂ ಖಂತಾವಿನಲ್ಲಿ ಕಫ-ಹಿತ್ತ ಉಂಟಾಗುವದು. ಶರದ್ ಖಂತಾವಿನಲ್ಲಿ ಕಫ ವಾಯು ಉಂಟಾಗುವದು.

vi) ಸಾಮನಿರಾಮ ಭೇದದಿಂದ ದ್ವಿಧಾ :-

a) ಸಾಮಃ : - ಜರಾಗ್ರಿಯ ದುರ್ಬಲದಿಂದ ಆಹಾರದ ಸಮ್ಯಕ್ ಪಚನವಾಗದೇ ಅಪಕ್ಷ ಪಚನವುಂಟಾಗಿ ಅಪಕ್ಷ ಆಹಾರರಸ ಉಂಟಾಗುವದು. ಮತ್ತು ಅದು ಆಮದಲ್ಲಿ ರೂಪಾಂತರ ಹೊಂದುವದು. ಈ

ಆ ಆವಂದಿಂದ ವಾತಾದಿ ದೋಪ ಮತ್ತು ರಕ್ತಾದಿ ದೂಷಣಗಳು ದೂಷಿತವಾಗಿ ಸಾಮ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.

b) ನಿರಾಮ :- ಸೋ + ಆಪಂ.

ಸೋರೈತೋರೋಧ, ಬಲಹಾನಿ, ಗೌರವ, ವಾಯುಮಾಂಧತಾ, ಆಲಸ್ಯ, ಭೋಜನದ ಪರಿಪಾಕವಾಗದೇ ಇರುವದು, ಲಾಲಾಸ್ಯಾವ, ಮಾಲದ ಅತಿಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ಆರುಚಿ ಇವು ಸಾಮದೋಷಗಳ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳ ವಿಪರೀತವೇ ನಿರಾಮ ದೋಪದ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿವೆ.

ನಿದಾನದ ಮಹತ್ವ :-

“ವ್ಯಾಧಿ ಪರೀಕ್ಷಾಯಾಂ ಚ ಸಂದೇಹೇ ಜ್ಞಾ ತೇ ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಧೇಃ ಹೇತುಸೇವಾ ದೃಶ್ಯತೇ ಸ: ಪರಿಕಲ್ಪತೇ ಏಷಂ ಆದಿ ಹೇತುನಾ ವ್ಯಾಧಿ ಪರೀಕ್ಷಾಯಾಂ || ಚ.ನಿ.1 (ಗಂಗಾಧರ ಚೀಕಾ) ವ್ಯಾಧಿ ವ್ಯವಚೀದಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುವದು. ರೋಗದ ನಿದಾನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಆಸುಕೂಲವಾಗುವದು.

೭ ಪೂರ್ವರೂಪ

“ಪೂರ್ಗುಪಂ ಯೇನ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ ।

ಉತ್ತಿತ್ಪಾರಾವಂಯೋ ದೋಪ ವಿಶೇಷಣೌನಧಿಷ್ಟಿತಃ । ✓

ಲಿಂಗಮವ್ಯಕ್ತಂತಾಲ್ಪುತ್ವಾತ್ ವ್ಯಾಧಿನಾಂ ತದ್ಯಫಾಯಂಥಮ್ || ಮಾ.ನಿ.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ವ್ಯಾಧಿಯಲಕ್ಷಣಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಪ್ರಾಧಿಮಿಕ ಸ್ವರೂಪದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡುಬರುವವು. ಇವುಗಳ ಮೇಲಿಂದ ವ್ಯಾಧಿಯನ್ನು ಪ್ರಾಯಃ ಉಹೆ ಮಾಡಲು ಬರುವದು. ಇವುಗಳಿಗ ವ್ಯಾಧಿಯ ಪೂರ್ವರೂಪ ಎನ್ನುವರು. ಇವುಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಅಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸೌಮ್ಯ ಇರುತ್ತವೆ. ಅಂತಹ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಧವಾ ಸ್ವಪ್ನವಾಗಿ ಅಧವಾ ಸಂಪೂರ್ಣ ವೈಕೃತವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವದಿಲ್ಲ.

ವೈಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ

ಪೂರ್ವರೂಪಗಳು ಆಯಾ ವ್ಯಾಧಿಗನುಸಾರಿಂದಾಗಿ ಇರುತ್ತವೆ. “ಅವ್ಯಕ್ತಮ್ಯ ಲಕ್ಷಣಮ್” ತಸ್ಯ ಪೂರ್ವರೂಪಮಿತಿ ಸ್ತುತಿತಮ್ ||” ಚ. ಚಿ. ಅ. 11.

ವ್ಯಾಧಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಪೂರ್ವಾವಾಗಿ ನ್ಯೂಕ್ತವಾಗದೇ ಅವ್ಯಕ್ತ ರೂಪದಿಂದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡುಬಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವರೂಪ ಎನ್ನುವರು.

“ಭಾವಿವ್ಯಾಧಿಬೋಧಕಮೇವ ಲಿಂಗಮ್ ಪೂರ್ವರೂಪಮ್ ||” ವಾ.ನಿ. 1

ಕೇವಲ ಮುಂದೆ ಆಗುವ ವ್ಯಾಧಿಯ ಜ್ಞಾನ ಮಾಡಿಕೊಡುವಂತಹ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ಪೂರ್ವರೂಪ ಎನ್ನುವರು.

“ಸ್ಥಾನಸಂಶ್ರಯಿಣಾಃ ಕ್ರದ್ಬ್ರಾ ಭಾವಿವ್ಯಾಧಿಪರಿಬೋಧಕಮ್ ||

ದೋಪಾಃ ಕುರ್ವಂತಿ ಯಲ್ಲಿಂಗಮ್ ಪೂರ್ವರೂಪಮ್ ||

ತದುಚ್ಯತೇ ||” ವಾ.ನಿ. 1

ದೋಪ-ದೂಪ್ಯ ಸಮೂಳಚ್ಯಂನೆ ಆರಂಭಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವರೂಪ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ದೋಪದೂಪ್ಯ ಸಮೂಳಚ್ಯಂನೆ ಪೂರ್ವರೂಪ ನಂತರ ವ್ಯಾಧಿಬೋಧಕ ಲಕ್ಷಣಗಳುತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪೂರ್ವರೂಪದ ಪ್ರಕಾರಗಳು :-

✓ “ದ್ವಿವಿಧಮ್” ಹಿ ಪೂರ್ವರೂಪಮ್ ಭವತಿ |

ಸಾಮಾನ್ಯಮ್ ವಿಶ್ವಿಪ್ತಮ್ ಚ |

ಸಾಮಾನ್ಯ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಿಪ್ತ ಪೂರ್ವರೂಪಗಳಿಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು.

1). ಸಾಮಾನ್ಯ ಪೂರ್ವರೂಪ :-

ತತ್ ಸಾಮಾನ್ಯಮ್ ಯೇನ ದೋಪದೂಪ್ಯ ಸಮೂಳಚ್ಯಂನಾವಸ್ಥಾ -

-ಜನಿತೇನ ಭಾವಿಜ್ಞರಾದಿವ್ಯಾಧಿಮಾತ್ರಪ್ರಾ ಪ್ರತಿಯತೆ

ನ ತು ವಾತಾದಿಜನಿತತ್ವದಿವಿಶೇಷಃ |

ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ವಾತಾದಿ ದೋಪಗಳು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ, ಮತ್ತು ಮುಂದೆ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ವ್ಯಾಧಿಯ ಪೂರ್ವಾಚಿಪ್ಯೇಗಳಿರುತ್ತವೆಯೋ ಅವಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವರೂಪ ಎನ್ನುವರೆ. ಇದು ವ್ಯಾಧಿಯ ಮಾದಲನ ಅವಸ್ಥೆಯಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ದೋಪವಿಶೇಷ ತಿಳಿಯದೇ ವ್ಯಾಧಿ ಉಂಟಾಗುವದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷಪೂರ್ವ

ರೂಪ ಎನ್ನುವದು ಸಾಮಾನ್ಯಪೂರ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ವ್ಯಾಧಿಯ ಕಲ್ಪನೆ ಉಂಟಾಗುವದು.

2) ವಿಶ್ವಿಪ್ತ ಪೂರ್ವರೂಪ :- ಕುಂಭಿತವಾದ ದೋಪ ಸ್ಥಾನಸಂಶ್ರಯ ವಾಗಿ ಮುಂದಿನ ವ್ಯಾಧಿಯ ಜ್ಞಾನ ಮಾಡಿಕೊಡುವದು.

ವಿಶ್ವಿಪ್ತಪೂರ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಧಿಯ ಬೋಧಕದ ಜೊತೆಗೆ ದೋಪದ ಬೋಧವು ಉಂಟಾಗುವದು. ಯಾವ ಲಕ್ಷಣಗಳು ರೋಗೋತ್ಪತ್ತಿಯ ನಂತರ ಅವೇ ಅಲ್ಪ, ಅಸ್ವಿಪ್ತ, ಸೌಮ್ಯ, ಲಕ್ಷಣಗಳು ಅವ್ಯಕ್ತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೆ. ಇವು ವ್ಯಾಧಿಯ ಸಂಗಡ ದೋಪದ ಅನುಷಾಸನ ಮಾಡಬಹುದು. ಆಗ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವಿಪ್ತಪೂರ್ವ ಎನ್ನುವರು. ದೋಪದ ಕಲ್ಪನೆಯಿಂದ ವಿಶ್ವಿಪ್ತಪೂರ್ವರೂಪ ಗೊತ್ತಾಗುವದು.

ಉದಾ 4:- ಪಾತಜ್ಞರದಲ್ಲಿ ಜ್ಯಂಭಾ, ಉದ್ದೋಗತಾ, ಅಂಗಮದ್ರಾಂತಾಯಾದಿ.

“ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸುರಾಮಂಯೋ |” ಈ ರೀತಿಯಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯ ರೂಪ ಎನ್ನು ಮತ್ತು “ಲಿಂಗಮ್ ವ್ಯಕ್ತಮ್ ||” | ಈ ರೀತಿಯಿಂದ ವಿಶ್ವಿಪ್ತ ರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಖಿತವಾದಂಥ ದೋಪ, ಸ್ಥಾನಸಂಶ್ರಯ ಹೊಂದಿ ಭವಿಷ್ಯಕಾಲೇನ ವ್ಯಾಧಿಯ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವರೂಪ ಎನ್ನುವರು.

“ಸಂಕ್ಷೇಪತಸ್ತ ಲಕ್ಷಣಮ್ ಭಾವಿವ್ಯಾಧಿಬೋಧಕಮ್
ವಿವ ಪೂರ್ವರೂಪಮ್ ಇತಿ ||” ವಾ.ನಿ.ಅ. 1.

ಉದಾ :- ಹರಿದ್ರವಣ ರುಧಿರಮ್ ಚ ಮೂತ್ರಮ್ ವಿನಾ
ಪ್ರಮೇಹಸ್ಯ ಹಿ ಪೂರ್ವರೂಪೈः || ಚ. ಚಿ. ಅ. 6.

ಪ್ರಮೇಹರೋಗದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿದ್ರವಣ ಮತ್ತು ರಕ್ತವಣದ ಮೂತ್ರತ್ಯಾಗ ಮಾಡುವದು.

ಮಧುಕೋಶ ಟೀಕಾಕಾರರ ಪ್ರಕಾರ = ಭವಿಷ್ಯಕಾಲೇನ ವ್ಯಾಧಿಯ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಡುವದೇ ಪೂರ್ವರೂಪ ಎನಿಸುವದು.

ಆರುಣಿದತ್ತ ಟೀಕಾಕಾರರೂ ಮೂಲೆ ಪ್ರಕಾರ ಪೂರ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. “ತಚ್ಚ ಪೂರ್ಗೂಪಮ್ ತ್ರಿಧಾ ದೃಶ್ಯತೆ ಕಿಂಚಿತ್ ಶರೀರಮ್ ಮಾನಸಮ್ ಚ ।

ತತ್ತ್ವ ಶರೀರಮ್ ಯಥಾ ಜ್ಞಾರಾ ಆಲಸ್ಯ ಗಾತ್ರಗೌರವ ಮಾನಸಮ್ ಚ ಅರತಿ ಅಹಿತೋಪದೇಶ । ವಾ. ನಿ. ಅ. 1.

- 1) ಶಾರೀರಿಕ ಪೂರ್ವರೂಪ : ಜ್ಞಾರ, ಆಲಸ್ಯ, ಗೌರವ
- 2) ಮಾನಸಿಕ ಪೂರ್ವರೂಪ : ಅರತಿ, ಗುರು, ಬಾಲದ್ವೇಷ
- 3) ಉಭಯಾಶ್ರಿತ ಪೂರ್ವರೂಪ : ಮಂಧುರದ್ವೇಷ, ಆಮ್ಲೀಚ್ಛಾ.

ಕೆಲವು ಪೂರ್ವರೂಪಗಳು ವ್ಯಾಧಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಆಗುವವು. ಮತ್ತೇ ಕೆಲವು ಪೂರ್ವರೂಪಗಳು ಅಧಿಕ ಸ್ವರೂಪ ದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪರಿಣತಗೊಳ್ಳುವವು.

ಪೂರ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ರೂಪಗಳ ಭೇದವನ್ನು ಈ ಕೇಳಿನಂತೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ದೋಷ-ದೂಷ್ಯ ಸಮೂಹಿಕ್ರಿನೆಯ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಆಂತ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ಪೂರ್ವರೂಪ ಎನ್ನುವರು. ದೋಷದೂಷ್ಯ ಸಮೂಹಿಕ್ರಿನೆಯಾದ ನಂತರ ವ್ಯಾಧಿಬೋಧಕ ಲಕ್ಷಣಗಳು ವಾಗುವದಕ್ಕೆ ರೂಪ ಎನ್ನುವರು. ಪೂರ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ದೋಷದೂಷ್ಯ ಸಮೂಹಿಕ್ರಿನೆ ಪೂರ್ಣಗೊಂಡ ನಂತರ ಸ್ವೋತೋದುಷಿಯಾಗುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವೋತೋದುಷಿ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗುವದು, ಇದು ಪೂರ್ವರೂಪದ ಜೊತೆಗೆ ಅಲ್ಲ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಪೂರ್ವರೂಪವು ಆಗುವ ವ್ಯಾಧಿಯ ಸಂಕೇತ ವಿರುವದು. ವಿಶಿಷ್ಟ ಪೂರ್ವರೂಪವು ವ್ಯಾಧಿ ಮತ್ತು ದೋಷಗಳ ಉಭಯ ಸಂಕೇತವಿರುವದು.

ಪೂರ್ವರೂಪದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತ್ವ ಅಥವಾ ಮಹತ್ತ್ವ :-

- 1) “ಅಸತಿ ಪೂರ್ವರೂಪಾಭಿಧಾನೇ ತತ್ತೋಕ್ತಃ ಕ್ರಿಯಾವಿಧೇಯೋ ನ ಸಂಘಾಷತೆ । ಜ್ಞಾರಸ್ಯ ಪೂರ್ವರೂಪೇ ಲಘು ಆಶನ ಅಪತಪಣ ವಾ ಇತಿ ॥ ಚ. ನಿ. ಅ. 1

ವ್ಯಾಧಿಯ ಪೂರ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಏತೇವ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕು ಹೇಳಿರದಿದ್ದರೂ ಲಂಘಿಸಿ, ಲಘು ಆಹಾರಾದಿ ಈ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದ್ದಾದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಧಿಯನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಉದಾ :- ಆಮಜ್ಞರ. ಇಲ್ಲಿ ಲಂಘಿಸಿದ್ದಾದಿ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದಲ್ಲಿ ಆಮಜ್ಞದಿಧಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲ.

- 2) ವ್ಯಾಧಿಯ ವಿನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುವದಕ್ಕೂ ಸ್ಕುರ್ಪ ಪೂರ್ವರೂಪದ ಉಪಯೋಗವಾಗುವದು. ಉದಾ :- ರಕ್ತಚಿತ್ತ, ಪ್ರಮೇಹ.
- 3) ವ್ಯಾಧಿಯ ಸಾಧ್ಯಾಸಾಧ್ಯತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಲುವಾಗಿ ಪೂರ್ವರೂಪವು ಸಹಾಯಕವಾಗುವದು.

ಯಾವ ವ್ಯಾಧಿಯ ಪೂರ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳ ಬಲ ಅಧಿಕ ವಿರುವದೋ ಅದು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯ ಅಥವಾ ಅಸಾಧ್ಯವಾಗುವದು.

ಇ ರೂಪ

- 1) “ತದೇವ ವ್ಯಕ್ತತಾಮ್ ಯಾತಮ್ ರೂಪಮಿತ್ಯಭಿಧಿಯತೆ । ಸಂಸಾಫನಮ್ ವೈಂಜನಮ್ ಲಿಂಗಮ್ ಲಕ್ಷಣಮ್ ಚಿಹ್ನಮಾರ್ಪಿತಿ ॥ ಮಾ. ನಿ. 1,

ಪೂರ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾದ ಅಲ್ಪ ಲಕ್ಷಣಗಳು ವ್ಯಾಧಿಯ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಅಲ್ಪವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಅದೇ ಮುಂದೆ ನಿಶ್ಚಯಿತ ಜ್ಞಾನ ಉಂಟು ಮಾಡಿಕೊಡುವದೇ ರೂಪ.

- 2) ವ್ಯಾಧೇ ಸ್ವರೂಪಮ್ ತದೋವ್ಯಕ್ತಮ್ ತದೂಪಮ್ ಇತಿ ॥ ಈ ಕ್ಷತ್ವರಸೇನ.

ವ್ಯಾಧಿಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಯಾವುದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವದೋ ಅದಕ್ಕೆ ರೂಪ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು.

ವ್ಯಾಧಿಯ ಅವ್ಯಕ್ತ ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತ ಸ್ವರೂಪ ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಈ ಕ್ಷತ್ವರಸೇನರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಜಯರಕ್ಷಿತರು, ಈ ರೀತಿಯಾದ ಸಿದ್ಧಾ ತಪಸ್ಸು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ವರೂಪ ತೆಬ್ಬಿದ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು “ಸ್ವರೂಪ ರೂಪವೋ ಸ್ವರೂಪವೋ ।” ಅಥವಾ “ಸ್ವೀಯಂ ರೂಪವೋ ಸ್ವರೂಪವೋ ।” ಎಂದೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ, ಅಂದರೆ ವ್ಯಾಧಿಯ ತನ್ನ ರೂಪವು ಅಥವಾ ವ್ಯಾಧಿಯ ಸ್ವಭಾವವನ್ನೇ ರೂಪ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು. “ಸ್ವೀಯವೋ ರೂಪವೋ ” ಅಂದರೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ರೋಗದ ರೂಪಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಧಿಯ “ರೂಪ” ಇನ್ನುವರು.

ರೂಪೇಣ ವ್ಯಾಧಿಜ್ಞಾನಯತೇ ನಚ ರೂಪವ್ಯತಿರಿಕ್ತೇನ
ವ್ಯಾಧಿರೂಪ ಲಭ್ಯತೇ ।

ಯಥೋ ಮಿಲಿಧಾ ಅರುಜ್ಯಾದಯ ಏವ ಜ್ಞರಾಃ । ಚ. ಸೂ. ಅ. 9

ರೂಪದಿಂದ ವ್ಯಾಧಿಜ್ಞಾನವಾಗುವದು. ರೂಪವಿಲ್ಲದೇ ವ್ಯಾಧಿ ಶಿಳಯಲ್ಪದುವದಿಲ್ಲ. ಉದಾ :— ಜ್ಞರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತಹ ಅರುಣಿ ಆದಿ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಇರುವದರಿಂದ ಜ್ಞರ ಇನ್ನುವರು, ಕಾಸಾದಿ 11 ಲಕ್ಷಣಗಳಿಧಾಗ ರಾಜಯಕ್ಕು ಇನ್ನುವರು.

ಮಧುಕೋಶ ಟೀಕಾಕಾರಣ ವರ್ಣಸದಂತೆ ರೂಪವನ್ನು ವಿಶಿಷ್ಟ ರೀತಿಯಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ದೋಷ ದೋಪ್ಯ ಸಮೂಹಿಕ್ರಿಸೆಯ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗೆ ಹಾಗೂ ತನ್ನಾಲಕ ಉದ್ಭವಿಸುವಂತ ಬಾಯ್ಚಿಹ್ನೆಗಳಿಗೆ ರೂಪ ಎನಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ವ್ಯಾಧಿಯ ಅಭ್ಯರ್ತತಃ ದೋಪದೋಪ್ಯ ಸಮೂಹಿಕ್ರಿಸೆ ಸಂಬಂಧ ಇಂತ್ರಾ ಅದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಸವಾರಿಯಕ್ಕೆ ರೂಪ ಎಂದು ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು,

“ಲಕ್ಷಣ ಸವಾರಿಯೋ ವ್ಯಾಧಿಃ 1” ಈ ವಚನದಂತೆ ರೋಗದ ವ್ಯಾಪೀ ವ್ಯವಹಾರದ್ವಾರಾಯಿಂದ ಮಾಡಲು ಅಭ್ಯರ್ತ ಸಂಭಾ ಮತ್ತು ಉಪರ್ಯಾಕ್ರೂಪಾರ್ಥಿವಿದೆ.

“ದೋಪದೋಪ್ಯ ಸೇವುಚ್ಯಯೋ ವ್ಯಾಧಿಃ । ಈ ಸಿದ್ಧಾ ಅಭ್ಯರ್ತ ಅಭ್ಯರ್ತ ಉಪರ್ಯಾಕ್ರೂಪಾರ್ಥಿದ್ವಾರಾ ಇರುವನು. ನಿದಾನ ಪಂಚಕಗಳಲ್ಲಿ ರೂಪಜ್ಞಾನ ಇದು ಅಭ್ಯರ್ತ ಮಾಹತ್ವದ ಸಾಧನವಿರುವದು. ಉಳಿದ ಸಾಧನಗಳ ಎಂಹತ್ವ ಈ ರೂಪಜ್ಞಾನದ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿರುವದು.

✓3) “ತಸ್ಮಾತ್, ಉತ್ಪನ್ನ ವ್ಯಾಧಿಬೋಧಕಮೇವ ಲಿಂಗರೂಪವೋ”

ಇತಿ ಲಕ್ಷಣವೋ । ಮಾ. ನಿ 1

ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ

ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ವ್ಯಾಧಿಯನ್ನು ಬೋಧ ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ರೂಪ ಇನ್ನುವರು.

4) ತಥಾವಿಧದೋಪದೋಪ್ಯ ಸಮೂಹಿಕ್ರಿಸೆ ಜ್ಞರಾದಿರೂಪೋ ವ್ಯಾಧಿಃ । ತತ್ತ್ವಾರ್ಥಾತ್ಮಾರ್ಥಾರ್ಥಾದಯಃ ॥

ರೋಗಲಕ್ಷಣಗಳ ಅಧಾರತ್ ರೂಪದ ಹಾಗೂ ವ್ಯಾಧಿಸಂಪಾರಿತ್ ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧ ಇರುವದು. ಈ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಜನ್ಯ ಮತ್ತು ಜನಕ ಸಂಬಂಧ ಇನ್ನುವರು. ವ್ಯಾಧಿ ಸಂಪ್ರಸ್ತಿಯು ವ್ಯಾಧಿಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ಜನ್ಯ ಕೊಡುವದು. ಮತ್ತು ದೋಪಗಳು ಪೂರಂಭದಿಂದ ಕೊನೆಯವರಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಪ್ರತಿಯೋಂದು ಲಕ್ಷಣಗಳು ಸಮವಾಯ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಇರುವವು.

5) ಜ್ಞಾನಾರ್ಥವೋ ಯಾನಿ ಚೋಕ್ತಾನಿ ವ್ಯಾಧಿಲಿಂಗಾನಿ ಸಂಗ್ರಹೇ ।

ವ್ಯಾಧೆಯಸ್ತೇ ತದಾತ್ಮೇ ತು ಲಿಂಗಾನೀಷಾಘಾನಿ ನಾಮಯಃ

ಚ. ನಿ.ರ.8.

ರೂಪದಿಂದ ವ್ಯಾಧಿಯ ಜ್ಞಾನವಾಗುವದು.

ಉದಾ :— ಜ್ಞರದಲ್ಲಿ ಅರುಣಿ, ದೇಹ ಸಂತಾಪ.

ಪರಯಾರ್ಥಯನಾಮಗಳು :—

ಸಂಸ್ಥಾನ, ವ್ಯಂಜನ, ಲಿಂಗ, ಲಕ್ಷಣ, ಚಿಹ್ನೆ ಮತ್ತು ಆಕೃತಿ ಇವು ರೂಪದ ಪರಯಾರ್ಥಗಳು.

“ತತ್ರ ಲಿಂಗಮಾಕೃತಿಲಕ್ಷಣವೋ ಚಿಹ್ನೆವೋ ಸಂಸ್ಥಾನಮಾ ವ್ಯಂಜನವೋ ರೂಪಮಿತ್ಯನಫಾರಂತರವೋ ।” ಮಾ. ನಿ. 1.

1) ಲಿಂಗ :— ಲಕ್ಷಣ-ವ್ಯಾಧಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಿನ್ನು ತಿಳಿಸುವದು.

2) ಆಕೃತಿ :— ಆಕೃತಿಯೆಂದರೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ವ್ಯಾಧಿಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳು.

3) ಲಕ್ಷಣ :— ಲಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಚಿಹ್ನೆಗಳು.

4) ಚಿಹ್ನೆ :— ವ್ಯಾಧಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ.

5) ಸಂಸ್ಥಾನ :— ಲಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಆಕೃತಿ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ.

6) ವ್ಯಂಜನ :— ಲಕ್ಷಣಗಳು.

7) ರೂಪ :— ಲಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಶರೀರ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ.

ರೂಪಜ್ಞಾನದ ಮತ್ತೆ :-

- 1) ರೋಗಲಕ್ಷಣಗಳ ಮೂಲಕ ದೋಷ ಮತ್ತು ಅವಗಳ ಅಂಶಾಂಶ ಕಲ್ಪನೆ ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲು ಬರುವದು.
- ಉದಾ :- ಶೂಲ ಇದು ವಾತದ ರೂಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಶೀತಗುಣದ ಬೋಧಕ ವಿದೆ. ದಾಹವು ಹಿತ್ತುದ ಬೋಧಕವಿದೆ.
- 2) ಲಕ್ಷಣಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಸ್ಥಾನಸಂಶ್ರಯದ ಜ್ಞಾನವಾಗುವದು. ಶಿರಃಶೂಲ, ಉದರಶೂಲ, ಕಟೀಶೂಲ.
- 3) ವ್ಯಾಧಿ ವಿನಿಷ್ಠಯವನ್ನು ಲಕ್ಷಣಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಕಂಡುಬಿಡಿಯಲು ಬರುವದು.
- 4) ವ್ಯಾಧಿ ವ್ಯವಚೀದ ಹಾಗೂ ವ್ಯಾಧಿಯ ಸಾಧ್ಯಾಸಾಧ್ಯತ್ವಜ್ಞಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಲಕ್ಷಣಗಳು ಸಹಾಯಕವಾಗುವವು.
- 5) ಲಕ್ಷಣಗಳ ಮೇಲಿಂದ ರೋಗನಿದಾನ ಅಥವಾ ಹೇತು ಇವುಗಳನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವದು.
- 6) ಲಕ್ಷಣಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಲು ಅನುಕೂಲವಾಗಿದೆ.

ವ್ಯಾಧಿ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದ :-

“ಲಿಂಗತ್ವನೇ ಕ್ರಾನಾವರ್ಗ ವ್ಯಾಧಿನಾವರ್ಗ ಪೃಥುಕ್ ವ್ಯಾಧಿಮತ್ತಮರ್ಗ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥ ಯಾನಿ ಜೋಕ್ರಾನಿ ವ್ಯಾಧಿಲಿಂಗಾನಿ ಸಂಗ್ರಹೇ । ವ್ಯಾಧರ್ಯಸ್ತ ತದಾತ್ಮ ತು ಲಿಂಗಾನೇ ಪ್ರಾನಿ ನಾಮಾರ್ಯಃ ॥

ಚ. ನಿ 8.

ವ್ಯಾಧಿಯ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ತದಾತ್ಮ (ಪರಾವಲಂಬಿ) ಲಕ್ಷಣಗಳು ಅವಗಳಿಗೆ ಲಕ್ಷಣ ಅಥವಾ ರೂಪ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು. ಆದರೆ ಯಾವ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ತದಾತ್ಮವಿರುವದಿಲ್ಲವೋ ಅವಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಧಿ ಎಂದು ಹೇಳುವರು. ಅಂದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದು ತದಾತ್ಮ (ಪರಾವಲಂಬಿ) ವಿಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅಂತಹವುಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಧಿ ಎಂದು ಹೇಳುವರು ಮತ್ತು ತದಾತ್ಮ ಚಿಹ್ನೆಗಳಿಂದಾಗ ಅವಗಳಿಗೆ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದು ಕರೆಯಲಂತಹಾಗಿ.

ಉಪಶಂಕೆ

ಪೂರ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ರೂಪದಿಂದ ರೋಗಗಳ ಜ್ಞಾನ ಕೆಲವೊಂದು ಹೇಳಿ ಅಸ್ವಪ್ದವಾಗುವದು. ಇಂತಹ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಧಿ ನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೆ ಒಂದು ಯಂತ್ರ ಅಥವಾ ಯೋಜನೆ ಮಾಡುವದೇ ಉಪಶಯವಾಗಿದೆ. ಯಾವ ಆಹಾರ-ವಿಹಾರ ಜಿಪ್ರಥಿಗಳಿಂದ ರೋಗದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಶಮನಗೊಳ್ಳುವವೋ, ಅಂತಹ ಉಪಾಯಕ್ಕೆ ಉಪಶಯ ಎನ್ನುವರು. ಒಂದು ಹೇಳಿ ರೋಗದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಇವುಗಳಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಉಲ್ಬಣಗೊಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಪಶಯ ಎನ್ನುವರು.

“ಹೇತುವ್ಯಾಧಿವಿಪರ್ಯಸ್ತವಿಪರ್ಯಸ್ತಾರ್ಥಕಾರಿಣಮ್ ।

ಜಿಪ್ರಥಾನ್ನಿವಿಹಾರಾಣಾಮುಪರ್ಯೋಗಂ ಸುಖಾಪಹಮ್ ।

ವಿದ್ಯಾದಾಪರ್ಯಯಮ್ ವ್ಯಾಧಃ ಸಹಿ ಸಾತ್ಕೃಮಿತಿ ಸೃತಃ ॥

ಮಾ. ನಿ. 1.

ಹೇತು ಅಥವಾ ರೋಗದ ಕಾರಣಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧ ಗುಣಾರ್ಥಮಂಹೊಂದಿರುವಂತ ಜಿಪ್ರಥ, ಆಹಾರ, ವಿಹಾರ ಇವುಗಳು ಉಪಯೋಗ ಸುಖಿಕರಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಉಪಶಯ ಅಥವಾ ಸಾತ್ಕೃ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು. ಹೇತು ಮತ್ತು ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವದೇ ಉಪಶಯ. ಜಿಪ್ರಥ ಆಹಾರ-ವಿಹಾರಗಳಿಂದ ರೋಗದಾರವಾಗಿ ಸುಖಿಕರಿಸುವಂತಾದರೆ ಅದಕ್ಕೆ “ಉಪಶಯ” ವೇತಲೂ ದುಃಖವಂತಾದರೆ “ಅನುಪಶಯ” ಎಂದೂ ಕರೆಯಬಹುದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಈ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

i) “ಜಿಪ್ರಥಾದಿಜನಿತಃ ಸುಖಾನುಬಂಧಃ ಉಪಶಯಃ ।” ಮಾ. ನಿ. 1.

ಜಿಪ್ರಥ ಆದಿಗಳಿಂದಂಟಾದ ಸುಖಿ ಉಪಶಯ.

ii) “ಸುಖಾಪಹಮಿತಿ ಸುಖಿಮ್ ರೋಗನಿವೃತ್ತಿಲಕ್ಷಣಮ್ ।” ಮಾ. ನಿ. 1

ರೋಗನಿವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಸುಖಿಂಟಾಗಾವದಕ್ಕೆ ಉಪಶಯ ಎನ್ನುವರು.

iii) “ಸಮೃಕ್ ವ್ಯಾಧಿಜ ದುಃಖಿಪರ್ಯಮ್ ಹೇತವೋಃ ಉಪಶಯಃ ।

ಮಾ. ನಿ. 1.

ವ್ಯಾಧಿಯಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ದುಃಖವು ಯಾವ ಉಪಾಯದಿಂದ

ಶವನ ಹೊಂದುವದೋ ಅದಕ್ಕೆ ಉಪಶಯ ಎನ್ನುವರು.

ಸುಧಾಂತಸೇನರು ಹಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ—

iv) “ಸುಖಾನುಬಂಧೋ ಯೋ ಹೇತುವ್ಯಾಧ್ಯಾದಿವಿಪರೀತಕಃ ।

ದೇಶಾದಿಕಶೋಪಶಯೋ ಜ್ಞೇಯೋ ಅನುಪಶಯೋ ಅನ್ಯಥಾ ॥

ಮಾ. ನಿ. 1.

ಹೇತುವ್ಯಾಧಿಗಳಿಗೆ ವಿಪರೀತ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಸುಖ ಉಂಟಾಗುವದೇ ಉಪಶಯ. ದುಃಖವಂಟಾಗುವದೇ ಅನುಪಶಯ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅನುಪಶಯವೂ ರೋಗಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕವಾಗಿ. ಅದನ್ನು ಚರಕರು ಹಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

“ಗೂಢಲಿಂಗವ್ ವ್ಯಾಧಿನುಪಶಯಾನುಪಶಯಾಭ್ಯಾವ್
ಪರೀಕ್ಷೇತ್ ॥” ಚ. ವಿ. 4.

ವ್ಯಾಧಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಗೂಢ ಸ್ವರೂಪವಿರುವದರಿಂದ ವ್ಯಾಧಿಯ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಲಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳಿಂದ ಶರೀರಾಂತರಗತ ವಿಕೃತಿ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಲು ಬರುತ್ತದೆ ಆದು ಸುಖಿಕರ ಮತ್ತು ದುಃಖಿಕರ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧ. ಸುಖಿಕರಕ್ಕೆ ಉಪಶಯ, ದುಃಖಿಕರಕ್ಕೆ ಅನುಪಶಯ ಎಂದು ಕರೆಯಾವರು. ಗೂಢ ಲಿಂಗಗು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ವರೂಪ, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಕಾಂಗಳಲ್ಲಿ ಇರಬಹುದು. ಒಂದು ವ್ಯಾಧಿಯ ನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣಸಮಂಬೂಷಣೆಯ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗದೇ ಇದ್ದಾಗ್ಯಾ ಅಥವಾ ಅಸ್ವಷ್ಟವಿದ್ದಾಗ ಅಂತಹ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಶಯ—ಅನುಪಶಯ ಇವುಗಳ ಮೂಲಕ ವ್ಯಾಧಿಯ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಬಾರು. ಇದರ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಜೀವಧ. ಆಹಾರ-ವಿಹಾರ ಮಾಡಲಾಗುವದು. ವಾಗ್ಫಿಟರು “ವಿಪರೀತೋ ಅನುಪಶಯಃ । ಎಂದು ಅನುಪಶಯ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಅನುಪಶಯವನ್ನು ನಿದಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತಭಾಂಪ ಮಾಡಿದೆ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ, ಅದ್ದರಿಂದ ಇದು ಅವುಗಳಿಂದ ಬೇರೆಯಾಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ—

“ನಿದಾನೋಕ್ತಾನುಪಶಯೋ ವಿಪರೀತೋಪಶಯಾಯಿತಾ ॥ ವಾ.ನಿ.ಅ.1 ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅನುಪಶಯಕ್ಕೆ ಅಸಾತ್ಮ್ಯವೆಂದೂ ಕರೆಯಾವರು,

ಇದು ವ್ಯಾಧಿಯ ಜ್ಞಾನವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದಾದರೆ ಇದು ನಿದಾನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆರನೇಯದ್ವಾಗಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಮಾಧುಕೋಪ ಡೀಕಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಚಿಕಿತ್ಸೆಯ ಸಾಧನವು ಹೌದು. ಚರಕಾಚಾರ್ಯರು— “ಗೂಢಲಿಂಗವ್ ವ್ಯಾಧಿಮೂಪಶಯಾನುಪಶಯಾಭ್ಯಾವ್ ಪರೀಕ್ಷೇತ್ ।” ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿ ಇವುಗಳ ವಸುಖಾಂತರ ವ್ಯಾಧಿ ಜ್ಞಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವ್ಯಾಧಿ ವ್ಯವಚ್ಯೇದ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಧಿಜ್ಞಾನ ಸ್ವಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾಡುವದಕ್ಕೂ ಇತರ ಉಪಶಯ-ಅನುಪಶಯಗಳಿಂದ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಉಪಶಯದಿಂದ ವ್ಯಾಧಿವಿನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿದ ನಂತರ ಸಂಪೂರ್ಣ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದ ಉಪಕ್ರಮಗಳನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಉಪಶಯದ ಉಪಯೋಗ ಏಂಬಲ ವಾಗ್ರಾಂತರಾನವಾಗಿದೆ, ಉದಾಹರಣೆಗೆ ವಾತಪ್ರಧಾನ ಉದರ ಶೂಲವಿದ್ದಾಗ ಕಾಯಿಸುವದರಿಂದ ಸುಖಿಸಿದರೆ, ಬಿತ್ತಪ್ರಧಾನ ಉದರ ಶೂಲವಿದ್ದಾಗ ಕಾಯಿಸುವದರಿಂದ ಶೂಲವ್ಯಾದಿಯಾಗುವದು. ಅದ್ದರಿಂದ ನಿದಾನ ಪಂಚಕಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಶಯವು ಒಂದು ಪ್ರಧಾನ ಅಂಗ ಇರುವದು. ಅಪ್ಪಾಗ ಸಂಗ್ರಹಕಾರರು—

“ಉಪಶಯಃ ಪ್ರನಃ ಲಿಂಗೋಪಧಸ್ಯಂಧೇ ವಾಜಿಪಧ ।”

ಲಿಂಗವಿಭಾಗ, ಹೇತುವಿಭಾಗ ಮತ್ತು ಚಿಕಿತ್ಸಾ ವಿಭಾಗ ಎಂದು ಮೂರು ವಿಧ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಶಯವನ್ನು ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಿತ್ತಾ, ಲಿಂಗ ಅಥವಾ ಲಕ್ಷಣವಿಭಾಗ ಮತ್ತು ಚಿಕಿತ್ಸಾ ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಶಯವನ್ನು ಸಮನ್ವಯಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಉಪಶಯ ಪ್ರಕರಣದ ಒಗ್ಗೆ ಮಧುಕೋಪ ಟೀಕಾಕಾರರು-

“ಉಪಶಯವ್ ಜ್ಞಾನ ಹೇತುವ್ಯಾಧಿ ಉಪಯೋಗಸ್ತಾಧರ
ಕಾರಣವ್ ।”

ಯಾವ ಜೀವಧ, ಆಹಾರ, ವಿಹಾರಗಳ ಉಪಯೋಗದಿಂದ ಸುಖ ಉಂಟಾಗುವದೋ ಅದು ಉಪಶಯ ಅಥವಾ ಸಾತ್ಮ್ಯ ಎಂಬುದಾಗಿ ಕರೆಯಾವರು. ಇದರ ವಿರುದ್ಧ ಕಾಯುವಾದಲ್ಲಿ ಜೀವಧ ಆಹಾರ-ವಿಹಾರಗಳ ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ

ಅಷಾಧ್ಯದಿಂದುಂಟಾದುದಕ್ಕೆ ಅನುಭರೆಯು ಅಥವಾ ಅಸಾತ್ಮ್ಯವೆಂದು ಕರೆಯುವರು.

ಉದಾ ४- ತ್ಯಾಗ ಆದಿಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರಿದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಅತಿಸೇವನೆ.

ಇಂತಹ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಶೀತಜಲಪಾನ ವಾಡುವದರಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಡಿಮೆಯಾದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಉಪಶಯ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಕಾರಣ ಶೀತಜಲ ಸೋತೋರೋಧಕರ, ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ರ ಇರುವದರಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಉಂಟಾಗುವದು. ಉಪಶಯದ ಮುಖ್ಯಾಲದ್ದೇಶ ರೋಗನಿವೃತ್ತಿಯಿಂದ ರೋಗದ ಜಾನ ಮಾಡಿಕೊಡುವದಾಗಿದೆ.

“ಅತ್ಯ ಜೀವಧಾನ್ಯ ವಿಹಾರಾಣಾಮಿತ್ಯಾಪಲಕ್ಷಣಾರ್” ।

ತೇನ ದೇಶಕಾಲಾವಷಿ ಬೋದ್ದೆಹ್ಯೇ ॥

ಉಪಶಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವಧ, ಆಹಾರ ವಿಹಾರಗಳೊಂದಿಗೆ ದೇಶ ಮತ್ತು ಕಾಲ ಇವರಡನ್ನು ಉಪಯೋಗ ದಾಡಬೇಕು ಎಂಬು ದಾಗಿ ವೃದ್ಧವಾಗುವಿರು ಹೇಳಿದ್ದರೆ.

ಉಪಶಯದ ಕ್ಷೇತ್ರ ಸೀರಿತವಿದ್ದರೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯ ಕ್ಷೇತ್ರವು ವಿಷ್ವತ ವಿನುವದು. ಉಪಶಯವನ್ನು ಹದಿನೆಂಟು ರೀತಿಯಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು.

- 1) ಹೇತು ವಿಪರೀತ ಜೀವಧ
- 2) ಹೇತು ವಿಪರೀತ ಅನ್ಯ
- 3) ಹೇತು ವಿಪರೀತ ವಿಹಾರ
- 4) ವ್ಯಾಧಿ ವಿಪರೀತ ಜೀವಧ
- 5) ವ್ಯಾಧಿ ವಿಪರೀತ ಅನ್ಯ
- 6) ವ್ಯಾಧಿ ವಿಪರೀತ ವಿಹಾರ
- 7) ಹೇತುವ್ಯಾಧಿ ವಿಪರೀತ ಜೀವಧ
- 8) ಹೇತುವ್ಯಾದಿ ವಿಪರೀತ ಅನ್ಯ
- 9) ಹೇತುವ್ಯಾಧಿ ವಿಪರೀತ ವಿಹಾರ
- 10) ಹೇತುವಿಪರೀತಾರ್ಥಕಾರಿ ಜೀವಧ
- 11) ಹೇತುವಿಪರೀತಾರ್ಥಕಾರಿ ಅನ್ಯ
- 12) ಹೇತುವಿಪರೀತಾರ್ಥಕಾರಿ ವಿಹಾರ
- 13) ವ್ಯಾಧಿ ವಿಪರೀತಾರ್ಥಕಾರಿ ಜೀವಧ
- 14) ವ್ಯಾಧಿ ವಿಪರೀತಾರ್ಥಕಾರಿ ಅನ್ಯ
- 15) ವ್ಯಾಧಿ ವಿಪರೀತಾರ್ಥಕಾರಿ ವಿಹಾರ
- 16) ಹೇತುವ್ಯಾದಿ ವಿಪರೀತಾರ್ಥಕಾರಿ ಜೀವಧ
- 17) ಹೇತುವ್ಯಾದಿ ವಿಪರೀತಾರ್ಥಕಾರಿ ಅನ್ಯ
- 18) ಹೇತು ವ್ಯಾದಿ ವಿಪರೀತಾರ್ಥಕಾರಿ ವಿಹಾರ.

ಪ್ರಕಾರಗಳು :— ಆಯುಂಪೇದಾಚಾಯರು ಉಪಶಯವನ್ನು ಅರು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳ ಭೇದದಿಂದ ಹದಿನೆಂಟು ಪ್ರಕಾರದ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಪದ್ಧತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆ ಸಹಿತ ಇವುಗಳ ವಿಭಿನ್ನ ಭೇದಗಳ ಜ್ಞಾನ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಕೋಷ್ಟಕದ ದ್ವಾರಾ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ.

१	२	३	४	५	६	७
ಶ್ರೀ ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರಿಕ್ಷಾರ್ಥಿ ಶ್ರೀ ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರಿಕ್ಷಾರ್ಥಿ ಶ್ರೀ ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರಿಕ್ಷಾರ್ಥಿ						
ಶ್ರೀ ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರಿಕ್ಷಾರ್ಥಿ ಶ್ರೀ ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರಿಕ್ಷಾರ್ಥಿ ಶ್ರೀ ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರಿಕ್ಷಾರ್ಥಿ						
ಶ್ರೀ ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರಿಕ್ಷಾರ್ಥಿ ಶ್ರೀ ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರಿಕ್ಷಾರ್ಥಿ ಶ್ರೀ ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರಿಕ್ಷಾರ್ಥಿ						

ಈ ಆರು ಭೇದಗಳ ವಿಸ್ತೃತ ವಿವರಣೆ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿದೆ.

1) ಹೇತು ವಿಪರೀತ :- ರೋಗದ ಕಾರ್ಯವಾಗುವದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಕಾರಣಗಳಿರುತ್ತವೋ ಆ ಕಾರಣದ ವಿರುದ್ಧ ಕಾರ್ಯವಾಗುವಂತಹ ಪ್ರಯೋಜನ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಹೇತು ವಿಪರೀತ ಉಪಶಯ ಎನ್ನುವರು.
ಟಿಪ್ಪಣಿ :- ಶೀತಜನ್ಯ ಕಥಜ್ಞರದಲ್ಲಿ ಶುಂಭಿ, ಉಪ್ಪಾ ಟಿಪ್ಪಣಿ ಪ್ರಯೋಜನ ಮಾಡುವದು.

ಅಹಾರ :- ಶ್ರವಣಜನ್ಯ ವಾತಜ್ಞರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಿಗ್ರಹಿತವು ತಪ್ರಕ ಮಾಂಸ ರಸಯುಕ್ತ ಅನ್ನ ಕೊಡುವದು.

ವಿಹಾರ :- ದೀವಾಸ್ತಾಪಜನ್ಯ ಕಥಾರ್ವಂಕಾಗ್ರಿ ರಾತ್ರಿಜಾಗರಣ ಮಾಡುವದು
2) ವ್ಯಾಧಿ ವಿಪರೀತ :- ರೋಗದ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಉಪಚಾರ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಧಿವಿಪರೀತ ಉಪಶಯ ಎನ್ನುವರು.

ಟಿಪ್ಪಣಿ :- ಅತಿಸಾರದಲ್ಲಿ ಹಾತಾ ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಕೊಡುವದು. ಶೀತಜವ ವಿಷಕ್ಕೆ, ಲಿದಿರ ಕಂಪಕ್ಕೆ, ಹಂಡಾ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಕೊಡುವದು.

ಅಹಾರ :- ಅತಿಸಾರದಲ್ಲಿ ಸ್ತೋಭನದ ಸಲುವಾಗಿ ಮಸೂರದ ಪ್ರಯೋಗ. ವಿಹಾರ :- ಉದಾಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಾಹಣ (ಕುಂಫನ).

ವಾಪ್ಯಚಂದ್ರರ ಪ್ರಕಾರ ಟಿಪ್ಪಣಿಧಾರಣ, ಮಂತ್ರ, ಬಲಿ, ಉಪಧಾರ, ನಿಯಮ, ಹೋಮ, ಗುರು-ದೇವತಾಗಳ ಪೂಜೆಯಿಂದ ವ್ಯಾಧಿನಿಷ್ಠಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

3) ಹೇತು ವ್ಯಾಧಿ ವಿಪರೀತ :- ರೋಗ ಮತ್ತು ಕಾರಣಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಹೇತುವ್ಯಾಧಿ ವಿಪರೀತ ಉಪಶಯ ಎನ್ನುವರು.

ಟಿಪ್ಪಣಿ :- ವಾತಿಕ ಶೋಧದಲ್ಲಿ ದಶಮೂಲದ ಕ್ಷಾಧ ಕೊಡಂವದು.

ಅಹಾರ :- ವಾತಜನ್ಯ ಅಥವಾ ಕಥಜನ್ಯ ಗ್ರಹಣೀಯಾಲ್ಲಿ ತಕ್ರ, ಶೀತವಾತೋತ್ಪತ್ತಿ ಜ್ಞರಕ್ಕೆ ಪೇಯ.

ವಿಹಾರ :- ದೀವಾಸ್ತಾಪದಿಂದ ವ್ಯಾಧಿಯಾದಂಥ ಸ್ವಿಗ್ರಹಿತಕ್ಕೆ ರಾತ್ರಿಜಾಗರಣ ಮಾಡುವದು.

4) ಹೇತು ವಿಪರೀತಾರ್ಥಕಾರಿ ಉಪಶಯ :-

ಟಿಪ್ಪಣಿ :- ಶಿತ್ವಣಿ ಶೋಧಕ್ಕೆ ಶಿತ್ತಕರ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳಂಥ ಉಪನಾಯ ಮಾಡುವದು.

ಅಹಾರ :- ವ್ಯಾಣಿಕೋಧ ಪಚ್ಚಮಾನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ವಿದಾಹಾರ ಕೊಡುವದು.

ವಿಹಾರ :- ವಾತೋನಾಷದಲ್ಲಿ ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸುವದು, ಮಾನಸಿಕ ಉದ್ದೇಷ ಮಾಡುವದು.

5) ವ್ಯಾಧಿ ವಿಪರೀತಾರ್ಥಕಾರಿ ಉಪಶಯ :-

ಟಿಪ್ಪಣಿ :- ಭದ್ರ ರೋಗದಲ್ಲಿ ಮದನಫಲ ಅಥವಾ ಪರಮಾಂಕಿಯೆ ಮಾಡಿಸಬೇಕು.

ಅಹಾರ :- ಅವಾತಿಸಾರದಲ್ಲಿ ಅತಿಸಾರ ಉಂಟಾಗುವಂತಹ ಅಥವಾ ಹರೀತಿಯಂಥ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಡುವದು.

ವಿಹಾರ :- ಭದ್ರಯಾಗುವಾಗ ಬೊಟ್ಟಿ ಗಂಟಲದಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಬೋಧನೆ ಮಾಡುವದು.

6) ಹೇತು ವಿಪರೀತಾರ್ಥಕಾರಿ :-

ಟಿಪ್ಪಣಿ :- ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಸುಟ್ಟಂತಹ ಗಾಯಕ್ಕೆ ಉಪ್ಪಾಪುಳ್ಳ ಟಿಪ್ಪಣಿ ಲೇಪನ ಮತ್ತು ವಿಷಕ್ಕೆ ವಿವರ ಕೊಡುವದು.

ಅಹಾರ :- ಮದ್ಯಪಾನದಿಂದಂಟಾದ ಮದಕ್ಕೆ ಮದಕಾರಕ ಮದ್ಯ ಕೊಡುವದು.

ವಿಹಾರ :- ವ್ಯಾಯಾಪದಿಂದಂಟಾದ ಮೂಢವಾತಕ್ಕೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಶಾಸುವದು.

ಸಂಪಾರ್ಪಿತ

ವ್ಯಾಧಿಜ್ಞಾನಾರ್ಥಕಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ನಿರ್ದಾಸಪಂಚಕಗಳ್ಲಿ ಏದನೇ ಜ್ಞಾನೋಪಾಯವೆಂದರೆ ಸಂಪಾರ್ಪಿತ. ಸಂಪಾರ್ಪಿತಯು ವ್ಯಾಧಿಯಾ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಹೇತು ಇರುವದು. ಪ್ರಕುಪಿತವಾದ ದೋಷವು ಧಾತು, ಮಲ ಅದಿಗಳ ಆಶ್ರಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ವಿಕೃತಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವದು. ಇಂತಹ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಸಂಪಾರ್ಪಿತ ಎನ್ನುವರು. ದೋಷದೂಪ್ಯಗಳ ಸಮೂಹ-ಚ್ಛನೆಯಿಂದ ವ್ಯಾಧಿ ಉಂಟಾಗುವದು.

“ಯಥಾ ದುಷ್ಪೇನ ದೋಷೇಣ ಯಥಾ ಚಾನುವಿಸರ್ವತಾ ।

ನಿವೃತ್ತಿರಾಮಯಸ್ಯಾಸೌ ಸಂಪಾರಿಷ್ಟಿಜಾರ್ತಿರಾಗತಿಃ ॥ ವಾ. ನಿ. 1.

ದೋಪಗಳ ದುಷ್ಪಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರದಿಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ಕತೀ ಅಥವಾ ಪೈಕ್ಕತಿ, ಅನುಬಂಧ ಅಥವಾ ಅನುಬಂಧ ರೀತಿಯಿಂದ, ಒಂದೇ ದೋಪದಿಂದ ಅಥವಾ ಅನೇಕ ದೋಪಗಳಿಂದ, ನಿದಾನ ಆದಿಗಳಿಂದ ದೋಪಗಳು ದುಷ್ಪಿಯಾಗಿ ರೋಗ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವದು. ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಪಾರಿಷ್ಟಿ ಎನ್ನುವರು. ವಿವಿಧ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಕುಪಿತವಾದ ದೋಪಗಳು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರ ಮಾಡಿ ಸ್ಥಾನವೈಗುಣ್ಯ ಹೊಂದಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸ್ಥಾನ ಗಳಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯ ಹೊಂದಿ ವ್ಯಾಧಿ ಉತ್ಪನ್ನಮಾಡುವದು. ಈ ಎಲ್ಲ ಶ್ರೀಯೆಗಳ ಸಮುಚ್ಛಯಕ್ಕೆ ಸಂಪಾರಿಷ್ಟಿಯೆಂದು ಹೇಳುವರು. ದೋಪಗಳ ರೂಪದಾನಿ, ರೂಪವ್ಯಾದಿ ಮತ್ತು ರೂಪಾಂತರ ಇವು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರದ ದೋಪದಂಷ್ಟಿಗಳಾಗಿವೆ. (ವಾ. ನಿ. 1. 8) ವಿಧಾಹಾರ-ವಿಹಾರಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ಕೋಪ್ಯಾಧಲ್ಲಿ ದೋಪವ್ಯಾಪಕೋಪವಾಗಿ, ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ರಾಪುಂಟಾಗಿ ಆಮಾನುಗಮನವಾಗುವದು. ನಂತರ ಸ್ತೋತೋರೋಧವುಂಟಾಗಿ ಅಗ್ನಿ ವಿಸರ್ವಣ ಹೊಂದಿ ದೇವಸಂತಾಪವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವದು, ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪ್ರಕುಪಿತ ದೋಪಗಳು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ವಿಕೃತ ಕಾರ್ಯವಾದುಂಟದಕ್ಕ ಸಂಪಾರಿಷ್ಟಿಯೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ “ವ್ಯಾಧಿಜನ್ಮ ಹಂತ್ಯಂತಂ ಕರೀರೀ ದೋಪಾಣಾಂ ಪರಿಣಾಮ ಪರಂಪರಾಃ ಸಂಪಾರಿಷ್ಟಿ” ಎಂದು ಹೇಳುವದು ಉತ್ಪಾದಿತ. ಸಂಪಾರಿಷ್ಟಿಯ ಜ್ಞಾನ, ಲಕ್ಷಣ ಇತ್ಯಾರದ ಮೇಲೆ ಅನುಮಾನಸಲ್ಪದುವದು. ಆಯುವೇದ ಶಾಸ್ತ್ರವ ಶರೀರದ ಮೇಲೆ ಉಂಟಾಗುವ ಲಕ್ಷಣಗಳ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಾನ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಿ ಅದರ ಮೂಲಕ ಶರೀರಾಂತರಗತದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುವ ವಿಕೃತಿ ಅಥವಾ ಶ್ರೀಯೆಯನ್ನು ಅನುಮಾನ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವಂಥದ್ದು ಇರುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಸಂಪಾರಿಷ್ಟಿಯ ಮೊದಲು ನಿದಾನ, ಪೂರ್ವರೂಪ, ರೂಪ, ಉಪಶಯಗಳ ವಿವರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

“ಯದ್ಯಾಪಿ ಸಂಪಾರಿಷ್ಟಿ ನಂತರಮಾಲಿಂಗಪ್ರಾರ್ಥಭಾಷಾವ
ಸಂಪಾರಿಷ್ಟ ವ್ಯಾಧಿ ನಿರೂಪಣಮಾ ಪ್ರತಿ ಅಲ್ಲ

ಪ್ರಯೋಜನತ್ವಾತ್ ಶೇಷತಃ ಸಂಪಾರಿಷ್ಟವರೂ ॥ ಜ. ನಿ. 1.

ಚಕ್ರದತ್ತ ಟೀಕಾಕಾರರು ಸಂಪಾರಿಷ್ಟಿಯ ವ್ಯಾಧಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯ ಹೇತುವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಾಧಿ ಜ್ಞಾನ ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುವದರ ಸಲುವಾಗಿ ಸಂಪಾರಿಷ್ಟ ಉಪಯೋಗವಾಗುವದು. ಸಂಪಾರಿಷ್ಟಿಯ ಮೂಲಲಕ್ಷಣಗಳ ಸ್ವರೂಪವಿರುವದು.

ಚಕ್ರಪಾಣಿದತ್ತರು—

“ಶಸ್ಯಾದ್ವ್ಯಾಧಿಜನಕ ದೋಪ ವ್ಯಾಪಾರ ವಿಶೇಷಯುಕ್ತಮಾ
ವ್ಯಾಧಿಜನ್ಮೇಯ ಸಂಪಾರಿಷ್ಟಿಃ ।

ವ್ಯಾಧಿಜನಕ ದೋಪಗಳ ವಿವಿಧ ವ್ಯಾಪಾರ ಮತ್ತು ಪರಿಣಾಮ-ಗಳಿಂದಯಾತ್ರೆ ವ್ಯಾಧಿಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಪಾರಿಷ್ಟಿ ಎನ್ನುವರು.

ದೋಪಪ್ರಕೋಪವುಂಟಾಗಿ ಅಬಲವಾದಂಥ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ದೋಪಗಳು ಆಶ್ರಯ ಹೊಂದಿ ಅಲ್ಲಿ ವಿಕೃತಿ ಉಂಟಾಗುವದಕ್ಕೆ ಸಂಪಾರಿಷ್ಟಿ ಎನ್ನುವರು. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಕೀವಲ ದೋಪದುಷ್ಟ ಅಥವಾ ಸ್ಥಾನವೈಗುಣ್ಯವಿದ್ದಾಗ ವ್ಯಾಧಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ದುಷ್ಪದೋಪ ಹಾಗೂ ವಿಗುಣದೂಷ್ಟಗಳ ಸಮಾಳಿಕ್ಷಣವುಂಟಾದಾಗ ವ್ಯಾಧಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವದು. ಇವೆರಡರ ಸಮಾಳಿಕ್ಷಣನೇ ಅಥವಾ ಸಂಯೋಗವಾಗುವದರಿಂದ ಭಿನ್ನ ಗುಣಕರ್ಮ ಸ್ವಭಾವದ ಕಾರ್ಯ ಉಂಟಾಗುವದು. ಇಂಥ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಧಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವದು. ದೋಪ, ದೂಪ, ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ರ, ಆಮ ಮತ್ತು ಸ್ತೋತೋರೋಧ ಈ ಐದು ವ್ಯಾಧಿಘಟಕಗಳಿಲ್ಲದೇ ಸ್ಥಾನಸಂಕ್ರಯ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಧಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ಪಯಾರ್ಯಾಯಗಳು :—

“ಸಂಪಾರಿಷ್ಟಿಜಾರ್ತಿರಾಗತಿರಿತ್ಯನಧಾರಂತರಮಾ ವ್ಯಾಧಿಃ ॥

ಜಾತಿ, ಆಗತಿ, ನಿವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಎಂದು ಸಂಪಾರಿಷ್ಟಿಗೆ ಪಯಾರ್ಯಾಯವಾಚಕ ಶಬ್ದಗಳಿರುವವು,

ಪ್ರಕಾರಗಳು :—

A) “ಸಾ ಸಂಖ್ಯಾಪ್ರಾರ್ಥಾನ್ಯವಿಧಿವಿಕಲ್ಪ ಬಲಕಾಲ ವಿಶೇಷಭೀದ್ಯತೆ ।”

ಸಂಪಾರಿಷ್ಟಿಯನ್ನು ಚರಕರು ಸಂಖ್ಯಾ, ವಿಕಲ್ಪ, ಪ್ರಾರ್ಥಾನ್ಯ, ವಿಧಿ

ಮತ್ತು ಬಲಕಾಲ ಹೀಗೆ ಇದು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಾಗ್ಣಿಟರು ವಿಧಿ ಸಂಪಾರ್ಶಿಯನ್ನು ಸಂಖ್ಯಾ ಸಂಪಾರ್ಶಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತಭಾವದ ವಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಬಲಕಾಲ ಸಂಪಾರ್ಶಿಯನ್ನು ಬಲ ಮತ್ತು ಕಾಲ ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮನ್ನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ವಾಗ್ಣಿಟರು ಸಂಖ್ಯಾ, ವಿಕಲ್ಪ, ಪಾರಧಾನ್ಯ, ಬಲ ಮತ್ತು ಕಾಲ ಎಂದು ಇದು ಪ್ರಕಾರದ ಸಂಪಾರ್ಶಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

1) ಸಂಖ್ಯಾ ಸಂಪಾರ್ಶಿ :- ಸಂಖ್ಯಾಸಂಪಾರ್ಶಿಯು ಭೇದವನ್ನು “ಸಂಖ್ಯಾಭೇದಮಾತ್ರಬೋಧಿಕಾ ಭವತಿ, ನಿರಸ್ಯಯೋ ಭೇದಃ ।”

ಅಥಾರ್ ಸಂಖ್ಯಾ ಕೇವಲ ಭೇದವಾತ್ರಗಳನ್ನು ಹೇಳುವದು. ಯಾವುದು ಅನ್ವಯರಹಿತವಾಗಿರುವದೋ ಅದಕ್ಕೆ ಭೇದ ಎನ್ನುವರು. ಚರಕ ಸೂತ್ರ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಯಾದರೀಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ರೋಗಭೇದಗಳ ಸಂಪೀಠಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. **ಉದಾ :-** ಪಂಚಕಾಸ, ಪಂಚಗುಲ್ತಿ, ಅಪ್ಯಾಪ್ರಕಾರದ ಜ್ಞರ, ಇದು ಪ್ರಕಾರದ ಪಾಂಡು ಇತ್ಯಾದಿ. ಇದೇ ಸಂಖ್ಯಾಸಂಪಾರ್ಶಿಯಾಗಿದೆ. ವಿಧಿ ಸಂಪಾರ್ಶಿಯನ್ನು ಒಂದಷ್ಟು ಚರಕರು ಪ್ರತೀಕ ವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸಂಖ್ಯಾಸಂಪಾರ್ಶಿಯಲ್ಲಿ ವಾತ-ಪಿತ್ತ-ಕಫ ದ್ವಂದ್ದ-ಸನ್ಸೂಕಾತಾದಿ ಭೇದಗಳಿಂದ ರೋಗದ ನಿರ್ದೇಶನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ ಅದರೆ ವಿಧಿಸಂಪಾರ್ಶಿಯನ್ನು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರೆ— ಅದು “ನಿಜ ಮತ್ತು ಆಗಂಡು ಭೇದದಿಂದ ರೋಗವು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ, ಉಧ್ವರ ಮತ್ತು ಅಧೋಗತಭೇದದಿಂದ ರಕ್ತಪಿತ್ತ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರ ವಾಗಿದೆ. ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಂಪಾರ್ಶಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

“ವಿಧಿ”ಸಂಪಾರ್ಶಿಯು ಸಂಖ್ಯಾ ಸಂಪಾರ್ಶಿಯ ಒಂದು ಉಪ ಭೇದವಿರುವದು. ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ವಿಧಿ ಮತ್ತು ಸಂಖ್ಯಾ ಈ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸಮಾನ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಥಮ ವಾಗಿ ವರ್ಗೀಕರಣ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ “ಸಂಖ್ಯಾ” ಎಂದೂ ನಂತರ ಉಪ ಭೇದ ಅರ್ಥವಾ ಉಪಪ್ರಕಾರ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ “ವಿಧಿ” ಎಂದು ಹೇಳುವರು. ಕೆಲವು ವ್ಯಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಪೀಠಿಯ ಉಲ್ಲೇಖಿ ಮಾಡದೇ ಕೇವಲ “ವಿಧಿ” ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಹೇಳುವರು. ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಕೇವಲ ದೋಪ ಭೇದಗಳಿಂದ ಮಾಡದೇ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಮೇಲಿಂದ, ದೂಷ್ಯಗಳ ಭಿನ್ನತೆಯ ಮೇಲಿಂದ,

ದೋಪಗಳ ಹಾರ್ಫದ ಮೇಲಿಂದ ಮತ್ತು ಸ್ಥಾನದಂಷ್ಟಿಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಉದಾ- ಮಹಾಶಾಸ, ಉಧ್ವರಶಾಸ, ಪ್ಲಿಹೋದರ ಇತ್ಯಾದಿ.

2) ವಿಕಲ್ಪ ಸಂಪಾರ್ಶಿ :- ವ್ಯಾಧಿಯಲ್ಲಿ ದೋಪಗಳ ಅಂಶಾಂಶ ಕಲ್ಪನೆಯೇ ವಿಕಲ್ಪ ಸಂಪಾರ್ಶಿಯಾಗಿದೆ.

“ಸವಾರ್ಥತಾನಾಂ ಪ್ರನದೋಪಾಜಾಚಂಶಾಂಶಬಲವಿಕಲ್ಪೋ
ಅಸ್ತಿಸ್ತಫೋ ।”

ದೋಪಗಳ ಉತ್ಪಾದಕಪಕ್ಷರೂಪ ಅಂಶಾಂಶಬಲಕ್ಕೆ ವಿಕಲ್ಪ ಸಂಪಾರ್ಶಿ ಎನ್ನುವರು. ಯಾವ ದೋಪಗಳ ಯಾವ ಯಾವ ಗುಣ ಕರ್ಮಗಳು ಎಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕುಪಿತವಾಗಿರುವವೆಂದು ತಿಳಿಯ ಲ್ಪದುವದು ವಿಕಲ್ಪ ಸಂಪಾರ್ಶಿಯ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ರೋಗ ಉರ್ಗ ಅಥವಾ ಮೃದು ಸ್ವಭಾವದ್ದು ಇರಬಹುದಾಗಿದೆ. ದೋಪಗಳ ಸಂಯೋಗ ಒಂದೇ ಪ್ರಕಾರವಿರದೇ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದಾಗುವದು. ಉದಾ- ಸನ್ಸೂಕಾತಜ ಜ್ಞರ 13 ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ವಿಕಲ್ಪದ ಆಧಾರದ ಮೇಲಿಂದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ವಿಕಲ್ಪದ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವು ಈ ರೀತಿ ವಿಧಿಸಂಪಾರ್ಶಿಯನ್ನು ಒಂದೇ ದೋಪವು ತ್ವರಿತ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಕುಪಿತ ಯಾಗಿರುವದು. ಒಂದೇ ದೋಪವು ತ್ವರಿತ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಕುಪಿತವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಒಮ್ಮೆ ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಕುಪಿತವಾಗಿರುವ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಕೇವಲ ತನ್ನ ಕೆಲವು ಗುಣಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಕುಪಿತವಾಗುವದು, ಆದ್ದರಿಂದ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡುವಾಗ ಈ ರೀತಿಯ ದೋಪಗಳ ಅಂಶಾಂಶ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿದೆಬೇಕಾಗುವದು.

ಉದಾ :- ಭದ್ರ-ಕಟು, ತಿಕ್ತ, ಆಪ್ಸಾರಸ, ಪೀತವಣಿದ ವರ್ವನ ವಾಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಾನದೋಪ ತಿತ್ತ.

3) ಪ್ರಥಾನ್ಯ ಸಂಪಾರ್ಶಿ :- ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ರೋಗಗಳಾಗಿ ಬಹುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಾನ ರೋಗದ ಜ್ಞಾನ ಅರ್ಥವಾ ಅನೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಾನ ಲಕ್ಷಣದ ಜ್ಞಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದೇ ಪಾರಧಾನ್ಯ ಸಂಪಾರ್ಶಿಯಾಗಿದೆ. ರೋಗ ಸ್ವತಂತ್ರ ಅರ್ಥವಾ ಪರಂತು ಇರಬಹುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದುದೇ ಪಾರಧಾನ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

“ಪೂರ್ಧಾನ್ಯಂ ತರತವಾಭಾಯಮುಪಲಭ್ಯತೆ ತತ್ತದ್ವಯೋಸ್ತರಸ್ತಿಷ್ಟಿತು
ತಮು ಇತಿ ॥” ಚ. ನಿ. 1

ಶ್ರೀದೋಪಜ ವ್ಯಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೋಷದ ಪೂರ್ಧಾನ್ಯತೆ ಇರುವದೋ ಅದರ ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಕೂಡಾ ಪ್ರಥಾನವಿರುವವು, ಇದರ ಜ್ಞಾನವಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದೇ ಪೂರ್ಧಾನ್ಯ ಸಂಪೂರ್ಚಿಯಾಗಿದೆ. **ಉದಾ :-** ಬಿತ್ತುಜ ವಿಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ದಾಹ, ತೃಪ್ತಾ, ಖೀತವಣಿದ ಫರ್ದಿ. ಅವ್ಯಾಕಟಿಸದ ವರ್ಣನ “ಅನುಬಂಧ್ಯ” ಮತ್ತು “ಅನುಬಂಧ” ಇವುಗಳ ವಣಿನೆಯೋ ಪೂರ್ಧಾನ್ಯ ಮತ್ತು ಅಪೂರ್ಧಾನ್ಯ ವಣಿನೆಯಾಗಿದೆ. ವ್ಯಾಧಿಯ ಉತ್ಪಾದಕ ದೋಷಗಳ ಸ್ವತಂತ್ರೆಯು ಯಾವ ಜ್ಞಾನಗಳ ಮೂಲಕ ಶಿಳಿಯಲ್ಪದುವದೋ ಅದಕ್ಕೆ ಆ ವ್ಯಾಧಿಯ ಪೂರ್ಧಾನ್ಯ ಸಂಪೂರ್ಚಿಯೆನ್ನುವರು ಮತ್ತು ಯಾವ ದೋಷಗಳ ಪರತಂತ್ರೆಯೂ ಜ್ಞಾನವಾಗುವದೋ ಅದಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ಧಾನ್ಯ ಸಂಪೂರ್ಚಿಯೆನ್ನುವರು.

4) ಬಲ ಸಂಪೂರ್ಚಿತು :- ನಿದಾನ, ಪೂರ್ವರೂಪ, ಮತ್ತು ರೂಪಗಳ ಸಂಪೂರ್ಣತೆ ಅಥವಾ ಅಲ್ಪತೆಗಳ ಕಾರಣದಿಂದುಂಟಾದ ವ್ಯಾಧಿಯ ಬಲಾಬಲ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಯಾವುದು ವಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆಯೋ ಅದು ಬಲ ಸಂಪೂರ್ಚಿಯು. ಜರಕರು ಬಲಸಂಪೂರ್ಚಿಯನ್ನು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸದೇ ಕಾಲಸಂಪೂರ್ಚಿಯೋಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಹೇಳಿ ವಿಧಿಸಂಪೂರ್ಚಿಯನ್ನು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

“ಬಲಕಾಲ ವಿಶೇಷ: ಪುನವ್ಯಾಧಿನಾಮೃತ್ಯಹೋರಾತಾರಹಾರ
ಕಾಲವಿಧಿನಿಯತೋ ಭವತಿ ॥” ಚ. ನಿ. 1.

ರೋಗದ ಅಥವಾ ದೋಷದ ದಿವಸ, ರಾತ್ರಿ, ಮತ್ತು, ವಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಸಂಬಂಧದೋಂದಿಗೆ ರೋಗೋತ್ಪತ್ತಿ ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ವೃದ್ಧಿಯ ಜ್ಞಾನವು ಈ ಸಂಪೂರ್ಚಿಯಿಂದಾಗಂವದು, ವ್ಯಾಧಿಯು ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣ (ನಿದಾನ) ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದಲ್ಲಿ, ವ್ಯಾಧಿಯು ಎಲ್ಲ ದೋಷಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸರ್ವಗುಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಕುಟಿತವಾದಲ್ಲಿ, ವ್ಯಾಧಿಯು ಸರ್ವ ಪೂರ್ವರೂಪ-ರೂಪಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಟಿತಗೊಂಡಲ್ಲಿ, ಗಂಭೀರಧಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ವರ್ವಸ್ಯಾನಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಅಂಥ ವ್ಯಾಧಿಯು ಬಲವಾನ ಇರುವದು,

5) ಕಾಲ ಸಂಸ್ಕರಿತಿ :- ಯಾವ ಸಂಪೂರ್ಚಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಲದ ಅಥಾತ್ ರಾತ್ರಿ, ದಿನ, ಮತ್ತು ಭೋಜನಗಳ ವಿಶೇಷ ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ (ಆದ, ವ್ಯಾಧಿ ವಂತ್ತು ಅಂತ್ಯ) ವ್ಯಾಧಿಯ ವೃದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಉತ್ಪತ್ತಿಯ ವಾಯಾವಂತರ ದೋಷವಿಶೇಷಗಳ ನಿರ್ಧಾರಣವಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾಲಸಂಪೂರ್ಚಿ ಎನ್ನುವರು.

“ನಾಂ ರಾತ್ರಿ: ವಿನಾಯಃ, ಮತ್ತೇ ಪಸಂತಾದಯಃ,
ಭಂಕ್ತಷಾಹಾರಃ,
ಪವ್ಯಾವಂತ್ಯಃ, ವ್ಯಾಧಿಕಾಲೋ ವ್ಯಾಧಿಪ್ರದಿಹಾನಿ ಹೇತುಕಾಲಃ ॥
ಮಾ. ನಿ.

ರಾತ್ರಿ, ಹಗಲು, ಮತ್ತು, ಭೋಜನಕಾಲಗಳಲ್ಲಿರುವ ದೋಷದ ಅನುರೋದದಂತೆ ರೋಗಬಲವೃದ್ಧಿ ಅಥವಾ ವ್ಯಾಧಿಬಲಕ್ಷಣತೆ ಇದ್ದದ್ದು ಕಂಡುಬರುವದು. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾಲಸಂಪೂರ್ಚಿ ಎನ್ನುವರು.

ಉದಾ :- ಬಿತ್ತುಜ್ಞರದಲ್ಲಿ, ವಾಯಾಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದಾಹ, ತೃಪ್ತಾದಿಗಳು, ವಾತಜ್ಞರದಲ್ಲಿ ಸಾಯಂಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶೂಲ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಂಟಾಗುವವು. ವ್ಯಾಧಿ ಉತ್ಪನ್ನ ವಾಡುವ ದೋಷಗಳು ರಾತ್ರಿ, ದಿವಸ, ಭೋಜನ ವ್ಯಾಧಿ ಉತ್ಪನ್ನ ವಾಡುವ ದೋಷಗಳು ರಾತ್ರಿ, ದಿವಸ, ಭೋಜನ ವ್ಯಾಧಿ ಉತ್ಪನ್ನ ಕಾಲಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವವು. ರೋಗದ ಕಾಲ, ಮತ್ತು ಇತ್ಯಾದಿ ಕಾಲಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವವು. ರೋಗದ ಅವಸ್ಥೆ ಅಥವಾ ರೋಗದ ಬಲಾಬಲವೂ ಕೂಡಾ ಈ ಕಾಲಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವವು ಉದಾ- ವಿಷಮಜ್ಞರದ ವೇಗವು ಹೆಚ್ಚು-ಕಡಿಮೆ ಅವಲಂಬಿಸಿರುವವು ಯಾಗಿ ಶೂಲ ವೇಗವು ಹೆಚ್ಚು-ಕಡಿಮೆಯಾಗುವದು, ಯಾಗುವದು, ಶ್ವಾಸರೋಗದ ವೇಗವು ಹೆಚ್ಚು-ಕಡಿಮೆಯಾಗುವದು, ಇತ್ಯಾದಿ. ಇವು ವಾತ ಜ್ಞರದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಹೆಚ್ಚು-ಕಡಿಮೆಯಾಗುವದು, ಇತ್ಯಾದಿ. ಇವು ಅನೇಕ ಸಲ ವಿಶೇಷಕಾಲಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವದರಿಂದ ಕಾಲ ಸಂಪೂರ್ಚಿ ಎನ್ನುವರು.

B) ಸಂಪೂರ್ಚಿಯನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂಪೂರ್ಚಿ ಮತ್ತು ವಿಶೇಷ ಸಂಪೂರ್ಚಿಯೆಂದು ವ್ಯವಹಾರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವರಡು ಪ್ರಕಾರ ವಾಡಿ ಸಂಪೂರ್ಚಿಯನ್ನು ವ್ಯವಹಾರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವರಡು ಪ್ರಕಾರ ವಾಡಿ ದೂರ. ವ್ಯಾಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂಪೂರ್ಚಿ ಮತ್ತು ರೋಗದ ಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದು ವಿಶೇಷ ಸಂಪೂರ್ಚಿ ಎನ್ನುವರು. ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ರದತ್ತ ಟೀಕಾಕಾರರು ಕುಷ್ಣರೋಗದಲ್ಲಿ ಈ ವರ್ಗಿಕರಣವನ್ನು ಚಕ್ರದತ್ತ ಟೀಕಾಕಾರರು ಕುಷ್ಣರೋಗದಲ್ಲಿ

ಇ ಷಟ್ಕಂತ್ಯಾಕಾಲಗಳು

ಶಂಚಯಂ ಚ ಪ್ರಕೋಪಂ ಚ ಪ್ರಸರಂ ಸ್ಥಾನಸಂಶ್ರಯವೋ ।

ವ್ಯಕ್ತಿಂ ಭೀದಂ ಚ ಯೋ ಪೀತ್ತಿ ದೋಷಾಂ ಸ ಭವೇದಿಷ್ಟುವು ।
ಸು. ಸೂ. 31

ರೋಗದ ತೀರಾಂತಗಳ ದೋಪಗಳ ಅವಸ್ಥಾ ವಿಶೇಷಗಳಾದ ಸಂಚಯ, ಪ್ರಕೋಪ, ಪ್ರಸರ, ಸ್ಥಾನಸಂಶ್ರಯ, ವ್ಯಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಭೀದ ಇವುಗಳನ್ನು ಯಾವನು ಶಿಳಿದಿರುವನೋ ಅವನಿಗೆ ನಿಜವಾದ ಪ್ರೇರ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇವುಗಳಿಗೆ ಷಟ್ಕಂತ್ಯಾಕಾಲಗಳೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ವ್ಯಾಧಿಯ ಸಂಪಾರ್ಪಿತ್ಯಾ ಸ್ಥಾನಸಂಶ್ರಯ ಅವಸ್ಥಾ ದಿಂದ ಪಾರಂಭವಾಗುವದು. ಆದರೂ ನಿಜವಾಗಿ ನೋಡಲು ಆದರ ಪೂರ್ವ ತಯಾರಿಯಾ ದೋಪಗಳ ಸಂಚಯದಿಂದಲೇ ಆರಂಭವಾಗುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಸಂಪಾರ್ಪಿತ ಅವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಆರಂಭ ಮಾಡದೇ ರೋಪಸಂಚಯ ಕಾಲದಿಂದಲೇ ಆರಂಭ ವರಾಡಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂಚಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಷಟ್ಕಂತ್ಯಾಕಾಲವೆಂದು ಎನ್ನುವರು. ದೋಪ ಸಂಚಯದ ಅವಸ್ಥೆಯ ನಂತರ ಪ್ರಕೋಪಾವಸ್ಥೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವದು. ನಂತರ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನ ಬಿಟ್ಟು ಸಂಚಾರ ಅಂದರೆ ಪ್ರಸರಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವವು. ಇಂಥ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸ್ಥಾನವೈಸ್ಯಾ ಯನ್ನು ಹೊಂದುವವು. ಆರಂಭ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನಸಂಶ್ರಯ ಹೊಂದಿ ವ್ಯಾಧಿ ಉತ್ಪನ್ನ ಮಾಡುವವು. ಆಮೇಲೆ ವ್ಯಾಧಿಯು ದೋಪಗಳ ಆಧಿಕ್ಯಾನುರೂಪದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವವು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸುಶೃತರು ಸಂಚಯಾದಿ ಅವಸ್ಥಾ ಭೇದಾನುಸಾರವಾಗಿ ದೋಪಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ದೋಪ-ದೂಪ ಮತ್ತು ಸೌತಸ್ನಾಗಳು ಭಾಗ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಯಲ್ಲಿ ದೋಪ-ದೂಪ ಮತ್ತು ಸೌತಸ್ನಾಗಳು ಭಾಗ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವವು. ಈ ಷಟ್ಕಂತ್ಯಾಕಾಲಗಳನ್ನು ವುರಿಯುವದು ಅಧವಾ ನಾಶ ಮಾಡುವದೇ ಸಂಪಾರ್ಪಿತ್ಯಾ ವಿಫುಟನೆ ಎಂದು ಕರೆಯಂತಹಾಗಿ ರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯು ಉದ್ದೇಶವಾದರೂ ಸಂಪಾರ್ಪಿತ ವಿಫುಟನೆಯೇ ಆಗಿದೆ.

ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ

ವಣಿನೆ ವಣಿದ್ದಾರೆ. ವ್ಯಾಧಿಯಂ ಪ್ರಕಾರ ದೋಪಭೀದದಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಗುತ್ತದೆ.

- 1) ಜ್ಞಾರವ್ಯಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಸಾವಣಾನ್ಯ ಸಂಪಾರ್ಪಿತ್ಯಾ-ಪಿತ್ತ.
- 2) ಅತಿಸಾರ ವ್ಯಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಸಾವಣಾನ್ಯ ಸಂಪಾರ್ಪಿತ್ಯಾ-ಪಾತ.
- 3) ಪ್ರಮೇಹ ವ್ಯಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಸಾವಣಾನ್ಯ ಸಂಪಾರ್ಪಿತ್ಯಾ-ಕಫ.

ಕಾರಣ ವಿಶೇಷ ಸಂಪಾರ್ಪಿತ್ಯಾ ದೋಪದ ಸ್ವರೂಪ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಸ್ಥಾನಿಕ-ಸಾರ್ವದೇಹಿಕ ಸಂಪಾರ್ಪಿತ್ಯಾ ಹಾಗು ನಿಜ. ಅಗಂತು ಸಂಪಾರ್ಪಿತ್ಯಾಗಳನ್ನೂ ವಣಿಗಾದ್ದಾರೆ.

ಸಂಪಾರ್ಪಿತ್ಯಾ ಮತ್ತು ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಸಂಬಂಧ : ಸಂಪಾರ್ಪಿತ್ಯಾ ವಿಫುಟನೆ ಮಾಡುವದೇ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯ ಮೂಲಾಲ್ಟ್ರೆ ಇತಿಹಾಸಿ. ರೋಗಸಂಪಾರ್ಪಿತ್ಯಾ ದೋಪ, ದೂಪ್ಯ, ಸ್ನೋತೋದಾಸ್ಯಿ, ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ರ್ಯ ಇವುಗಳನ್ನು ಗಮನ ದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ದೋಪಶೋಧನ ಅಧವಾ ತಮನ, ಧಾತುಪೂರ್ವಣ, ವಿಶೋಧನ, ಅಗ್ನಿಚಿಕಿತ್ಸೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಉಪಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡ ಬೇಕಾಗುವದು. ಚಿಕಿತ್ಸೆಯು ದೋಪ-ಪ್ರತ್ಯನೀಕ, ವ್ಯಾಧಿಪ್ರತ್ಯನೀಕ ಮತ್ತು ಉಭಯ ಪ್ರತ್ಯನೀಕ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಇರುವದು.

ಸಂಪಾರ್ಪಿತ್ಯಾ

- 1) ನಿದಾನ ಸೇವನೆಯಿಂದ ದೋಪವ್ಯಾದಿ.
- 2) ದೋಪ-ದೂಪ್ಯ ಸಮೂಹ-ಚ್ಛನ ಇರುವದು.
- 3) ಸ್ನೋತೋದಾಸ್ಯಿ ಇರುವದು.
- 4) ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ರ್ಯ ಮತ್ತು ಅಮುಲಕ್ಷಣಗಳು ಇರುವವು,

ಚಿಕಿತ್ಸೆ

- 1) ನಿದಾನ ವರ್ಜನ, ದೋಪ ಶೋಧನ, ತಮನ ಚಿಕಿತ್ಸೆ.
- 2) ದೋಪದೂಪ್ಯ ಸಮೂಹ-ಚ್ಛನ ವಿಫುಟನ (ವ್ಯಾಧಿ ಪ್ರತ್ಯನೀಕ) ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಬೇಕು.
- 3) ಸ್ನೋತೋಶೋಧನ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಬೇಕು.
- 4) ದೀಪನ, ಪಾಚನ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಬೇಕು.

ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ

ಸಂಪೂರ್ಣಿಯ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಚಯ-ಪ್ರಕ್ರೋಪ-ಪ್ರಸರ ಮತ್ತು ಸ್ವಾನ-
ಸಂಶ್ರಯ ಇವು ಕೇವಲ ದೋಷಗಳದಾಗಿದೆ. ಸ್ವಾನಸಂಶ್ರಯ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ದೋಷ-ದೂರ್ಯ ಸಮೂಹಚ್ಛನೆಯಾಗುವದು.

1) ଚତ୍ରୋଵସାୟ (Accumulation of Doshas) :-

“ತತ್ರ ಸಂಚಿತಾನಾಂ ವಿಲು ದೋಷಾಣಾಂ ಸ್ತಬ್ದಪೂರ್ವ
ಕೇಳಿಷ್ಟಾ
ಸೀತಾವಭಾಸತಾ ವೆಂದೇಳಿಷ್ಟಾ ಚಂಗನಾಂ ಗೈ. ವರ್ವಾಲಸ್ಯಂ
ಜಯಕಾರಣವಿದ್ದೇಷತ್ತೇತಿ ಲಿಂಗಾನಿ ಭವಂತಿ ।
ತತ್ರಪ್ರಧನು ಕ್ರಿಯಾರಾಲುಃ । ಸು. ಸೂ. 21

ಸಂಪರ್ಕಿಯ ಪ್ರಥಮಾವಕ್ತೆಯಾಗಿದೆ. “ಚಯೋವ್ಯಾದಿಃ ಸ್ವಧಾ ಮೈಯೇವ” ಈ ನಿಯಮಾದ ಪ್ರಕಾರ ದೋಷಗಳ ಚಯ ಆಯಾ ದೋಷಗಳ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗುವದು. ದೋಷಗಳ ಚಯವು ಅವುಗಳ ಕೊಷ್ಟಕ್ತಾ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗುವದು. ಅಂದರೆ ಕಘದ ಸ್ಥಾನ ಆವಾ ಶಯ, ಹಿತ್ತದ ಸ್ಥಾನ ಗ್ರಹಣೀ ವುತ್ತು ವಾತದ ಸ್ಥಾನ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ವಿರುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂಪರ್ಕಿಯ ಪ್ರಥಮಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ವಿಧಾ ಆಹಾರ-ವಿಹಾರದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ದೋಷಗಳ ಚಯ ಅವುಗಳ ಸ್ಥಾನ ದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗುವದು, ನಂತರ ದೋಷಗಳ ಅನ್ಯಭೇದಗಳ ದುಟ್ಟಿ ಉಂಟಾಗುವದು. ಈ ಆವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಷ್ಟಕ್ತಾ ಶಾಂತಿ ಮಾಡಲು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸಂಚಯವು ವಾಗಿದ ಅವರೋಧ ಮಾಡುವದು. “ಸರ್ವೇ ಅಪಿ ಮಂದೇಗ್ನಾ” ಈ ನಿಯಮಾದ ಪ್ರಕಾರ ನಿದಾನದಿಂದ ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ಯ ಉಂಟಾಗುವದು ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ಯದಿಂದ ಆಮೋತಪ್ರತಿಯಾಗುವದು. ಸಂಚಿತ ದೋಷಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ರೋಗದ ಮುಂದಿನ ಆವಸ್ಥೆಗಳು ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಆಹಾರದ ಪಜನ ಪ್ರೋಷ್ಯ ದೋಷಗಳಿಂದಲೇ ಆಗುವದು ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಪೂರ್ವಾಭಾಧರೂ ಆಹಾರದಿಂದಲೇ ಆಗುದು. ಪ್ರೋಷಕ ದೋಷಗಳಿಂದ ವಿಕೃತಿಯು ಆರಂಭವಾಗುವದರಿಂದ ರೋಗೋತಪ್ರತಿಯಾಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಕ್ರಿಯಾಕಾಲ ಮಹತ್ವದ್ವಾಢ್ಯದು ಇರುವದು. ವಾತಸಂಚಿತವಾಗಲು ಸ್ತಬ್ಧಕೊಷ್ಟತಾ, ಪೂರ್ಣಕೊಷ್ಟತಾ, ಹಿತ್ತಸಂಚಿತ

ವಾಗಲು ಶೀತಾವಭಾಸತಾ, ಮಂದೋಪ್ಯತಾ, ಕಫಸಂಚಿತವಾಗಲು
ಆಂಗಾಂಗಳಲ್ಲಿ ಗೌರವ, ಆಲಸ್ಯ ಈ ಲಕ್ಷ್ಮಣಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.
ವಾತಚಯವು ನೀಡುತ್ತದಲ್ಲಿ, ಹಿತ್ತ ವಣಾದಲ್ಲಿ, ಮತ್ತು ಕಫವು ದೇವಂತದಲ್ಲಿ
ಉಂಟಾಗುವುದು.

2) ಪ್ರಕ್ಷೋಷ (Accumulation of Doshas in Excess) :

ತೇವಾಂ ಪ್ರಕೋಪಾತ್ಮ ಕೋಪ್ಯುತೋದಸಂಚರಣಾಮ್ಲಿಂ ಇ
ಯಿವಾಸಾಪರಿದಾಹಾನ್ವದ್ವೇಷ ಹೃದಯೋತ್ಸೇತಿ ಏದಾಶ್ಚಜಾರ್ಯಂತೆ ।
ತತ್ತ ದ್ವಿತೀಯಃ ಶ್ರಯಾಕಾಲಃ ।

ಇದು ಎರಡನೆಯ ಕ್ರಿಯಾಕಾಲವಾಗಿದೆ. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅಪಧ್ಯಾತ್ಮವನೆಯ ಮೂಲಕ ದೋಷಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನ ಅಥವಾ ಆಶಯಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಾಕ್ರವಾಗಿ ವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದುವವು. ಕೇವಲ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಪ್ರಕೋಪ ಹೊಂದುವವು. ವಾತಪ್ರಕೋಪದಿಂದ ಕೋಷ್ಟದಲ್ಲಿ ವಾತದ ಸಂಚಾರವಾಗಿ ಕೋಷ್ಟ ತೋದಿತ್ಯಾದಿ ವಾತಪ್ರಕೋಪ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಉಂಟಾಗುವವು. ಬಿತ್ತಪ್ರಕೋಪದಿಂದ ಆಮ್ಲೋದಾರ, ತ್ವಷ್ಣಾ, ಅಂಗದಾಹ ಇತ್ಯಾದಿ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಉಂಟಾಗುವವು. ಕಿಂತ ಪ್ರಕೋಪದಿಂದ ಅನ್ವದ್ವೇಷ, ಹೃಲಾಸ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡುಬಂತುವೆ.

3) ପ୍ରସର (Stage of Dissemination of Doshas) :

“ಉವಂ ಪ್ರಕಂಡಿತಾನಾಂ ಪ್ರಸರತಾಂ ವಾರ್ಯೋವಿದ್ವಾಗ್ರಾಮ
ನಾಟೋಪೌ

ಶ್ರೀಮದ್ದೀಪ ಪರಿಷಾಹ ಧೂಮಂಯನಾನಿ ಷಿತ್ತೆಸ್ಯ,
ಅರೋಚಕಾವಿಪಾಕಾಂಗಸಾದಾಶ್ಚ ರ್ಯಾತ್ತೇತಿ ಶ್ಲೇಷ್ಮಣೋಲಿಂಗಾನಿ
ಭವಂತಿ, ತತ್ತ ತತ್ತ ತ್ತೀರ್ಯಾ ಕ್ರಿಯಾಕಾಲಃ ॥

ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಆಮುವು ವಿಷಸ್ತರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದುವದು. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಆಮುವು ವಿಷಸ್ತರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದುವದು.

ಕೋವ್ಯದಲ್ಲಿ ತರಬೇಕಾದರೆ ಶೋಧನೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗುವದು (ಜ. ಸೂ.). ಪ್ರಕೃತಿತ ದೋಷಗಳು ಲಾಖಾದ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಲು ವಾಯುವಿನ ಪ್ರೇರಣೆ ಬೇಕಾಗುವದು. ದೋಷಗಳ ಪ್ರಸರಣ ಮುಖ್ಯ ವಾಗಿ ಮೂರು ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಾಗುವದು. ಅಭ್ಯಂತರ ರೋಗವಾಗ್ರ, ಮಂಧ್ಯವಂರೋಗವಾಗ್ರ ಮತ್ತು ಬಾಹ್ಯರೋಗಮಾಗ್ರ (ಜ. ಸೂ. ೧೧) ಇವೇ ಆ ಮೂರು ರೋಗಮಾರ್ಗಗಳಾಗಿವೆ. ವಾತಪ್ರಸರದಲ್ಲಿ ವಿಮಾಗ್ರಗಮನ, ಆಚೀಪ ಲಕ್ಷಣಗಳು, ಖಿತ್ತಪ್ರಸರದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮ, ಜೋವ, ಪರಿದಾಹ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಮತ್ತು ಕಘ ಪ್ರಸರದಲ್ಲಿ ಅರೋಚಕ. ಅವಿಪಾಕ, ಅಂಗಸಾದ, ಭದ್ರ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

4) ಸ್ಥಾನಸಂಶಯ (Stage of Localisation of Doshas) :

ಇದು ನಾಲ್ಕನೇಯ ಅವಸ್ಥೆಯಾಗಿದೆ.

“ಕುಟಿತಾನಾಂ ಹೀ ದೋಷಾಣಾಂ ಶರೀರೇ ಪರಿಧಾವತವೋ ।
ಯತ್ರ ಸಂಗಃ ವಿವೈಗುಣ್ಯಾತ್ ವ್ಯಾಧಿಸ್ತ ತೋಪಚಾರ್ಯತ್ ॥

ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತದಂತೆ ದೋಷಗಳಿಗೆ ಎಲ್ಲಿ ಖಿ-ವೈಗುಣ್ಯ ದೋರೆಯು ವದೋ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನಸಂಶಯ ಹೊಂದುವಷ್ಟು ಮತ್ತು ದೋಷ-ದೂಪ್ಯ ಸಮೂಹಕ್ಕಿನೆ ಆರಂಭವಾಗುವದು ಹಾಗೂ ಪೂರ್ವರೂಪ ಅವಸ್ಥೆ ಪಾರಪ್ರವಾಗುವದು. “ದೋಷ-ದೂಪ್ಯ ಸಮೂಹಕ್ಕಿನೆಜನಿತೋ ವ್ಯಾಧಿಃ ॥ ಈ ಆಧಾರದಂತೆ ರೋಗದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಸ್ಥಾನಸಂಶಯ ಅವಸ್ಥೆಯ ಮೂಲಕ ಉಂಟಾಗುವದು. “ಸ್ಥಾನಸಂಶಯಃ ದೋಷದೂಪಸ್ಯ ಸಂಶಯಃ । ಸು. ಸೂ. 21. ಅಂದರೆ ಸ್ಥಾನಸಂಶಯವು ದೋಷ-ದೂಪ್ಯದ ಸಂಶಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಉದಾ :- ದೋಷವೇ ಉದರದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನಸಂಶಯ ಹೊಂದಿ ಗುಲ್ಬ, ಉದರ, ಅಗ್ನಿಜಣಂದ್ಯ, ವಿಸೂಚಿಕಾ, ಅತಿಸಾರ ಇತ್ಯಾದಿ ರೋಗಗಳನ್ನು ಉಣಿ ಮಾಡುವವು. ಒಂದು ಹೇಳಿ ದೋಷವೇ ಬಸ್ತಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಣ ಪ್ರಮೇಹ, ಅತ್ಯಂತ ಇತ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾಧಿಗಳನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನಮಾಡುವವು.

5) ವ್ಯಕ್ತಿ :- (Disease state) : ಇದು ಸಂಪೂರ್ಣಿಯ ಬದನೇ ಅವಸ್ಥೆಯಾಗಿದೆ. “ವ್ಯಾಧೇಃ ಪ್ರವ್ಯಕ್ತಂ ರೂಪ ವ್ಯಕ್ತಃ ।” ಎಂಬ ಉತ್ತರಿಗೆ

ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಈ ಅವಸ್ಥೆಯು ರೋಗದ ನಿರ್ಧಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತವೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಇದನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಾವಸ್ಥೆ ಎನ್ನುವರು. ದೋಷ-ದೂಪ್ಯ ಸಮೂಹಕ್ಕಿನದಿಂದ ಸೂರೋತೋದುಸ್ಪಿಯಾಗುವದು. ನಂತರ ಪ್ರತ್ಯಾತ್ಮೆ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಮತ್ತು ಲಕ್ಷಣ ಸಮೂಹಕ್ಕೆಯ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವವು. ಇವುಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲಿಂದ ರೋಗ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಲು ಬರುವದು, ಈ ಬದನೆಯ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ

- i) ದೋಷ-ದೂಪ್ಯ ಸಮೂಹಕ್ಕಿನ ಪ್ರಣಾಗೋಳ್ಳುವದು.
- ii) ಸೂರೋತೋದುಸ್ಪಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಉಂಟಾಗುವದು,
- iii) ರೋಗದ ಲಕ್ಷಣ ಸಮೂಹಕ್ಕೆಯ ಉಂಟಾಗುವದು. ಈ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಪಾರಪ್ರವಾಗುವವು. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಧಿದರ್ಶನ ಅಂದರೆ ವ್ಯಾಧಿಯ ಸರ್ವಲಕ್ಷಣಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವವು.

ಶೋಷಾಭೂದಗ್ರಂಥಿವಿದ್ರಧಿವಿಸರ್ವಪ್ರಭೃತೀನಾಂ ಪ್ರವ್ಯಕ್ತ
ಲಕ್ಷಣತಾ ಜ್ಞರಾತೀಸಾರಪ್ರಭೃತೀನಾಂ ಚ । ತತ್ತ್ವ ಪಂಚಮ
ಕ್ರಿಯಾಕಾಲಃ ॥ ಸು. ಸೂ. 21

6) ಭೇದ : ಇದು ಆರನೇಯ ಅವಸ್ಥೆಯಾಗಿದೆ. ರೋಗಗಳನ್ನು ವಾಲಾದಿ ದೋಷಾನುಸಾರವಾಗಿ ಭೇದಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು. ಉದಾ :- ವಾತಜ ಕಾಸ, ಖಿತ್ತಜ ಕಾಸ ಇತ್ಯಾದಿ. ರೋಗೋತ್ಪತ್ತಿಯ ನಂತರ ಭೇದಾವಸ್ಥೆ ಉಂಟಾಗುವದು. ಇದು ಪಟ್ಟಕ್ರಿಯಾಕಾಲದ ಅಂತಿಮ ಅವಸ್ಥೆಯಾಗಿದೆ. ವಿವಿಧ ಉಪಕರಣ ಅಥವಾ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳ ಮೂಲಕ ವ್ಯಾಧಿವ್ಯವಚೀದ ಮಾಡಲು ಈ ಅವಸ್ಥೆ ಉಪಯುಕ್ತವಿರುವದು ವ್ಯಕ್ತಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ರೋಗದ ಉಪಚಾರವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದಲ್ಲಿ, ನಿದಾನ ಸೇವನೆ ಮುಂದುವರೆಸಿದ್ದಲ್ಲಿ ಭೇದಾವಸ್ಥೆ ಪಾರಪ್ರವಾಗುವದು ಮತ್ತು ಗಂಭೀರ ಸ್ಪಷ್ಟರೂಪವನ್ನು ತಾಳುವದು. ಭೇದ ಈ ತಬ್ಬದ ಅಥವು ಭಿನ್ನ ಅಥವಾ ಒಡೆಯುವದು ಎಂದಧ್ರವಾಗುವದು.

೨ ಉಪದ್ರವ

“ಉಪದ್ರವಸ್ತು ವಿಲು ರೋಗೋತ್ತರ ಕಾಲಜೋ
ರೋಗಾಶ್ರಯೋ
ರೋಗ ಏವ ಸ್ಥಾಲೋ ಅಣಾವಾ ರೋಗಾತ್ ಪಶ್ಚಾತ್
ಜಾಯಾತ್ ಇತಿ ಉಪದ್ರವ ಸ್ಕೃತಃ ॥ ಮಾ.ನಿ.

ಉಪದ್ರವ ಇದು ರೋಗ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ನಂತರ ಆಗುವ ಕ್ರಿಯೆ.
ಮೊದಲು ರೋಗ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಉಪ-
ದ್ರವ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದೂ.

“ತತ್ತ ಪ್ರಧಾನೋ ವ್ಯಾಧಿ ವ್ಯಾಧಿರ್ಗುಣತ್ತಃ ಉಪದ್ರವಃ ।
ತ್ಯಾಗಾರ್ಯಃ ಪ್ರಧಾನ ಪ್ರಶಮೇ ಪ್ರಶಮೋ ಭವತಿ ॥ ಚ.ಚ.21

ಮುಖ್ಯವ್ಯಾಧಿಯು ಪ್ರಧಾನವಿಧ್ಯು ಇದನ್ನು ವಲಂಬಿಸಿ ಉಪದ್ರವ ಅಪ್ರ-
ಧಾನವಿರುತ್ತದೆ. ಇದು ಪರತಂತ್ರ ಅಥವಾ ಅಪ್ರಧಾನವಿರುವದರಿಂದ
ಪ್ರಧಾನವ್ಯಾಧಿಯ ಶಮನ ವಾಡಿದಾಗ ಆದು ನಿಹರಣವಾಗುತ್ತದೆ.
ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಕೂಡಾ ಒಮ್ಮೆ ಉಪದ್ರವವೇ ಗಂಭೀರ ಸ್ವರೂಪ
ದಲ್ಲಿದಾಗ ಮೊದಲು ಉಪದ್ರವ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ವಾಡಬೇಕು.

“ಬಲವಂತಮ್ ಉಪದ್ರವಮ್ ತೊಳಿಮ್ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯೋ ।”

ಎಂಬ ನಿಯಂತರಂತೆ ಬಲವಂತವಾದ ಉಪದ್ರವವಿದ್ದಾಗ ಮೊದಲು
ಉಪದ್ರವ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಿ ನಂತರ ಪ್ರಧಾನ ವ್ಯಾಧಿಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡ
ಬೇಕು. ಉದಾ- ಮೂಲಚಾರ್.

✓ “ರೋಗಾರಂಭಕ ದೋಷ ಪ್ರಕೋಪಜನ್ಯೋನ್ಯ ವಿಕಾರಃ
ಉಪದ್ರವಃ ॥” ಮಾ.ನಿ.

ಯಾವ ದೋಷದ ಪ್ರಕೋಪದಿಂದ ಮೊದಲು ವ್ಯಾಧಿಯು
ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವದೋ ಅದೇ ಕಾರಣಗಳ ಅಧಿಕ ಪ್ರಕೋಪದಿಂದ ಅಥವಾ
ಇಂಥಾಗ್ಯಾಹಾರ ವಿಹಾರಗಳನ್ನು ಸತತವಾಗಿ ಆಚರಿಸಿದ್ದಾದರೆ ಅಧಿಕ ಪ್ರಕೋಪ
ವ್ಯಂಟಃಗಿ ಅಸ್ಯವ್ಯಾಧಿಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವದು. ಅದಕ್ಕೆ ಉಪದ್ರವ
ಎನ್ನುವರು.

ಸುಶೃತರು ಉಪದ್ರವವನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ,

“ತತ್ರ, ಚೈಪಸಗ್ರಿಕೋ ನಾಮಂ ಯಃ ಪೂರ್ವೋತ್ಪನ್ನಮ್
ವ್ಯಾದಿಮ್ ಜಘನ್ಯೋ ಕಾಲಜಾತೋ ವ್ಯಾಧಿರೂಪಸ್ಯ ಜತಿ,
ಸ ತನ್ನಾಲ ಏಷೋಪದ್ರವಸಂಜ್ಞಾ ।”

ಮೊದಲು ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ರೋಗದಲ್ಲಿ ನಂತರ ಏರಡನೇ ರೋಗ
ವ್ಯಂಟಾಗಿ ಪ್ರಥಮರೋಗದೋಂದಿಗೆ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುವದು. ಈ ಏರಡನೇ
ರೋಗಕ್ಕೆ ಚೈಪಸಗ್ರಿಕ ರೋಗ ಅಥವಾ ಉಪದ್ರವ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು.

“ಪೂರ್ವೋತ್ಪನ್ನಮಿತ್ತೇನ ಯೋ ಅಪರೋ ಜಾಯತೆ ಗದಃ ।
ತಮುಪದ್ರವಮಿತ್ಯಾಹ್ಯಃ ಅತಿಸಾರೋ ಯಾಧಾ ಜ್ಞರೇ ॥ ಕಾ.ಸೂ.27

ಮೊದಲು ಉತ್ಪನ್ನವ್ಯಾಧಿ ಅನುಭಂಧ್ಯ ಅಥವಾ ಪ್ರಥಾನ ವ್ಯಾಧಿ
ಯಿದ್ದು ಉಪದ್ರವ ಅದನ್ನು ವಲಂಬಿಸಿ ಇರುವದು ಅಥವಾ ಅಪ್ರಧಾನ
ವಿರುವದು. ಪರತಂತ್ರ ಗೌಣ (ಅನುಭಂಧ) ಇರುವದು. ವ್ಯಾಧಿ
ಮತ್ತು ಉಪದ್ರವಗಳಿಗೆ ನಿದಾನ ಒಂದೇ ಇರುವದರಿಂದ ವ್ಯಾಧಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆ
ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಉಪದ್ರವವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ನಾಶವಾಗುವದು.

ಚರಕರು ಸ್ಥಾಲ ಮತ್ತು ಅಣಾ ಹೀಗೆ ಏರಡು ಪ್ರಕಾರ ಹೇಳಿ
ದ್ದಾರೆ. ಸ್ಥಾಲ ಎಂದರೆ ಬಲವಾನ್ ಮತ್ತು ಅಣಾ ಎಂದರೆ ಅಬಲವಾನ್
ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಮುಖ್ಯವ್ಯಾಧಿಯ ಸಂಪಾರ್ಪಿತಿಯು ನಿಹಾಣವಾದ ನಂತರ ಅಂತಹ
ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅಪಧ್ಯ ಮಾಡುವದರಿಂದ ದೋಷಗಳು ಅಧಿಕ ಪ್ರಕುಪಿತ
ವಾಗಿ ಭೇದ ಸ್ವರೂಪದ ಸಂಪಾರ್ಪಿತಿಯನ್ನು ಆರಂಭಮಾಡಿ ಅದರ
ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ರೋಗರೂಪ ಉಪದ್ರವಗಳು ಪಾರಂಭವಾಗುತ್ತವೆ.

ರೋಗವು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ ಉಪದ್ರವವು
ವ್ಯಾಧಿಯ ಉತ್ಪನ್ನ ನಂತರ ಅದರ ಸಂಪಾರ್ಪಿತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ
ಅವಲಂಬಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಧಾನವ್ಯಾಧಿ ಅಥವಾ ಮುಖ್ಯವ್ಯಾಧಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಸಂಪಾರ್ಪಿತ
ಯಲ್ಲಿದ್ದಂತಹ ದೋಷ ಮತ್ತು ಉಪದ್ರವ ಸಂಬಂಧವಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯ
ಬೇಕು. ಉಪದ್ರವದ ಸ್ವರೂಪ, ದೋಷದ ಮುಖ್ಯ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ,
ಮಾರ್ಗ (ರೋಗ, ದೋಷ), ಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ಅವುಗಳಿಂದುತ್ಪನ್ನವಾಗುವ
ಲಕ್ಷಣ ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧವಿದೆ.

೮ ಸೋತಸ್ಸು

ಚರಕರು ಸೋತೋವಿಮಾನ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಪದ್ರವದ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸೋತಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ವೃಣಾಗುವಂತೆ ಶರೀರಭಾವಗಳ ವಿಕೃತವಾಗುತ್ತವೆ. ಒಂದು ಸೋತಸ್ಸು ಇನ್ನೊಂದು ಸೋತಸ್ಸನು ವಿಕೃತಮಾಡುತ್ತದೆ, ಒಂದು ಧಾತು ಇನ್ನೊಂದು ಧಾತುವನ್ನು ವಿಕೃತಾಡುವ ತಕ್ಷಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಇವುಗಳ ಸಾನಿಧಿ ಸನ್ವಕ್ರಷ್ಟ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಸೋತಸ್ಸುಗಳ ಮೇಲೆ ಪರಿಣಾಮವಾಗುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದು ರೋಗದಿಂದ ಒಂದು ಉಪದ್ರವ ನಿರ್ವಹಣಾ ವಾಗುವದು. ವ್ಯಾಧಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಮತ್ತು ಉಪದ್ರವ ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ ಮೂಲಕ ವಣಿಕಣಾಗಿದೆ. ಒಂದು ವೃಕ್ಷವನ್ನು ವ್ಯಾಧಿಯೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿದರೆ ಅದರ ಬೇರೆಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣಿ, ಪತ್ರ ಮತ್ತು ಪುಷ್ಟಿಗಳು ಲಕ್ಷ್ಮಣಗಳು, ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಮೊಳಕೆಗಳು ಉಪದ್ರವವಾಗಿವೆ. ಉಪದ್ರವವನ್ನು ವಣಿನೆ ಮಾಡುವಾಗ ರೋಗೋತ್ತರಣಾಲಜ, ರೋಗಾಶ್ರಯ ಮತ್ತು ರೋಗವ ಇವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳುವದು ವಂಹತ್ತಡಾಗಿದೆ. ಯಾವದೇ ಒಂದು ರೋಗದಿನ ನಂತರ ಈ ತ್ವರಿತವಾಗುವ ಉಪದ್ರವಗಳಿಗೆ ರೋಗೋತ್ತರಣಾಲಜ ಉಪದ್ರವಗಳಿಂದು ಕರೆಯುವರು. ಯಾವ ಉಪದ್ರವಗಳು ವ್ಯಾಧಿಯನ್ನು ಅಶ್ರಯಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಇರುವವೋ ಅವುಗಳಿಗೆ ರೋಗಾಶ್ರಯ ಉಪದ್ರವ ವೆಂದು ಕರೆಯುವರು. ಒಂದು ರೋಗದ ಸಂಪೂರ್ಣಿ ಉಂಟಾಗಿ ಅದು ಪ್ರಾನ ಅಪಧ್ಯ ಸೇವನೆಯಿಂದ ಬೇರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಸಂಪೂರ್ಣಿ ನಿರ್ವಹಣಾವಾಗಿ ಹಾಗು ಇದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವ ಉಪದ್ರವಗಳಿಗೆ ರೋಗ ರೂಪ ಉಪದ್ರವಗಳಿಂದು ಕರೆಯುವುದೂ.

ಉದಕ್ :— “ಉದಕ್ ನಾಮ ಉತ್ತರಕಾಲಿನಂ ಫಲವ್ಯಾ ।”
ಒಂದು ವ್ಯಾಧಿಯ ಶಮನವಾದ ನಂತರ ಉಳಿಯುವ ಕೆಲವು ಲಕ್ಷ್ಮಣಗಳಿಗೆ ಉದಕವೇನ್ನುವರು. ವ್ಯಾಧಿಯ ಶಮನವಾದ ನಂತರ ಅದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಒಂದು ವಿಕೃತಿ ಸಿಡ್ಯಾಣಿವಾಗುವದೋ ಅದಕ್ ಉದಕ್ ಅನ್ನುವರು. ಉದಕಾ :— ಜ್ಞರ ಶಮನವಾದ ನಂತರ ಉಳಿಯುವ ದೌಬಲ್ಯ ಅಥವಾ ಶಾಸ ಲಕ್ಷ್ಮಣಗಳು.

ಪರಿಭಾಷಾ :— ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶ ಮಂಹಾಭೂತದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯದಿಂದ ಅವಕಾಶಯುಕ್ತ ಮತ್ತು ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಂಡು ಧಾತು, ದೋಷ, ವಂಲ, ಅನ್ಸು, ಜಲ, ತಬ್ಬಾದಿವಿಷಯ ಮತ್ತು ವಂನ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಸ್ರವಣ ಅಥಾತ್ ಅಭಿವಹನವಾಗುವದು, ಶರೀರದ ಒಂದು ಭಾಗದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಗದವರೆಗೆ ಶರೀರಭಾವಗಳ ವಹನ ಕಾರ್ಯವು ಯಾವುದರ ಮೂಲಕ ಆಗುವದೋ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸೋತಸ್ಸು ಎನ್ನುವರು.

“ಸ್ರವಣಾತ್ ಸೋತಾಂಸಿ” ಸ್ರವಣ ಮಾಡುವದರಿಂದ ಸೋತಸ್ಸು ಎನ್ನುವರು. “ಮೂಲಾತ್ ಖಾದಂತರಂ ದೇಹೇ ಪ್ರಸ್ತರಂ ತು ಅಭಿವಾಹಿಯತ್ ।

ಸೋತಸ್ತದಿತಿ ವಿಜ್ಞೇಯಂ ಸಿರಾಧಮನಿ ವರ್ಜಿತಮಾ ॥ ಸು.ಶಾ.9.
ಶರೀರವು ಅವಕಾಶಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದು ಅಭಿವಹನ ಕಾರ್ಯವಾಡು ವಂತಪ್ರಗಳಿಗೆ ಸೋತಸ್ಸು ಎನ್ನುವರು. ಚರಕಾಚಾರ್ಯರು ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲ ಲಿವ್ರಗಳು ಅಥವಾ ಮಾರ್ಗಗಳು ಅಥವಾ ನಲಿಕಾಗಳು ಸೋತಸ್ಸುಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ,

ಯಾವಂತಃ ಪ್ರರುಪೇ ಮೂರ್ತಿಮಂತೋ ಭಾವವಿಶೇಷಃ ।
ತಾವಂತ ಏವ ಅಸ್ಮಿನ್ ಶರೀರೇ ಸೋತಸಾಂ ಪ್ರಕಾರ ವಿಶೇಷಃ ॥
ಚ. ವ. 5.

ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಎಮ್ಮುಭಾವಗಳರುತ್ತವೇಯೋ ಅವುಗಳನ್ನು ವಹನ ಮಾಡಲು ಅಪ್ಯ ಸೋತಸ್ಸುಗಳಿರುತ್ತವೆ— ಎಂಬುದಾಗಿ ಚರಕರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಧಾತುಗಳು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಏಳು ಏಂದು ಮನ್ಸಸಿದ್ದಾರೆ. ಸೇವಿಸಿದ ಅನ್ಸುಸರದಿಂದ ಉತ್ತರೋತ್ತರ, ಶರೀರದ ಧಾತುಗಳ ವೈದಿಕಿಯು ಅಥವಾ ನಿರ್ವಹಣಾವಾಗುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೊಸದಾಗಿ ನಿರ್ಮಿತಿ ಯಾದ ಧಾತುಗಳ ವಹನ ಮಾಡುವ ಮಾರ್ಗಗಳಿಗೆ ಸೋತಸ್ಸು ಎಂದು ಕರೆಯುವರು.

ಸೋತಾಂಸಿ ಖಿಲು ಪರಿಣಾಮವಣಬ್ದ್ಯವಾನಾನಾಮ್
ಧಾತೂನಾಂ ಅಭಿವಾಹಿನೆ ಭವಂತಿ ಅಯಂಸಾಫೇನ ।

ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ

ಸರ್ವೇ ಹಿ ಭಾವಃ ಪುರಂತೇನಾಂತರೇಣ ಸೋತಾಂಸಿ
ಅಭಿನವರ್ತತೆ ಕ್ಷಯಂ ವ್ಯಾಪ್ಯಭಿಗಳ್ಯಂತಿ ॥” ಚ. ವಿ. 5
ಹೊಸದಾಗಿ ನಿರ್ವಿತ್ತಿಗೊಡೆ ಧಾರುಗಳನ್ನು ವಹನ ವಾದುವ
ಸೋತಸ್ಸಾಗಳು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳು ಚೆಕ್ಕುಗತ
ವಾಗಿ ಕ.ಣಾವದಿಲ್ಲ. ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಉರೀರದಲ್ಲಿಯ ಸಿರಾಗಳು
ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಗಳ ಅಶ್ರಿತ ಅನ್ಯವಾಗಿ ಅಥವಾ ನಲಿಕಾಗಳಿಗೆ-
ಆಶಯ ಅದಿಗಳಿಗೂ ಸಮ ಸೋತಸ್ಸು ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಪರ್ಯಾಫಯಂಗಳು :-

“ಸೋತಾಂಸಿ, ಸಿರಾಃ ಧರ್ಮನ್ಯಃ ರಸಾಯನ್ಯಃ ರಸವಾಹಿನ್ಯಃ,
ನಾದ್ಯಃ, ಪಂಥಾಃ, ವಾಗಾಃ, ಶರೀರಚ್ಛಿದ್ರಾಣಿ,
ಸಂಪೃತಾಸಂಪೃತಾನಿ, ಸ್ತಾನಾನಿ, ಆಶಯಾಃ ನಿಕೇತಾಶ್ಚೇತಿ
ಶರೀರಧಾತ್ರಾಕ್ತಾಂಶಾಂಲಕ್ಷಾಂಶಾಂನಾಮಾನಿಭವಂತಿ ಚ, ವಿ. 5

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಚರಕರು ಸೌತಸ್ವಗಳಿಗೆ ಪರ್ಯಾಫಯಂಗಳನ್ನು
ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

“ಸರ್ವಾರ್ಥಾತ್ಮಕವಾರುತ ಸೌರೀತಃ । ” ಚ. ಸೂ. 28.

ಧಾತ್ರಾಗ್ನಿಯು ಸಮಾನವಾಯುವಿನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಅಸ್ಥಾಯಿ ಧಾತ್ರ
ಗಳನ್ನು ಪರಿಣಾಮವನ ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಸ್ಥಾಯಿಧಾತ್ರಗಳನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆ
ಮಾಡುವದು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ರಸದಿಂದ ರಕ್ತ, ರಕ್ತದಿಂದ ಮಾಂಸ
ಇತ್ಯಾದಿ-

ಸೊರ್ಕಿಂದುಷ್ಯಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷಣ :-

“ಅತಿಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಸಂಗೋ ವಾ ಸಿರಾಣಾಂ ಗ್ರಂಥಯೋಡಿ ವಾ ।
ವಿಮಾಗ್ರಗಮನಂ ಚಾಪಿ ಸೂರ್ಯತಸಾಂ ದುಡಿಲಕ್ಷಣಮ್ ॥ ಚ.ವಿ.5

ಎಲ್ಲ ಸೌರೇತಸ್ಸುಗಳ ದುಟ್ಟಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣಗಳನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ೧೯೫
ಯಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಬಾಹ್ಯದ್ರವ್ಯಗಳ ಅತಿಪ್ರವೃತ್ತಿ ಅಥಾವ
ಅಧಿಕವೇಗದಿಂದ ಅಥವಾ ಅಧಿಕ ವರ್ಣಾತ್ಮಾದಲ್ಲಿ ಗತಿ ಮತ್ತು ಬಾಹ್ಯ
ದ್ರವ್ಯ ಚಲನೆಗಳ ಗಳಿಧಾಗ ಅವುಗಳ ಅಧಿಕ ವರ್ಣಾತ್ಮಾದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ
ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯಾದಲ್ಲಿ ನಿರ್ವತ್ತಿ (ನಿರ್ವಿವಿನ), ಅಥವಾ ಬಾಹ್ಯದ್ರವ್ಯಗಳ ಸಂಗ

ವಿಕ್ತಿ ವಿಜ್ಞಾನ

(ಅಪ್ರವೃತ್ತಿ-ವಿಬಂಧ); ಸಿರಾಗ್ರಂಥಿ; ಬಾಯ್ದುವ್ಯವಹಳು ವಿಪರೀತ ಮಾರ್ಗ
ದಿಂದ ಗಮನ ಅಥಾತ್ ಅಪ್ರಗಳ ಪ್ರತಿಲೋಮ ಗತಿ ಅಥಾತ್ ಅನ್ಯ
ದ್ವರವ್ಯಗಳ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗತಿ ಅಂದರೆ ಮೂಲಕ್ರಮಾಗಿದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣದ
ಗತಿ ಅದಗಳು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ,
೨೩

ಸೊರ್ತಾನ್ನಗಳ ಮಹತ್ವ :- ದೋಷ - ಧಾರು - ಮಲಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ವಹನ, ಪರಿಣಮನ ಮತ್ತು ಕ್ಷಯ ಇವೆಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳು ಸೊರ್ತಾನ್ನಗಳ ಮಾಂತ್ರಿಕರೂಪವೇ ಆಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಪೂರ್ಕುತ ಅಥವಾ ವಿಕೃತ ಅವಸ್ಥೆಯೇ ತರೀರೆದ ಪೂರ್ಕುತ ಅಥವಾ ವಿಕೃತ ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನಾಗುವದು.

ಸ್ವೀತಸ್ವಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ :-

ಸೌರೇತಸ್ಯಾಗಳು ಬಾಹ್ಯ ಸೌರೇತಸ್ಯ ಮತ್ತು ಅಂತಃಸೌರೇತಸ್ಯ
ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು.

ಬಾಹ್ಯ ಸೌತಸ್ಯಗಳು :-

“ತ್ರಿವಣ ನಯನ ಪದನ ಫಾರ್ಜ ಗುದಮೇಧಾರಣೆ ಸವ ಸೈಲೀತಾಂಹಿ
ನರಕಾಂ ಬಹಿಮುಂಖಾನಿ ।

ಏತಾನ್ಯೇವ ಸ್ತೋತ್ರಾಂ ಅಪರಾಣಿ ಚ ತ್ರೀಣಿ, ದ್ಯೇ ಸ್ತಾನರೀಳಿ:
ಅಧಸ್ತಾತ್ ರಕ್ತವಹಂ ಚ ॥” ಸು. ೪.೫

ಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕಣ್ಣ, ಎರಡು ನೇತ್ರ, ಎರಡು ನಾಸಾ,
ಒಂದು ಮುಖ, ಒಂದು ಗುದ, ಮತ್ತು ಒಂದು ಹೀಘರ, ಮತ್ತು
ಒಂದು ಮುಖ, ಒಂದು ಗುದ, ಮತ್ತು ಒಂದು ಹೀಘರ, ಮತ್ತು
ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಈ ಒಂಭತ್ತು ಸೌರೋತಸ್ಸುಗಳೊಂದಿಗೆ ಒಂದು ಯೋನಿ
ವಾಗ್ನ, ಮತ್ತು ಎರಡು ದುಗ್ಧವಾಗ್ನ (ಸ್ತ್ರಾನಗಳಲ್ಲಿ) ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು
ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಒಹಿಮುಖಿಗೆ ಸೌರೋತಸ್ಸುಗಳಿರುತ್ತವೆ,

విక్రతి విజ్ఞాన

(ಸಪ್ತಧಾತುಗಳು), ಮಲ, ಹೂತ್ರ, ಸ್ವೇದ (ತ್ರಿಮಲಗಳು) ಈ ಪ್ರಕಾರ ಶರೀರದಲ್ಲಿ 16 ಸೂರ್ಯತಸ್ಸುಗಳಿರುವವು. ಆದರೆ ವಾತಾ ಮೂರು ದೋಷಗಳು ಸರ್ವಶರೀರದಲ್ಲಿ ವಾತಾ ತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅವುಗಳ ವಹನ ಕಾರ್ಯವು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸೂರ್ಯತಸ್ಸುಗಳಿಂದಾಗುವದಿಲ್ಲ ಅದ್ದರಿಂದ ಈ ಮೂರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೇವಲ 13 ಸೂರ್ಯತಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಗಣನ ವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ.

“ಪಾರಣೋದಾನ್ನ ರಸರುಧಿರ ವಹಂಸೇ ಮೇದೋಃಿಷಿ ಮಜ್ಜಾ
ಶುಕ್ರ ಹೂತ್ರ ಪುರಿಷ ಸ್ವೇದವಹಾ ನೀತಿ ।

ವಾತಪ್ರತಿಶ್ಲೇಷ್ಮಣಾಂ ಪುನಃ ಸರ್ವಶರೀರಚರಣಾಂ
ಸರ್ವಾಣಿ ಸೂರ್ಯತಾಂಸಿ ಅಯನಭೂತಾನಿ ।” ಚ. ವಿ. 5

ಪಾರಣ, ಅನ್ನ, ಉದಕ, ಸಪ್ತಧಾತುಗಳು ಮತ್ತು ತ್ರಿಮಲಗಳು ಬಿಟ್ಟು 13 ಸೂರ್ಯತಸ್ಸುಗಳು. ವಾತ, ಶುಕ್ರ ಮತ್ತು ಶ್ಲೇಷ್ಮಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸೂರ್ಯತಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವಶರೀರದಲ್ಲಿರುವದರಿಂದ ಇವುಗಳ ಗಣನ ವಹಿಸಿರುವದಿಲ್ಲ.

“ತಾನಿ ತು ಪಾರಣಾನ್ಮೋದಕ ರಸ, ರಕ್ತ, ಮಾಂಸ, ಮೇದೋ
ಹೂತ್ರ, ಪುರಿಷ, ಶುಕ್ರಾರ್ಥವವಹಾನಿ ಯೋಷ್ಪಿಧಿಕಾರಃ ।”
ಸು. ಶಾ. 9

ಸುಶುಪ್ತರು ಪಾರಣ, ಅನ್ನ, ಉದಕ (ಬೀಧ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳು), ರಸ, ರಕ್ತ, ಮಾಂಸ, ಮೇದ, ಶುಕ್ರ, ಅರ್ಥವ (ಧಾತುಗಳು), ಹೂತ್ರ, ಪುರಿಷ (ಮಲಗಳು) ಹಿಗೆ 11 ಸೂರ್ಯತಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

1) ಪಾರಣವಹ ಸೂರ್ಯತಸ್ಸು :-

ನೂಲಸ್ಥಾನ :- “ತತ್ರ ಪಾರಣವಹೇ ದ್ವೇ ತಯೋವೂಲಂ
ಹೃದಯಂ

ಪಾರಣವಾಹಿನ್ಯಶ್ಚ (ರಸವಾಹಿನ್ಯಶ್ಚ) ಧಮನ್ಯಃ” ಸು. ಶಾ. 9

ಹೃದಯ, ಪಾರಣವಾಹಿನಿ (ರಸವಾಹಿನಿ), ಧಮನಿ,

“ತತ್ರ ಪಾರಣವಹಾನಾಂ ಸೂರ್ಯತಸಾಂ ಹೃದಯಂ ಮೂಲಂ

ಮಹಾಸೂರ್ಯತಶ್ಚ । ಚ. ವಿ. 5

ಹೃದಯ ಮತ್ತು ಮಹಾಸೂರ್ಯತಾ,

ಪ್ರತ್ಯೇಗ :- ಹೃದಯ, ನಾಸಾ, ಕಂಠ, ಘುಷ್ಟಸಗಳು,

ಕಾಯ್ : ಶ್ವಸನಕ್ರಿಯೆ, ಜೀವರಕ್ಷಣೆ, ಹೃತಾಸಂಕೋಚನ, ವಿಕಾಸ, ಲಬಚಾಪ್ರಾಪ್ತ, ನಿಶ್ಚಾಪ, ಶ್ವಿಷಣ, ಶ್ವಿವಧು, ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಗ್ರಹಣ ಚಿಂತ್ಯ, ವಿವೇಚನಾದಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ (ಮಾನಸಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳು), ಅನ್ವಪ್ರಮೇಶ, ಲಾದಾರ ಇತ್ಯಾದಿ.

ದುಷ್ಪಿಕಾರಣಾನಿ :-

“ಕ್ಷಯಾತ್ ಸಂಧಾರಣಾದ್ ರೌಕ್ಷ್ಯಾದ್ ವ್ಯಾಯಾಮಾತ್
ಕ್ಷಾಧಿತಸ್ಯ ಚ ।

ಪಾರಣವಾಹಿನಿ ದುಷ್ಪಂತಿ ಸೂರ್ಯತಾಂಸ್ಯನ್ಯೇಶದಾರಂಣ್ಯೈ ॥ ಚ. ವಿ. 5
ದೋಷ-ಧಾತು-ಪರಲಕ್ಷಯ, ಮಲಮೂತ್ರಾದಿ ಮೇಗಗಳ ಸಂಧಾರಣ,
ಶುಕ್ರಪದಾರ್ಥಸೇವನೆ, ವ್ಯಾಯಾಮ (ಅತಿಶ್ರವು) ಕ್ಷಾಧಾ, ಧೂಮೋ-
ರೂಪ ಪರಾತ, ಸಂಕ್ರಮಣ ಹೇತು, ಅನ್ಯಸೂರ್ಯತಸ್ಸುಗಳ ವಿಕೃತಿ.

ದುಷ್ಪಿಲಕ್ಷಣಾನಿ :- “ತತ್ರ ವಿದ್ವಿಸ್ಯ ಅಕ್ಷೋಶನ ವಿನಮನ ಮೋಹನ
ಭ್ರಮಣ ವೆಪನಾನಿ ಮರಣಂ ವಾ ಭವತಿ ।”

ಅಕ್ಷೋಶನ, ವಿನಮನ, ಭ್ರಮ, ಕಂಪ, ಅಧಿಕಶ್ಚಾಪ, ಅಲ್ಪಸಾಪಸ,
ಸತಬ್ಧಿಶಾಪ, ಸತ್ಯಾಲಪಣಿಕ್ಷಪಾಪಸ, ಮರಣ:

ವಿಕೃತಿಗಳು :- ನಾಸಾವರಾಗ್ರ, ಕುಪ್ತಿ, ರಾಜಯಶ್ಚ್, ಥಿರಂಗ, ಆಶುಕಾರಿ
ಕಂಠನಾದಿ ಅಪಸ್ತಂಭ ವೃಣತೋಧಿ, ಚಿರಕಾರಿ ಕಂಠನಾದಿ ಅಪಸ್ತಂಭ
ವೃಣತೋಧಿ, ಅಪಸ್ತಂಭ ಸೀರಣವಾರ್ಯಃ, ಚಿರಕಾರಿ ಸ್ವರಯಂತ್ರ ವೃಣ
ತೋಧಿ, ವಾಯುತೋಧಿ ವೃಣತೋಧಿ, ಘುಷ್ಟಸಾವಸಾದ, ವಾತಿತೋಧಿ,
ಶೋಧಿ, ಪಾಶ್ವಶೋಧಿ, ಶಾಪ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಚಿಕಿತ್ಸೆ :- ಶಾಪಸರೋಗದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಚಿಕಿತ್ಸಿಸಬೇಕು,

2) ಅನ್ನವಹ ಸೂರ್ಯತಸ್ಸು :-

ನೂಲಸ್ಥಾನ :- “ಅನ್ನವಹೇ ದ್ವೇ ತಯೋವೂಲಂ ಅವರಾಶಯೋ
ಅನ್ನವಾಹಿನ್ಯಶ್ಚ ಧಮನ್ಯಃ ।” ಸು.

ಅವರಾಶಯ ಮತ್ತು ಅನ್ನವಾಹಿನಿಗಳು,

ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ

“ಅನ್ನವದನಾಂ ಸ್ಲೋತಸಾಂ ಆರ್ಥಾತ್ಯೋಮೋಲಂ ವಾರುಂ ಚ
ಪಾಶ್ಚಾರ್ಯಾ ॥” ಚ. ವಿ.

ಆರ್ಥಾತಯ ಮತ್ತು ಉದರದ ವಾಮಪಾಶ್ಚಾರ್ಯಾಭಾಗ.

ಪ್ರತ್ಯಾಂಗಗಳು :- ಅಸ್ಯ, ಅನ್ನನೆಕಾ, ಆರ್ಥಾತಯ, ಗ್ರಹಣೀ, ಪಚ್ಯವಹನಾಶಯ, ಪಕ್ಷಾಶಯ.

ಕಾರ್ಯಗಳು :- ಅನ್ನಗ್ರಹ, ಪಾಚನ, ಸಾರಕಿಟ್ಟುವಿಭಜನ, ಸಾರತೋಷಣ.

ದುಷ್ಪಿಕಾರಣಾನಿ :-

“ಅತಿವ್ಯಾತ್ರಸ್ಯ ಚಾಕಾಲೆ ಚಾಹಿತಸ್ಯ ಚ ಭೋಜನಾತ್ ॥

ಅನ್ನವಾಹಿನಿ ದುಪ್ಯಂತಿ ವೈಗುಣ್ಯಾತ್ಪ್ರವಕ್ಷಸ್ಯ ಚ ॥ ಚ. ವಿ.
ಅತಿವ್ಯಾತ್ರ ಭೋಜನ, ಆಕಾಲಭೋಜನ, ಅಹಿತಭೋಜನ, ಅಗ್ನಿವೈಗುಣ್ಯ,
ಸಫೋಜನಾತ್, ಅನ್ನಸಂಸಗಾತ್.

ದುಷ್ಪಿಲಕ್ಷಣಾನಿ १ :- “ಅನನ್ನಾಭಿಲಕ್ಷಣವ್ಯಾ ಅರೋಜಕಾವಿಪಾಕೌ, ಥರ್ದ
ಚ ದೃಷ್ಟಾಪಣಿನ್ನವಹಾನ್ಯಸ್ಯ ಸ್ಲೋತಾಂಸಿ ಪ್ರದುಷಾನ್ಯನೇತಿ
ವಿದ್ಯಾತ್ ॥” ಚ. ವಿ, ಅ. 5

ಅನನ್ನಾಭಿಲಾಘಾ, ಅರುಚಿ, ಅವಿಪಾಕ, ಥರ್ದ, ವಿಶೂಡಿಕಾ, ಅಲಸಕ,
ದಂಡಾಲಸಕ, ಆಮವಿಪ, ಅಜೀಣಂ, ಹಿಪಾಸ, ಶೂಲ, ವಂಣ.

ವಿಕೃತಿಗಳು :- ವುಖಿಪಾಕ, ವೃಣ, ಅಬ್ಯಾದ, ವಾಮಪಾಶ್ಚಾರ್ಯಾ
ಸಂಕೋಚ, ಕರಾಬುಂದ, ಚಿರಕಾರಿ ಆರ್ಥಾತಯವೃಣ, ಅಂತ್ರರಾಜಯಕ್ಷ್ಯೈ.

ಚಿಕಿತ್ಸಾ :- ಆಮರೋಗದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಚಿಕಿತ್ಸಿಸಬೇಕು.

3) **ಉದಕವಹ ಸ್ಲೋತಸ್ಸು :-** (ಅಂಬಿವಹ, ಜಲವಹ)

ಮೂಲಸ್ಥಾನ :- “ಉದಕವಹೇ ದ್ಯೇ ತಯೋಮೂಲಂ
ತಾಲು ಕ್ಲೋಮುಚ ॥” ಸು. ಶಾ. 9

ತಾಲು ಮತ್ತು ಕ್ಲೋಮು ಮೂಲಸ್ಥಾನಗಳೆಂದು ಸುಶುತ್ತರು
ಮತ್ತು ಚರಕರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರತ್ಯಾಂಗಗಳು :- ತಾಲು, ಅಸ್ಯ, ಕಂಠ, ಬಿಷ್ಟು, ತ್ವರ್ಕೊ.

ಕಾರ್ಯಗಳು :- ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಜಲೀಯ ಪದಾರ್ಥದ ನಿಯಂತ್ರಣ.

ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಉದಕ 10 ಅಂಜಲಿ ಇರುವದು. ಶೀಂದಲ ಸೀರ್ದು,
ಅನ್ನದ ಸಂಗಡ, ದ್ರವ್ಯಗಳ ಸಂಗಡ ನೀರನು, ತೆಗೆದಂತೋಳ್ಳತ್ತುದೇ.
ಕೊಷ್ಟುದಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಪಚನವಾಗುವದು. ನಂತರೆ ಅದಕ್ಕಿಂತ ರಸದ ಸ್ವರೂಪ
ಬರುವದು. ನೀರಿನ ಮುಖ್ಯ ಆರ್ಥಾತ ಚಿವ್ಯಾ, ತ್ವಚಾ-ರಸಧಾತಂ
ಇರುವವು. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಈ ನೀರು ಧಾತುವಿನಿಂದ ತೆಗೆದಂತೋಳ್ಳಲ್ಪದುವ
ದಿಲ್ಲ, ಇಲ್ಲವೇ ಅಗ್ನಿ ದುಪ್ಯಿಯಾಗುವದು. ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ಅತಿಸಾರ,
ಉದರ, ತ್ವಪ್ಪಾ ಆದಿ ರೋಗಗಳಂಟಾಗುವವು. ಶರೀರಕ್ಕೆ ಉದಕಕ್ಕೆ
ಕ್ಷೇತ್ರ ಎನ್ನುವರು. ಆಹಾರ ಪಚನಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವಾಗುವ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಕ್ಷೇತ್ರ
ಕಫ ಎನ್ನುವರು. ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಪೋಷಕ ಮತ್ತು ಹುಂಡಿ ಅಂತ ಎರಡೂ
ಇರುವವು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸರ್ವಶರೀರದಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇತ್ರ ಇರುವದು, ಈ
ಕ್ಷೇತ್ರದ ಮುಖ್ಯಸಂಬಂಧ ತ್ವಚೆಯ ಸಂಗಡ ಆಗುವದು.

ದುಷ್ಪಿಕಾರಣಾನಿ २ :-

“ದೈವಾಂಶಿಕಾದಾವಾದ್ ಭಯಾತ್ಮಾನಾದತಿಶಾಪಾಂಸ್ಯಸೇವನಾತ್ ॥
ಅಂಬಿವಾಹಿನಿ ದುಪ್ಯಂತಿ ತ್ವಪ್ಪಾಯಾಶ್ಚತಿಹಿಡವಾತ್ ॥” ಚ. ವಿ. 5

ಅತ್ಯಧಿಕ ಉಪ್ಪು, ಆಮದೋಪ, ಭಯ, ಮದ್ಯಪಾನ, ಅತಿ
ಶುಪ್ಪ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸೇವನೆ, ತ್ವಪ್ಪಾಯಾತಿಹಿಡನೆ.

ದುಷ್ಪಿಲಕ್ಷಣಾನಿ ३ :- “ತತ್ತ್ರವಿದ್ಧಸ್ಯ ಹಿಪಾಸು ಸದ್ಯೋಮರಣಾಂ ವಾ ॥
ಸು. ಶಾ. 9

ಚಿವ್ಯಾ, ತಾಲು, ಕಂಠ, ಕ್ಲೋಮು ಮತ್ತು ಬಿಷ್ಟುಗಳಲ್ಲಿ ಇವ್ಯಾತಾ,
ಹಿಪಾಸ ಮತ್ತು ಮರಣ.

ವಿಕೃತಿಗಳು :- ಆಶುಕಾರಿ ಅಂತಾರವರಣ ವೃಣಶೋಧ. ಅಂತಾರವಸಾದ

ಚಿಕಿತ್ಸಾ :- ತ್ವಪ್ಪಾರೋಗಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಂತೆ ಚಿಕಿತ್ಸಿಸಬೇಕು.

4) ರಸವಹ ಸ್ಲೋತಸ್ಸು :-

ಮೂಲಸ್ಥಾನ :- “ರಸವಹೇ ದ್ಯೇ ತಯೋಮೂಲಂ ಹೃದಯಂ
ರಸವಾಹಿನ್ಯಶಚಿ ಧಮನ್ಯಾ ॥” ಸು. ಶಾ. 9

ಹೃದಯ ಮತ್ತು ರಸವಾಹಿನಿಗಳು.

“ರಸವಹಾನಾಂ ಸ್ಲೋತಸಾಂ ಹೃದಯಂ ಮೂಲಂ ದಶಾಚ
ಧಮನ್ಯಾ ॥ ಚ. ವಿ. 5

ಹೃದಯ ಮತ್ತು ದಶಧರ್ಮನಿಗಳು.

ಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳು :- ಹೃದಯ, ಆರ್ಥಾತ್ಯ, ಪಚ್ಚಮಾನಾಶಯ, ಪಕ್ಷಾ-
ಶಯ, ತ್ವಕ್.

ಕಾರ್ಯಗಳು :- ರಸವಹನ, ರಸೋತ್ಪತ್ತಿ, ರಸಶೋಪಣ, ಲಸೀಕಾ-
ಧಾರಣ, ಶ್ರೀಣ, ತುಷ್ಟಿ, ರಕ್ತಪುಷ್ಟಿ, ಸ್ನೇಹನ, ಜೀವನ, ತಪ್ರಣ,
ಧಾರಣ.

ದುಷ್ಪಿಕಾರಕಾನಿ :- “ಗುರುತೀತಪಚಿಸ್ಸಿಗ್ಗೆ ಮತಿಮಾತ್ರಸಮಂತ್ರತಾಮ್ಯೋ।
ರಸವಾಟಿನ ದುಷ್ಪಂತಿ ಚಿಂತ್ಯಾನಾಂಚಾತಿಚಿಂತನಾತ್ |” ಚ. ವಿ. 5
ಗುರು, ಶೀತ, ಅತಿಖಿಗ್ಗಿ ಮತ್ತು ಅತಿಮಾತ್ರಾದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಅಪಧ್ಯ
ಭೋಜನ ಮಾಡುವದರಿಂದ, ಅಧಿಕಚಿಂತನದಿಂದ ದುಷ್ಪಿಯಾಗುವದು.

ದುಷ್ಪಿಲಕ್ಷಣಾನಿ :- “ತತ ವಿದ್ವಸ್ಯ ಶೋಷಃ ಪೂಣವಹವಿದ್ಧಿಷಿ
ವಂರಣಂ ತಲ್ಲಿಂಗಾನಿ ಚ |” ಸು. ಶಾ. 9

ಶೋಷ ಮತ್ತು ಪೂಣವಹ ಸೋರ್ತಸ್ಸು ದುಷ್ಪಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು.
ಅಸ್ಯವೈರಸ್ಯ, ಅರಸಜ್ಞತಾ, ಅರುಣಿ, ಹೃಣಾಸ, ಅಗ್ನಿವಣಂದ್ಯ, ಕ್ಲೀಬ್ಯ,
ಅಂಗಸಾದ, ಅಂಗಮಂದ, ಜ್ವರ, ಪಾಂಡು, ಕೃತಾಂಗತಾ, ಗೌರವ,
ತಂದಾರ, ಮಧುರದ್ವೇಷ, ಹೃದಯದ್ರವ, ಹೃದಯ ಕಂಪ, ಹೃದಯ
ಶೋಷ, ಹೃದಯ ಶೂಲ, ಹೃದಯ ಶೂನ್ಯತಾ, ಹೃದಯ ಸ್ವಂದನ,
ಶ್ರಮ, ತೃಪ್ತಾ ಅನ್ಯ ಶೇಷ ವಿಕಾರಗಳು. (ಚ. ಸೂ. ಅ.28).

ವೃದ್ಧಿಲಕ್ಷಣಾನಿ :- “ರಸೋರ್ತಿಶೇಷ್ವವತ್ | ಅ. ಹೃ. ಸೂ.

ಕಥವೃದ್ಧಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು ರಸವೃದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಅಗ್ನಿ
ಮಾಂದ್ಯ, ಪ್ರಸೇಕ, ಗೌರವ, ಶೈತ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು.

ಫ್ರಯಲಕ್ಷಣಾನಿ :- “ರಸೇರೋಕ್ಷಃ ಶ್ರವಃ ಶೋಮೋಗ್ನಾನಿ:
ಶಬ್ದಾಸಹಿಷ್ಣುತಾ | ಅ. ಹೃ. ಸೂ. ||

ರೂಕ್ಷತೆ, ಶ್ರವ, ಶೋಷ, ಗ್ನಾನಿ, ಶಬ್ದ ಅಸಹಿಷ್ಣುತೆ.

ವಿಕೃತಿಗಳು :- ಹೃದಯಾವರಣ ಶೋಧ, ಅಮಾವಾತಜ ಹೃದ್ಯೋಗ,
ಹೃದಯ ಮಾಂಸಪೇತಿ ವಿಕೃತಿ ಜನ್ಮವ್ಯಾಧಿ, ಹೃದಯವ್ಯಾಸ, ಹೃದಯ
ಭೇದ, ಹೃದಯ ಅಂತಸ್ತಾಪಚಾವಿಕೃತಿ.

ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ

ಚಿಕಿತ್ಸ :- ಲಂಘನ ಚಿಕಿತ್ಸ ವಿಧಬೇಕು.

5) ರಕ್ತವಹ ಸೋರ್ತಸ್ಸ :-

ಮೂಸಾಂಗಣ :- “ರಕ್ತವಹೇ ದ್ವೋ ತಯೋವೂರಳಂ ಯಕ್ತತಿಂಹಿ ಇಹಾನ್
ರಕ್ತವಾಹಿನ್ಯಶ್ಚ ಧಮನ್ಯಃ |” ಸು. ಶಾ. 9.

ಯಕ್ತತ್, ಶ್ಲೀಹಾ ಮತ್ತು ರಕ್ತವಾಹಿನಿಗಳು.

ಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳು :- ಯಕ್ತತ್, ಶ್ಲೀಹಾ.

ಕಾರ್ಯಗಳು :- ಜೀವನ, ಮಾಂಸಪುಷ್ಟಿ, ವಣಿಕರ, ರಸರಂಜನ,
ಪ್ರಸಾದ, ರಕ್ತಧಾರಣ.

ದುಷ್ಪಿಕಾರಕಾನಿ :- “ವಿದಾಹಿನ್ಯನ್ವಪಾನಾನಿ ಸ್ವಗೋಽಷಾಂ ದ್ರವಾಣ ಚ
ರಕ್ತವಾಹಿನಿ ದುಷ್ಪಂತಿ ಭಜತಾಂ ಚಂತಪಾನತಾ |” ಚ. ವಿ. 5

ವಿದಾಹಿ ಅನ್ವಸೇವನ, ವಿದಾಹಿ ಪಾನ, ಸ್ವಗ್ಂ, ಉಪ್ಪ ದ್ರವಸೇವನ,
ದ್ರವದ್ರವ್ಯ ಸೇವನ, ಅತಪ, ಅನಲ ಸೇವನ, ವಂದ್ಯ, ಕ್ಷಾರ, ಲವಣ,
ಆಪ್ಲಾ, ಕುಲತ್ಥಾ, ಮಾವ, ಮೂಲಕ, ಜಲಜವಾಂಸ, ಇನೂಪಮಾಂಸ,
ವಿರೂದ ಭೋಜನ, ದುರ್ಗಂಥಯುಕ್ತ ಆಹಾರಸೇವನ, ಅತಿಕ್ಷೇತ್ರ
ಇತ್ಯಾದಿ.

ದುಷ್ಪಿಲಕ್ಷಣಾನಿ :- “ತತ್ ವಿದ್ವಸ್ಯ ಶ್ಯಾವಾಂಗತಾಜ್ಞರೋ ದಾಹ:
ಪಾಂಡುತಾ ಶೋಷತಾಗಮನಂ ರಕ್ತನೇತ್ರತಾ ಚ |” ಸು. ಶಾ. 9

ಶ್ಯಾವಾಂಗತಾ, ಜ್ವರ, ದಾಹ, ಪಾಂಡು, ಶೋಷತ ಆಗಮನ,
ರಕ್ತನೇತ್ರತಾ, ಶ್ಲೀಹಾಭಿವೃದ್ಧಿ, ಗುಲ್ಬ, ಗುದಪಾಶ, ಮೇಧಪಾಕ,
ರಕ್ತಪಿತ್ರ, ವಿಸರ್ವ, ಕುಪ್ಪ ವ್ಯಂಗ, ತಿಲಕಾಲಕಾ: ಶೈತ್ರ, ಕೊರ, ವಿದ್ರಧಿ,
ಕಾಮಲಾ. ತ್ವಕ್ರಾರೋಕ್ಷಃ ಆಪ್ಲಾಭಿಲಾಪಾ, ಶೀತಾಭಿಲಾಪಾ, ಶಿರಶೈಧಿಲ್ಯ,
ಅಷ್ಟಿಪಾಕ ಅಗ್ನಿನಾಶ. ವಾತರಕ್ತ ಮತ್ತು ಅನ್ಯಾಧಿತ್ವವಿಕಾರಗಳು.
(ಚ. ಸೂ. 28)

ವೃದ್ಧಿಲಕ್ಷಣಾನಿ :- ವಿಸರ್ವ, ಶ್ಲೀಹ, ವಿದ್ರಧಿ, ಕುಪ್ಪ, ವಾತರಕ್ತ,
ಪಿತ್ರರಕ್ತ, ಗುಲ್ಬ, ಉಪಕಂಶ. ಕಾಮಲಾ ಇತ್ಯಾದಿಗಳುಂಟಾಗುವವು.

ಫ್ರಯಲಕ್ಷಣಾನಿ :- “ರಕ್ತೋಮ್ಲ ಶಿಶಿರಪ್ರಿತಿ ಸಿರಾಶೈಧಿಲ್ಯ ರೂಕ್ಷತಃ |”
ಅಮ್ಲ - ಶೀತಪದಾರ್ಥಗಳ ಇಚ್ಛಾ, ಸಿರಾಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಧಿಲತೆ, ತ್ವಚಾ

ರೂಕ್ಷ, ಸ್ವಪ್ನಿತ, ಮಹಾನ ಇತಾದಿಗಳು.

ವಿಕ್ರೀಗಳು :- ರಕ್ತಮೇಹ, ಪ್ರದರ, ವಾತರಕ್ತ, ಟ್ಲೀಯವ್ಯಾದಿ, ರೋಹಿಣೀ ಪ್ರತಿಚಯ, ಸಿರಾವೃಣಶೋಧ, ರೋಹಿಣಿ ವ್ಯಾಸ, ನೀಲವೃಣಿ ಶೋಧ, ಪಾಂಡು, ರಕ್ತಪಿತ್ತ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಚಿಕಿತ್ಸಾ :- ವರೇಚನ, ರಕ್ತಮೋಕ್ಷಣ, ರಕ್ತಪಿತ್ತ ರೋಗದಂತೆ
ಚಿಕಿತ್ಸಾ ಸಬೀಕು.

6) ಮಾಂಸವಹ ಸ್ವೀತಕ್ಕು :-

ವುಂಡಿನಗಳು :- “ವಾಂಸವಹೇ ದ್ಯೋ ತಯೋವೂರ್ಲಂ
ಸ್ವಯಂತ್ರಜಂ ರಕ್ತವಹಾಶ್ಚ ಧಮನ್ಯಃ ।” ಸು. ಶಾ. 9.

ಸ್ವಯಂ, ತ್ವರಿತ ಮತ್ತು ರಕ್ತವಾಹಿನಿಗಳು.

“ವರಾಂಸವಹಾನಾಂ ಸೋತಸಾಂ ಸ್ವಾಯಂಮಾಲಂ ತ್ವಕ್ ಚ ।” ಚ.ನಿ.5

ಪ್ರಕಾಂಗಗಳು :- ವರ್ಣಾಂಸ, ಸ್ವಾಯು, ತ್ವರ್.

ಕಾರ್ಯಗಳು :- ಶರೀರಪುಸ್ತಿ, ಚೀಮಾಜರ, ಶರೀರಲೇಪ, ವೇದಪುಸ್ತಿ, ವೇದನೋತ್ತಾಪಕ, ಸೈವಧಾರಣ.

ದುಷ್ಪಿಕಾರಕಾನಿ :- “ಅಭಿಪ್ರ್ಯಂದೀನ ಭೋಜ್ಯಾನಿ ಸ್ತೋಲಾನಿ ಚ ಗುರುಣಿ
ಚ ವರಂಸವಾಹೀನಿ ದುಷ್ಪಂತಿ ಭುಕ್ತಾ ಚ ಸ್ವಪತಾಂದಿವಾ ॥ ಚ, ವ, 5

ಅಭಿಪ್ರಯಂದ ಭೋಜನ, ಸ್ವಾಲ್ಭಾಗಣ ಮತ್ತು ಗುರು ಭೋಜನ.
ಭೋಜನ ನಂತರ ದೀವಾಸ್ತಾಪ:

ದುಷ್ಪಲಕ್ಷಣಾನಿ :- “ತತ್ತರವಿದ್ವಸ್ಯ ತ್ವಯಧಂವರಾಂಶತೋಽಷಃ ಸಿರಾ
ಗ್ರಂಥಯೋ ಮಾರಣಂ ಚ ॥” ಸು. ಶಾ. 9

ನ್ನಾನೀಯ ಶೋಧ ಅಥವಾ ಶೋವ ಮತ್ತು ಸಿರಾಗ್ರಂಥಿಗಳು
ಉತ್ಪನ್ನ, ಆದ್ದರಿಂದ ಮರಣವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದು. ಗಲಗಂಡ, ಗಂಡ
ವಾಲಾ, ಅಶ್, ಅಲಜಿ, ಅಬುಫದ, ಅಧಿವಾಂಸ, ಪೂತಿವಾಂಸ,
ಗ್ರಂಥಿ, ತಾಲುರೋಗ, ಜಿವ್ಯಾರೋಗ, ಕಂತರೋಗ, ಸ್ವಿಕ್ರಾಗೌರವ, ಸ್ವಿಕ್ರಾ
ವೃದ್ಧಿ, ಓವ್ಸ್‌ಗೌರವ, ಓವ್ಸ್‌ವೃದ್ಧಿ, ಬಾಹುಗೌರವ, ಬಾಹುವೃದ್ಧಿ,
ಉದರ ಗೌರವ, ವೃದ್ಧಿ, ಶೋದ, ರೂಕ್ಷ, ಅಕ್ಷಗ್ನಾನಿ, ಅನ್ಯ ಶೇಷ್ಯ
ವಿಕಾರ, ಅನ್ಯರಕ್ತವಿಕಾರ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು.

ವೈದ್ಯರು ಹಾನಿ : “ವಾಂಸಂ ಗಂಡಾಬುಫದ ಸ್ರಂಥಿ ಗಂಡೋರೂದರ

ಪ್ರದಿತ |

ಗಲಗಂಡ, ಗಂಡಮಾಲಾ, ಅಚ್ಯಾದ, ಗ್ರಂಥಿ, ತಾಲುಕೋಗ,
ಜಿವಾ ರೋಗ, ಕಂಠರೋಗಗಳಾಗುತ್ತವೆ.

ಕ್ರಿಯಲಕ್ಷ್ಯಾಂಶಾನಿ :- “ಮಾಂಸಃಕ್ಷಗ್ನಾನ ಗಂಡಸ್ಯಾ ಭುಷ್ಟತಾ ಸಂಧಿ
ವೇದನಾ ।

ಗಂಡ ಧಾಗ . ಸ್ವಿಕೋಭಾಗ . ಉದರ , ನೀರು ಮುಂತಾದವೆಗಳು ಶುಷ್ಕವಾಗುತ್ತವೆ . ರೂಕ್ಷತೆಯುಂಟಾಗುವದು , ಸಂಧಿವೇದನಾ ಈ ಲಕ್ಷಣ ರೂಪ ಕಂಡುಬರುವುದು .

ವಿಕೃತಿಗಳು :- ಲಸಿಕಾಗ್ರಂಥಿ ಆಶುಕಾರಿ ವ್ಯಣತೋಧ, ಲಸಿಕಾಗ್ರಂಥಿ ಚಿರಕಾರಿವ್ಯಣತೋಧ, ಥಿರಂಗಜ ವ್ಯಣತೋಧ. ಶ್ಲೀಪದ, ಕರ್ಕಾ ಬುದ, ಪಾಡಸಾಬುದ, ಮಾಂಸಕರ್ಕಾಬುದ.

ಚಿಕಿತ್ಸಾ :- ಶೋಧನ, ಶಸ್ತರಕರ್ಮ, ಕ್ಷಾರಕರ್ಮ, ಅಗ್ನಿಕರ್ಮ.

7) ಮೇಧವಹ ಸ್ಕೋಟಸ್ : -

ವುಂಡಿನ :- “ಎಂದರೆ ದ್ಯು ತಯೋಮೂಲಂ ಕಟಿ ವೃಕ್ಷ
ಚೆ || ಚ. ವಿ. 9

ಕಟ್ಟಿ ಪುತ್ತು ವೆಕ್ಕಗಳು.

“ಇದೋವದಾನಾಂ ಸ್ಮರಿತಸಾಂ ವೃಕ್ಷೋಮಾಲಂ ಪರಾವರ್ತನಂ
ಚ ॥ ಚ. ವಿ. ५

ದ್ವಿತೀಯ ಪರಾಮರ್ಶ.

ಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳು :- ಉದರ, ಕೊಣ್ಣಿ,

ಕಾರ್ಯಗಳು :- ಸ್ವೀರನ, ಧೃಥತ್ವ, ಅಸ್ತಿಪುಷ್ಟಿ. ಸ್ವೇಚ್ಚ, ಸ್ವಿಗ್ತತ್ವ, ವ್ಯಾರಣ.

ದುಷ್ಕುರ್ಚಾರಕಾನಿ :- “ಅವ್ಯಾಯಾಮಾದ್ವಿವಾಸ್ತವಾನ್ಮನೇಧಾರ್ಥನಾಂ ಚಾತಿ
ಭಕ್ತಕಾರ್ತಾ ।

ಮೇದೋವಾಟೀನಿ ದುರ್ಯೋತಿ ವಾರುಣ್ಯಾತಿ ಸೇವನಾತ್ರೌ || ಚ. ಏ. ५

ಅವ್ಯಾಯಾಮ, ದೀವಾಸ್ತಪ್ಪ, ಮೇದವರ್ಧಕ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಅತಿ ಸೇವನೆ ಹಂತ್ರು ವಾರುಣ್ಯ ಅಧಿಕಸೇವನೆ.

ದುಷ್ಪಿಲಕ್ಷಣಾನಿ :- “ತತ್ತ್ವ ವಿದ್ವಸ್ಯ ಸ್ವೇದಾಗಮನಂ ಸ್ವಿಗ್ರಾಂಗತಾ ತಾಲುಶೋಷ: ಸೂರ್ಯ ಲಶೋಷತಾ ಷಿಪಾಸಾ ಚ ।” ಸೂ. ೨೦. ೨೫

ಸ್ವೇದ, ಸರ್ವಶರೀರ ಸ್ವಿಗ್ರಾಂಗತಾ. ತಾಲುಶೋಷ, ಸೂರ್ಯ ಲಶೋಷತಾ ಹಂತ್ರು ಷಿಪಾಸಗಳು ಕಂಡುಬಂತ್ರವೆ. ಅಸ್ಯಾಪಾಧುರ್ಯಾ. ಹುಖಿಶೋಷ, ತಾಲುಶೋಷ. ಕಂರಶೋಷ, ಷಿಪಾಸ, ಕರಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಸುಪ್ತತೆ, ನಿಖಾತಿ ವೃದ್ಧಿ, ಮೂತ್ರದೋಷ, ಹಂತ್ರ ರುಕ್ತತಾ, ವಿಸ್ರಶರೀರಗಂಧ, ಪರಿದಾಹ, ಸುಪ್ತತಾ, ಅಲಸ್ಯ, ಶಿಧಿಲಂಗತಾ, ಅತಿರೀಷ್ಣ, ಅತಿದೃಷ್ಟಃ ಅತಿಸೂಲ, ಅತಿಕೃತ, ನಿದ್ರ್ಯಾ ಸ್ವೇಹ, ಶ್ವಾಸ, ಜಪ್ಯೋಪರೋಧ, ರುಚಿ ವೃವಾಯಿ, ದೌಷಿಲ್ಯ, ದೌರ್ಗಂಧ್ಯ, ಜ್ವರ, ಉದರ, ಭಗಂದರ, ಪ್ರಮೇಹ, ಉರುಸ್ತಂಘ, ವರ್ಧಧಿ, ಕಟಸ್ಯಾಪ, ಕಾರ್ಯ, ಶ್ರಂಘ, ಅಸ್ಯ ವಾಂಸ, ರಕ್ತವಿಕಾರಗಳು. (ಚ. ಸೂ. ಅ. 28).

ಹೃದ್ಧಿಲಕ್ಷಣಾನಿ :- “ತದ್ವನ್ಮೈದ ಸ್ವಧಾ ಶ್ರವಂ ಅಲೋಪಿ ಚೀಷ್ಟಿತೆ ಶಾಪ್ತಂ ಸ್ವಿಕ್ರಿ ಸ್ವನೋದರಲಂಬಿನವರ್ ॥

ಸ್ವಿಕ್ರಿ, ಶ್ರುತಿ, ಉದರಲಂಬನ, ಅಲ್ಪಶಾಪಿಸ, ಸ್ವಿಗ್ರಾಂಗತಾ, ಕಾಸ, ದೌರ್ಗಂಧ್ಯ.

ಕ್ಷಯಲಕ್ಷಣಾನಿ :- “ಮೇದಸೀ ಸ್ವಪನಂ ಕಟ್ಯಾಪೀಹಾವೃದ್ಧಿ ಕೃಶಾಂಗತಾ ಟ್ಲೀಹಾವೃದ್ಧಿ, ಉದರತನುತ್ಪ, ರೌಕ್ಷ್ಯ, ಕೃಶಾಂಗತಾ.

ವಿಕೃತಿಗಳು :- ಮೇದಕರ್ಕಾರ್ಬುದ

ಚಿಕಿತ್ಸಾ :- ಸೌರ್ಯಚಿಕಿತ್ಸಾದಂತೆ ಚಿಕಿತ್ಸಿಸಬೇಕು.

8) **ಅಸ್ತಿವಹ ಸೋರ್ತಸ್ಯ :**

ಮೂಲಸ್ಥಾನಗಳು :- “ಅಸ್ತಿವಹಾನಾಂ ಸೋರ್ತಸಾಂ ಮೇದೋ ಹಂತ್ರಾಲಂ ಜಫನಂ ಚ ।” ಚ. ವಿ. ೫

ಮೇದಸ್ಯ ಹಂತ್ರು ಜಫನ. ಸುಶುರ್ತರು ಈ ಸೋರ್ತಸ್ಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನಂಗಗಳು :- ಮೇದಸ್, ಅಸ್ತಿಸದುಂಹ.

ಕಾಂತ್ಯಗಳು :- ದೇಹಧಾರಣ, ಮಜ್ಜಪ್ರಸ್ತ.

ದುಷ್ಪಿಲಕ್ಷಣಾನಿ :- “ಎ೦ಯಾಧಾರದತ್ತಿಸಂಕ್ಷೇಭಾದಸ್ಯಾಂಪುಷತಿ ವಿಫಟ್ಟಿನಾತ್ ।

ಅಸ್ತಿವಾಹಿನಿ ದುಷ್ಪಿಲಕ್ಷಣಾಂ ಚ ಸೇವನಾತ್ ॥ ಚ. ವಿ. ೫

ವ್ಯಾಯಾಮ, ಅತಿಸಂಕ್ಷೇಭ, ಅತಿವಿಫಟ್ಟನ ಹಂತ್ರು ವಾತಲ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಅತಿಸೇವನೆ.

ದುಷ್ಪಿಲಕ್ಷಣಾನಿ :- “ಅಧ್ಯಸ್ತಿದಂತೋ ದಂತಾಂಭಿ ಭೇದಶೂಲಂ ವಿವರಣಾ ಕೇಶಲೋಮಸವಿಶ್ವಶ್ರದ್ಭೋಷಾಶ್ಚಿತ್ವದೋಷಜಃ ॥ ಚ. ಸೂ. ೨೮

ಅದ್ಯಸ್ತಿ, ಅಧಿದಂತ, ದಂತಭೇದ, ದಂತಶೂಲ, ಅಸ್ತಿಭೇದ, ಅಸ್ತಿಶೂಲ, ವಿವರಣಾ, ಕೇಶ-ಲೋಮ-ಸಬಿ-ಕೃಶಾಗಳ ವಿಕಾರಗಳು, ದಂತ-ಸಬಿ-ರೋಮ-ಕೇಶ-ರೂಕ್ಷತೆ, ಸಂಧಿಶಿಲಿತೆ.

ವೃದ್ಧಿಲಕ್ಷಣಾನಿ :- “ಅಧ್ಯಸ್ತಿ ಧ್ಯಾಸ್ತಿ ಧಿದಂತಾಶಃ ।
ಅದ್ಯಸ್ತಿ. ಅಧಿದಂತ.

ಕ್ಷಯಲಕ್ಷಣಾನಿ :- “ಅಸ್ತಿಕ್ಷಯೋ ಅಸ್ತಿಶೂಲಂ ದಂತನಬಿಭಂಗ ರೌಕ್ಷಂ ಚ ।

ಅಸ್ತಿಕ್ಷಯೋ ತೋದಃ ಸದನಂ ದಂತಕೇಶನಬಾದಿಷು ॥

ದಂತ, ಸಬಿ, ರೋಮ, ಕೇಶ ಸದನ, ಅಸ್ತಿಶೂಲ, ದಂತನಬಿಭಂಗ, ರೂಕ್ಷತೆ, ಅಸ್ತಿತೋದ, ಶ್ರಮ, ಸಂಧಿಶೈಲಿ.

ವಿಕೃತಿಗಳು :- ಆಶುಕಾರಿ ಅಸ್ತಿವ್ರಣಶೋಧ, ಚಿರಕಾರಿ ಅಸ್ತಿವ್ರಣ ಶೋಧ, ಅಸ್ತಿರಾಜಯಾಕ್ಷ, ಅಸ್ತಿಕರ್ಕಾರ್ಬುದ, ಆಶುಕಾರಿ ಸಂಧಿವ್ರಣ ಶೋಧ. ಚಿರಕಾರಿ ಸಂಧಿವ್ರಣಶೋಧ

ಚಿಕಿತ್ಸೆ :- ಪಂಚಕರ್ಮ, ತಿಕ್ತರಸದರವ್ಯಾಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ದುಗ್ಂ, ಘೃತದಿಂದ ಬಸ್ತಿ.

9) **ಮಜ್ಜಾವಹ ಸೋರ್ತಸ್ಯ :**

ಮೂಲಸ್ಥಾನಗಳು :- “ಮಜ್ಜಾವಹಾನಾಂ ಸೋರ್ತಸಾಂ ಅಸ್ತಿಎನಿ ಮೂಲಂ ಸಂಧರ್ಯತ್ವ ॥ ಚ. ವಿ. ೫

ಅಷ್ಟಿಗಳು ಮತ್ತು ಸಂಧಿಗಳು. ಸುಶೃತರು ಈ ಸೋತಸ್ಸನ್ನ
ಮೇಳಿದುವದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳು :- ಅಷ್ಟಿಗಳು, ಸಂಧಿಗಳು.

ಕಾಯುಂಗಗಳು :- ದೇಹಧಾರಣ, ಮಜ್ಜಪುಷ್ಟಿ, ಧಾರ್ಥ್ಯ, ಬಲ.

ದುಷ್ಪಿಕಾರಣಾನಿ :- “ಉತ್ಪೇಷಾದತ್ಯಭಿಪ್ಯಂದಾದಭಿಫಾತಾತ್ ಪ್ರಮೀಡ
ನಾತ” ।

ಮಜ್ಜಪಾಹಿನಿ ದುಪ್ಯಂತಿ ವಿರೂದ್ಧನಾಂ ಚ ಸೇವನಾತ್ ಚ.ವಿ.5

ಉತ್ಪೇಷಣ, ಅಭಿಪ್ಯಂದ ಆಹಾರಸೇವನ, ಅಭಿಫಾತ, ಅತಿಖೀಡನ
ಮತ್ತು ವಿರೂದ್ಧ ಅನ್ವಯಾನ.

ದುಷ್ಪಿಲಕ್ಷಣಾನಿ :- ಪರಂಗಳಲ್ಲಿ ವೇದನೆ, ಭೂಮಿ, ಮೂಚ್ಚಾರ್,
ತದೋದರ್ಶನ, ನೇತ್ರರಕ್ತತಾ, ಅಂಗರಕ್ತತಾ, ನೇತ್ರ-ಅಂಗಗೌರವ,
ಅಷ್ಟಿಸೌಷಿಯ್ಯ, ಅಷ್ಟಿನಿಸ್ತೋದ, ದೌಖಲ್ಯ.

ವೃದ್ಧಿಲಕ್ಷಣಾನಿ :- “ಮಜ್ಜನೇತ್ರಾಂಗ ಗೌರವವಾ ।”
ನೇತ್ರಗೌರವ, ಅಂಗಗೌರವ.

ಕ್ಷಯಲಕ್ಷಣಾನಿ :- “ಅಸ್ಥಾಂ ಮಜ್ಜನಿ ಸೌಷಿಯಂ ಭೂರಂತ್ರಿಯಿರ
ದಷ್ಟನಂ ।”

ಅಷ್ಟಿದೌಖಲ್ಯ, ಲಾಘವ, ಸೌಷಿಯ್ಯ, ಭೂಮಿ, ತಿಮಿರ, ಶುಕ್ರ
ಲ್ಪತಾ, ವಾತವ್ಯಧಿ.

ವಿಕೃತಿಗಳು :- ಮಸ್ತಿಷ್ಕಾರ್ಥಣ ವ್ರಣಶೋಧ, ಸಂಷವನ್ನ ವ್ರಣ
ಶೋಧ, ಬಾಲಪಾಂಗುಲ್ಯ, ಮಜ್ಜಪ್ರಥಾನವ್ರಣಶೋಧ, ಮಾಸಿತ್ವ
ಮಜ್ಜ, ಕರ್ಕಾಬುಂದ.

ಚಿಕಿತ್ಸೆ :- ಮಧುರ, ತಿಕ್ತ, ವ್ಯಾಯಾಮ, ಶೋಧನ.

10) ಶುಕ್ರವಹ ಸೋತಸ್ಸ :-

ಮೂಲಸ್ಥಾನಗಳು :- “ಶುಕ್ರವಹೇ ದ್ವೋತಯೋಮೂರ್ಖಲಂ (ಸ್ತುನ್ಂ)
ವೃಷಣೆ, ಚ ॥” ಸು.ಶಾ. 9
ವೃಷಣ (ಸ್ತುನ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ) ಮೂಲಸ್ಥಾನ.

“ಶುಕ್ರವಹಣಂ ಸೋತಸ್ಸಂ ವೃಷಣೆಮೂಲಂ ಶೇಷತ್ವ । ಚ.ವಿ. 5
ವೃಷಣ ವಂತ್ರಾ ಶಿಶ್ವ.

ಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳು :- ವೃಷಣಗಳು, ಶಿಶ್ವ.

ಕಾಯುಂಗಗಳು :- ಗಭೀರತ್ವಾದನ ಧೈಯ್ಯ, ಶ್ರೀತಿ, ಹರ್ಷ, ದೇಹಬಲ.

ದುಷ್ಪಿಕಾರಣಾನಿ - “ಅಕಾಲಯೋನಿಗಮನಾನ್ವಿಗ್ರಹಾದತಿವೈಧುನಾತ್ ।

ಶುಕ್ರವಾಹಿನಿ ದುಪ್ಯಂತಿ ಶಸ್ತ್ರಕ್ಷಾರಾಗ್ನಿಭಿಷ್ವಧಾ ॥ ಚ. ವಿ. 5

ಅಕಾಲಯೋನಿಗಮನ, ಮೈಧಂನದ ಸಗ್ರಹ, ಅತಿಮೈಧಂನ, ದೇಗ
ಸಿಗ್ರಹ ಶಕ್ತಿ, ಕ್ಷಾರ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿ ಕರ್ಮ.

ದುಷ್ಪಿಲಕ್ಷಣಾನಿ :- “ತತ್ರ ವಿಧಾಂ ಕ್ಷೇತ್ರಾಂ ಚಿರಾತ್ವಪ್ರಸಕೋ,
ರಕ್ತ ಶುಕ್ರತಾ ।” ಸು.ಶಾ. 9

ಸಪ್ಯಂಷಕತ್ವ, ಚಿರಾತ್ವ ಪ್ರಸೇಕ, ಶುಕ್ರದೊಂದಿಗೆ ರಕ್ತ, ಆದಷಣ,
ಗಭೀರಸ್ತರವ. ಗಭೀರಪಾತ, ಅತಿಸ್ತ್ರೋಽಮಾತಾ. ಶುಕ್ರಾತ್ಮ.

ವೃದ್ಧಿಲಕ್ಷಣಾನಿ :- “ಅತಿ ಸ್ತ್ರೀ ಕಾವಾತಾ ವೃದ್ಧಂ ಶುಕ್ರಂ ಶುಕ್ರಾತ್ಮೀ
ಮಂಬಿ ।

ಅತಿ ಸ್ತ್ರೀ ಕಾವಾತಾ. ಶುಕ್ರಾತ್ಮ.

ಕ್ಷಯಲಕ್ಷಣಾನಿ :- “ಶುಕ್ರಕ್ಷಯೋ ವೇಷ್ಟ್ರವೃಷಣ ವೇದನ ಅಶಕ್ತಿ
ಮೈಧಂನೇ ಚಿರಾತ್ವಪ್ರಸೇಕೇ ಚ ಅಲ್ಪರಕ್ತಶುಕ್ರವರ್ಣನಂ ॥

ಶಿಶ್ವ ಮತ್ತು ವೃಷಣಗಳಲ್ಲಿ ವೇದನೆ, ಮೈಧಂದಲ್ಲಿ ದೌಖಲ್ಯ,
ತದವಾದ ಶುಕ್ರಸ್ತರವ (ಚಿರಾತ್ವ ಪ್ರಸೇಕ). ಅಲ್ಪಶುಕ್ರತಾ, ರಕ್ತಸ್ತರವ.
ಶುಕ್ರಾ ಧಾರ್ತಾಗಳ ದುಬ್ಬಲತೆ, ಮಾಂಸಶೋಷ. ತಿಮಿರ, ಪಾಂಡುತಾ,
ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ರ. ಸಪ್ಯಂಷಕತೆ, ಪ್ರಮೇದ.

ವಿಕೃತಿಗಳು :- ವೃಷಣ ವ್ರಣಶೋಧ, ಪಾಷಾಣಗದರ್ಭ, ಮಸೂರಿಕಾ,
ವಂಧ್ಯತ್ವ. ಕ್ಷೇತ್ರಾಂಗ, ವೃಷಣ ಕರ್ಕಾಬುಂದ.

ಚಿಕಿತ್ಸೆ :- ಮಧುರ, ತಿಕ್ತ, ಸ್ವಿಗ್ರ, ಆಹಾರ, ವ್ಯಾಯಾಮ, ಯೋಗ್ಯ
ವ್ಯವಾಯ.

ಒಜ : -

ಸಪ್ತಧಾತುಗಳ ಸಾರ ಅಥವಾ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಬಲ. ಅಥವಾ ವ್ಯಾಧಿಕ್ಷಮತ್ವ ಅಥವಾ ಶರೀರ ಸಾಮಂಫ್ಯಚೇ ಒಜ.

“ಒಜಸ್ಸು ತೇಜೋಧಾತುನಾಂ ಶುಕ್ರಂತಾನಾಂ ಹೆಂ ಸ್ತ್ರೀತಮರ್ || ಆ. ಯ್ಯ.||

ರಸದಿಂದ ಶುಕ್ರಧಾತುವಿನವರೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಪಡಕನಾವ ಮೇಲೆ ಅದರಿಂದುಂಟಾಗುವ ಸಾರಭಾಗವೇ ಒಜ. ಇಲ್ಲಿ ತೇಜಸ್ಸಾಗಿದ್ದು ಸಪ್ತಧಾತುಗಳಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ.

“ಯನ್ನಾಶೇ ನಿಯಂತ್ರಣಂ ಎಶೋ ಯಸ್ಸಿನ್ ತಿಪ್ಪತಿ ತಿಪ್ಪತಿ || ಆ. ಯ್ಯ.|| ಒಜಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಶರೀರ, ಒಜಸ್ಸಿನ ನಾಶವೇ ಶರೀರವ ನಾಶ.

“ಗುರುತೀರಂ ವ್ಯಾದುತ್ತಾಷ್ಟಂ ಬಹುಲಂ ಮಧುರಂ ಶಿರವ್ಯಾ |
ಪ್ರಸನ್ನಂ ಷಿಷ್ಟಲಂ ಶಿಗ್ಗಂ ಒಜೋ ದತಗಂಣಂ ಸ್ತ್ರಿರವ್ಯಾ ||

ಒಜವು ಗುರು, ಶೀತ, ವ್ಯಾದು, ಶ್ವಾಸ, ಬಹುಲ, ವಾಧುರ, ಶ್ವಿರ, ಪ್ರಸನ್ನ, ಷಿಷ್ಟಲ ಮತ್ತು ಶಿಗ್ಗ ಎಂದು ದತಗಂಣಾಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.

ಒಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರ 1) ಪರಾಒಜ : ಇದು ಅಪ್ಯಬಿಂದು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿದ್ದು ಹೃದಯದಲ್ಲಿಂತ್ತದೆ.

2) ಅಪ್ರಾಒಜ : - ಇದು ಆರ್ಥಾಂಜಲಿ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿದ್ದು ಹೃದಯಾತ್ಮಕ ವಾಗಿರುವ ಧಮನಿಗಳ ಆಶ್ರಯದಿಂದಿರುತ್ತದೆ.

ಕಾರ್ಯ : - “ಒಜೋವಿವ್ಯಾದೌ ದೇಹಸ್ಯ ತಂಸ್ಯ ಪುಸ್ತಿ ಬಲೋದಯಃ |
ಅ. ಯ್ಯ. 11.

ದೇಹವು ತುಂಬಿ ಪುಸ್ತಿಯಾಗಿದ್ದು, ಬಲದಿಂದ ಕೂಡಿರುವದು.

ಒಜೋ ನಿಕೃತಿ : - ಇದು ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿದೆ. 1) ಒಜೋವ್ಯಾಪತ್ರ,
2) ಒಜೋವಿಸ್ರಂಘ 3) ಒಜೋಕ್ಷಯ.

1) ಒಜೋವ್ಯಾಪತ್ರ :

“ವ್ಯಾಪನ್ಸ್ ಸ್ತುಭ್ ಗುರುಗಾತ್ರತಾ ವಾತೋಫ ವಣಭೋದೋ
ಗ್ಳಾನಿಸ್ತಂದ್ರ ಸಿದ್ರಾ ಚ ಲಿಂಗಾನಿ ಭವಂತಿ |

ಶರೀರ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಜಡತ್ವ. ಸ್ತುಭ್ತಾ, ಗುರುಗಾತ್ರತಾ, ವಣ-

ತ್ವತ್ತಿ. ಗ್ಳಾನಿ, ತಂದ್ರಾ, ಅತಿಸಿದ್ರಾ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಇರುವವು.

2) ಒಜೋ ನಿಸ್ರಂಘ : -

“ವಿಸ್ರಂಘ ಸಂಧಿವಿಶ್ಲೇಷೋಗಾತ್ರಣಾಂ ಸದಸಂ ದೋಪ
ಚ್ಯಾವನಂ ಶ್ರಿಯಾ ಸನ್ನಿರೋಧತ್ತ ಲಿಂಗಾನಿ ಭವಂತಿ |

ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ದುಬ್ಬಲತೆ, ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಡೆ, ದೈತ್ಯಗಳ ಸ್ತಾನ
ಪ್ರಾಟಿ. ಶಾರೀರಕ, ವಾಸಿಸಿರ, ವಾಚಿಕ ಶ್ರಯಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕೃತಿ, ಅಲ್ಲಿ
ಪರಿಪ್ರಾಣಿದ್ವಿದೆ. ಅತಿ ಆಯಾಸಲಕ್ಷಣಗಳು ಇರುವವು,

3) ಒಜೋ ಕ್ಷಯ : - “ಕ್ಷಯ ಮಾಂಜ್ಞಾ ಮಾಂಸಕ್ಯಂ ಏ, ವೋದ
ಪ್ರಲಾಪೋ ಮಾರಣಮಿತಿ ಚ ಕ್ಷಯೋ |

ಮಾಂಜ್ಞಾ, ಮಾಂಸಕ್ಯಂ, ವೋದ, ಪ್ರಲಾಪ, ಮಾರಣ ಲಕ್ಷಣಗಳು
ಉಂಟಾಗುವವು.

11) ಆರ್ಥವನದ ಸೀರ್ವಿತಸ್ಸು : -

ಮೂಲಸ್ತಾನ : - “ಆರ್ಥವಾಹೇ ದ್ವೋ ತಯೋಮೂಲಂ ಗಭಾರಕಯಃ
ಆರ್ಥವಾಹಿಸ್ಯತ್ವ ಧಮಸ್ಯಃ |” ಸು. ಶಾ. 9

ಗಭಾರಕಯಂ, ಆರ್ಥವಾಹಿನಿಗಳು.

ಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳು : - ಗಭಾರಕಯಂ, ಯೋನಿ, ಬೀಜಗ್ರಂಥಿ, ಬೇಜ
ವಾಹಿನಿಗಳು.

ಕಾರ್ಯಗಳು : - ಗಭಾರಕಯಂ, ಶೋಷಿತೋಪ್ಯತ್ತಿ.

ದುಷ್ಪಿಕಾರಕಾನಿ : - ಆತೇಸ್ಯಾವಿಗ್ರಂಥಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕೃತಿ ಉಂಟಾಗುವದು.
ರಸಧಾತುವಿನ ವಿಕೃತಿ, ಮಿಥಾಹಾರ. ವಿಹಾರ.

ದುಷ್ಪಿಕಾರಕಾನಿ : -

“ತತ್ರ ವಿದ್ಧಾಯಾ ವಂಧಾತ್ವಂ ಹೃಧನಾಸಹಿಷ್ಮಂತ್ವಂ
ಆರ್ಥವನಾಶತ್ವ |” ಸು. ಶಾ. 9

ವ್ಯಂಧತ್ವ, ಮೃಧನದಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪತೆ ಅಥವಾ ಬೀಡಾ, ಆರ್ಥವ ನಾಶ
ಅಥವಾ ಅಲ್ಪಾರ್ಥವ, ಅಧೂರು ಶೂಲ, ಸ್ತುನವೇದನಾ, ಯೋನಿ
ಸ್ವರ, ಭದ್ರ, ದಿಷ್ಟಪೂರುತುಕಾಲ, ಗಭಾರಿಕೃತಿ, ಪ್ರಣಶೋಧ.
ಅಬುರ್ದ, ಕರಾರಬುರ್ದ.

ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ

ವೃದ್ಧಿಲಕ್ಷಣಾನಿ :-

“ಆರ್ಥವಮಂಗಮದಮತಿ ಪ್ರಪೃಶ್ಚಿಂ ದೌರ್ಗಂಧ್ಯಂ ಚ ।”
ಅಥಿಕ ಆರ್ಥವ ಸ್ವಾವ, ಅಂಗಮದ, ಆರ್ಥವ ಸುರ್ವಕ್ಕೆ ದುರ್ಬಳಿಸನೇ.

ಕ್ಷಯಲಕ್ಷಣಾನಿ :-

“ಆರ್ಥವಕ್ಷಯೇ ಯಂಧೋಜಿತಕಾಲಾದ ಶರ್ವನಮಲ್ಪತಾವಾ
ಯೋನಿವೇದನಾ ಚ ।
ಯೋಗ್ಯಕಾಲಕ್ಕೆ ನಿಯಂತತನದಿಂದ ಆರ್ಥವಸ್ವಾದವಾಗದೇ
ಇರಂದು ಅಥವಾ ನಿಯಂತತನದಿಂದದೂ ಅಲ್ಪಪ್ರವಾಣದಲ್ಲಾ
ಗುಂದು, ಯೋನಿವೇದನಾ.

ವಿಕೃತಿಗಳು :- ಅಂತಃಫಲವ್ರಣಶೋಧ, ಅಂತಃಫಲಸದ್ರವ ಅಬುಂದ,
ಅಂತಃಫಲ ಕರ್ಕಾಬುಂದ, ಸ್ತ್ರೀಜಿಜವಾಹಿನಿ ವ್ರಣಶೋಧ, ಗಭರ್ಕಲಾ
ವ್ರಣಶೋಧ, ಗಭಾರ್ತಯ್ಯ ವಾಂಸ ತಂತ್ರಾಬುಂದ, ಗಭಾರ್ತಯ
ಕರ್ಕಾಬುಂದ, ಗಭಾರ್ತಯ ವಾಲಿವ್ರಣಶೋಧ, ಗಭಾರ್ತಯ ವಾಲಿ
ಕರ್ಕಾಬುಂದ, ಯೋನಿವ್ರಣಶೋಧ, ಸ್ತ್ರಾನಗ್ರಂಥಿ. ಕ್ರಾನಾಬುಂದ. ಸ್ತ್ರಾನ
ಕರ್ಕಾಬುಂದ.

ಚಿಕಿತ್ಸೆ :- ರಸಾಯನ, ಶೀತ, ವಂಧುರ ಕರ್ಮಾಯ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಸೇವನೆ,
ಉತ್ತರಬಸಿತ.

12) ಮೂತ್ರವಹ ಸೊರ್ತಸ್ನಿ :-

ಮೂಲಸ್ಥಾನ :- “ಮೂತ್ರವಹೇ ದ್ವೇ ತಯೋಮಾರ್ಗಲಂ ಬಸಿ
ಮೇಧ್ರಂ ಚ. ಸು.ಶಾ. 9
ವಂಧಾತಾರಶಯ ಮತ್ತು ಶಿಶ್ಯ.

“ಮೂತ್ರವಹಣಾಂ ಸೊತ್ತೀಸಾಂ ಬಸಿಮಾರ್ಗಲಂ ವೃಷಣಾಚ । ಚ.ವಿ.5
ಬಸಿ ಮತ್ತು ವೃಷಣಗಳು.

ಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳು :- ವೃಕ್ಷ, ಗವಿನಿ, ವಂಧಾತಾರಶಯ, ಮೂತ್ರವಾಗ್ರ.

ಕಾಂತುಗಳು :- ಕ್ಷೇತ್ರವಹನ, ಬಸಿಪೂರಣ, ಮೂತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿ,
ಮೂತ್ರವಹನ.

ದುಷ್ಪಿಕಾರೆಣಾನಿ :- “ಮೂತ್ರತೋದಕಭರ್ತಸ್ತೀಸೇವನಾಸ್ತೂತ್ರ
ನಿಗ್ರಹಾತ್ ।

ಮೂತ್ರವಾಹಿನಿ ದುಷ್ಪಂತಿ ಸ್ತ್ರೀಣಸ್ಯಾತಿಕ್ಷತಪ್ಯ ಚ ॥ ಚ. ವಿ.5
ಮೂತ್ರತ (ಮೂತ್ರವೇಗಯುಕ್ತ), ಉದಕಪಾನ, ಭೋಜನವಾದ
ಕೂಡಲೇ ಸ್ತ್ರೀಸಂಭೋಗ, ಮೂತ್ರ ವೇಗ ನಿರೋಧ, ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಣ
ಹಾಗೂ ಕ್ಷೇತ ಪ್ರಾರುಪರಲ್ಲಿಯೂ ಮೂತ್ರವಹ ಸೊರ್ತಸ್ನಿಗಳ ವಿಕೃತ
ಯಾಗುವದು.

ದುಷ್ಪಿಲಕ್ಷಣಾನಿ :-

“ತತ್ರ ವಿದ್ಯಾಸ್ಯ ಆನಂದಬಸಿತಾ, ಮೂತ್ರ ನಿರೋಧ:
ಸ್ತ್ರಾಬ್ದಮೇಧ್ರಾ ಚ ।” ಸು. ಶಾ. 5

ಬಸಿಸ್ತೈಬ್ದತಾ, ಅಲ್ಪಾಳಿಮೂತ್ರತಾ, ಮೂತ್ರ ನಿರೋಧ,
ಮೇಧ್ರಸ್ತೈಬ್ದತಾ, ಅಥಿಕ ಮೂತ್ರ, ಸತ್ಯಾಲಮೂತ್ರ.

ವೃದ್ಧಿಲಕ್ಷಣಾನಿ :- “ಮೂತ್ರಂ ತು ಬಸಿನಿಸೊದಂ ಕೃತೀಪ್ಯಕೃತ
ಸಂಜ್ಞಾತಮ್ರಾ ।

ಬಸಿತೋದ, ಆಧಾನ, ಮೂತ್ರವೃಪೃಶ್ಚಿಯಾದರೂ ಪುನಃ ಮೂತ್ರ
ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಭಾವನೆ.

ಕ್ಷಯಲಕ್ಷಣಾನಿ :- “ಮೂತ್ರಪ್ರಾಂ ಮೂತ್ರಯೇತ್ ಕೃಷ್ಪೈರ್ದಿವಣಂ
ಸಾಸ್ರಮೇವ ವಾ ॥

ಅಲ್ಪಮೂತ್ರತಾ, ಕೃಷ್ಪೈಮೂತ್ರ ಪ್ರಪೃಶ್ಚಿ, ಮೂತ್ರದ ವಣ
ವಿಕೃತಿ, ರಕ್ತಮಿಶ್ರತ ಮೂತ್ರ, ಮೂತ್ರಾಶಯವೇದನಾ, ಶೃಷ್ಟಾ,
ಮುಖಿತೋಧ, ಇಕ್ಕುರಸ, ಸಗುಧ ದುಗ್ಧ ಪದಾಧಾಗಳಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಾ.

ವಿಕೃತಿಗಳು :- ಕೇಶಿಕಾ ಗುಜ್ಬವ್ರಣಶೋಧ, ವೃಕ್ಷಾಣಿ ಸೊರ್ತಸ್ನಿ,
ವೃಕ್ಷಕಟೀರವ್ರಣಶೋಧ, ವೃಕ್ಷರಾಜಯಕ್ಷತ್ತಾಶೃಂ, ವೃಕ್ಷ ಕರ್ಕಾ
ಬುಂದ, ಮೂತ್ರವಾಗ್ರ, ವ್ರಣಶೋಧ, ಬಸಿವ್ರಣಶೋಧ.

ಚಿಕಿತ್ಸೆ :- ಪ್ರಮೇಹದಂತೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಬೇಕು.

ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ

13) ಮರೀಷವಹ ಸೋತಸ್ಸು :-

ಮೂಲಸ್ಥಾನ :- "ಮರೀಷವಹೇ ದ್ವೇ ತಯೋಮೂಲಂ ಪಕ್ಷಾಶಯೋ
ಗುದಂ ಚ ।" ಸು. ಶಾ. 9

ಪಕ್ಷಾಶಯ ಮತ್ತು ಗುದ.

ಪುರೀಷವಹಾನಾಂ ಸೋತಸಾಂ ಪಕ್ಷಾಶಯೋ ಮೂಲಂ ಸ್ತೂಲ
ಗುದಂ ಚ॥ ಚ. ವಿ. 5

ಪಕ್ಷಾಶಯ ಮತ್ತು ಉತ್ತರಗುದ.

ಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳು :- ಪಕ್ಷಾಶಯ, ಮಲಾಶಯ, ಗುದದಾಷರ.

ಕಾಯುಂಗಗಳು :- ಆವಷ್ಟಭ, ವಾಯು ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಧಾರಣ, ದ್ರವ
ಶೋಷಣ, ವಿಸರ್ಜನೆ.

ದುಷ್ಪಿಕಾರಣಾನಿ :- "ಸಂಧಾರಣಾದತ್ಯಕನಾದಜೀಣಾಧ್ಯಾತನಾತ್ರಧಾ ।

ವಚೋವಾಹಿನಿ ದುಷ್ಪಂತಿ ದುಬ್ರಾಲಾಗ್ನಿ� ಕೃಶಸ್ಯ ಚ ಚ. ವಿ. 5
ವೇಗವಿಧಿರಣ. ಅತ್ಯಾಶನ, ಅಜೀಣ, ಅಧ್ಯಾಶನ, ದುಬ್ರಾಲ ಅಗ್ನಿ ಮತ್ತು
ಕೃಶತ್ವ.

ದುಷ್ಪಿಲಕ್ಷಣಾನಿ :- "ತತ್ರ ವಿದ್ಧಿಸ್ಯ ಅನಾಹೋ ದುರ್ಗಂಧತಾ
ಗ್ರಂಥಿತಾಂತ್ರತಾ ಚ ॥ ಸು. ಶಾ. 9.

ಅನಾಷ, ದುರ್ಗಂಧತಾ, ಗ್ರಂಥಿತಾಂತ್ರತಾ, ಕಷ್ಟಪೂರ್ವಕ ಅಲ್ಲ
ಮಾತಾರದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಶಾಲಮೊಂದಿಗೆ ಅತಿದ್ರವ ಅಥವಾ ಅತಿ
ಗ್ರಂಥಿತ ಅಥವಾ ಅತ್ಯಾಧಿಕ ಮಲಪ್ರವೃತ್ತಿ ಅಗುವದು.

ವೃದ್ಧಿಲಕ್ಷಣಾನಿ :- "ಕಾಣ್ಡಾವಾಧ್ಯಾನವಾಟೋಪಂ ಗೌರವಂ ವೇದನಾಂ
ಶಕ್ತಿ ।

ಅಧಾರನ, ಅಟೋಪ, ಗೌರವ, ಕುಕ್ಕಿಶೂಲ.

ಕ್ರಯಲಕ್ಷಣಾನಿ :- ಹೃತೋಪಾಶ್ವ ಕುಕ್ಕಿವೇದನೆ, ಕುಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಶಬ್ದ,
ಯವಾನ್ನ, ವಾಪ. ಮಯುಂರವಾಂಸಗಳಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛಾ.

ವಿಕೃತಿಗಳು :- ಉಂಡುಕಪುಷ್ಟ ವೃಣಿಶೋಧ, ಪ್ರವಾಹಿಕಾ, ಮಿಶ್ರರಕ್ತಜ
ಪ್ರವಾಹಿಕ, ಕಫವಾತಜ ಪ್ರವಾಹಿಕ.

ಚಿಕಿತ್ಸ : - ಅಭೃಂಗ, ಸ್ವೇದನ, ಬಸ್ತಿ, ಅತಿಸಾರ ರೋಗದಂತೆ ಚಿಕಿತ್ಸ
ಸಬೇಕು.

14) ಸ್ವೇದವಹ ಸೋತಸ್ಸು :-

ಮೂಲಸ್ಥಾನ :- "ಸ್ವೇದವಹಾನಾಂ ಸೋತಸಾಂ ಮೇದೋಮೂಲಂ
ಲೋಮಕೂಪಶ್ಚ ।" ಚ. ಅ. 5
ಮೇದ ಮತ್ತು ರೋಮಕೂಪಗಳು.

ಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳು :- ತ್ವಗ್ಗತ ಮೇದಸ್, ಲೋಮಕೂಪ.

ಕಾಯುಂಗಗಳು :- ಸ್ವೇದೋತ್ಪತ್ತಿ, ಕ್ಲೀದವಿಧ್ಯದಿ, ಕೇಶವ್ಯಧಿ, ರೇತ
ಮತ್ತು ತ್ವಕ್ ಸುಕುಮಾರತ್ವ.

ದುಷ್ಪಿಕಾರಣಾನಿ :- "ವ್ಯಾಯಾವಾದತಿಸಂತಾಪಾಚ್ಯೇತೋಪಾಣಿ
ರ್ವಮಸೇವನಾತ್ ।

ಸ್ವೇದವಾಹಿನಿ ದುಷ್ಪಂತಿ ಕೋಧಶೋಕಭಯೈಸ್ತಧಾ ಚ. ವಿ. 5

ಅತಿವ್ಯಾಯಾಮ, ಅತಿಸಂತಾಪ, ಕ್ರಮವಿಪರೀತ ಶೀತ ಮತ್ತು
ಉಪ್ಪ ಸೇವನೆ, ಕೋಧ, ಶೋಕ ಮತ್ತು ಭಯ.

ದುಷ್ಪಿಲಕ್ಷಣಾನಿ :- "ಸ್ವೇದವಾಹಿಷು ದುಷ್ಪಮು ಪಾರುಷ್ಯಂ ಲೋಮ
ವಹಣಾಮ್ ।

ಅತಿಸ್ವೇದೋ ನ ವಾ ಸ್ವೇದೋ ಪರಿದಾವಶ್ಚ ಜಾಯತೇ ॥ ಚ. ವಿ. 5

ಅಸ್ವೇದ, ಅಧಿಕಸ್ವೇದ, ರೂಕ್ಷ, ಅತಿಶ್ಲಕ್ಷಣತ್ವಚಾ, ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ
ಪರಿದಾಹ, ಲೋಮಹಣ, ಸ್ವೇದಶೋಪ, ಸ್ವೇದಸಂಗ.

ವೃದ್ಧಿಲಕ್ಷಣಾನಿ :- "ಸ್ವೇದೋತ್ಸ್ವೇದೋ ದೌರ್ಗಂಧ್ಯಕಂಡೂ ॥
ಅತಿಸ್ವೇದ, ದೌರ್ಗಂಧ್ಯ, ಕಂಡೂ.

ಕ್ರಯಲಕ್ಷಣಾನಿ :- "ಸ್ವೇದ ರೋಮಚ್ಯತಿಃ ಸ್ತುಭ್ರ ರೋಮತಾ
ಸ್ವಂಟನಂ ತ್ವಚೇ ।

ರೋಮಚ್ಯತಿ, ಸ್ತುಭ್ರ ರೋಮತಾ, ಸ್ವೇದನಾಶ, ಸ್ವರ್ವವೈಗುಣ್ಯ,
ತ್ವಚಾಶೋಪ.

ಚಿಕಿತ್ಸ : - ಜ್ವರರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಂತೆ ಚಿಕಿತ್ಸಸಬೇಕು.

ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ

೬ ವ್ಯಾಧಿ

ಅಯುವೇದವು ಪುರಾತನವಾದ ವೈದ್ಯಕೀಯ ಶಾಸ್ತ್ರವಾಗಿದ್ದು. ಶ್ರೀದೋಮ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ವಿವರಿಸಿಲ್ಪಿಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ರೋಗಿಯ ರೋಗ ನಿವಾರಣೆಯ ಸಂಗಡ ರೋಗ ಬರದಂತೆ ಶರೀರವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಸಹ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

“ಸ್ವಸ್ಥಸ್ಥಸ್ಥಿ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ ರಕ್ಷಣಮ್ |
ಅತುರಸ್ಯ ವಿಕಾರ ಪ್ರಶಮನಮ್ ॥”

ಎಂಬುದು ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ. ಅಯುವೇದವು ಅಯುಷ್ಯವನ್ನು ವರ್ಧಿಸುವದಲ್ಲಿದೇ, ಸುಖಕರವಾಗಿಯೂ ಇರುವಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವದಾಗಿದೆ. ಜನವರಿಂದ ಮಾರಣಾದವರೆಗಿನ ಅವಧಿಯನ್ನು “ಅಯು”ವೆಂದು ಕರೆಯುವರು. ಇಂತಹ ಅಯುವಿನ ಬಗ್ಗೆ ಜ್ಞಾನ ಮಾಡಿಕೊಡುವದೇ “ಅಯುವೇದ”ವಾಗಿದೆ.

“ಹಿತಾಹಿತಂ ಸುಖಂ ದುಖಂ ಅಯುಸ್ತಸ್ಯ ಹಿತಾಹಿತಮ್ |
ಮಾನಂ ಚ ತಚ್ಯಯತೋರ್ಕುಂ ಅಯುವೇದ ಸ ಉಚ್ಯತೇ ॥”

ಹಿತಾಯು, ಅಹಿತಾಯು, ಸುಖಾಯು, ದಂಃಭಾಯು ಮತ್ತು ಅಯುಷ್ಯದ ಪ್ರಮಾಣ ಎಪ್ಪು ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವದೇ “ಅಯುವೇದವು”.

“ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯ ಸತ್ವತ್ತ ಸಂಯೋಗಧಾರಿ ಜೀವಿತಮ್ |
ನಿತ್ಯಗತ್ತಾನುಭಂಧಸ್ಯ ಪರ್ಯಾಯ ಅಯುರುಂಚ್ಯತೇ ॥”

ಶರೀರ, ಪ್ರಕಾರದ ಇಂದ್ರಿಯ (ಪಂಚಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ, ಪಂಚಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು), ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಆತ್ಮ ಇವುಗಳ ಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ ಅಯುಷ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಇದಕ್ಕೆ ಧಾರಿ, ಜೀವಿತ, ನಿತ್ಯಗ ಹಾಗೂ ಅನುಭಂಧ ಎಂಬುದಾಗಿ ಪರ್ಯಾಯನಾಮಾಗಳು. ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಲು ನೇರವಾಗಬಲ್ಲಿಂತಹ ಅಯುಷ್ಯವನ್ನು ಬಯಸುವವನು ಅಯುವೇದದ ಉಪದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಆದರವನ್ನು ಹೊಂದಿರಬೇಕಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅಯುಃ ಕಾಪಾರ್ಯಮಾಸೇನ ಧರ್ಮಾರ್ಥ ಸುಖಿಸಾಧನಮ್ |
ಅಯುವೇದೋದೋಪದೇಶಿಷು ವಿಧೇಯಃ ಪರಮಾದರಃ ॥

ಶರೀರವು ಶ್ರೀದೋಪ, ಸಪ್ತಧಾತುಗಳು ಮತ್ತು ಶ್ರೀಮಂಲಗಳಿಂದ ನಿರ್ಣಯಾಗಿದ್ದು ಇವುಗಳ ಪೂರ್ಕತ ಸ್ತುತಿಯೇ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯವಾಗಿದೆ.

“ಧಾರಣಾತ್ ಧಾತವಃ” ಎಂಬ ಉತ್ತರಿಯಂತೆ ಇವುಗಳಿಗೆ ಧಾತು ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ದೋಪ-ಧಾತು-ಮಂಲಗಳ ಪ್ರದ್ರಿ, ಕ್ಷಯ ಮತ್ತು ವಿವಾರ್ಗಗಮನಕ್ಕೆ ‘ವಿಕೃತಿ’ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

“ದೋಪ ಧಾತು ಮಾಲಾ ಮಾಲಂ ಹಿ ಶರೀರಮ್ |” ದೋಪ ಧಾತು ಮಂಲಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ಶರೀರ, ಇವುಗಳ ಪೂರ್ಕತ ಸ್ತುತಿಯೇ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯವಾಗಿದೆ.

“ಸಮಧೋಪ ಸಪ್ತಾಗ್ನಿಶ್ಚ ಸಮಧಾತು ಮಲಕ್ರಿಯಃ ।
ಪ್ರಸನ್ನಾತ್ಮೇಂದ್ರಿಯ ಮನಃ ಸ್ವಸ್ಥ ಇತ್ಯಭಿದೀಯತೇ ॥”

ದೋಪಗಳು, ಅಗ್ನಿ, ಧಾತುಗಳು ಮತ್ತು ಮಲಗಳು ತಮ್ಮ ಪೂರ್ಕತವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಆತ್ಮ ಇಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು ಪ್ರಸನ್ನವಾಗಿದ್ದರೆ ಅವನು ಸ್ವಸ್ಥನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

“ಸುಪ್ರಾಃ ಆರೋಗ್ಯ ರೂಪೇ ಸುಖೀ ತಿಷ್ಣ್ತಿತೀತಿ ಸ್ವಸ್ಥಃ ॥”

ಎಂದೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ದೋಪ-ಧಾತು - ಮಲಗಳು ಪೂರ್ಕತವಾಗಿ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿದಾಗ, ಆ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಆರೋಗ್ಯವಂತನಾಗಿ ಸುಖದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಅವನಿಗೆ “ಸ್ವಸ್ಥ”ನೆಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ.

ಅಯುವೇದದಲ್ಲಿ “ರೋಗ” ಆಧಿಕಾ “ವ್ಯಾಧಿ” ಶಬ್ದವು ವ್ಯಾಪಕ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪರಯುತ್ತವಾಗಿದೆ. ಯಾವುದೇ ಪ್ರಕಾರದ ವೇದನೇ ಶರೀರ ಆಧಿಕಾ-ಮನದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಧಿ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು. ಅಯುವೇದದಲ್ಲಿ ಕ್ಷುಧಾ, ಪಿಪಾಸ ಹಾಗೂ ಜರಾ ಮುಂತಾದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಹಾಗೂ ಪುರುಷನಿಗೆ ಕಷ್ಟಕೊಡುವಂತಹವುಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ಸುಶುತ್ತರು-

“ಅಸ್ಮಿನ್ ಶಾಸ್ತ್ರೀ ಪಂಚಮಹಾಭೂತಾತ್ಮ ಸಮವಾಯಃ ಪ್ರರುಷಃ
ಇತ್ಯಜ್ಯೇನ ತದ್ವಾದುಃಖಿಸಂಯೋಗೋ ವ್ಯಾಧಯಃ ಇತ್ಯಜ್ಯತೇ ॥”

ಆಯುವೇದ ಶಾಸ್ತ್ರದಂತೆ ಪುರುಷ ನಿರ್ವಾಣವು ಪಂಚವಹಾಭೂತ ಹಾಗೂ ಆತ್ಮದ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಆಗಿದ್ದು, ಈ ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ದುಃಖಗಳ ಸಂಯೋಗವಾಗುವದಕ್ಕೆ “ವ್ಯಾಧಿ” ಎಂದು ಕರೆಯುವರು. ಪಾತಂಜಲಿ ಯೋಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ- “ತತ್ ಪ್ರತಿಕೂಲ ವೇದನೀಯಂ ದುಃಖಮಾ ।” ಮನ ಮತ್ತು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗುವ ಪ್ರತಿಕೂಲ ವೇದನೆ ಅಥವಾ ದುಃಖವೇ ವ್ಯಾಧಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ರೋಗಸ್ತ ದೋಪವೈಷಮ್ಯಂ ದೋಪಸಾಮ್ಯಂ ಅರೋಗತಾ : || ದೋಪಗಳ ವಿಷಮತೆಗೆ ರೋಗ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು. ಚರಕಾಚಾರ್ಯರು- “ವಿಕಾರೋ ದುಃಖಮೇವ ಚ ।” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ದುಃಖಕ್ಕೆ “ವಿಕಾರ” ಅಥವಾ “ರೋಗ” ಎಂದು ಕರೆದಿರುವರು.

“ವಿಕಾರೋ ಧಾತುವೈಷಮ್ಯಂ ಸಾಮ್ಯಂ ಪ್ರಕೃತಿರುಚ್ಯತೇ ।
ಸುಖ ಸಂಜ್ಞ ಕವಾರೋಗ್ಯಂ ವಿಕಾರೋ ದುಃಖಮೇವ ಚ ॥

ಧಾತುಗಳ ವೈಷಮ್ಯವನ್ನು ‘ವಿಕಾರ’ ಅಥವಾ ರೋಗವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅವುಗಳ ಸಾಮ್ಯವನ್ನೇ ಪ್ರಕೃತಿಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅರೋಗ್ಯವನ್ನು ಸುಖವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ದುಃಖವನ್ನು ಅನ್ನರೋಗ್ಯ ಅಥವಾ ರೋಗ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. “ಜ್ಞರಾದಿ ರೂಪೋ ವ್ಯಾಧಿ : ।” ಜ್ಞರಾದಿ ಸಂತಾಪವನ್ನು ಯಾವುದು ವೇದನೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವದೋ ಅದೇ ‘ವ್ಯಾಧಿ’. “ರುಜಾಃ ಕರ್ತೃತ್ವಾತ್” ರೋಗಾಃ ಏವ । ಯಾವುದು ವೇದನೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವದೋ ಅದೇ ‘ರೋಗ’. ದೋಪ-ದೂಷ್ಯ ಸಮೂಳಚ್ಛಿನ ಜನಿತೋ ವ್ಯಾಧಿಃ ।”

ದೋಪ-ದೂಷ್ಯಗಳ ಸಮೂಳಚ್ಛಿನೆಯಾಂದ ಯಾವುದು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವದೋ ಅದೇ ‘ವ್ಯಾಧಿ’ ಎಂದು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು. ದೋಪಗಳು ವಿಕೃತಿ ಹೊಂದಿ ಆದು ದೂಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ವಿಕೃತಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದಾಗ ಆದು ದೋಪ-ದೂಷ್ಯ ಸಮೂಳಚ್ಛಿನೆ ಎನಿಸುತ್ತದೆ.

ವ್ಯಾಧಿ ಪರ್ಯಾಗಳು :-

“ತತ್ ವ್ಯಾಧಿರಾಮಯೋ ಗದ ಆತಂಕೋ ಯಂಕ್ಷಾತ್ ಜ್ಞರೋ
ವಿಕಾರೋ ರೋಗ ಇತ್ಯನೇಧಂತರಮಾ ॥ ಚ. ನ.

“ರೋಗಃ ಪಾಪಾತ್ ಜ್ಞರೋ ವ್ಯಾಧಿರಿಷಾರೋ ದುಃಖಮಾಯಃ ।
ಯಂಕ್ಷಾತ್ ತಂಕಗದಾಬಾಧಾ : ಶಬ್ದಾ ಪರ್ಯಾಗಯವಾಚಿ ॥ ಆ. ಹೃ. ನ.

ವ್ಯಾಧಿ, ಆಮಯ, ಗದಾ ಆತಂಕ, ಯಂಕ್ಷಾತ್, ಜ್ಞರ, ವಿಕಾರ, ರೋಗ, ಪಾಪಾತ್, ದುಃಖ, ಅಬಿಧಾ ಇವು ರೋಗದ ಪರ್ಯಾಗಯಗಳು.

ವ್ಯಾಧಿ :- “ವಿವಿಧ ದುಃಖ ಆದಧಾತಿ ಇತಿ ವ್ಯಾಧಿಃ ।”

ವಿವಿಧ ದುಃಖಗಳನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವದೇ ವ್ಯಾಧಿ.

ಅಮಯ :- .“ಪಾರಯೋ ಆಮ ಸಮುತ್ತೇ ಇತ್ಯೇನಮು ಇತಿ ಉಚ್ಯತೇ ।”

ಪಾರಯಃ ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಆಮಜನ್ಯವಾಗಿರುವದರಿಂದ “ಅಮಯ” ಎಂದು ಕರೆಯುವರು.

ರೋಗ :- “ರುಜಂತಿತಿ ರೋಗಾಃ ।” ಯಾವುದು ಏಡೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವದೋ ಅದೇ ರೋಗ.

ಪಾಪಾತ್ :- ಪಾಪಸ್ಯ ಕರ್ಮಾಣಂ ಘಲಂ ಇತಿ ಪಾಪಾತ್ : ।”

ಪಾಪ ಕರ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದ ಘಲವೇ ಪಾಪಾತ್.

ವಿಕಾರ :- “ಬುದ್ಧಿರೀಂದ್ರಿಯ ಮನಾಃ ತಸೀರಾಣಾಂ ಜನಯತಿ ವಿಕಾರಾಃ ॥ ಶರೀರ, ಮನಗಳ ಪ್ರಕೃತಕ್ಷಿತಿಯನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿ ವಿಕೃತಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವದೇ “ವಿಕಾರ”.

ಅಭಿಧಾಯಕ :- “ದುಃಖಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಾತ್ ದುಃಖಸ್ಯ ಅಭಿಧಾಯಕ ॥” ಯಾವುದು ದುಃಖವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವದೋ ಅದೇ ಅಭಿಧಾಯಕ.

ಯಂಕ್ಷಾತ್ :- “ಯಂಕ್ಷಾತ್ ಇವ ಯಂಕ್ಷಾತ್ : ।” ಇದು ರೋಗ ಸಮೂಹಗಳ ಒಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಆತಂಕ :- “ತತ್ ಕೃಜ್ಞಾತ್ ಜೀವನೋ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋ ।

ಅಂಗ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ರೂಪಂ ಇತಿ ಆತಂಕ ॥

ರೋಗಿಯು ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದುಃಖದಾಯಕವಾದ ಕೃಜ್ಞಾತ್ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ‘ಆತಂಕ’ ಎನ್ನುವರು.

ಗದ :- ಗದ ಇವ ಗದಾಃ ಅನೇಕ ಕಾರಣ ಜನ್ಯತ್ವಾತ್ತಾತ್ ।”

ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿರುವದರಿಂದ ‘ಗದಾ’ ಎನ್ನುವರು.

ಅಭಿಧಾ : ಅಸರ್ವಂತಾತ್ ಕಾರ್ಯವನಸ್ಮಾಃ ಬಾಧನಂ ಷೀಡಾ ಇತಿ
ಅಭಿಧಾ :॥

ನಿರಂತರ ದೇಹ ವಾಗ್ನ ಪಂಸ್ಸನ್ನಿ ಬಾಧಿಸುವದರಿಂದ ‘ಅಭಿಧಾ’
ಎಂದು ಕರೆಯುವರು.

ಜ್ಞಾರ : “ಜ್ಞಾರಯತಿ ಇತಿ ಜ್ಞಾರಾಃ, ಜ್ಞಾರಯತಿ ಸಂತಾಪಯತಿ ।”

ಯಾವುದು ದೇಹ, ವನ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಭಾಪನ್ನಿಂಟು
ಮಾಡುವದೇ ಆದೇ ‘ಜ್ಞಾರ’.

ರೋಗಕ್ಕೆ ಮೂಲಕಾರಣ ದೋಷ :— ದೋಷಾದಿಗಳು ಪೂರ್ಕತ
ಪ್ರವಾಣದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಪೂರ್ಕತ ಗುಣಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದು, ಪೂರ್ಕತ ಕಾರ್ಯ
ಮಾಡುವದೇ ಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು. ಇದನ್ನೇ ‘ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ’ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು.
ಇದರ ವಿಷಮಾನಸ್ಥೀಯೇ ‘ರೋಗ’ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವದು.

ಅಹಿತಾಹಾರ-ವಿಹಾರಗಳಿಂದ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷಮಾತೆಯಾಗುವದು ಮತ್ತು
ಇವುಗಳ ಗುಣ-ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕೃತಿಯಾಂಟಾಗುವದು. ಇದೇ ರೋಗಕ್ಕೆ
ಮೂಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ರೋಗಗಳಲ್ಲಿವೂ ‘ದೋಷ ಮೂಲ’ ಎಂದು
ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಶಾರೀರಗತ ಯಾವುದೇ ‘ನಿಜ’ ರೋಗವು ವಾತ,
ಷಿತ್ತ. ಕಫದ ವೃಥಕ್ ಅಥವಾ ಏಲಿತ ವೈಷಮ್ಯದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರು
ತ್ತದೆ ಎನಾಃ ಅಸ್ಯಾಥಾ ಅಲ್ಲ. ಚರಕಾಚಾರ್ಯರ ಉಕ್ತಿಯಾಂತೆ ಯಾವುದೇ
ಪಕ್ಷಿಯು ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಪರಿಭ್ರಮಣ ಹೊಂದಿದಾಗಲೂ ಕೂಡಾ
ಅದರ ಭಾಯೆ ಅದರಿಂದ ವಿಭಾಗವಾಗುವದಿಲ್ಲವೋ ಅದೇ ರೋಗವು
ವಾತ, ಷಿತ್ತ ಹಾಗೂ ಕಫಗಳ ವೈಷಮ್ಯದ ಹೊರತಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವದಿಲ್ಲ.
(ಜ. ಸೂ. 19). ವ್ಯಾಧಿಯು ವಾತ, ಷಿತ್ತ ಹಾಗೂ ಕಫ,
ದೋಷಗಳ ವಿಕೃತಿಯಾಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ, ನಿಜರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಮೋದಲು
ವಾತಾದಿ ದೋಷಗಳ ವಿಕೃತಿಯಾಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ವಿಕೃತ ವಾತಾದಿ
ದೋಷಗಳು ನಂತರದಲ್ಲಿ ದೋಷಾನುರೂಪ ಷೀಡೆಯನ್ನಿಂಟು ಮಾಡು
ತ್ತದೆ. ಆಗುಂತಕ ರೋಗಗಳು ಬಾಹ್ಯ ಅಥವಾತ, ಪ್ರಕಾರ ಆದ ಕಾರಣ
ಗಳಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವಾಣಾದಿಗಳಿಂದ ಮೋದಲು
ಷೀಡಾ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ನಂತರದಲ್ಲಿ ವಾತಾದಿ ದೋಷಗಳ ವೈಷಮ್ಯ

ಪ್ರಂಟಾರ್ಥತ್ವದೆ. ನಿಜರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಮೋದಲು ದೋಷ ವೈಷಮ್ಯ
ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಆದರೊಂದಿಗೆ ಷೀಡಾ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ
ರೋಗವೇನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು. ಆಗಂತು ರೋಗದಲ್ಲಿ ಮೋದಲು ಷೀಡಾ
ಉಂಟಾಗುವದು ನಂತರ ದೋಷವೈಷಮ್ಯ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. (ಜ. ಸೂ.
20). ನಿಜ ರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳ ಕಾರಣವು ಆನುಮಾನ, ಪ್ರತ್ಯೇಕ
ಮತ್ತು ಆಗಮ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವದು. ರೋಗದಲ್ಲಿ ದೋಷ
ಗಳ ಶಾಸ್ತ್ರತಾ, ಸ್ವಿಗ್ರತಾ ಆದಿಗುಣಗಳು, ತೋದ, ದಾಹ, ಕಂಡೂ
ಆದ ಕರ್ಮಗಳು ಗೋಚರವಿರುತ್ತವೆ. ಇದರಿಂದ ವಾತಾದಿ ದೋಷಗಳೇ
ಎಲ್ಲ ರೋಗಗಳಗೂ ಮೂಲಕಾರಣ ಎಂಬ ಆನುಮಾನ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.
ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಅವಲೋಕಿಸಿದಾಗ ಆಯಾ ದೋಷಗಳ ವಿಕೃತಿಗಳ ಲಕ್ಷಣ
ಗಳು ಕಂಡುಬಂದಾಗ, ಆಯಾ ದೋಷಗಳನ್ನು ಶಾಂತ ಮಾಡಲು
ಜಿಷ್ಡೋಪಚಾರ ಮಾಡುವದರಿಂದ ರೋಗ ಶಮನವಾಗುತ್ತದೆ. (ಸೂ.
ಸೂ. 24). ಪರಾನಸಿಕ ರೋಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡಾ ದೋಷಗಳ
ಪ್ರಕೋಪವಾಗಿ ದೋಷಾನುಸಾರ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನಮಾಡುತ್ತವೆ.

“ಕಾಮಶೋಕಭಯಾದ್ವಾಯಃ ಕೋಧಾತ್ ಷಿತ್ತಂ
ತ್ರಯೋಮಲಾ : ॥

ಭೂತಾಭಿಷಂಗಾತ್ ಕುಪ್ಯಂತಿ ಭೂತ ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷಣಃ ॥
ಚ. ಚಿ. 3

ಕಾಮ-ಶೋಕ ಮತ್ತು ಭಯದಿಂದ ವಾಯು, ಕೋಧದಿಂದ
ಷಿತ್ತ, ದೇವತಾ, ಅಸುರ, ಗಂಧರ್ವ ಆದ ಗ್ರಹಗಳ ಆವೇಶದಿಂದ
ಮೂರು ದೋಷಗಳ ಪ್ರಕೋಪವುಂಟಾಗುವದು. ರೋಗಗಳು ದೋಷ
ಗಳೊಂದಿಗೆ ಅವಿನಾಭಾವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತವೆ. ಅಥಾತ್
ಯಾವುದೇ ಪ್ರಕಾರದ ರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳ ವಿಷಮಾತೆಯ ಸಂಬಂಧ
ಇರಲೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗಂತು ರೋಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ದೋಷಗಳ
ಸಂಬಂಧ ಅಥವಾ ವಿಷಮಾತೆ ಮೋದಲನಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗಿರುತ್ತದೆ.
ಆದರೆ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಪ್ರಕಟವಾಗದೇ ಇರುವದರಿಂದ ಆದರ ಪ್ರಧಾನತೆ
ಕಂಡುಬರುವದಿಲ್ಲ. ದೋಷ, ಧಾತು ಮತ್ತು ಮಲ ಇವುಗಳ ಸಂಸರ್ಗ
ಕಂಡುಬರುವದಿಲ್ಲ.

ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ

ದಿಂದ ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರದ ವ್ಯಾಧಿಗಳುತ್ಪನ್ಮಾಗುತ್ತವೆ. ಉದಾ :- ರಸ ಪ್ರದೋಷ, ರಕ್ತ ಪ್ರದೋಷ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೇಸರು ಕೊಟ್ಟರೂ ಕೂಡಾ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ಮಂಗಳಗೆ “ಸ್ವತಂತ್ರ ದೋಷೋತ್ಪಾದಕತ್ವ” ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ಮೊದಲು ದೋಷದುಷ್ಟ ಯಾಗಿ ನಂತರ ಧಾತು ಹಾಗೂ ಮಂಗಳವಿಕೃತಿಯಾದ ನಂತರ ವ್ಯಾಧಿಯು ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾನುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಾಧಿಗೆ ದೋಷಗಳೇ ಮೂಲ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ.

ವ್ಯಾಧಿ ಮತ್ತು ದೋಷಗಳ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಸಂಬಂಧ :-

ರೋಗೋತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರದ ಕಾರಣಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಾತ-ಪಿತ್ತ ಹಾಗೂ ಕಘ ಈ ದೋಷಗಳು ಯಾವುದೇ ರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅನ್ಯ ಕಾರಣಗಳು ಅಸಾತ್ಮೀಯಾರ್ಥ ಸಂಯೋಗ, ಪ್ರಜ್ಞಾಪರಾಧ ಹಾಗೂ ಪರಿಣಾಮ ಆದಿಗಳು ವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟ ಅಥವಾ ದೂರದ ಹೇತುಗಳಾಗಿವೆ. ದೋಷಗಳ ವಿಕೃತಿಯಿಂದಲೇ ರೋಗವುಂಟಾಗುವದು. ಪ್ರಜ್ಞಾಪರಾಧ ಆದ ಕಾರಣಗಳು ದೋಷಗಳನ್ನು ದೂಷಿತಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ, ವಸ್ತುತಃ ವ್ಯಾಧಿಯು ಒಂದು ಕಾರ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅನ್ಯ ಕಾರ್ಯಗಳ ಸಮಾನ ಇದರ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಾ ಸಮವಾಯಿ ಕಾರಣ, ಅಸಮವಾಯಿ ಕಾರಣ ಹಾಗೂ ನಿರ್ಮಿತ ಕಾರಣ ಹಿಗೆ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರದ ಕಾರಣಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇರುತ್ತದೆ. ದೋಷವು ವ್ಯಾಧಿಯ ಸಮವಾಯಿ ಕಾರಣ ; ದೋಷ-ದೂಪ್ಯ ಸಂಯೋಗವು ಅಸಮವಾಯಿ ಕಾರಣ ಮತ್ತು ಮಿಥ್ಯಾಹಾರ-ವಿಹಾರವು ನಿರ್ಮಿತ ಕಾರಣ ವಾಗಿವೆ. ರೋಗೋತ್ಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ ಹಾತಾದಿ ದೋಷಗಳು ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಿವೆ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಕಾರ್ಯ ರೋಗವಾಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ರೋಗವು ದೋಷಗಳ ಕಾರ್ಯವಾಗಿದೆ, ಮತ್ತು ದೋಷಗಳು ರೋಗದ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ ಅಂದರೆ ಪರಸ್ಪರ ರೋಗ ಮತ್ತು ದೋಷಗಳ ಕಾರ್ಯ-ಕಾರಣಭಾವ ಸಂಬಂಧ ಇರುತ್ತದೆ.

ಕೆಲವರು ದೋಷಗಳನ್ನು ರೋಗದ ನಿರ್ಮಿತ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ವ್ಯಾಧಿರೂಪ ಕಾರ್ಯದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ದೋಷವನ್ನು ನಿರ್ಮಿತ ಕಾರಣವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿದರೆ ವಿಷಣು, ವಿರೇಚನದ ಮುಖ್ಯಾಂತರ

ದೂರೆಜನ್ಯ ವಿಕಾರದ ನಿರ್ಕರಣ ಮಾಡಿದಾಗಲೂ ಕಷಾಯ ಶೋಗನಾಶನ ಉಂಟಾಗುವೆದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಘಟದ ನಿರ್ಮಿತ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ದಂಡ ಹಾಗನ್ನೇ ಕೆರೆಬೆಕಾರ ನಷ್ಟವಾದ ನಂತರವೂ ಘಟದ ನಾಶವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಅದೇ ರೀತಿ ವ್ಯಾಧಿಗೆ ನಿರ್ಮಿತ ಕಾರಣವಾದ ದೋಷ ಪ್ರಕೋಪನ ನಷ್ಟವಾದ ನಂತರವೂ ಅದರಿಂದುಂಟಾಗುವ ವ್ಯಾಧಿ ನಷ್ಟವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೋಷ ನಿರ್ಮಿತ ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಆದರೆ ಯಾವ ರೀತಿ ತಂತ್ರ ವಸ್ತುದೊಂದಿರ್ಬಿಸಬುವಾಯಿ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತವೆಯೋ, ಅದೇ ರೀತಿ ದೋಷಗಳು ವ್ಯಾಧಿಯ ಸಮವಾಯಿ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಶುತ್ತಾಚಾರ್ಯರು ವಾತ-ಷಿತ್ತ-ಕಘಗಳೇ ಎಲ್ಲ “ರೋಗಗಳಿಗೆ ಮೂಲಕಾರಣವಾಗಿವೆ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

“ಸರ್ವೇತ್ವಾಂ ಚ ವ್ಯಾಧಿನಾಂ ವಾತಪಿತ್ತ ಶ್ಲೋಪಣಾ ಏವ ಮೂಲಮ್ | ಸು. ಸೂ. 24

ರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳು ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡು ಬಂದಾಗ ಆ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಆರೋಗ್ಯ ಭಾಗ್ಯ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಚರಕಾಚಾರ್ಯರು ದೋಷ ವೈಪುಮ್ಯವನ್ನೇ ರೋಗ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ವಿಷಮ ಅಥವಾ ಪ್ರಕುಪಿತ ದೋಷ ರೋಗದಿಂದ ಪೃಥಕ್ ಆಗಿರದೆ ಇರುವದರಿಂದ ಸಮವಾಯಿ ಕಾರಣವಾಗಿದೆಯೇ ಏನೇ ನಿರ್ಮಿತ ಕಾರಣವಲ್ಲ. ವ್ಯಾಧಿಯ ನಿರ್ಮಾಣವಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ದೋಷಗಳಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ದೂಪ್ಯಗಳೂ ಕೂಡ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೋಷ ಹಾಗೂ ದೂಪ್ಯಗಳು ಸಮವಾಯಿ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ. ದೋಷದೂಪ್ಯಗಳ ಸಂಯೋಗ (ಸಮೂಳಚ್ಛನ) ವ್ಯಾಧಿಯ ಅಸಮವಾಯಿ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಸಮೂಳಚ್ಛನದ ಭಂಗ ಅಥವಾ ಸಮಂಬಾಯ ಕಾರಣದ ಸಾತ ಮಾಡುವದರಿಂದ ವ್ಯಾಧಿ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೇ ದೋಷದುಷ್ಟ ಮತ್ತು ದೂಪ್ಯದುಷ್ಟ ಇವುಗಳ ಸಮವಾಯಿ ಕಾರಣ ನಾಶಮಾಡುವದರಿಂದ ವ್ಯಾಧಿನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ.

“ಕಾರ್ಯಯೋನಿ ಧಾತುವೈಪುಮ್ಯಂ ತಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಂ ವಿಕಾರಾಗಮಃ | ಧಾತುಗಳ ವಿಷಮವೆಂದೇ ಕಾರ್ಯಯೋನಿ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳ

ಲಕ್ಷ್ಮಣ ರೋಗಳನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನವಾಡುವದು. ಯೋಜ-ರಾಜಿನಲ್ಲಿ ಪರಿಣತವಾಗಿ ಸಮವಾಯಿ-ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಶಂಕಂಧೆವಿರುತ್ತದೆಯೋ ಅದು ಕಾರ್ಯಯೋನಿ. ವ್ಯಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಾ ಧಾರೆ ಹಾಗೂ ದೋಷಗಳ ಸಂಬಂಧ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ವ್ಯಾಧಿ ಪ್ರಕಾರಗಳು :

i) **ಶ್ರಯೋರೋಗ :** - “ಶ್ರಯೋರೋಗ ಇತಿ ನಿಜಾಗಂತು ಮಾನಸಾ : ।” ಚ. ಸೂ. 11

ನಿಜ, ಆಗಂತುಕ ಮತ್ತು ಮಾನಸ ಎಂದು 3 ಪ್ರಕಾರ.

i) **ನಿಜರೋಗ :** - ತತ್ತ್ವ ನಿಜಃ ರಾರೀರ ದೋಷ ಸಾಂತತಃ : ।
ಯಾವ ರೋಗ ಅನ್ನ, ಪಾನ, ಕಾಲ ಹಾಗೂ ಇಂದಿಯಾಫಂಗಳ ಹಾಗೂ ಕಾರ್ಯಕ ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕ ಕರ್ಮಗಳ ಅಯೋಗ. ಹೀನ ಯೋಗ, ಅತಿಯೋಗ ಒತ್ತು ಏಧ್ಯಾಯೋಗದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ವಾತ, ಬಿತ್ತ ಹಾಗೂ ಕಘಗಳ ಪ್ರೇಚಮ್ಯದಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆಯೋ ಅವು ನಿಜರೋಗ. ಇವುಗಳಿಗೆ ಶಾರೀರಿಕ ರೋಗಗಳಿಂದೂ ಕರೆಯುವರು.

ii) **ಆಗಂತುಕ :** - “ಆಗಂತುಃಭೂತವಿಷವಾಯ್ಪಗ್ನಿ ಸಂಪ್ರಹಾರಾದಿ ಸಮುತ್ತಃ : ॥

ಯಾವ ರೋಗ ಭೂತ, ವಿಷ, ವಾಯು, ಅಗ್ನಿ, ವಿದ್ಯುತ್, ಸಂಪ್ರಹಾರ, ನಿಖಾರಾತ, ಸಂಫಾತಾತ, ದಂತಾಫಾತ, ಅಭಿಶಾಪ, ಅಭಿಷಂಗ, ಇತ್ಯಾದಿ ಬಾಹ್ಯ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಗೆ “ಆಗಂತುಕ ವ್ಯಾಧಿ”ಗಳಿಂಥು ಕರೆಯುವರು.

iii) **ಮಾನಸ :** - “ಮಾನಸ ಪುನರಿಷ್ಟಸ್ಯಾಲಾಭಾಚ್ಯನಿಷ್ಟ ಸೋಪಜಾಯತೇ ॥”

ರಜ, ತಮ್ಮ ದೋಷಗಳ ಉದ್ದೇಕದಿಂದ ಮನದ ಅನುಕೂಲ ವಸ್ತುವಿನ ಅಪಾರಿತಿ ಅಥವಾ ಅಭಿಯ ವಸ್ತುಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥಿ ಉಂಟಾಗುವದರಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಗೆ ಮಾನಸ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಂದು ಕರೆಯುವರು. ಸಂತಾಪ, ಲೋಭ, ಮತ್ತರ, ಭಯ, ಹಷಣ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ

ಪರಿಣಾಮ ಬುದ್ಧಿಯ ಮೇಲೆ ಆಗಿ ಉನ್ನಾದ, ಅಜನ್ಮಾತ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಕಾರಗಳು ಉಂಟಾಗುವವು.

2) **ಚತುರ್ವಿಧಿ ರೋಗಃ :-** ಚರಕ ಹಾಗೂ ಕಾಶ್ಯಪರು i) ಆಗಂತುಜ ii) ವಾತಜ iii) ಬಿತ್ತಜ ಮತ್ತು iv) ಕಘಜ ವಂದೂ, ಸುತ್ತುತರು- i) ಆಗಂತುಜ i.) ಶಾರೀರಿಕ iii) ಮಾನಸಿಕ ಮತ್ತು iv) ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಎಂದು ರೋಗಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ರೋಗ : - “ಸ್ವಾಭಾವಿಕಸ್ತ ಕ್ಷತ್ರಾಂಪಿಪಾನ ಜರಾಮೃತ್ಯು ನಿದ್ರಾಪ್ರಪತ್ತಯಃ ।”

ಕ್ಷುಧಾ, ಪಿಪಾಸ, ಜರಾ, ಮೃತ್ಯು ನಿದ್ರೆ ಶರೀರದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ವಿರುವದರಿಂದ ಇವುಗಳಿಗೆ “ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ರೋಗ” ಎಂದು ಕರೆಯುವರು.

3) **ವಾತಾದಿ ದೋಷದಿಂದ ಏಂ ಪ್ರಕಾರಗಳು :**

ಏಕದೋಷಜ ಮೂರು, ದ್ವಾಂದ್ವಜ ಮೂರು ಮತ್ತು ಸನ್ವಿಪಾತಜ ಒಂದು. ಹಿಂಗೆ ಏಳು ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

4) **ದೂಸ್ಯಿ ಭೀದದಿಂದ :** - ಚ. ಸೂ. 28.

i) **ರಸ ಪ್ರದೋಷಜ :** - ಅನ್ನದ ಮೇಲೆ ಅಶ್ರದ್ಧಾ, ಅರುಜಿ, ಮುಖಿಪ್ರಯೋಗ, ಅರಸಜ್ಜತಾ, ಹೃಲ್ಲಾಸ, ಗೌರವ, ತಂದ್ರಾ, ಜ್ವರ, ತಮ್, ಪಾಂಡುತ್ಪ, ಅಂಗಮಂದ್ರ, ಸೂರೋರೋಧ, ಗ್ರಾನಿ, ಕ್ಷೀಬತಾ, ಕೃಶಾಂಗತಾ, ಅಗ್ನಿನಾಶ, ಅವಿಪಾಕ, ತೃಷ್ಣಿ, ಹೃದೋಗ, ವಲಿ, ಫಲಿತ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ರಸದೋಷದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ವಿಕಾರಗಳಾಗಿವೆ.

ii) **ರಕ್ತ ಪ್ರದೋಷಜ :** - ಕುಪ್ತಿ, ವಿಸರ್ವ, ತಿಡಕಾ, ರಕ್ತಿತ್ತ, ರಕ್ತಪ್ರದರ, ಗುದಪಾಕ, ಮೇಧ್ರಪಾಕ. ಮುಖಿಪಾಕ, ತೀಕಾವೃದ್ಧಿ, ಗುಲ್ಮಿ, ವಿದ್ರಥಿ, ನೀಲಿಕಾ, ಕ್ರಾಮಲಾ, ಷ್ಯಂಗ, ತಿಲಕಾಲಕ, ದದ್ರು, ಚಮುದಲ, ಶ್ವಿತ್ರ, ಕೋತ, ವಾತರಕ್ತ, ಅರ್ಚ, ಅಬುದ, ಅಂಗ ಮದ್ರ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ರಕ್ತಧಾತು ದುಷ್ಪಿಯಂದಾಗುತ್ತವೆ.

iii) **ಮಾಂಸ ಪ್ರದೋಷಜ :** - ಅಧಿಮಾಂಸ, ಅಬುದ, ಅರ್ಚ, ಗಲಶಾಲಕ, ಗಲಶುಂಡಿ, ಪೂತಿಮಾಂಸ, ಅಲಜೀ, ಗಲಗಂಡ, ಗಂಡ

ಮೂಲು, ಉಪಜೀವಿಕಾ, ಮಾಂಸಂಫಾತ, ಓವ್ನು ಪ್ರಕೋಪ ರೋಗದುಷ್ಟ ಮಾಂಸಧಾತುವಿನಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ.

iv) ಮೇದ ಪ್ರದೋಷಜ :— ಕವ್ಯವೈಮಾಯ, ದೌಷಿಣ್ಯ ದೌಗಂಧ್ಯ, ಸ್ವೇದಾಭಾವ, ಅತಿಕ್ಷುಧಾ, ಅತಿತ್ಪಾಣಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು. ಅತಿಸ್ಥಾಲ ಅತೀಕೃಶಾದ ಅವ್ಯಾನಿಂದಿತವ್ಯಾದಿ, ಅಂಗಾಂಗ ಶೊನ್ಯಾತಾ, ದಾಹ, ಮೂತ್ರಸಂಭಂದಿವಿಕಾಶ. ಇದು ಮೇದೋಧಾತುದುಷ್ಟಿಯಂಡಾಗುತ್ತದೆ.

v) ಅಸಿ ಪ್ರದೋಷಜ :— ಅಧ್ಯಾತ್ಮ, ಅಧಿದಂತ, ದಂತಶೂಲ, ದಂತಭೇದ, ದಂತದ್ವೇಚಣ್ಯ, ಅಸಿಶೂಲ, ಅಸಿಭೇದ, ಅಸಿಪ್ರಣ್ಯ, ಕೇತ, ದಂತ, ನವಿ ಮತ್ತು ಸ್ಕತ್ರು ಇವುಗಳ ದೋಷ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಅಸಿಧಾತು ದುಷ್ಟಿಯಂಡಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

vi) ಮಜ್ಞಾ ಪ್ರದೋಷಜ :— ಪರ್ವರೂಕ್, ಪರ್ವಗೌರವ, ಭೂಮಿ ಮಾಣಿಕ್ಯ, ತಮೋದರ್ಬಾನ, ನೇತ್ರಭಿಷ್ಯಂದ ಇವು ಮಜ್ಞಾಪ್ರದೋಷಜ ವಿಕಾರಗಳು.

vii) ಶುಕ್ರಪ್ರದೋಷಜ ವಿಕಾರ :— ಕ್ಲೀಬ್ಯ, ಅಪಹರ್ಣ, ರೋಗಿಪ್ರಜಾ, ಕ್ಲೀಬ್ಯಪ್ರಜಾ, ಅಲ್ಪಾಯುಪ್ರಜಾ ಮತ್ತು ವಿರೂಪ ಪ್ರಜಾ, ಶುಕ್ರಶೂಲಿ, ಶುಕ್ರಮೇಹ ಮತ್ತು ಶುಕ್ರದೋಷ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಶುಕ್ರಧಾತುವಿನ ವಿಕೃತಿಯಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ.

5) ಇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರದೋಷಜ ವಿಕಾರ :— ದುಷ್ಟ ದೋಷಗಳು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ನಾಶಮಾಡಂವರು. ಉದಾ-ಇಂಧತ್ವ, ಬಾಧೀಯ್ಯ, ಮಾಕತ್ವ, ಪಾಂಗುಲ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ. ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಸಘಾತ್ರಿತ್ವ ಪ್ರಕುಪ್ಯಂತಿಯದಾದುಲಾಃ | ಚ. ಸೂ. 28.

6) ಉಪಧಾತು ಪ್ರದೋಷಜ ವಿಕಾರ :— ಸ್ವಾಯು, ಶಿರಾ, ಕಂಡರಾಂ ಉಪಧಾತುಗಳು ದುಪ್ಪವಾದರೆ ಸ್ತುಂಭ, ಸಂಕೋಚ, ವಿಲ್ಲೀ (ವಾತರೋಗ), ಗ್ರಂಥಿ, ಸ್ವರಣ, ಸುಪ್ತಿ ಈ ವಿಕಾರಗಳಂಟಾಗುವವರು.

(ಚ. ಸೂ. 28)

7) ಮಲಪ್ರದೋಷಜ ವಿಕಾರ :— ಮಲಗಳಲ್ಲಿ ವಾತಾದಿ ದೋಷಗಳು

ಕುಪಿತಗೊಂಡು ಮಲಭೇದನ, ಶೋಷಣ ಮತ್ತು ದೂಷಿತ (ವಣಿ, ಗಂಧದಲ್ಲಿ ಪರಿಪರ್ವನೆ) ಮಾಡುವವು. (ಚ. ಸೂ. 28)

8) ಸಾಮಾನ್ಯಜ ಮತ್ತು ನಾನಾತ್ಮಜ ಎಂದು ವ್ಯಾಧಿಯು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ. (ಚ. ಸೂ. 20)

i) ಸಾಮಾನ್ಯಜ :— ವಾತ, ಪಿತ್ರ ಮತ್ತು ಕಫಿ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರು ಒಂದು ದೋಷದಿಂದ, ಎರಡು ದೋಷಗಳಿಂದ, ಮೂರು ದೋಷಗಳಿಂದ ವಿಕೃತಿಯಂಟಾದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯಜ ಎನ್ನುವರು.

ಉದಾ :— ಎಂಟು ಪ್ರಕಾರದ ಉದರರೋಗ, ಎಂಟು ಪ್ರಕಾರದ ಮೂತ್ರಾಫಾತೆ. ಆರು ಪ್ರಕಾರದ ಅತಿಸಾರ ಇತ್ಯಾದಿ.

ii) ನಾನಾತ್ಮಜ :— ‘ನ’ ಆತ್ಮಜ :— ಅನಾತ್ಮಜ, ‘ನ’ ಅನಾತ್ಮಜ = ನಾನಾತ್ಮಜ : ಅಂದರೆ ಆತ್ಮಜ : ವಾತಾದಿ ಶ್ರಿದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ದೋಷದಿಂದುಂಟಾಗುವ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಗೆ “ನಾನಾತ್ಮಜ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿನ್ನು ವರು.

“ಸರ್ವ ಏವ ನಿಜ ವಿಕಾರಾ ನಾನ್ಯತ್ರ ವಾತಪಿತ್ರಕಫೇಭೋ ನಿರ್ವತಂತೆ॥
ಚ. ಸೂ. 19.

ವಾತಜ 80, ಪಿತ್ರಜ 40 ಮತ್ತು ಕಫಜ 20 ರೋಗಗಳು ಇವೆ.

“ಅಶೀತಿವಾತವಿಕಾರಾ: ಚತ್ವಾರಿಶತ್ತೋ ಪಿತ್ರವಿಕಾರಾ: |

ವಿಂಶತಿ ಶ್ಲೇಷ್ಮ ವಿಕಾರಾಃ ||”

ವಾತಜ 80 ವ್ಯಾಧಿಗಳು :— ನವಿಭೇದ, ವಿಪಾದಿಕಾ, ಪಾದಶೂಲ, ಪಾದಭೂತ, ಪಾದಸುಪ್ತತಾ, ವಾತಖಿಡ್ದತಾ, ಗುಲ್ಪಗ್ರಹ, ಪಿಂಡಿಕೋಢ್ವಣ, ಗೃಧ್ರಾಸಿ. ಜಾನುಭೇದ, ಜಾನು ವಿಶ್ಲೇಷ, ಉರುಸ್ತಂಭ, ಉರುಸಾದ, ಪಾಂಗುಲ್ಯ, ಗುದಭೂತ, ಗುದಾತ್ರಿ, ವೃಷಣೋತ್ಕೃಷ್ಟೇ, ಲೇಷ ಸ್ತುಂಭ, ವಂಕ್ಷಣಾವ, ತೋಣಿಭೇದ. ವಿಡೋಭೇದ, ಉದಾವರ್ತ, ವಿಜತಾ, ಕಂಬ್ಜತ್ವ, ವಾಮನತ್ವ, ಶ್ರಿಕೋಗ್ರಹ, ಪಾಶ್ವಾವಮಾದ, ಉದರಾವೇಷ್ಟ, ಹೃಮೋಹ. ಹೃದ್ರವ, ವಕ್ಷೋದ್ವರ್ವ, ವಕ್ಷೋವರೋಧ, ವಕ್ಷತೋದ, ಬಾಹುತೋಪ, ಗ್ರೇವಾಸ್ತಂಭ, ವಾನ್ಯಾಸ್ತಂಭ ಕಂಶೋದ್ವಂಸ, ಹನುಭೇದ, ಕೋಪ್ಯಭೇದ, ಅಕ್ಷಿಭೇದ, ದಂತಭೇದ, ದಂತಶೈಧಲ್ಯ,

ವುಕತ್ವ, ವಾಸಂಗ, ಕವಾಯಾಸ್ಯತಾ, ಮುಖೀಪ, ಆರಸಜ್ಞಾ, ಘಾರಣಾಶ, ಕಣಶೂಲ, ಅಶಿಶ್ವರವಣ, ಉಚ್ಯಿತಃಶ್ರಾತಿ, ಬಾಧಿಯ್ಯ, ವರ್ತಣಸ್ತಂಭ, ವರ್ತಣಸಂಕೋಚ, ತಿಮಿರ, ನೇತ್ರಶೂಲ, ಅಕ್ಷಿವ್ಯಾದಾಸ, ಧೂರ್ವ್ಯಾದಾಸ, ಶಂಕಭೇದ, ಲಲಾಟಭೇದ, ಶಿರಶೂಲ, ಕೇಶಭೂಮಿ ಸ್ವಂತನ, ಅರ್ದಿತ, ಪಕಾಂಗರೋಗ, ಸರ್ವಾಂಗರೋಗ, ಅಕ್ಷೀಪಕ, ದಂಡಕ, ತಮ, ಭ್ರಮ, ವ್ಯಪಥು, ಜ್ಯಂಭಾ, ಹಿಕ್ಷಾ, ವಿಶಾದ, ಅತಿಪುರುಷ, ರೌಕ್ಷ್ಯ, ಪಾರುಪ್ಯ, ಶ್ಯಾಮಾವಭಾಸತಾ, ಅಸ್ವಷ್ಟ, ಅನವಿಶಿತಚಿತ್ತತತ್ವ.

ಫಿತ್ತಜ 40 ವ್ಯಾಧಿಗಳು :- ಒಣ, ಪ್ರೂಣ, ದಾಹ, ದವಧು, ಧೂಮಕ, ಆಮ್ಲಿಕ, ವಿದಾಹ, ಅಂತದಾಹ, ಅಂಸದಾಹ, ಉಪಾಧಿಕ್ಯ, ಅತಿಸ್ವೇದ, ಅಂಗಂಧ, ಅಂಗಾವದರಣ, ಶೋಣಿತಕ್ಷೇದ, ಮಾಂಸಕ್ಷೇದ, ತ್ವಕ್ ದಾಹ, ತ್ವಗವದರಣ, ಚಮಾವವದರಣ, ರಕ್ತಕೋರ, ರಕ್ತವಿಸೋಟ, ರಕ್ತಹಿತ್ತ, ರಕ್ತಮಂಡಲ, ಹರೀತತ್ವ, ಹಾರಿದ್ರತ್ವ, ನೀಲಿಕಾ, ಈಕ್ಷಾ, ಕಾಮಲಾ, ತಿಕ್ಷಾಸ್ಯತಾ, ಲೋಹಿತ ಗಂಧಾಸ್ಯತಾ, ಪೂತಿಮುಖಿತಾ, ತೃಷ್ಣಾದಿಸ್ಯ, ಅತ್ಯಂತಿ, ಆಸ್ಯವಿಪಾಕ, ಗಲಪಾಕ, ಅಕ್ಷಿಪಾಕ, ಗುದಪಾಕ, ಮೇಧಪಾಕ, ಜೀವಾದಾನ, ತಮಃ ಪ್ರವೇಶ, ಹರೀತಹಾರಿದ್ರನೇತ್ರಮೂರ್ತಿ ವರ್ಚಸ್ಸ್ವ.

ಕಫಜ 20 ವ್ಯಾಧಿಗಳು :- ತೃಪ್ತಿ, ತಂದ್ರಾ, ನಿದಾರದಿಕ್ಯ, ಸ್ತೇಲುಮಿತ್ಯ, ಗುರಂಗಾತ್ರತಾ, ಆಲಸ್ಯ, ಮುಖಿಮಾಧುರ್ಯ, ಮುಖಿಸಾರವ, ಶ್ಲೇಷೋದಿರಣ, ಮಲಾದಿಕ್ಯ; ಬಲಾಸಕ, ಅಪತ್ತಿ, ಹೃದಯೋಪಲೀಪ, ಕಂಶೋಪಲೀಪ, ಧಮನೀಪರತಿಚಯ, ಗಲಗಂಡ, ಅತಿಸ್ಹಾಲತಾ, ಮಂದಾಗ್ನಿ, ಉದರ್ಫ, ಶ್ವೇತಾವಭಾಷಿತಾ.

9) ಪ್ರಭಾವ ಭೇದದಿಂದ i) ಸಾಧ್ಯ ಮತ್ತು ii) ಅಸಾಧ್ಯ ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು.

10) ಬಲಭೇದದಿಂದ i) ಸೌಮ್ಯ ಅಫವಾ ಮೃದು ii) ದಾರುಣ ಅಫವಾ ಉಗ್ರ ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು.

11) ಅಧಿವ್ಯಾನ ಭೇದದಿಂದ i) ಶಾರೀರ ಮತ್ತು ii) ಮಾನಸಿಕ ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು.

12) ಹೇತುಭೇದದಿಂದ i) ಶರೀರ ದೋಪ ವೈಪುಮ್ಯ 'ii) ಆಫಾತ ಎಂದು ಪ್ರಕಾರಗಳು.

13) ಆಶ್ರಯಭೇದದಿಂದ i) ಆಮಾಶಯ ಉತ್ಪನ್ನ (ಕಫ-ಬಿತಾತ್ಕ) ವ್ಯಾಧಿ ಮತ್ತು ii) ಪಕ್ಷಾಯ ಉತ್ಪನ್ನ (ವಾತಾತ್ಕ) ವ್ಯಾಧಿ ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

14) ಸ್ವಭಾವ ಭೇದದಿಂದ i) ಉತ್ತಾನ ಮತ್ತು ii) ಗಂಭೀರ ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು.

15) ಅವಸ್ಥಾ ಭೇದದಿಂದ i) ಸಾಮ ಮತ್ತು ii) ನಿರಾಮ ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು.

16) ಚಿಕಿತ್ಸಾ ಭೇದದಿಂದ i) ಜೀವಧ ಸಾಧ್ಯ ಮತ್ತು ii) ಶಸ್ತರಮೂರ್ತಿ ಸಾಧ್ಯ ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು.

17) i) ಪಾರ್ಕೃತ ಮತ್ತು ii) ವೈಕೃತ ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು.

i) ಪಾರ್ಕೃತ :— ಖಂತಂಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವ ದೋಪಗಳ ಪ್ರಶಮನಗಳನ್ನು ಕಾಲಕೃತಗತಿ ಎಂದು ಒಪ್ಪದೇ ಆವುಗಳು ದೋಪಗಳ ಅವಸ್ಥೆಯೆಂದು ಹೇಳಿ. ಸ್ವಸ್ಥ ಪ್ರರುಪನಲ್ಲಿಯ ದೋಪಗಳ ಗತಿಯನ್ನೇ ಪಾಕೃತ ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ii) ವೈಕೃತ :— ಖಂತಂಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವ ಚಯ, ಪ್ರಕೋಪಾದಿಗಳ ವೈಪರೀತ್ಯಕ್ಕೆ ವೈಕೃತ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ.

18) ಅನುಬಂಧಾನುಬಂಧ ಭೇದದಿಂದ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು.

i) ಅನುಬಂಧ :— ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿದ್ದು, ಸ್ವಪ್ಷಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿರುವದೋ, ಅದರ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಿಂದ ವ್ಯಾಧಿಮುಕ್ತವಾಗುವದೋ ಅದಕ್ಕೆ “ಅನುಬಂಧ” ವ್ಯಾಧಿ ಎನ್ನುವರು.

ii) ಅನುಬಂಧ :— ಪರತಂತ್ರವಾಗಿದ್ದು, ರೋಗವು ಬೇರೆ ರೋಗಗಳ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವದೋ, ಬೇರೆ ರೋಗದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಿಂದ ಆರೋಗ್ಯವೆಂಟಾಗುವದು ಹಾಗೂ ಅಸ್ವಪ್ಷಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವದೋ ಆವುಗಳಿಗೆ “ಅನುಬಂಧ” ವ್ಯಾಧಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

19) ಸಂತಪ್ರಣ ಅಪತಪ್ರಣ ಭೇದದಿಂದ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು :-

i) ಸಂತಪ್ರಣ :- ಸ್ನಿಗ್ಧ, ಮಧುರ, ಗುರು, ಖಿಷ್ಟಲ ಹಾಗೂ ಜಲಜ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮಾಂಸ ಸೇವನೆ, ದಿವಾಸ್ಯಾಪ, ಶಾರೀರಿಕ ಶ್ರಮ ಮಾಡದೇ ಇರುವದರಿಂದ ಸಂತಪ್ರಣವುಂಟಾಗಿ ಪ್ರಮೇಹಾದಿ ರೋಗಗಳುಂಟಾಗುವವು.

ii) ಅಪತಪ್ರಣ :- ಲಘು, ರೊಕ್ಕೆ, ಅಲ್ಪ ಆಹಾರ, ಶಾರೀರಿಕ-ಶ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ಅಪತಪ್ರಣ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಶರೀರ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಯ ಬಲ ಮತ್ತು ವಣಿ, ಓಟ, ಶುಕ್ರ ಮತ್ತು ಮಾಂಸದ ಕ್ಷಯ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಲ್ಲದೇ ಅನುಭಂಧಿತ ಜ್ಞಾತ, ಪಾಶ್ಚಯಾಲ, ಅರೋಚಕ, ಶೋತ್ರೀಂದ್ರಿಯದ ದುರ್ಬಲತಾ, ಉನ್ನಾದ. ಪ್ರಲಾಪ ಹೃದಯದ ರೋಗ, ಮಲಮೂತ್ರಗಳ ಅವರೋಧ, ಜಂಥಾ, ಉರ್ಣಾ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕಾಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಶೂಲ, ಪರ್ವ, ಹಾಗೂ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೀಡೆ ಇದರ ಅತಿರ್ಕ ಅನ್ಯ ಉಧ್ರೂವಾತ ಎಲ್ಲ ವಾತಜನ್ಯ ರೋಗಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ.

20) ಆದಿಬಲ ಪ್ರನೃತ್ರಭೀದನ ವ್ಯಾಧಿಭೀದ :- ಸಂಶುತ್ತರು ದೂಃಖಿಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಧಿ ಎಂದೂ ಕರೆಯುವರು ಮತ್ತು ಅವುಗಳನ್ನು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ, ಆದಿಭೌತಿಕ ಮತ್ತು ಆಧಿದೈವಿಕ ಭೇದದಿಂದ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. “ದೂಃಖಿಂ ತ್ರಿಖಂ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಂ ಆಧಿಭೌತಿಕಂ ಆಧಿದೈವಿಕಮಾತಿ” || ಸು. ಸೂ. 24.

ಪ್ರೈನಃ ಇವುಗಳನ್ನು ಮತ್ತೇ ಏಳು ಪ್ರಕಾರೆದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವು ಆದಿಬಲ ಪ್ರವೃತ್ತ, ಜನ್ಮಬಲಪ್ರವೃತ್ತ, ದೋಷಬಲಪ್ರವೃತ್ತ, ಮತ್ತು ಸ್ವಭಾವಬಲಪ್ರವೃತ್ತ ಎಂಬಾದಾಗಿ ಏಕು ಪ್ರಕಾರಗಳು.

i) ಆದಿಬಲಪ್ರವೃತ್ತ ವ್ಯಾಧಿ :- ಮಾತಾ-ಹಿತರ ಶುಕ್ರಶೋಣತಗತ ದೋಷಗಳ ಕಾರಣದಿಂದ ಸಂತತಿಯಲ್ಲಿ ದೋಷ ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಗೆ ಆದಿಬಲಪ್ರವೃತ್ತ ವ್ಯಾಧಿ ಎನ್ನುವರು. ಇದನ್ನು ಯೋಜ್ಞ ವೆಲ್ಚರು ಸಂಚಾರಿ. ಎಂದು, ಚರಕರು ಕುಲಚ ಎಂದು, ವಾಗ್ಣಿಟರು ಸಹಜ ಎಂದು, ಭೇಲರು ಪ್ರಕೃತಿಭವ ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ a) ಮಾತ್ರಜ ಮತ್ತು b) ಹಿತ್ರಜ ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು.

“ತತ್ತಾರ್ಥಿಬಲಪ್ರವೃತ್ತಾ ಯೇ ಶುಕ್ರಶೋಣತಗೋಷಾನ್ವಯಾಃ
ಕುಪ್ತಾ ಶ್ರಣಃ ಪ್ರಭೃತಯಃ, ತೇ ಅಷಿದ್ವಿವಿಧಾ ಮಾತ್ರಜಾಃ ಹಿತ್ರಜಾಃ ||
ಸು. ಸೂ. 24

a) ಮಾತ್ರಜ :- ತಾಯಿಯ ರಜೋದೋಷದಿಂದುತ್ಪನ್ನ ವ್ಯಾಧಿಗಳು.
b) ಹಿತ್ರಜ :- ಹಿತ್ರಜಿನ ಶುಕ್ರ ದೋಷದಿಂದುತ್ಪನ್ನ ವ್ಯಾಧಿಗಳು.
ಉದಾ :- ಕುಪ್ತಾ, ಅಶ್ರಣ, ಅದಿ.

ii) ಜನ್ಮಬಲಪ್ರವೃತ್ತ ವ್ಯಾಧಿ :-

“ಜನ್ಮಬಲಪ್ರವೃತ್ತಾ ಯೇ ಮಾತುರಪಚಾರಾತ್ ಪಂಗುಜಾತ್ಯಂಧ
ವಧಿರಮಾತ್”

ಮಿನಿನವಾಮನಪ್ರಭೃತಯೋ ಜಾಯಂತೆ; ತೇ ಅಷಿದ್ವಿವಿಧಾ
ರಸಕೃತಾ ದೌಹೃದಾಪಚಾರಕೃತಾಃ ||” ಸು. ಸೂ. 24.

ಮಾತ್ರಜಿನ ಮಿಥ್ಯಾಹಾರ - ವಿಹಾರಗಳಿಂದ ಗಭಾವಕ್ತಾರಂತಿಯನು
ಸವಾಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ರೋಗಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆಯೋ ಅವುಗಳಿಗೆ ಜನ್ಮಬಲಪ್ರವೃತ್ತ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿನ್ನು ವರು. ಇದರಲ್ಲಿ a) ರಸಕೃತ ಮತ್ತು
b) ದೌಹೃದಕೃತ ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು.

a) ರಸಕೃತ :- ರಸವಿಶೇಷ ಅಧವಾ ಆಹಾರ ವಿಶೇಷದ ನಿರಂತರ ಸೇವನೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ರೋಗಗಳು.

ಉದಾ :- ಮಧುರ ರಸದಿಂದ ಪ್ರಮೇಹ, ಮೂಕತಾ ಅಧವಾ ಸೂಲತಾ, ಲವಣ ರಸದಿಂದ ವಲಿ, ಪಲಿತ, ಹಾಲಿತ್ಯ, ಆಮ್ಲದಿಂದ ರಕ್ತಪಿತ್ತ ಆದಿ.

b) ದೌಹೃದಕೃತ :- ಗಭಾದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ತಾಯಿಯಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಬಯಕೆಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳ ವಿಫಾತ ಮಾಡುವದರಿಂದುಂಟಾಗುವ ವ್ಯಾಧಿಗಳೇ ದೌಹೃದಕೃತ ವ್ಯಾಧಿಗಳು. ಬಯಕೆಗಳ ವಿಫಾತದಿಂದ ಶಿಶುವಿನಲ್ಲಿ ಶಾರೀರಿಕ ಅಧವಾ ಮಾನಸಿಕ ವಿಕಾರಗಳುಂಟಾಗುತ್ತವೆ.

iii) ದೋಷಬಲಪ್ರವೃತ್ತ ವ್ಯಾಧಿ :-

“ದೋಷಬಲಪ್ರವೃತ್ತಾ ಯೇ ಅತಂಕಸಮುತ್ಪನ್ನಾ ಮಿಥ್ಯಾಹಾರ-
ಚಾರ ಕೃತಾಃ”

ತೇ ಅಪಿ ದ್ವಿವಿಧಾಃ ಆಮಾಶಯಸಮಂತಾಃ ಪಕ್ಷಾಶಯಸಮಂತಾಃ |
ಪುನಷ್ಟ ದ್ವಿವಿಧಾಃ ಶಾರೀರ ಮಾನಸಾಃ | ತ ಏತ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಾಃ ||
ಸು. ಸೂ. 24.

ವಾತ, ಪಿತ್ತ, ಕಘ ಈ ಶಾರೀರಿಕ ದೋಷಗಳಿಂದ, ರಜ, ತಮ, ಈ ಮಾನಸಿಕ ದೋಷಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದ ವಿಕಾರಗಳಿಗೆ ದೋಷಬಲ ಪ್ರವೃತ್ತ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿನ್ನುವರು. ಈ ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಮೊದಲೆನಿಂದಲೇ ವರ್ತ- ಮಾನ ರೋಗದ ಉಪದ್ರವ ಸ್ವರೂಪದಿಂದುತ್ತನ್ನಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅಥವಾ ಮಿಥ್ಯಾಚಾರಗಳಿಂದ ದೋಷಗಳು ಕುಟಿತಗೊಳ್ಳುವದರಿಂದಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇವು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವಿರುತ್ತವೆ a) ಆಮಾಶಯಸಮಂತ್ರ ಮತ್ತು b) ಪಕ್ಷಾಶಯಸಮಂತ್ರ. ಅಲ್ಲದೇ ಶಾರೀರ ಮತ್ತು ಮಾನಸ ಎಂದು ಎರಡು ಭೇದಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಉದಾ :- ವಾತಜ, ಪಿತ್ತಜ, ಕಘಜ ಇತ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾಧಿಗಳು.

v) ಸಂಫಾತಬಲಪ್ರವೃತ್ತ ನಾಧಿ :-

“ಸಂಫಾತಬಲಪ್ರವೃತ್ತ ಯೇ ಆಗಂತಪೋ ದುರ್ಬಲಸ್ಯ
ಬಲವೃದ್ಧಿಗ್ರಹಾತ್ ತೇ ಅಪಿ ದ್ವಿವಿಧಾಃ ಶಸ್ತ್ರಕೃತಾಃ ವ್ಯಾಲಕೃತಾಃ |
ಏತ ಆದಿಭೌತಿಕಾಃ ಸು. ಸೂ. 24

ಆಗಂತುಕ ರೋಗ, ದುರ್ಬಲ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಬಲವಾನನೊಂದಿಗೆ ಜಗಳ ಮಾಡುವದರಿಂದ ಅಥವಾ ಆಫಾತ, ಪ್ರಹಾರ ಮತ್ತು ಪೀಡನ ಅದಿಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಗೆ ಸಂಫಾತಬಲಪ್ರವೃತ್ತ ವ್ಯಾಧಿ ಎನ್ನುವರು. ಇದು a) ಶಸ್ತ್ರಕೃತ ಮತ್ತು b) ವ್ಯಾಲಕೃತ ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರ.

a) ಶಸ್ತ್ರಕೃತ :- ಮನುಷ್ಯಕೃತ, ಲಾರಿ, ಚೂಕು, ಚೂರಿ, ಕಲ್ಲು ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಶಸ್ತ್ರಪ್ರಹಾರದಿಂದ ಉಂಟಾದ ರೋಗಕ್ಕೆ “ಶಸ್ತ್ರಕೃತ” ವ್ಯಾಧಿಗಳಿನ್ನುವರು.

b) ವ್ಯಾಲಕೃತ :- ವ್ಯಾಘ್ರ, ಸಿಂಹ, ಕೂರಪತ್ರ, ಆನೆ ಅದಿಪರುಗಳ ದಂತ, ನಖ, ಶೃಂಗ, ವಿಷ ಇವುಗಳಿಂದುಂಟಾದ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಲಕೃತ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿನ್ನುವರು.

v) ಕಾಲಬಲಪ್ರವೃತ್ತ ನಾಧಿಗಳು :-

“ಕಾಲಬಲಪ್ರವೃತ್ತ ಯೇ ಶೀತೋಷ್ಣ ವಾತಪರಾಪ್ರಪೃತಿ ನಿರ್ಮಿತಾಃ
ತೇ ಅಪಿ ದ್ವಿವಿಧಾಃ ವ್ಯಾಪನ್ನಿಷ್ಟುಕೃತಾ ಅವ್ಯಾಪನ್ನ
ಿಷ್ಟುಕೃತಾಃ || ಸು. ಸೂ. 24

ಶೀತ, ಉಷ್ಣ ಮತ್ತು ಪರಾ ಆದಿ ಪದೋಖಿತಂಗಳ ಕಾಲದ ಬಲದ ಕಾರಣದಿಂದುಂಟಾಗುವ ರೋಗಗಳಿಗೆ ಕಾಲಬಲಪ್ರವೃತ್ತ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿನ್ನುವರು. ಇವು a) ವ್ಯಾಪನ್ ಿಷ್ಟುಕೃತ b) ಅವ್ಯಾಪನ್ ಿಷ್ಟುಕೃತ ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರ.

a) ವ್ಯಾಪನ್ ಿಷ್ಟುಕೃತ :- ಿಷ್ಟುಗಳಲ್ಲಿ 18 ಪ್ರಕಾರದ ವ್ಯಾಪತ್ತಿಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಗ್ರೇವ್ಯಿಷ್ಟುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಂಡ ಸೂರ್ಯನ ತಾಪ, ಗ್ರೇವ್ಯಿಷ್ಟುವಿನಲ್ಲಿ ತಾಪವಿರದೇ ಪರಾವಾಗುವದು, ಮತ್ತು ಗ್ರೇವ್ಯಿಷ್ಟುವಿನಲ್ಲಿ ತಾಪವುಂಟಾಗದೇ ಪುಣಿಬರುವದು, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಥಳಿ ಆಗುವದು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಪಟ್ಟಾಷ್ಟುತುಗಳ ಅತಿಯೋಗ, ಅಯೋಗ ಮತ್ತು ಮಿಥ್ಯಾಯೋಗವನ್ನು ಿಷ್ಟುವಿನ ವ್ಯಾಪತ್ತಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಿಷ್ಟುವಿನಲ್ಲಿ ಮೂರು ಮೂರು ವ್ಯಾಪತ್ತಿಗಳಿರುವದರಿಂದ ಒಟ್ಟು 18 ವ್ಯಾಪತ್ತಿಗಳಾಗುವವು. ಇವುಗಳ ಕಾರಣದಿಂದುಂಟಾಗುವ ರೋಗಗಳನ್ನು “ವ್ಯಾಪನ್ ಿಷ್ಟುಕೃತ” ವ್ಯಾಧಿಗಳಿನ್ನುವರು.

b) ಅವ್ಯಾಪನ್ ಿಷ್ಟುಕೃತ :- ಪಟ್ಟಾಷ್ಟುತುಗಳಲ್ಲಿ ವಾತ ಪಿತ್ತಕಘಗಳು ಸಂಜಯ, ಪ್ರಕೋಪ, ಪ್ರಶಮನ ಅವಸ್ಥೆ ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಆಯಾ ಿಷ್ಟುಗಳನುಸಾರ ದೋಷಗಳ ಸಂಚಯಾದಿಗಳಾಗಿ ಅವುಗಳಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಗೆ ಅವ್ಯಾಪನ್ ಿಷ್ಟುಕೃತ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿನ್ನುವರು.

vi) ದೈವಬಲಪ್ರವೃತ್ತ ನಾಧಿ :-

“ದೈವಬಲಪ್ರವೃತ್ತ ಯೇ ದೇವದೋಹಾದಭಿಶಪ್ತಕಾ ಅಥವಣ-
ಕೃತಾ ಉಪಸಗ್ರಹಜಾತಾಃ | ತೇ ಅಪಿ ದ್ವಿವಿಧಾಃ ವಿದ್ಯಾದಶನಿಕೃತಾಃ
ಪಿಶಾಚಾದಿಕೃತಾಃ || ಪುನಷ್ಟ ದ್ವಿವಿಧಾಃ ಸಂಸರ್ಜ ಆಕ್ಷಿಕಾಃ ||
ಸು. ಸೂ. 24

ದೇವಾದಿಗ್ರಹಗಳ ದೋಹದಿಂದ ದೇವ, ಗುರು, ವಿಶ್ವ, ಸಿದ್ಧಾಂತ ಆದಿಗಳು ತಿರಸ್ಯಾರ ಮಾಡುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಮತ್ತು ಅಥವಾ ವೇದದೆ ಅಭಿಚಾರದಿಂದ, ಮಂತ್ರಗಳ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನಮಾದಂತಹ ರೋಗ ಮತ್ತು ಉಪಸರ್ಗ ಅಥಾತ್ ಸಂಕ್ಷಾರಿಕ ರೋಗಾಕಾರಂತ ಆಸ್ಯಾರೋಗಿ ಸ್ವರ್ಥದಿಂದುಂಟಾಗುವ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಗೆ ದೈವಬಲಪ್ರವೃತ್ತ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿನ್ನುವರು. ಇದರಲ್ಲಿ a) ಎದ್ಯಾದಶನಿಕೃತ ಮತ್ತು b) ಖಿಶಾಚಾದಿಕೃತ ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು.

a) ವಿದ್ಯಾದಶನಿಕೃತ :— ವಿದುತ್ತ ಸಂಚರಣದಿಂದ, ಉಲ್ಲಾಸಾತ ದಿಂದ, ಧೂಮಕೇತು, ತಾರಾದಿಗಳಿಂದ ಉದಯವಾದ ಮತ್ತು ಆಕಾಶೀಯ ಛಿತ್ರಾದಕ ದರ್ಶನದ ಸಮಯದಲ್ಲಾಂಟಾದ ವ್ಯಾಧಿಗಳು.

b) ಖಿಶಾಚಾದಿಕೃತ :— ಖಿಶಾಚಾದಿಕೃತ ಅಥಾತ್ ಖಿಶಾಚಿ (ವಾಂಸ-ಭಕ್ತಿ ಜೀವಾಣು) ಜನ್ಯ ವ್ಯಾಧಿಗಳು.

ಅದರಂತೇಯೇ ಸಂಸರ್ಜ ಮತ್ತು ಆಕ್ಷಿಕ ಎಂದು ಎರಡು ಭೇದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

vii) ಸ್ವಭಾವಬಲಪ್ರವೃತ್ತ ವ್ಯಾಧಿ :—

“ಸ್ವಭಾವಬಲಪ್ರವೃತ್ತಾಃ ಕ್ಷುತ್ರಿಪಾಸಾಜರಾಮೃತ್ಯನಿದ್ಬಾ
ಪ್ರಭೃತಯಃ ।

ತೇ ಅಪಿ ದ್ವಿವಿಧಾ ಕಾಲಕೃತಾ ಆಕಾಲಕೃತಾಶ್ಚ, ತತ್ತ
ಪರಿರಕ್ಷಣಕೃತಾಃ ಕಾಲಕೃತಾಃ, ಅಪರಿರಕ್ಷಣಕೃತಾ ಆಕಾಲಕೃತಾಃ
ಬಂಧಂ ಆಧಿದೈವಿಕಾಃ। ಅತ್ಯ ಸರ್ವವ್ಯಾಧಾವರೋಧಃ॥ ಸು.ಸೂ. 24

ಕ್ಷುಧಾ, ವಿಪಾಸ, ವಾರ್ಧಕ್ಯ, ನಿದ್ರಾ, ಮತ್ತು ಮೃತ್ಯು ಆದ
ರೋಗ, ಯಾವವು ದೇಹಸ್ವಭಾವದಿಂದುಂಟಾಗಿವೆಯೋ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸ್ವಭಾವ
ಬಲಪ್ರವೃತ್ತ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿನ್ನುವರು. ಇದರಲ್ಲಿ a) ಕಾಲಕೃತ ಮತ್ತು
b) ಆಕಾಲಕೃತ ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ.

a) ಕಾಲಕೃತ :— ಭೋಜನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕ್ಷುಧಾ, ರಾತ್ರಿಸಮಯದಲ್ಲಿ
ನಿದ್ರಾ, 70 ವರ್ಷನಂತರ ವಾರ್ಧಕ್ಯ ಮತ್ತು 100 ವರ್ಷನಂತರ
ಮೃತ್ಯು ಆದಿಗಳು ಯಥಾರೀತಿ ಕಾಲಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗುವವು.

ಒಂದೇ ಕಾಲಕೃತಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗುವ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಗೆ ಕಾಲಕೃತ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿನ್ನುವರು.

b) ಅಕಾಲಕೃತ :— ಯಥಾವಿಧಿ ಆಹಾರ-ವಿಹಾರದಿಂದ ಶರೀರದ ರಕ್ತಣಯನ್ನು ಮಾಡಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಯಾವ ರೋಗಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆಯೋ ಅವುಗಳಿಗೆ ಆಕಾಲಕೃತವ್ಯಾಧಿಗಳಿನ್ನುವರು.

21) ದೃಷ್ಟಾಧೃಷ್ಟಜ ಭೇದದಿಂದ ತ್ರಿಧಾ :—

i) ದೃಷ್ಟಜ ವ್ಯಾಧಿ :— ಇಹಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಪರಾಧವೇಸಗಿದ್ದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ವ್ಯಾಧಿಗಳು. ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಧಿಗಳ ಕಾರಣಗಳಾಗಿ ತಿಳಿಯುವವು ಉದಾ :— ಅನಿಯಮಿತ ಆಹಾರಸೇವನೆಯಿಂದ ರಾಜಯಕ್ಕು.

ii) ಅದೃಷ್ಟಜ ವ್ಯಾಧಿ :— ಪೂರ್ವಜನ್ಯದಲ್ಲಿ ನಡೆದಂಥವುಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದ ವ್ಯಾಧಿಗಳು. ಇಲ್ಲಿ ನಿಯಮಿತತನದಿಂದ ಆಹಾರ ಸೇವಿಸಿದರೂ ಕೂಡ ವ್ಯಾಧಿಯಾಗುವದು.

iii) ದೃಷ್ಟಜ ಅದೃಷ್ಟಜ ವ್ಯಾಧಿ :— ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಎರಡೂ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಗೆ ದೃಷ್ಟಜ ಅದೃಷ್ಟಜ ವ್ಯಾಧಿ ಎನ್ನುವರು. ಚಿಕಿತ್ಸಾದ ಮೂಲಕ ದೃಷ್ಟಜ ಮತ್ತು ಅದೃಷ್ಟಜ ವಿಕಾರಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯಲು ಬರುವದು.

ರೋಗಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯೊಸಂಖ್ಯೆಯತ್ವ :—

ಆಯುವೇದದಲ್ಲಿ ರೋಗದ ವರ್ಗೀಕರಣನ್ನು ಆನೇಕ ವೃಷ್ಣಿಯಿಂದ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ “ದುಃಖ” ಈ ಸಾಮಾನ್ಯದ ದೃಷ್ಣಿಯಿಂದ ರೋಗ ಒಂದೇ ಆಗಿದೆ ಮತ್ತು ಏಕತ್ವವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಭಾವ, ಬಲ, ಆಧಿ-ಘಾನ, ನಿಮಿತ್ತ ಮತ್ತು ಆಶಯ ಭೇದವಿಂದ ರೋಗಸಮಾಹ ಹತ್ತು ಇವೆ, ಇದು ಬಹುತ್ವವಾಗಿದೆ. ಬಹುತ್ವವು ಸಂಖ್ಯೆಯ (ಗಣನೆಗೆ ಯೋಗ್ಯ) ಆಧಿವಾ ಅಸಂಖ್ಯೆಯವಾಗಿರುವದು. ರುಜಾ, ಮರ್ಮ, ಸಮುತ್ತಾನ (ಕಾರಣ) ಆದ ಅಪರಿಸಂಖ್ಯೆಯವಾಗಿರುವದರಿಂದ ರೋಗಾನ್ತ ಅಪರಿಸಂಖ್ಯೆಯವಾಗಿದೆ.

“ತ ಏವಾಪರಿಸಂಖ್ಯೆಯಾಭಿದ್ಯಮಾನಾ ಭವಂತಿ ಷಿ ।

ರುಜಾವಣಾಸಮುತ್ತಾನಸ್ತಾನಸಂಸ್ತಾನಸಾಮಭಿ ॥ ಚ. ಸೂ. 18”

“ವಿಕಾರಾಃ ಪ್ರನರಸಂಶೈಯಾಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾಧಿಷ್ಠಾನಲಿಂಗಾಂತನ-
ವಿಕಲ್ಪವಿಶೇಷಾಪರಿಸಂಶೈಯಾತ್ಮಾತ್ || ಚ. ಸೂ. 20 ಮತ್ತು ಜ. ವಿ 6.
ದೋಷದುಷ್ಟಿಯು ಏಕದೋಷ, ದ್ವಾಂದ್ವಜ ಹಾಗೂ ಸನ್ವಾತಿಕ
ಹೀಗೆ ತರತವಂಭಾವದಿಂದ ವ್ಯಾಧಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಶರೀರ
ದಲ್ಲಿಯ ದೂಷ್ಯಗಳು ಅಣು, ಪರಮಾಣು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಿದು,
ಅವಗಳ ಭಿನ್ನತ್ವ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಒಂದೇ
ದೋಷ, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದೂಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಕಾರದ ವ್ಯಾಧಿ
ಗಳನ್ನುಂಟು ಹಾಡುವದು. ಉದಾ -- ತಿತ್ತ ಪ್ರಕೋಪದಿಂದ ತ್ವಚೀಯಲ್ಲಿ
ದಾದ. ನಾಸಾಗತರಕ್ತಸ್ವಾವ, ಕಣಿಗತ ರಕ್ತಸ್ವಾವ, ಉಧ್ವರ ರಕ್ತಪಿತ್ತದಲ್ಲಿ
ನಾಸಾಗತರಕ್ತ, ಅತಿಸಾರದಲ್ಲಿ ದ್ರವಘಾಲಪ್ರಚೃತಿ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡುಬರು
ತ್ವವೆ. ಸಂಪೂರ್ಣಿಯ ಅಂಶಾಂಶ ಭೇದ, ಅಂದರೆ ದೋಷ ಪ್ರಕೋಪವಾದಾಗ
ಅದು ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಥವಾ ಒಂದೇ ಗುಣದಿಂದ, ಅಥವಾ ಎರಡು
ಅಥವಾ ಅಧಿಕ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಕುಪಿತವಾಗಿ ವಿವಿಧ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನುಂಟು
ಹಾಡುವದು.

ಉದಾ :- ಪಿತ್ರುದ ಸರಗುಣದಿಂದ ಪಿತಾತ್ಮಿಸಾರ, ಪಾತಪ್ರಕೋಪದಲ್ಲಿ ರೂಕ್ಷ, ಲಘು, ಶೀತ. ವಿರ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ, ಚಲ ಈ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳೂ ಬೇಕೆಂದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ರೂಕ್ಷ ಮತ್ತು ಶೀತದ ಪ್ರಕೋಪದಿಂದ ಶಾಲ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವದು ಮತ್ತು ಚಲಗುಣದಿಂದ ಭ್ರಂತ. ಈ ರೀತಿ ವಿವಿಧ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಅವುಗಳ ವಿವಿಧ ಗುಣಗಳ ಪ್ರಕೋಪದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವವು. ಅದರಂತೆ ಒಂದೇ ದೋಷ, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಕುಟಿತವಾಗುತ್ತೇವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಹೀಗೆ ಹೀಗೆ ಉಕ್ಳಣಿಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಉದ್ದಾ :- ನಿಜ, ಆಗಂತು
 “ಸ ಪ್ರವ ಕುಪಿತೋ ದೋಷಾಃ ಸಮುತ್ತಾನ ವಿಶೇಷನಃ ।

ಪ್ರಕುಟಿತ ದೋಷ ಯಾವ ಹೇತುವಿನಿಂದ ದೂಡಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆಯೋ ಅದರನುಸಾರ, ಆಯಾ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನಸಂಶರ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು ಸ್ಥಾನಾನುರೂಪ ಅನೇಕ ವಾರ್ಷಿಕಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ರೀತಿ ಅಪರಿಸಂಖ್ಯೆಯ ಭೇದವಾಗುತ್ತದೆ.

ರೋಗದ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ದೊಡ್ಡ ಮತ್ತು ಅಗಂತುಕ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ವಿಕಾಸಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ರಜ ಹಾಗೂ ತಮ್ಮ ಅಧಾರದ ಮೇಲೆ ವರ್ಗೀಕರಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಮಾನಸ ದೋಷಗಳಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳ ವೈಚಯಂದಿಂದ ಕಾಮ, ಕೋಧ, ಲೋಭ, ಮೋಹ, ಶರವಾರ್ಥ, ಪಾದ, ತೋಕ, ಚಿಂತಾ, ಉದ್ದೇಶ, ಭಯ, ಮತ್ತು ಹಣಕಾರಿ ವಿಕಾರಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ವಾತ, ಪಿತ್ತ, ಕಫಗಳು ಶಾರೀರಿಕ ದೋಷಗಳಾಗಿವೆ ಇವುಗಳ ವೈಚಯಂದಿಂದ ಜ್ವರ, ಅತಿಶಾರ, ತೋಧ, ತೋಹ, ಶ್ವಾಸ, ಪ್ರಮೋಹ, ಕುಪ್ತಿ ಆದ ರೋಗಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ರೀತಿ ವಿವಿಧ ಭೇದ ದರ್ಶನವ್ಯಾಪಕ ಸಂಪೀಠ ರೋಗಗಳ ಗಣನೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳೇ ರೋಗವನ್ನು ಅಸಂಪ್ಯೋದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದೇ ಕಂಟಿತಮೋಹ ತನ್ನ ಕಾರಣ ಭಿನ್ನತೆಯಿಂದ ಅನ್ಯಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ರೋಗೋತ್ಪನ್ನ ಮಾಡುವದು. ರಾಜಯಕ್ಷತ್ವದಲ್ಲಿ ಕುಮಿಲಾಯನ ಕಂತದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಕರೆತ್ತೇಧಾಂಸ, ಕಾಸ, ಸ್ವರಭೇದ ಹಾಗೂ ಅರೋಚಿಕವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವದು. ಈ ರೀತಿ ರೋಗಗಳನೆ ಮಾಡುವದು ಆಪರ್ಯವಾಗಿವೆ.

ವ್ಯಾಧಿ ಹೇತು ಸಂಕರ : - ವ್ಯಾಧಿಗಳ ಹೇತು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಒಂದು ಇನ್ನೊಂದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿವೆ, ಆದರೆ ವ್ಯಾಧಿಗಳ ಹೇತು ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಬರುವದು, i) ಒಂದು ಕಾರಣದಿಂದ ಅನೇಕ ರೋಗಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ii) ಒಂದು ಕಾರಣದಿಂದ ಒಂದೇ ರೋಗದ ಉತ್ಪತ್ತಿ, iii) ಅನೇಕ ಕಾರಣದಿಂದ ಒಂದೇ ರೋಗದ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಮತ್ತು iv) ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಅನೇಕ ರೋಗಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಇದರಲ್ಲಿ ಹೇತುಸಂಕರ ವಾರಣೆಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ರೂಕ್ಷ, ಉಪ್ಪು, ಲವಣದ ಅತಿಯೋಗ, ಆತಪ, ಶೀತದ ಮಿಥ್ಯೆ ವಿಹಾರ ಹಾಗೂ ಆಹಾರಾದಿ ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಒಂದೇ ರೋಗ, ಜ್ವರವುಂಟಾಗುವದು. ವಾತವ್ಯಾಧಿಗೆ ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳಿವೆ. ರೂಕ್ಷ, ಶೀತ, ಅಲ್ಪಹಾರ, ಅತಿಮೃಧುನ, ರಾತ್ರಿಜಾಗರಣ, ಪಂಚಕವರ್ಣದ ಅ-ವಿಧಿ ಪ್ರಯೋಗ ವಹನ ವಿರೇಚನ, ಹಾಗೂ ಬಸ್ತಿ- ಆದ ಪಂಚಕವರ್ಣಗಳ ಹೀನ ಮಿಥ್ಯಾತಿಯೋಗದಿಂದ ದೋಷಗಳ ಹಾಗೂ ಮಲಗಳ ಆತ್ಮಧಿಕ ನಿಹರಣ, ಉಪವಾಸ, ದೀಘಾಕಾಲ ನಡೆಯುವದು; ಆಧಿಕ ವ್ಯಾಯಾಮ, ಧಾತುಕ್ಷಯ, ತೋಕ, ಚಿಂತಾ, ರೋಗಜಂತು, ದುಖಲತಾ, ಅಧಾರಣೀಯ ವೇಗಗಳ

ಧಾರಣೆ, ಅನೇ-ಅಶ್ವ, ಉಳಿಕ್ಕು ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಮೇಲೆ ಸವಾರಿ ಮಾಡುವದು. ಪುಂತಾದವುಗಳು ವಾತರೋಗದ ಕಾರಣಗಳಾಗಿವೆ. (ಜ. ನಿ. 8)

ಪೃಥ್ವೀಭಕ್ಷಣದಿಂದ ಪಾಂಡು ಉಂಟಾಗುವದು. ಅಲ್ಲದೇ, ವ್ಯಾಯಾಮ ಮಾಡಿ ಆಮ್ಲಸೇವನ ಮತ್ತು ದಿವಾಸ್ಯಾಪ ಇವುಗಳಿಂದಲೂ ಪಾಂಡು ರೋಗವಾಗುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದೇ ಕಾರಣದಿಂದ ಒಂದೇ ವಿಕಾರ, ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಒಂದೇ ವಿಕಾರ ಶಿಶ್ವಸ್ವಾಗುವವು. ಇದಕ್ಕೆ ಹೇತುಸಂಕರ ಎನ್ನುವರು. ಇಲ್ಲಿ ರೋಗೋತ್ಪಾದಕ ಭಾವಗಳಿಗೆ ಹೇತು ಎನ್ನುವರು. “ಸಂಕರ” ಎಂದರೆ “ಸದುಂದ” ಆದ್ದರಿಂದ ರೋಗೋತ್ಪಾದಕ ಕಾರಣಗಳ ಸಮೂಹವೇ ಹೇತುಸಂಕರ ಎನ್ನುತ್ತದೆ.

ವ್ಯಾಧಿ ಲಿಂಗ ಸಂಕರ :-

“ಲಿಂಗ ಚ ಪರವಾಸೇಕಸ್ಯ ತಥ್ಯೈವೈಕಸ್ಯ ಉತ್ಪತ್ತಿ । ಜ. ನಿ. 8

ಅನೇಕ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಲಕ್ಷಣವಿರುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಒಂದೇ ವ್ಯಾಧಿಗೂ ಒಂದೇ ಲಕ್ಷಣವಿರುತ್ತದೆ ಇದರ ಅತಿರಕ್ತ ಒಂದು ವ್ಯಾಧಿಗೆ ಅನೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳಿರುತ್ತವ ಮತ್ತು ಅನೇಕ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಗೆ ಅನೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ಅವಕ್ಷಿಗೆ “ಲಿಂಗಸಂಕರ” ಎನ್ನುವರು.

ರೋಗಸ್ಯ ನಿದಾನಾಧ್ರಕರತ್ವಮಾ : - ನಿದಾನವು ಹೇಗೆ ರೋಗಗಳನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನ ಮಾಡುವದೂ, ಆದೇ ರೀತಿ ಒಂದು ರೋಗವು ಇನ್ನೊಂದು ರೋಗೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವದರಿಂದ ಅದನ್ನು ನಿದಾನಾಧ್ರಕರ ಎನ್ನುವರು.

“ನಿದಾನಾಧ್ರಕರೂ ರೋಗೋ ರೋಗಸ್ಯಾಪ್ಯಪಜಾಯತೇ ।”

(ಜ. ನಿ. 8)

ನಿದಾನ ಆಧ್ರ ರೋಗೋತ್ಪತ್ತಿ ಕಾರಣ ಆಗಿದೆ. ಇದೇ ರೀತಿ ರೋಗವು ನಿದಾನದ ಸವಾನ ರೋಗೋತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆ ರೋಗಕ್ಕೆ ನಿದಾನಾಧ್ರಕರ ಎನ್ನುವರು.

“ತದ್ವಧಾ ಜ್ವರಸಂತಾಪಯಾದ್ ರಕ್ತಪಿತ್ತಮುದಿಯತೇ ।

ರಕ್ತಪಿತ್ತಾಜ್ವರಸ್ತಾಭ್ಯಾಂ ತೋಪಶ್ಚಾಪ್ಯಪಜಾಯತೇ ॥

ಪ್ಲಿಹಾಭಿಪೃದ್ಭಾ ಜತರಂ ಜತರಾಜೋಽಧ ಏವಚ ।

ಅಶೋಭೋಯ್ ಜಾರರಂ ದಂಃಬಿಂ ಗುಲ್ಮತ್ವಾಪ್ಯಪಜಾರುತ್ತಿ ॥
ಪ್ರತಿಶ್ಯಾಯಾದಧೋ ಕಾಸಃ ಕಾಸಾತ್ ಸಂಚಾರುತ್ತೆ ಕ್ಷಯಃ ।
ಕ್ಷಯೋ ರೋಗಸ್ಯ ಹೇತುತ್ವೇ ಶೋಪಸ್ಯಾಪ್ಯಪಜಾರುತ್ತಿ ॥”

(ಚ.ನಿ 8)

ಜ್ಞರದ ಸಂತಾಪದಿಂದ ರಕ್ತಹಿತ್ತರೋಗ ಉತ್ಪನ್ನ ಆಗುವದು. ರಕ್ತಹಿತ್ತದಿಂದ ಜ್ಞರ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವದು ರಕ್ತಹಿತ್ತ ಮತ್ತು ಜ್ಞರ ಈ ಎರಡೂ ಶೋಪವನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಸ್ತೀಹಾವೃದ್ಧಿಯಿಂದ (ಯಕೃತ್ತಾನ್ನ ಸವ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಬೇಕು) ಉದರ ರೋಗ, ಉದರ ರೋಗದಿಂದ ಶೋಧ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವದು. ಅಶದಿಂದ ಉದರರೋಗ ಹಾಗೂ ಗುಲ್ಮದ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಆಗುತ್ತದೆ. ದಿವಾಸ್ಯಾಪ ಆದಿ ದೋಪಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಶ್ಯಾಯ ಉಂಟಾಗುವದು. ಪ್ರತಿಶ್ಯಾಯದಿಂದ ಕಾಸ ಮತ್ತು ಕಾಂಡ ಧಾತುಕ್ಷಯ ಉತ್ಪನ್ನ ಆಗುತ್ತದೆ. ಈ ಧಾತುಕ್ಷಯವು ಶೋಧ ರೋಗಕ್ಕ ಕಾರಣವಾಗುವದು.

“ತೇ ಪೂರ್ವಂ ಕೇವಲಾ ರೋಗಾ ಪಶ್ಚಾದ್ಯಾತ್ಮಧರ್ಮಕಾರಿಣಃ ।
ಉಭಯಾಧರ್ಮಕರಾ ದೃಷ್ಟಾಸ್ತಧೃವೈಕಾಧರ್ಮಕಾರಿಣಃ ॥ ಚ.ನಿ. 9

ಈ ರೋಗಗಳು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯ ರೋಗಗಳೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ಪಶ್ಚಾತ್ ಎಂದರೆ, ಅಸಾತ್ಮೀಯಾಧರ್ಮ ಆದಿ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಬಲ ಪೂರ್ವ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಿದಾನಾಧರ್ಮಕರಗಳು ಆಗುತ್ತವೆ. ಅಥಾತ್ ಇನ್ನೊಂದು ರೋಗವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕಾರಣಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ರೀತಿ ಇವು ಸ್ವತಂತ್ರರೂಪದಲ್ಲಿ ರೋಗರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ತು ಇನ್ನೊಂದು ರೋಗವನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನ ಮಾಡುವಂತಹ ಆಗಿರುತ್ತವೆ.

ವ್ಯಾಧಿ ಸಂಕರ : -

ಬೇರೆ ಬೇರೆ ನಿದಾನ (ಹೇತು)ಗಳಿಂದ, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದೋಪಗಳಿಂದ. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಂಪಾರ್ಶಿ ಉಂಟಾಗಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಥವಾ ಅಥಿಕ ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವದಕ್ಕೆ “ವ್ಯಾಧಿಸಂಕರ” ಎನ್ನುವರು.
ಉದಾ : - ಪ್ರಮೇಹ ಖೀಡಿತ ರೋಗಿಗೆ ಪರಿಣಾಮಶೂಲವಾಗುವದು. ಘ್ರೋಗಿಗೆ ಕುಪ್ತಿವಾಗುವದು, ಇತ್ಯಾದಿ.

ಕೆಜ್ಜಿದಿ ರೋಗೋರೋಗಸ್ಯ ಹೇತುಭೂತಾಪ್ಯಪ್ರಶಾಮ್ಯತಿ ।
ನ ಪ್ರಶಾಮ್ಯತಿ ತಾಪ್ಯನ್ಯೋ ಹೇತುತ್ವಂ ಕುರುತೇರ ಷಿ ಚ ।
ಉವಂ ಕೆಜ್ಜಿರತಪಾನ್ಪಾಪ್ಯ ದೃಶ್ಯಂತ ವ್ಯಾಧಿಸಂಕರಾಃ । ಚ.ನಿ.8
ಒಂದು ರೋಗವು ಮತ್ತೊಂದು ರೋಗಕ್ಕ ಕಾರಣವಾಗಿ ಮಾಡಲಿನ ರೋಗವು ತಮನ ಹೊಂದುವದು. ಇದಕ್ಕೆ “ಪರಾಧರ್ಮಕಾರಿ” ಎನ್ನುವರು. ಒಂದು ವ್ಯಾಧಿಯು ಮತ್ತೊಂದು ವ್ಯಾಧಿಯನ್ನಂಟು ಮಾಡಿ ಮಾಡಲಿನ ವ್ಯಾಧಿಯೊಂದಿಗೆ ಮುಂದುವರೆಯುವದಕ್ಕೆ ಉಭಯಾಧರ್ಮಕಾರಿ ಎನ್ನುವರು. ಉದಾ : - ಆಮವಾತವ್ಯಾಧಿಯ ನಂತರ ಘ್ರೋಗ ಯಾಗೂ ಈ ಎರಡು ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುವವು.

ವ್ಯಾಧಿನಾನಾತ್ಮೇ ಹೇತು : -

“ವಿಕಾರಃ ಪ್ರಸಃ ಅಪರಿಸಂಪೀಯಾಃ ಪ್ರಕೃತಿ, ಅಧಿಷ್ಠಾನ, ಲಿಂಗ,
ಆಯತನ, ವಿಕಲ್ಪ, ವಿಶೇಷಾಪರಿಸಂಪೀಯತ್ವಾತ್ ॥ ಚ, ಸೂ.20

ವಾತಾದಿ ದೋಪ, ಅಧಿಷ್ಠಾನ, ಲಕ್ಷಣ, ಹೇತು ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಅಸಂಖ್ಯೆ ವ್ಯಾಧಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವವು. ಏಕದೋಪಜ, ದ್ವಿದೋಪಜ ಮತ್ತು ಸನ್ನಿಪಾತಿಕ ದೋಪದುಪ್ಯಿಯ ತರತಮ್ಯಭಾವಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಧಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವದು. ಮತ್ತು ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರದ ಭಿನ್ನತ್ವ ಉಂಟಾಗುವದು. ಅಂದರೆ ಒಂದೇ ದೋಪವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದೂಪ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಕಾರದ ವ್ಯಾಧಿ ಅಥವಾ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನ ಮಾಡುವದು. ಆದ ರಂತೆ ಸಂಪಾರ್ಶಿಯ ಆಂಶಾಂಶ ಭೇದದಿಂದ ವಿವಿಧ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಉಂಟಾಗುವವು. ಉದಾ ೫ - ವಾತದ ರೂಕ್ಷ, ಶೀತಗಣಗಳ ಪ್ರಕೋಪದಿಂದ ಶೂಲ ಲಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಚಲಗಣವ ಪ್ರಕೋಪದಿಂದ ಘ್ರಂತ ಲಕ್ಷಣ ಉಂಟಾಗುವದು. ಮತ್ತು ಒಂದೇ ದೋಪವು ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಕುಪಿತವಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಕಾರದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನಂಟು ಮಾಡುವದು. ಪ್ರಕುಪಿತವಾದ ದೋಪವು ಯಾವ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಆಗಿರುವದೋ ಆ ಕಾರಣಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಮತ್ತು ಯಾವ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಮಾಡಿ ರುವದೋ ಆ ಸ್ಥಾನಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಅನೇಕ ವಿಕಾರಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವವು. (ಚ. ಸೂ. 18) ವೇದನ, ವರ್ಣ, ಹೇತು, ಆಶ್ರಯ, ಲಕ್ಷಣ

ಮತ್ತು ರೋಗಳ ಹೇರು ಇವುಗಳ ವೈಖ್ಯತೆಯು ಮಾಲಕ ಅಷಟ್ ಸಂಪ್ರಯೆಯ ಭೇದಗಳು ಉಂಟಾಗುವವು. ಉದಾ :- 1) ರಂಜಾ-ಶಿರಶೊಲ, ಪಾದಶೊಲ. 2) ವಣ-ಪಾಂಡು, ಕಾಮಲಾ, ಹಲೀಮಾಕ. 3) ಹೇತು-ವೃದ್ಧಾಜನ್ಯ ಪಾಂಡು, ಶ್ರುತಜ ಕಾಸ. ಸಾಹಸರ ರಾಜಯಕ್ಕು, ಇತ್ಯಾದಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೋಷವಿಕಾರಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಆಧಿಷ್ಠಾನ (ದೂರ್ಯ) ಮತ್ತು ಸಂಸುತ್ತಾನಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ರೋಗಿಸಿಕೊಂಡು ವಾಡಬೇಕು.

ವ್ಯಾಧಿ ಗೌರವ ಲಾಘವತ್ವ : - ರೋಗಿಯ ರೋಗದ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಮತ್ತು ರೋಗದ ಸಾಧಾನ್ಯ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ನಿದಾನಪಂಚಕ, ಆಪೋತಪದೇಶ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಹಾಗೂ ಅನುಮಾನ ಈ ಮಾಲೆ ಪ್ರಮಾಣ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ಅತಿರಿಕ್ತ ದಶನ, ಸ್ವರ್ವಾಣಿ ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಂದ ರೋಗಿಯ ಪರೀಕ್ಷೆ ವಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಸುಶೃತಾಚಾರ್ಯರು ಪಂಚಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯುದಿಯ ರೋಗಿಯ ಪರೀಕ್ಷೆ ವಾಡಲು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಕೇವಲ ದರ್ಶನದಿಂದ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಧಾರದ ಸಹಾಯದಿಂದ ರೋಗದ ವಿನಿಷ್ಟಯ ಮಾಡುವದರಿಂದ ವ್ಯಾಧಿನಿಷಾಯ ಕರಿಣಿವಾಗಬಹುದು. ಮತ್ತು ಗಂಭೀರ ರೋಗಗಳನ್ನು ಲಫುವ್ಯಾಧಿ ಹಾಗೂ ಲಫುವ್ಯಾಧಿಗಳನ್ನು ಗಂಭೀರವ್ಯಾಧಿಗಳಿಂದು ತಿಳಿಯುವದು ತಪ್ಪಾಗಬಹುದು. ರೋಗಿಯು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರನಾಗಿ ಇರುತ್ತಾನೆ :- 1) ಗುರುವ್ಯಾಧಿತ ಮತ್ತು 2) ಲಫುವ್ಯಾಧಿ.

ಮಂಧ್ಯಮಂಬಲವ್ಯಾಧಿ :

“ಯಸ್ಯ ಹೀ ವ್ಯಾಧಿದೋಷ-ದೂರ್ಯ-ಪ್ರಕೃತಿ-ದೇಶ-ಕಾಲ-ಬಲಸಾಮ್ಯಂ ಭವತಿ, ಮಹಾತ್ ಹೇತಂಲಿಂಗಬಲಂ, ಸ
ವ್ಯಾಧಿಭರಣಾ ಭವತಿ !” ಜ. ವಿ. 7

ವ್ಯಾಧಿಯ ದೋಷ, ದೂರ್ಯ, ಪ್ರಕೃತಿ, ದೇಶ, ಕಾಲ, ಕೆಲವು ಸದಾನಮಿದ್ದು, ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಅಸಮಾನ ಸ್ವರೂಪದಿದ್ದರೆ ಹಾಗೂ ನಿದಾನ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷಣಗಳು ಮಂಧ್ಯಮಂಬಲ ಸ್ವರೂಪದಿದ್ದರೆ ಅಂಥ ವ್ಯಾಧಿಯ ಮಂಧ್ಯಮಂಬಲವ್ಯಾಧಿರುವದು.

1) **ಗುರುವ್ಯಾಧಿ :** - ಯಾವ ವ್ಯಾಧಿಗೆ ಕಾರಣ ಬಹಳವಿರುವವು, ಪ್ರಾವರೂಪ, ರೂಪ ಮತ್ತು ಉಪದ್ರವ ಅಧಿಕವಿರುವವೇ ಅಂಥ

ವ್ಯಾಧಿಯು ದುರ್ಬಲ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಗುರುವ್ಯಾಧಿ ಎನ್ನುವರು. ಮಹಾಸಾಂಗಳಿಗೆ ಆದ ವಿಕಾರಗಳು, ಇವು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯ ಅಥವಾ ಆಸಾಧ್ಯ ಇರುವವು.

2) **ಲಫುವ್ಯಾಧಿ :** - ಇಂಥ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಗಳು ಅಲ್ಲಿ ಇರುವವು. ಪ್ರಾವರೂಪ, ರೂಪ, ಉಪದ್ರವ ಅಲ್ಲಿ ಇರುವವು ಮತ್ತು ಬಲವಾದ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಲಫುವ್ಯಾಧಿ ಎನ್ನುವರು.

ನಿದಾನ, ಪ್ರಾವರೂಪ, ರೂಪ, ಉಪದ್ರವ ಇವುಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ರೋಗದ ಗುರು, ಲಫುತ್ಪ ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲು ಬಳಾವದು. ಪ್ರದಯ, ಬಸ್ತಿ, ಶಿರ ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಅನುಮಾನ ಮಾಡಲು ಬರುವದು. ಕೆಲವು ಮೇಲೆ ಗುರುವ್ಯಾಧಿಗಳು ಲಫುವಾಗಿಯೂ ಮತ್ತು ಲಫುವ್ಯಾಧಿಗಳು- ಗುರುವಾಗಿಯೂ ತೋರುವವು. ಇದಕ್ಕೆ ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ದೇಹಬಲ ಎರಡೂ ಕಾರಣಗಳಿರುವವು. ಅಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿಬಲವಿದ್ದ ರೋಗಿಯ ರೋಗವು ಲಫುವಿದ್ದರೂ ಗುರುವಾಗಿ ತೋರುವದು. ಗುರುವ್ಯಾಧಿಗೆ ಗುರುಂಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮತ್ತು ಲಫುವ್ಯಾಧಿಗೆ ಲಫುಂಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಸಂತಪ್ರಣಾಜನ್ಯ ಹಾಗೂ ಅಪತಪ್ರಣಾಜನ್ಯ ವ್ಯಾಧಿ :- (ಜ. ನಿ.)

1) **ಸಂತಪ್ರಣಾಜನ್ಯ ವ್ಯಾಧಿ :** - ಸ್ವಿಗ್ರ, ಮಧುರ, ಗುರು, ಹಿಂಡು, ಜಲಜ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ವಾಂಸ ಸೇವನೆ, ದಿವಾಸ್ಯಾಪ, ಶಾರೀರಿಕ ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿರುವದು ಇವುಗಳಿಂದ ಸಂತಪ್ರಣಾಜನ್ಯ ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಕಫವ್ಯದಿಯಾಗುವದು ಮತ್ತು ಕಫಗತ ಧಾತುಗಳೂ ಸಹ ಪ್ರದಿಯಾಗಿ ನಂತರ ಸ್ವೋತ್ಸೋರೋಧಃಂಹಾಗಿ ದಾತ ಪ್ರಕೋಪ ವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಕೋಪಕ್ಕೆ “ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಾತ ಪ್ರಕೋಪ” ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಉದಾ :- ಪ್ರಮೇಹ, ಕಂಡೂ, ಕುಪ್ಪು, ಅತಿಷ್ಥಾಲತ್ಪ, ಅಲಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ರೋಗಗಳಂತಹಾಗುವವು. (ಚಿ. ಸೂ. 27/5-1)

2) **ಅಪತಪ್ರಣಾಜನ್ಯ ವ್ಯಾಧಿ :** - ಲಫು, ರೂಕ್ಷ, ಅಲ್ಪಾದಾರ, ಜಾಗೇಣ, ಶಾರೀರಿಕ ಶ್ರವಣದಿಗಳಿಂದ ಅಪತಪ್ರಣಾಜನ್ಯ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಿಂದ ವಾತವ್ಯದಿಯಾಗುವದು. ಇಲ್ಲಿ ಧಾತುಕ್ಕೆಯ ಕಂಡಂಬಂದು, ಶರೀರ, ಅಗ್ನಿಯಂಬಲಿ, ವಣ, ಓಜ, ಶುಕ್ರ ಮತ್ತು ವಾಂಸದ ಕ್ಷಯಗಳು

ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲದೇ ಅನುಭಂಧಿತ ಜ್ಞರ, ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯಾಲ, ಅರೋಚಕ, ಶೋತ್ರೀಂದ್ರಿಯದ ದುರ್ಬಲತಾ, ಉನ್ನಾದ, ಪ್ರಲಾಪ. ಹೃದಯದ ರೋಗ, ಮಲಮಂತ್ರಗಳ ಅವರೊಧ, ಜಂಫಾ, ಉರುಹಾಗೂ ಶ್ರೀ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಶೂಲ, ಪರ್ವ ದಾಗೂ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೀಡೆ ಇದರ ಅತಿರಕ್ತ ಅನ್ಯ ಉಧ್ವರ್ವವಾತ್, ಎಲ್ಲ ವಾತಜನ್ಯ ರೋಗಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಂತಪ್ರಣಾ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಬೇಕು.

(ಜ ಸೂ. 23/27-29)

ಸಂತಪ್ರಣಾ ವ್ಯಾಧಿ

ಅವತಪ್ರಣಾ ವ್ಯಾಧಿ

1) ಆಹಾರ	ಬೃಂದಣ್ಣೈತ್ಯಕ, ವಂಧುರ, ಆಪ್ಸಾ, ಲವಣರಸ, ಪಾಥಿವ ವಂತ್ರು ಜಲೀಯ ಆಹಾರ ಸೇವನ.	ಲಂಘನಾತ್ಮಕ, ತಿಕ್ತ ಕಟ್ಟಕವಾಯ ದಾಗು ಆಗ್ನೀಯ ವಂತ್ರು ವಾಯುವೀಯ ಪ್ರಧಾನ ಆಹಾರ ಸೇವನ
2) ವಿದಾರ	ಅತಿನಿದ್ರಾ, ದಿವಾಸ್ಪಾಪ, ಅವ್ಯಾಯಾಮ	ಅತಿವ್ಯಾಯಾಮ, ಅಲ್ಪ ನಿದ್ರಾ, ಅತಿವ್ಯವಾಯ
3) ಮನಸ್ಸಿತಿ	ಹಪ್ರ, ಆನಂದ	ಚಿಂತಾ, ಶೋಕ
4) ದೋಷ	ಕಫವ್ಯಾದಿ, ಆವೃತವಾತ್-ಪ್ರಕೋಪ	ವಾತವ್ಯಾದಿ, ಶುದ್ಧ ವಾತ ಪ್ರಕೋಪ
5) ಧಾತು	ಮೇದ, ಮಾಂಸಧಾತು ವೃದ್ಧಿ	ಮೇದ-ಮಾಂಸಧಾತು-ಕ್ಷಯ
6) ವಿಕಾರ	ಕುಪ್ತಿ, ಅಪಚಿ, ಉದರ, ವಿದ್ರಧಿ ಸ್ಥಿಲ್ಯ, ಪ್ರಪ್ರಾಯ, ಅಲಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ	ವಾತವ್ಯಾಧಿ, ಕ್ಷಯ, ಭ್ರಮ, ಉನ್ನಾದ, ಪ್ರಲಾಪ ಇತ್ಯಾದಿ
7) ಚಿಕಿತ್ಸೆ	ಅಪತಪ್ರಣಾಜನ್ಯ ಮಾಡಬೇಕು,	ಸಂತಪ್ರಣಾಜನ್ಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಬೇಕು,

ವಾಥಾಶ್ರಯ :-

“ಶರೀರಂ ಸತ್ಯಸಂಜ್ಞಂ ಚ ವ್ಯಾಧಿನಾಮಾಶ್ರಯೋ ಮತ್ತಿ। ಜ.ಸೂ. 1 ಶರೀರ ಮತ್ತು ಮನಗಳಿರದೂ ವ್ಯಾಧಿಯ ಆಶ್ರಯ ಅಥವಾ ಅಧಿಪಾತ್ನಾನಾಂ ನವಾಗಿವೆ. “ಶೇಪಾಂ ವ್ಯಾಧಿನಾಂ ಕಾಯಿಮನೋಭೇದಾತ್ರಾ-ದ್ವಿಧಾ ॥” ರೋಗಕ್ಕೆ ಮನ ಮತ್ತು ಕಾಯ ಆಶ್ರಯಾನಾಗಳು. ಇಲ್ಲಿ ಸರ್ವಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ರೋಗದ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಶರೀರ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಶರೀರ ರೋಗಗ್ರಸ್ತವಾಗುವದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದೃಷ್ಟಿಗೊಳಿಸಿರಬಾಗುವದು. ಮನವ್ಯಾಧಿಗ್ರಸ್ತವಾಗುವದನ್ನು ಲಕ್ಷಣಗಳ ಮೇಲಿಂದ ದಾಗೂ ಅನುಮಾನದ ಆಧಾರದ ಮೇಲಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಾಗುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶರೀರದ ನಂತರ ಹಂಸನ್ನಾನ್ನು ನಿರ್ದೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಉದಾ : - ಜ್ಞರದಲ್ಲಿ ದೇವ-ಇಂದ್ರಿಯ-ಮನ ಸಂತಾಪವಾಗುವದು. ರಜಸ್ತನೋಮೂಲಾಃ ವ್ಯಾಧಯಃ ॥ : - ರಜ ಮತ್ತು ತಮ ಈ ಎರಡು ಮಾನಸಿಕ ದೋಷಗಳು ರೋಗಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಿರುವವು. ರೋಗದ ಆಧಾರನಿಗಳು ಎರಡು “ಕಾಯಿಮನೋಭೇದಾತ್ರಾ ದ್ವಿಧಾ ।” i) ಶರೀರ ಮತ್ತು ii) ಮನಸ್ಸು. “ದ್ವಾ ಚ ದೋಪಾ ರಚಃ ತಮಶ್ಚ ।” ರಚೋ-ಗುಣ ವಾತದಲ್ಲಿ ಜಂಜಲತಾ, ಪ್ರವರ್ತಕತ್ವ ಕಾಯುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವದು. ರಜದಿಂದ ಪ್ರೇರಣೆ ಹೊಂದಿದ ವಾತ, ಚಿತ್ತ ಮತ್ತು ಕಫಗಳು ಸಂಚಲನ ಮಾಡುವವು. ಬಾಹ್ಯ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನ ಸತ್ಯಗುಣದ ದ್ವಾರಾ ವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ರಜ ಇಲ್ಲವೇ ತಮೋಗುಣದ ಆಧಿಕೃತೀಯಂತಹ ಗುಣವದು. ಇವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಧಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡುತ್ತವೆ. ಈ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚಯ, ಪ್ರಕೋಪ, ಪ್ರಸರಾದಿ ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಇವುಗಳ ರೋಗಗಳಿಗೆ ಆಗಂತುಕಗಳಾಗಿವೆ. ಕಾಮ, ಕೌಶಿಂಧ, ಭೀತಿ, ಲೋಧ, ಕಷಾಯ, ಶೋಕ, ಉದ್ದೋಗ, ಹಪ್ರ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಮಾನಸಿಕ ದಿಕಾರಗಳಿಂದ ರಚಣೋಗುಣ ಪ್ರಧಾನ ಪ್ರರೂಪನಲ್ಲಿ ಆಯಂಕಾರ, ಮಾದ, ಲೋಧ, ಮಾತ್ರಯು, ವಿವರಣಾಸ್ಥಿ, ಹಪ್ರ, ಇಚ್ಛಾ ಆದಿ ಭಾವಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ತಮೋಗುಣ ಪ್ರಧಾನ ಪ್ರರೂಪನಲ್ಲಿ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ, ಆರಸ್ಯ, ಪ್ರಮಾದ, ಮೇದ, ಮೂಡಾಯ. ಅಪಸ್ಯಾರ, ಉನ್ನಾದ ಚೇಷ್ಟಾ ಆದಿ ಭಾವಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ವಾತ ಅಥವಾ ಕಫದಿಂದ ಉಂಟಾದ ರೋಗಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಈ ರಜ ಮತ್ತು ತಮಗಳ ಪ್ರಭಾವ ಅಥವಾ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

೧೦ ವ್ಯಾಧಿ ಘಟಕಗಳು

ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಹಂಹತ್ವದ ಸ್ಥಾನ ವ್ಯಾಧಿಯ ಸಂಪಾರ್ಶಿಗೆ ಇರುವದು. ಸಂಪಾರ್ಶಿಯು ದೋಷ ಹಾಗೂ ದೂರ್ಘ ಸಮಾಖ್ಯಜ್ಞನೆ ಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಮೊದಲು ದೋಷಗಳು ಹೈಪ್ಪಾಸ್ಟಿಕ್ ಹೊಂದಿ ನಂತರ ಧಾರಂಗಳನ್ನು ದೂಡಿಸಂವರ್ವ. ಇದರಿಂದಲೇ ವ್ಯಾಧಿಯ ವ್ಯಕ್ತಾವಸ್ಥೆ ಪೂರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಮಾಖ್ಯಜ್ಞನೆ ಉಂಟಾಗೇ 1) ದೋಷ 2) ದೂರ್ಘಗಳು 3) ಸೋರ್ತೋಪ್ಪೆಗಣ್ಯ 4) ಅಗ್ನಿಃಾಂದ್ರ ಹಾಗೂ 5) ಆಮು ಇವುಗಳೂ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ.

1) ದೋಷ :— “ರೋಗಾಂತ್ರ ದೋಷ ವೈಷಮ್ಯಂ
ನಾಸ್ತಿರೋಗೋ ವಿನಾ ದೋಪಾ ॥

ದೋಷಗಳ ವೈಷಮ್ಯವೇ ರೋಗಳಿಗೆ ಕಾರಣ. ದೋಷಗಳ ವಿವರ ಮತ್ತೆಯು ಹೊರತಾಗಿ ರೋಗವಿಲ್ಲ. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತವ್ಯ ಹಾಡಿ ಕೊಂಡಿರುವ ಪಾತ, ಬಿತ್ತ, ಕಫ ದೋಷಗಳು ಸಾವಾಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಶರೀರ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯವನ್ನು, ವಿಕೃತಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಧಿಯನ್ನಂತು ಹಾಡುವವು. “ಸ್ವತಂತ್ರೇಣ ದೂಡಕತ್ವಂ ದೋಷತ್ವವೂ ।” (ಘಾ. ನಿ.) ರೋಷಗಳು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ದೂಡಿತಗೊಂಡು ಉಳಿದ ಘಟಕಗಳನ್ನು ದೂಡಿತಗೊಳಿಸುವವು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಇವುಗಳಿಗೆ ದೋಷ ಎನ್ನುವರು.

“ಪ್ರಕೃತಿ ಆರಂಭಕರ್ತ್ವ ಸತಿ ದುಷ್ಪಿ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ದೋಷತ್ವವೂ ।”

ಯಾವುದರಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರಕೃತಿ ನಿರ್ಣಾಣವಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅದೇ ದೋಷ. ತ್ರಿದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ವಾತಮೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದ್ದು ಇದು ಚಲಗುಣವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಒತ್ತ ಹಾಗೂ ಕಫಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಕವಾಗಿದೆ. ವಾತದ ಆತ್ಮರೂಪ ಲಕ್ಷಣಗಳು :— ರೂಕ್ಷ, ಲಾಘವ, ಗತಿ, ಅವುಂತರ್ತುಗಳಾಗಿವೆ. ಒತ್ತದ ಆತ್ಮರೂಪ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಉಷ್ಣ, ತೀಕ್ಷ್ಣ, ಅರಣ, ಗಂಧಗಳಾಗಿವೆ ಮತ್ತು, ಕಫದ ಆತ್ಮರೂಪ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಸ್ವೇಚ್ಛ, ಶೈತ್ಯ, ಶುಕ್ಲ, ಗೌರವ ಆತ್ಮರೂಪ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿವೆ. ತರತವಾಭಾವದಿಂದ, ಸನ್ನಿಪಂತ ದೋಷಜ ವ್ಯಾಧಿಗಳು 13 ಇಳ್ಳು, ಸಂಸರ್ಗಜವ್ಯಾಧಿಗಳು ಹೂರು ಇರುತ್ತವೆ.

ದೋಷಗಳ ದುಷ್ಪಿಯು 1) ಪೂರ್ಕತ್ವ-ದೈಕ್ಷಿದ್ಯತದುಷ್ಪಿ 2) ಸ್ವತಂತ್ರ-ಪರತಂತ್ರದುಷ್ಪಿ 3) ಪ್ರಕೃತಿ-ವಿಕೃತಿಗತದುಷ್ಪಿ 4) ಗತಿಭೇದ ದುಷ್ಪಿ ಮತ್ತು 5) ಸಂಸರ್ಗ-ಸನ್ನಿಪಾತದುಷ್ಪಿ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವದು.

ಪ್ರಕೃತಿ-ವಿಕೃತಿ ಸಮಾಂತರಾಯ :

ಏಕದೋಷಜ ದುಷ್ಪಿ ಇರುವಂತೆ, ಎರಡೆರಡು ದೋಷ(ಸಂಸರ್ಗ) ಗಳ ದುಷ್ಪಿ ಮತ್ತು ಹೂರಂ ಹೂರು ದೋಷಗಳ (ಸನ್ನಿಪಾತ) ದುಷ್ಪಿಯೂ ಇರುವದು. ಸಮಾನ ಗುಣಗಳ ನಿರ್ದಾಸಗಳಿಂದ ಸಂಸರ್ಗ ಮತ್ತು ಸನ್ನಿಪಾತ ದೋಷದುಷ್ಪಿ ಉಂಟಾಗುವದು (ಜ. ವಿ. 6:10). ಆದ್ದು. ಲವಣ ಮತ್ತು ಕಟು ರಸಗಳಿಂದ ಕುಪುವಾಗಿ ಬಿತ್ತ, ಕಫ ಮತ್ತು ವಾತಗಳ ಪ್ರಕೋಪವಾಗುವದು. ಆದರೆ ಈ ರಸಗಳು ಒಂದ ಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ದೋಷಗಳ ಪ್ರಕೋಪಮಾಡುವವು. ಉದಾ— ಆವ್ಯಾಸವು ಕಫದ ಸಂಗಡ ಬಿತ್ತಪ್ರಕೋಪವನ್ನು, ಲವಣರಸವು ಬಿತ್ತದ ಸಂಗಡ ಕಫ ಪ್ರಕೋಪವನ್ನೂ, ಕಟುರಸವು ಬಿತ್ತದ ಸಂಗಡ ವಾತವನ್ನು ಪ್ರಕೋಪ ವಾಡುವದು. ಕೇವಲ ದೋಷಗಳಿಂದ ಈ ಸಂಸರ್ಗದುಷ್ಪಿಯಾಗದೇ ಕಾಲದ ಮೇಲಿಂದಲೂ ಇಂಥ ದುಷ್ಪಿಯಾಗುವದು. ಉದಾ— ವಸಂತ ಮತ್ತು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಫಪ್ರಕೋಪದ ಸಂಗಡ ಆದಾನಕಾಲದ ಹೂಲಕ ವಾತ ಪ್ರದಿಧಿಯೂ ಕೂಡಾ ಆಗುವದು. ವಷಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಾತದ ಸಂಗಡ ಬಿತ್ತದ ಪ್ರದಿಧಿಯೂ ಇರುವದು. ಗ್ರಿಷ್ಮ ಮತ್ತು ವಿನಾಲೀ ರುಕ್ಷತೆಯು ಪರಿಣಾಮದಿಂದ ವಾತದ ಚಯದ ಸಂಗಡ ಬಿತ್ತದ ಚಯವಾಗುವದು.

ಸನ್ನಿಪಾತದಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳ ತರತವಂತೆಯ ಹೂಲಕ 13 ಪ್ರಕಾರದ ಸನ್ನಿಪಾತದೋಷದುಷ್ಪಿಯನ್ನು (ಘಾ. ಸೂ. 12:75) ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಎರಡು ದೋಷಗಳ ದುಷ್ಪಿಗೆ ಸಂಸರ್ಗ ಮತ್ತು ಹೂರು ದೋಷಗಳ ದುಷ್ಪಿಗೆ ಸನ್ನಿಪಾತವೆಂದು ಹೇಳಿವರು. ದ್ವಯಂ ವಾ ಸಂಸರ್ಗವೂ ತತ್ತ್ವ ತ್ರಿಕ್ಷಣ ಸನ್ನಿಪಾತವಾಚಕ್ಷತೆ. (ಜ. ವಿ. 6:11), ವಾತಪಿತ್ತ, ವಾತಕಫ ಮತ್ತು ಬಿತ್ತಕಫ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸಂಸರ್ಗವು ಹೂರು ಪ್ರಕಾರದ್ದು ಇರುವದು. ಸನ್ನಿಪಾತವು ಒಂದೇ ಪ್ರಕಾರದ್ದು ಇದ್ದರೂ ಕೂಡಾ ದೋಷಗಳ ತರತ

ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ

ಮಂತ್ರದ ಮೇಲಿಂದ ಸನ್ನಿಹಾತದ 13 ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.
(ಚ. ವಿ. 6:10).

ಎರಡು ಅಥವಾ ಮೂರು ದೋಪಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ವ್ಯಾಧಿಗಳ ಸಂಸರ್ಗ ಮತ್ತು ಸನ್ನಿಹಾತಾತ್ಮಭೇದವನ್ನು ಅವುಗಳ ಸಂಯೋಗ ಪದ್ಧತಿಗಳನ್ನು ಸಾರವಾಗಿ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಘಾಡುವರು.

1) ಪ್ರಕೃತಿ-ಸಮ ಸಮವಾಯಾರಬ್ಧ :- ಎರಡು ಅಥವಾ ಅಧಿಕ ದೋಪಗಳ ಸಂಯೋಗವಾಗುವದು ಮತ್ತು ಅಂಥ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ದೋಪಗಳ ಗುಣಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ವ್ಯಾಧಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಸ್ವರೂಪಕೂಡಾ ಕಂಡುಬರುವದು. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಕೃತಿ-ಸಮ ಸಮವಾಯಾರಬ್ಧವೇನ್ನುವರು. "In prakrati-sama-samavaya type, the manifestations of increased doshas are encountered as expected".

ವಿಕೃತಿ ವಿಷಮ ಸಮವಾಯಾರಬ್ಧ :- ವಿಕೃತಿ-ವಿಷಮ ಸಮವಾಯಾರಬ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಗ ಹೊಂದಿದ ದೋಪಗಳ ರೂಪಗುಣಗಳಿಗಿಂತ ವಿವರಿತಿ ಗುಣಧರ್ಮದಿಂದ ಕೂಡಿದ (ಸಂಯೋಗಜನ್ಯ) ವಿಕೃತಿ-ನಿರ್ವಾಣವಾಗುವದು. "In vikruti-vishama-samavaya apart from expected manifestations, one also gets unexpected manifestations.that prakruti-sama-samavaya represents the simultaneous affection of two or more doshas, where as in the vikruti-vishama-samavaya represents chemical combination of two or more doshas".

2) ದೂಷ್ಯ :- "ರಸಶ್ರೀಗ್ರಾಂಸ ಮೇದೋಅಸಿ ಮಜ್ಜಾಶುಕ್ರಾಂ ಧಾತವಃ | ರಸ, ರಕ್ತ, ಮಾಂಸ, ಮೇದ, ಅಸಿ, ಮಜ್ಜಾ ಹಾಗೂ ಶುಕ್ರ ಇವು ಸಪ್ತಧಾತುಗಳು. ಮಾಲ, ಮಾತ್ರ, ಸ್ವೇದ ಇವು ತ್ರಿಮಾಲಗಳು. ಎಲ್ಲ ಸ್ನೋತಸ್ನಗಳು ಪ್ರಕುಪಿತವಾದ ದೋಪಗಳಿಂದ ದೂಷಿತವಾಗುವವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಭಾವಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ "ದೂಷ್ಯ"ವೆಂದು ಕರೆಯುವರು.

ವ್ಯಾಧಿಯ ನಿರ್ಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಂಗತಿಗಳು ಕಾರಣೇಭೂತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ "ಸ್ನೋತೋವಿಕೃತಿ" ಮಂತ್ರದ ಫಾಟಕವಿರುವದು. ಹೀಗೆ ಚಯ, ಪ್ರಕೋಪ, ಪ್ರಸರವಾದ ನಂತರ ಖಿ-ವೈಗುಣ್ಯ ಎಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವದೋ ಅಲ್ಲಿ ದೋಪವು ಸ್ವಾಸಂಶ್ರಯ ಹೊಂದಿರೋಗೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ.

"ಯಂತ್ರ ಸಂಗಃ ಖಿ-ವೈಗುಣ್ಯಾತ್ ವ್ಯಾಧಿಸ್ತೋಪಜಾಯತೇ |"

"ಖಿ ವೈಗುಣ್ಯಂ ನಾಮಾ ಸ್ನೋತೋವೈಗುಣ್ಯಾಪ್ಯಾ |"

'ಖಿ' ಎಂದರೆ ಆಕಾಶ, ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಆಕಾಶಿಯ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನೇ "ಸ್ನೋತಸ್ನು" ಎಂದು ಕರೆಯುವರು. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಭಾವ ಏಶೇವಿಗಳು ಇರುವವೋ ಆಪ್ತ ಸ್ನೋತಸ್ನುಗಳಿರುವವೆಂದು ಚರಕರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

"ಯಾವಂತಾಃ ಪ್ರಾರ್ಥೇ ಮೂರ್ತಿಮಂತೋ ಭಾವವಿಶೇಷಾ |"

ತಾವಂತಾ ಏವ ಅಸ್ಮಿನ್ ಶರೀರೇ ಪ್ರಕಾರಾ ಸ್ನೋತಸಃ || ಚ.ವಿ. 5

"ಕಾರಣಾನುರೂಪಂ ಕಾರ್ಯಾಪ್ಯಾ |" ಎಂಬ ಸುಶುರತರ ಉಕ್ತಯಂತೆ ಚರಕಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ್ದು ಪ್ರಾಣ ಶಾಸ್ತ್ರಶಿಕ್ಷಣವಿರುವದು. ಭಾವವಿಶೇಷದಂತೆ ಇವುಗಳ ಕಾರ್ಯಾವಿರುವದು. ಸ್ನೋತಸ್ನುಗಳು ಭಾವವಿಶೇಷದ "ಸಮವಾಯಿ ಕಾರಣ" ಇರುವವು. ಆದಾದರಿಂದಲೇ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಭಾವಪದಾರ್ಥಗಳಿವೆಯೋ ಆಪ್ತ ಸ್ನೋತಸ್ನುಗಳಿವೆ. ಖಿ-ಎಂದರೆ ಆವಕಾಶ ಇರುವದು. ಕೇವಲ ಆವಕಾಶವಿರುವದು ಎಬಿ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಸ್ನೋತಸ್ನು ಎಂಬ ಸಂಪ್ರಾಣ ಕಲ್ಪನೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಸ್ನೋತ' ಎಂದರೆ ಪ್ರವಾಹ. ಮತ್ತು ಪ್ರವಾಹ ಯಾವ ಯಂತ್ರ ಅಥವಾ ಸಂಸಾರದ ಮೂಲಕ ಆಗುವದೋ ಆದನ್ನೇ "ಸ್ನೋತಸ್ನು" ಎಂದು ಕರೆಯುವರು. ಸ್ನೋತಸ್ನುಗಳಿಲ್ಲದೇ ಯಾವುದೇ ಭಾವಪದಾರ್ಥಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ವಹನ, ವೃದ್ಧಿ, ಕ್ಷಯ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಚರಕಾಚಾರ್ಯರು-

"ಸ್ನೋತಾಂಸಿ ಖಿಲು ಪರಿಣೌಷಾಪದ್ಯಾವಾನಾನಾಂ ಧಾತೋನಾಂ ಅಭಿವಾಹಿನಿ ಭವಂತ್ಯವಾಧೀನ ||" ಚ. ವಿ. 51

ಶರೀರದಲ್ಲಿ ರಸಾದಿ ಪ್ರಾಣಕ ಧಾತುಗಳ ಸ್ವರ್ವಣ ಮತ್ತು ಅಭಿವಹನ

ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ

ಮೂಡುವಂತಹ ಎಲ್ಲ ಹಾಗೆಗಳಿಗೆ ಸೋತಸ್ಸು ಇನ್ನು ಹೌ. ಸೋತಸ್ಸು ಗಳು ಸ್ಥಾಲ, ಅಣು, ಗೋಲ, ಲಂಬಾಕಾರ ಹಿಗೆ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಇರಬಹುದಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ವರ್ಣವೂ ಆಯಾ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಇರುತ್ತವೆ. ಉದಾ :— ರಕ್ತವಹ ಸೋತಸ್ಸು ರಕ್ತವರ್ಣ ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ.

“ಸ್ವಧಾತು ಸಂವರ್ಣಾನಿ ವೃತ್ತಸ್ಥಾಲನ್ಯಾಂನಿ ಚ ।

ಸೋತಾಂಸಿ ದೀಪ್ರಣ್ಯೈಕ್ಯತ್ವ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾನದ್ಯತಾನಿ ಚ ॥ ಚ. ವಿ. 5.

ಹಿಗೆ ಆಯಾಧಾತುಗಳ ವರ್ಣವನ್ನೇ ಹೊಂದಿರುತ್ತವೆ. ಶರಿ: ರದಲ್ಲಿ ಭಾವ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಅಸಂಖ್ಯೆವಾಗಿರುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೋತಸ್ಸುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯೂ ಅಸಂಖ್ಯೆವಾಗಿರುವದು ಆದ್ದರಿಂದಲೇ “ಸೋತೋ ಮಯಾ: ಪ್ರಮಾಣಾ: ॥” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಚಂಕರು ತಮ್ಮ ಸೋತೋ ವಿಮಾನಾಧ್ಯಯುದ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚಿವಾಗಿ 3 ಸೋತಸ್ಸುಗಳ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದು ಕಂಡುಬರುವದು. ಸಪ್ತಧಾತು, ತ್ರಿಮಂಳ, ಪ್ರಾಣ, ಉದಕ ಮತ್ತು ಅನ್ನವಹ ಹಿಗೆ 13 ಸೋತಸ್ಸುಗಳು. ವಾತ, ಬಿತ್ತ, ಕವಣ ಇವು ಸರ್ವಸಂಚಾರಿ ಇರುವದರಿಂದ ಇವುಗಳಿಗೆ ಬೇರೆ ಸೋತಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವದಿಲ್ಲ. ಸಂತುರುತ್ವ ಧರ್ಮನಿ ವ್ಯಾಕರಣ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ 11 ಸೋತಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅವು i) ಪ್ರಾಣವಹ ii) ಅನ್ನವಹ iii) ಉದಕವಹ iv) ರಸವಹ v) ರಕ್ತವಹ vi) ವಾಂಸವಹ vii) ವೇದವಹ viii) ಶುಕ್ರವಹ ix) ಅರ್ತವಹ x) ಮೂತ್ರವಹ xi) ಸ್ವೇದವಹ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸೋತಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿಯ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಸ್ಥಾನವೇ “ಮೂಲಸ್ಥಾನ” ಇರುವದು. ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ವೃಕ್ಷದ ಬೇರು ನಾಶವಾದರೆ ಅದರ ಪರಿಣಾಮ ಸಂಪೂರ್ಣ ವೃಕ್ಷದ ಮೇಲೆ ಆಗುತ್ತದೆಯೋ ಅದೇ ರೀತಿ ಸೋತಸ್ಸುಗಳ ಮೂಲಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ದುಷ್ಪಿರ್ಯಾದರೆ ಸರ್ವಸೋತೋದುಷ್ಟಿ ಆಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳುಂಟು. ಈ ದುಷ್ಪಿರ್ಯನ್ನು ಸೋತೋದುಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ಸೋತೋ-ಮೂಲದುಷ್ಟಿ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸೋತೋದುಷ್ಟಿಯಾದಾಗ ಸೋತೋಮೂಲದುಷ್ಟಿಯಾಗದೇ ಇರಬಹುದು. ಆದರೆ ಸೋತೋ-ಮೂಲದುಷ್ಟಿಯಾದಾಗ ಸರ್ವಸೋತೋದುಷ್ಟಿಯಾಗುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ

ಸೋತೋನ ಮೂಲಸ್ಥಾನವು ಸೋತಸ್ಸುಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳ ನಿಯಮನವಾದು. ಅದು ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸ್ಥಾನ ಅಥವಾ ಪರೀಕ್ಷಣ ಸ್ಥಾನವಿರಿಸುವದು. ಉದಾ :— ತಾಲು-ಉದಕವಹ ಸೋತಸ್ಸು, ದುಷ್ಟಿ-ಸೋತೋದುಷ್ಟಿ.

3) ಸೋತೋದುಷ್ಟಿಗಳು :— ವ್ಯಾಧಿ ನಿರ್ಬಾಳಾದಲ್ಲಿ ಪ್ರಪರಘವಾಗಿ ಸೋತೋದುಷ್ಟಿಗಳ್ಯಾ ಉಂಟಾಗುವದು ಅವಕ್ಯ. ಏಕೆಂದರೆ ಸೋತಸ್ಸುಗಳು ಪಾರ್ಕ್ಯತವಾಗಿರುವವರೆಗೆ ಇಂದ ರೋಗಗಳುಂಟಾಗಲಾರವು. ಎಲ್ಲ ರೋಗಗಳು ಸೋತಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿತ ಅವಧಾರಗಳಲ್ಲಿ ವೃತ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ಸೋತಸ್ಸುಗಳು ಪಾರ್ಕ್ಯತವಾಗಿರುವವರೆಗೆ ಧಾತುಗಳು ಮತ್ತು ಅವಯವಗಳು ತಮ್ಮ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಪ್ರಕಾಂತ ದೋಷಗಳು ಸೋತಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಅನುಕೂಲ ಪರಿಷ್ಟಿ ಇನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಣ ಮಾಡಿ ವ್ಯಾಧಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವವು,. ವ್ಯಾಧಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅನುಕೂಲ ಪರಿಷ್ಟಿ ಎಂದರೆ ಸೋತೋದುಷ್ಟಿಗಳ್ಯಾ ಎಂಬುದಾಗಿದೆ. ಬಿ-ದುಷ್ಟಿಗಳ್ಯಾಂತಿಕವಾದ ಪ್ರಕಾಂತವಾದ ದೋಷದಿಂದ ಸೋತೋಸಂಗ ವಂಟಾಗಿ ಸೋತೋದುಷ್ಟಿಯಾಗುವದು ಯಾಗೂ ಸ್ಥಾನಸಂಕ್ರಯ ಅವಸ್ಥಾ ಅರಂಭಿಸಬಹುದು. ಸೋತಸ್ಸುಗಳು ದೂಷಿತವಾಗುವದರಿಂದ ಧಾತುಗಳ ಪರಿಣಮನ ಯೋಗ್ಯ ರೀತಿಯಾಂದಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿಯಾದ ವಿಗ್ರಹವಾದ ಧಾತು-ದೋಷಗಳಿಂದ ದೂಷಿತಗೊಂಡು ವ್ಯಾಧಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವದು.

“ತೇಷಾಂ ಪ್ರಕೋಪಾತ್ ಸ್ಥಾನಸ್ಥಾನಿಷ್ಟ್ ವ ಹಾಗಾಂ ಶಕ್ತಿ ಕರೀರ ಧಾತವಃ ಪ್ರಕೋಪಮಾಪದ್ಯತ ॥ ಚ. ವಿ. 5

ಮಿಥ್ಯಾಹಾರ-ವಿಹಾರಗಳಿಂದ ಸೋತಸ್ಸುಗಳು ದುಷ್ಪಿರ್ಯಾದಿ ಧಾತುಗಳ ಮತ್ತು ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕೃತಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಈ ಅವುಗಳ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಕೃತಿಯುಂಟಾಗಿ ವ್ಯಾಧಿಯುಂಟಾಗುವವು. ಸೋತೋದುಷ್ಟಿಯ ಕಾರಣಗಳು :—

“ಅಹಾರಶ್ಚ ವಿಹಾರಶ್ಚ ಯಸ್ಯಾದೋಷಗಸ್ತೇ ಃ ಸಮಃ ।

ಧಾತುಭಿಮ್ರಾಗಂಣಾಶ್ವಾಸಿ ಸೋತಸಾಂ ಚ ಪ್ರಮೋಷಕಃ ॥ ಚ. ವಿ. 5

ಮಿಥ್ಯಾಹಾರ-ವಿಹಾರಗಳೇ ಸೋತೋದುಷ್ಟಿಗೆ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣ

ಗಳು ತ್ರಿದೂಷಗಳ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧಕವಾಗುವಂತೆ ಗುಣಗಳನ್ನು ಆಹಾರ-ವಿಹಾರಗಳು ಸೋರ್ತೆಸ್ವನ್ನು ದುಷ್ಪ ವಾಡುತ್ತವೆ. ಉರಕವಿಚಾರ್ಯರು ಕೇಲವು ನಿರ್ಬಿಸ್ತು ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

- ಆಗಂತುಕ ಹೇತು :- ಉದಾ :- ಅಫಾತ, ವಿಪ, ಕ್ಷತ, ಅಗ್ನಿ ಇತ್ಯಾದಿ ವುದಾಭೂತಗಳ ಗುಣವೈಪುದಿಂದಾಗಿ, ಶರೀರದಲ್ಲಿ ವಿಗಣತೆ ನಿರ್ವಾಣವಾಗುವದು. ಅತಿ ಶೀತ, ಅತಿ ಉಷ್ಣ, ಗರವಿಷದ ಪ್ರಯೋಗ ದಿಂದ ಧಾತುಗಳ ನಾಶವಾಗುವದು.
- ಪೂರ್ವೋತ್ಸವ :- ವ್ಯಾಧಿಗಳ ಯೋಗ್ಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ವಾಡದೇ ಇದ್ದಾಗ ಅನೇಕ ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಪ್ರವಾಸಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ. ಉದಾ :- ಕಾಸದಿಂದ ಕ್ಷಯ, ರಾಮಲಾದಿಂದ ಉದರ ಇತ್ಯಾದಿ.
- ಕುಲಜ ಹೇತು :- ಶುಕ್ರಾರ್ಥವಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗಿದ್ದು ವಂತ ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ವ್ಯಾಧಿಗಳು. ಉದಾ :- ಪ್ರಮೇಹ.
- ವಿಧಾಯಕಾರ-ವಿಹಾರಗಳಿಂದ ಸೋರ್ತೆಂದುಷಿ ಯಾಗಂವದು.
- ಸದಜ ಹೇತು :- ಜನ್ಮತಃ ವಿಕೃತಿ. ಉದಾ :- ಘ್ರಯದಯವಿಕೃತಿ.

ಸೋರ್ತೆಂದುಷಿಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷಣ :-

“ಅತಿಪ್ರವೃತ್ತಿ ಸಂಗೋ ವಾ ಸಿರಾಣೌ ಗ್ರಂಥಯೋ ಅಪಿ ವಾ | ವಿಮಾಗ್ರಾಗಮಂ ಚಾವ ಸೋರ್ತೆಸಾಂ ದಂಷ್ಟಿಲಕ್ಷ್ಯವರ್ | | ಚ. ವಿ. ೨ | ಅತಿಪ್ರವೃತ್ತಿ. ಸಂಗ, ಸಿರಾಗ್ರಂಥಿ ಮತ್ತು ವಿಮಾಗ್ರಾಗಮಂ.

- ಅತಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ :- ಸೋರ್ತೆನ್ನುಗಳಲ್ಲಿಯ ಆಯಾ ಭಾವಪದಾರ್ಥಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ವಂತ ಕೇಲವೊಮ್ಮೆ ಶರೀರದಿಂದ ಅಧಿಕ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹೊರ ಹೋಗುವದು. ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಪ್ರವಾಣ ಬದ್ಧವಿದ್ದರೂ ಕೂಡಾ ವಂತ ತೀವ್ರಗತಿಯಲ್ಲಿರುವದು. ಅದರಂತೆ ಅಧಿಕ ಪ್ರವಾಣದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮತ್ತು ಅಧಿಕ ವಂತವೂ ಆಗುವದಕ್ಕೂ ಅತಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಎನ್ನುವರು. ಉದಾ :- ಆಮಾತಯದಿಂದ ಆಹಾರದ ತೀವ್ರಗತಿ ಗ್ರಹಣೀಯೆಂದು ಹೋಗುವದು. ಅತಿಸಾರ- ಇಲ್ಲಿ ವಂತ ವಿಕೃತಿಯಾಗುವದು. ಶರೀರೋ

ಪಕಾರಕ ಆಹಾರ- ಉದರ, ರಸಗಳು ಅತಿಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹೊರಹೋಗುವದು.

ಚಿಕಿತ್ಸೆ :- ಸ್ತ್ರೀಭನ, ಬೃಂದಣ, ಲಂಘನ ಇತ್ಯಾದಿ.

ii) ಸಂಗ :- ಸಂಗ ಎಂದರೆ ರೋಧ. ಈಗೆ ಸೋರ್ತೆಂದುಷಿಯಾಗಿ ಆಕುಂಚನ, ಪ್ರಸರಣ ಮತ್ತು ವಂತ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಭಿಯೋಗಿಸುವದು. ಇದರಿಂದ ಭಾವಪದಾರ್ಥ ಆ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸಂಚಯವಾಗಿ ಉಳಿಯಬಂತು. ಇದಕ್ಕೆ ಸೋರ್ತೆಂದಂಗ ಅಧವಾ ರೋಧ ಎನ್ನುವರು. ಇದು ಆದು, ಕಷ, ತಲ್ಪ, ಉಪಲೇವ ಮತ್ತು ಸೋರ್ತೆಂದೈಸುಣ್ಣಿದಿಂದ ಆಗುವದು. “ಯತ್ರಸಂಗಃ ಖಿ ಪ್ರೇಗುಣಾತ್ ವ್ಯಾಧಿಸ್ತತೋರ್ಮಜಾಯಕೇ || ಸೂ. ಸೂ. 24 | ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯ ರೋಗಗಳಿಗೆ ಸೋರ್ತೆಂದರೋಧವೇ ಕಾರಣ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಚಿಕಿತ್ಸೆ :- ಲಂಘನ, ಪಾಚನ, ದೀಪನ, ಆಮಾಪಾಚನ.

ಸಂಗ ಮತ್ತು ಆವರಣಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದ :-

ಸಂಗ	ಆವರಣ
1) ದೋಪ ಮತ್ತು ದೂಷಣಗಳ ಸೋರ್ತೆನ್ನುಗಳಲ್ಲಿ ಅವರೋಧ.	1) ದೋಪಗಳ ಮೂಲಕ ದೂಷ್ಟ ಗಳಿಗೆ ಆವರಣ.
2) ದೋಪ-ದೂಷಣಗಳ ಪಾಕತ-ಗತಿಗೆ ಅವರೋಧ ಉಂಟಾಗುವದು.	2) ಆವೃತ ದೋಪ ಆಧವಾ ದೂಷ್ಟ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವ ದಿಲ್ಲಿ.
3) ಸಂಗ ಅಧಿಕ ಸ್ವರೂಪದಿದ್ದಾಗ ಒಂದು ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನಿಕ ವೃದ್ಧಿಯಾದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಯಲಕ್ಷಣ ಇರುವದು.	3) ಆವೃತ ಲಕ್ಷಣ ಶ್ವೇಣ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಅದರೆ ಆಧವಾ ದೂಷ್ಟ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವ ದಿಲ್ಲಿ.
4) ಸಂಗದ ನಂತರ ವಿಮಾಗ-ಮನ ಉಂಟಾಗುವದು.	4) ಆವರಣದಿಂದ ವಿಮಾಗಗ-ಮನ ಉಂಟಾಗುವದಿಲ್ಲ.

5) ದೀಪನ, ಪಾಚನ, ಸೋತೋ-
ಶೋಧನ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಉಪಯುಕ್ತ
ವಾಗುವದು.

6) ಸಂಗವ ಅವಜನ್ಯವಾಗಿದೆ.

iii) **ಸಿರಾಗ್ರಂಥಿ** :- ವಿಷಪ್ಪ ಸೋತಸ್ಸುಗಳ ಅವಯವಗಳು ತಮ್ಮ ಪ್ರಕೃತ ಪ್ರವಾಣವಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದುವದು. ಕೆಲವು ಕಡೆ ಆಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ವೃದ್ಧಿಸುವದು. ಕೆಲವು ಕಡೆ ವಿಕೃತಿಯಾದ ಆಕೃತಿ ಉಂಟಾಗುವ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಕಂಡುಬರುವವು.

ಉದಾ :- ಅರ್ಥ, ಸಿರಾಜಾಲ, ಗಲವಾಗ್ರ, ಗುದವಾಗ್ರ, ಕಂಠನಾಡಿ, ಅಪಸ್ತಂಭ, ಗವಿನಿ, ಆರ್ಥವಾಹಿನಿ ಇನ್ನೀರೆರ ಅವಯವಗಳ ಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವದು.

ಚಿಕಿತ್ಸೆ :- ಅಂತಃ ಪರಿಮಾಜನ, ಬಹಿರೋಪರಿಮಾಜನ,

iv) **ವಿಮಾಗ್ರಂಥಿ** :- (ವಿಲೋಮಗತಿ) :- ಸೋತೋರೋಧದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ, ಸೋತಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿವಾಹಿತ ಭಾವವದಾಫಂಗಳು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಗತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವುಂದೆ ಚಲಿಸದೇ ಅನ್ಯವಾಗ್ರವನ್ನು ಹೊಂದುವದು. ಆದಕ್ಕೆ “ವಿಮಾಗ್ರಂಥಿ” ಎಂದು ಕರೆಯುವರು. ಉದಾ :- ಜ್ಞರ ಮತ್ತು ರಂದ್ರಪಥಕಾಮಲಾದಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತಪು ಶಾಖಾಗಳ ವಾಗಿ ಆಯಾ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪತ್ತಾ, ಹೀತತಾಗಳನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವದು. ಉದರ ವ್ಯಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಉದರ ಧಾತು, ಶೋಧ ವ್ಯಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಉದರ ಮತ್ತು ರಸಧಾತು.

ದೂಷ್ಯ-ದೋಷಗಳು ತಮ್ಮ ಸೋತಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೋಗುವದಕ್ಕೆ ವಿಮಾಗ್ರಂಥಿ ಎನ್ನುವರು. ವಿಮಾಗ್ರಂಥಿ ನಿರ್ದಿಂದ ಸೋತಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಆಘಾತವಾಗುವದು. ವಿಮಾಗ್ರಂಥಿ, ವಿಲೋಮಗತಿ ಅಥವಾ ಪ್ರತಿಲೋಮಗತಿ ಅಥವಾ ಅಶಯಾಪಕರ್ವ ಈ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕೆಲವೊಂದು ಬಾರಿ ಬಂದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಭೋಗಿಸುವರು. ಆದಕ್ಕೆ ಅವುಗಳ ಕೆಲವು ಭೇದಗಳನ್ನು ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ,

5) ಆವರಣ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಬೇಕು.

6) ಆವರಣವು ದೋಷ ಮತ್ತು ದೂಷ್ಯಗಳಿಂದ ಆಗುವದು.

ವಿಮಾಗ್ರಂಥಿ	ಅಶಯಾಪಕರ್ವ	ವಿಲೋಮ/ಪ್ರತಿಲೋಮಗತಿ
1) ವಿಶೇಷವಾಗಿ ದೋಷಗಳು.	ವಿಶೇಷವಾಗಿ ದೋಷಗಳು.	ಕೇವಲ ದೋಷಗಳು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವಾಯು.
2) ಸೋತಸ್ಸುಗಳ ದೂಷಣೆ ಹೊರಹೋಗುವದು (ಜಶೋದರ)	ಒಂದು ಸೋತಸ್ಸುಗಳ ಅಥವಾ ಅವಯವದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಸೋತಸ್ಸು ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಎಳೆಯಲ್ಪಡುವದು.	ಸೋತಸ್ಸುನಿಂದ ಬಹಿಗಳ ಗಢವನ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಸೋತಸ್ಸುನಲ್ಲಿಯೇ ವಿಪರೀತ ಗತಿ ಉಂಟಾಗುವದು.
3) ಸೋತೋರ್ದಾಷ್ಟಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತ ಮಾಡಿರುವದರಿಂದ ಸೋತೋವಿಕೃತಿಯಾ ಕೂಡಾ ಇರುವದು.	ಸೋತೋರ್ದಾಷ್ಟಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವದಿಲ್ಲ.	ಸೋತೋರ್ದಾಷ್ಟಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವದಿಲ್ಲ.
4) ಸಂಗ ಅಥವಾ ಆಘಾತ ವಿಲ್ಲದೇ	ಸಂಗ ಅಥವಾ ಆಘಾತ ವಿಲ್ಲದೇ	ಸಂಗಯುಕ್ತ ಅಥವಾ ಸಂಗವಿಲ್ಲದೇ
5) ಸೋತೋರ್ದಾಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿಯ ದೂಷ್ಯದ ಸ್ಥಾನಕ ವೃದ್ಧಿ ಇರುವದೆ.	ಯಾವ ಒಂದು ದೋಷವು ಮತ್ತೊಂದು ದೂಷ್ಯವನ್ನು ತನ್ನ ಆಶಯದಲ್ಲಿ ಎಳೆಯಲ್ಪಡುವದೇ. ಆಘಾತದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಆಶಯದಲ್ಲಿ ಎಳೆಯಲ್ಪಡುವದೇ ಆಶಯದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ ವಂಷಪ್ಪ ಇರುವದು.	ಸ್ವಯಂ ದೋಷದ ಆಧಿಕ್ಯತೆ ಇರುವದು.

ಸೋತಸ್ಸಿಗಳ ಮಹತ್ವ :- ದೋಷ-ಧಾರ್ತ-ಮಲ ಇವುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ವದನ, ಪರಿಣಾಮ ಮತ್ತು ಕ್ಷಯ, ಇವೆಲ್ಲವರು ಸೋತಸ್ಸಿಗಳ ಮೂಲಕ ಆಗುವದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಪಾರ್ಕ್ತತ ಸ್ಥಿತಿ ಹಾಗೂ ವಿಕೃತಾವಸ್ಥೆ ಮತ್ತು ಶರೀರದ ಪಾರ್ಕ್ತತ ಹಾಗೂ ವಿಕೃತಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುವದು ಸೋತಸ್ಸೇ ಆಗಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೇ ಅಗ್ನಿಯಾ ಕೂಡ ಸೋತಸ್ಸನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದಂತಹದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಸೋತಸ್ಸಿಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಮಹತ್ವವಿದೆ.

4) ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ರ್ಯ :- ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಚೇತನ ಹಾಗೂ ಅಚೇತನ ಎಂದು ವರಣು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದ್ದು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ. ಚೇತನದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಇದ್ದು, ಅಚೇತನದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಇರುವ ದಿಲ್ಲಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯ ಬಲದ ಮೇಲೆ ಚೇತನತತ್ವದ ರಕ್ಷಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಚೇತನದಿಂದ ಶರೀರ ಫಟಕಗಳ ಪ್ರೋಷಣೆ, ಪರಿಣಾಮ ಕಾರ್ಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳು ಆಗುತ್ತಿದ್ದು, ಇವೆಲ್ಲವೂ ಅಗ್ನಿಯ ಸಾಮಧ್ಯದ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿರುತ್ತವೆ. “ಅಗ್ನಿಷಾಲಂ ಬಲಂ ಪ್ರಂಸಾ” ಎಂದೂ, “ಶಾಂತಗೌಮ್ಯೇಯತೇ ।” ಎಂದೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಗ್ನಿಯಿಂದಲೇ ಬಲ ವುಂಟಾಗುವದು, ಅಗ್ನಿ ಶಾಂತವಾದರೆ ಮೃತ್ಯು ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದಂತೆಯೇ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಶರೀರದ ಆಯು, ವರ್ಣ, ಬಲ ಸ್ವಸ್ಥತಾ, ಉತ್ಪಾದ, ವೃದ್ಧಿ, ಕ್ಷಯ, ಕಾಂತಿ, ಓಡ, ತೇಜ, ಪಾರಣ ಎಲ್ಲವೂ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿವೆ. ಈ ಜರರಾಗಿ ಪ್ರಬಲವಿದ್ದಾಗ ಇವೆಲ್ಲವೂಗಳು ಪಾರ್ಕ್ತತ ವಾಗಿರುತ್ತವೆ, ಶಾಂತವಾದರೆ ಮೃತ್ಯುವೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಜರರಾಗಿಯಲ್ಲಿ ವಿಕೃತಿ ಉಂಟಾದರೆ ರೋಗವುಂಟಾಗುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಆಯು, ವರ್ಣ, ಬಲ, ಆದಿಗಳ ಮೂಲ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. (ಚ.ಚ. 15) ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸದಾಕಾಲ ಸಂರಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಅಗ್ನಿಯ ಸಾಮಧ್ಯ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಉಪಕಾರಕ ಪರಿಣಾಮ ಹಾಗೂ ಆಪಾಯಕಾರಕ ಪರಿಣಾಮದ ದೋತಕವೂ ಆಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದರ ಯಥಾರ್ಥೋಗ್ನಿ ಉಪಯೋಗ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಆಯುವೇದ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರವಣ ಪ್ರಕೋಪಾ ದೋಷಾಣಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಖಾಗ್ನಿ ಸಂಶ್ರಿತಾ ।
ತಸ್ಮಾದಗ್ನಿಂ ಸದಾ ರಕ್ಷೋನಿದಾನಾನಿ ಚ ವರ್ಜಾಯೇತ್ ॥ ಚ.ಚ.5.

ಶ್ರಿಮೋಽಂಗಳ ಸಾಮಾಂದ್ರೇ ಶಾಂತವಾ ಪ್ರಕುಪಿತವಾಗುವದೂ ಆಗ್ನಿಯ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ.

ಅಗ್ನಿದೂಷಿತವಾಗುವ ಕಾರಣಗಳು :- ಪ್ರವಾಣಾಕ್ಷಿಂತ ಅತಿ ಆಹಾರ ಸೇವನೆ, ಗಂರು, ಶೀತ, ಅತಿರೂಕ್ತ, ದೂಷಿತ ಆಹಾರಸೇವನೆ, ಉಪವಾಸ, ವದನ, ವಿರೇಷನ, ಪಂಚಕವರ್ಣಗಳ ಅತಿಯೋಗದಿಂದ, ವೇಗಧಾರನೆಯಿಂದ, ದೇಶ, ಕಾಲ, ಖಂತಾಗಳ ವಿಕೃತಿಯಿಂದ ದೋಷಪ್ರಕೋಪ ವಾಗುವದು. ದೋಷಗಳ ಸಾಮಾಂದ್ರೇ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಯ ಪಾರ್ಕ್ತತಾವಸ್ಥೆ ಪೂರಕವಿವೆ, ಅಗ್ನಿಯು ಆಹಾರವನ್ನು ಪಡನಮಾಡುವದು. ಆಹಾರದಿಂದ ಶ್ರಿಮೋಽಂಗಳು ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಾರ್ಕ್ತತಾ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಪಾರ್ಕ್ತತಿ ದೋಷಗಳಂಟಾಗಿ ಶರೀರ ಸಾಮಾಂದ್ರೇಯುಂಟಾಗುವದು. ತದ್ವರುದ್ಧವಾಗಿ ಪ್ರಕುಪಿತ ದೋಷಗಳು ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ರ್ಯದಿಂದುಂಟಾಗುವವು. ಉದಾ :- ಪಿತ್ರದ ದ್ರವಗುಣ ಅಧಿಕತೆಯಿಂದ ಹಿತ್ತಾಂತರ್ಗತ ಅಗ್ನಿಯ ಉಪ್ಪು ಹಾಗೂ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಗುಣಗಳು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ರ್ಯವುಂಟಾಗುವದು. ಇದರಿಂದ ಆಮ್ಲಾಂತರ್ಗತ ರೋಗವುಂಟಾಗುವದು. ಅಗ್ನಿಯ ಪ್ರವುಣಿ ಸಾಫಾಕ್ಕೆ ಗ್ರಹಣೇ ಎನ್ನುವರು. ಈ ಅವಯವ ದುಷ್ಪಿಯಿಂದ ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ರ್ಯವುಂಟಾಗಿ ವ್ಯಾಧಿಗಳಾಗುವವು.

“ರೋಗಾಃ ಸರ್ವೇ ಅಷಿ ವಂದಾಗ್ನಾ ಸೂತಾರಾಮ ಉದರಾಣಿ ಚ ॥

ಅ. ದೃ. ನಿ. 12

ಮಾನಸಿಕ ಹೇತುಗಳಾದ ಕೌರಾ, ತೋಕ, ಭಯ, ಚಿಂತಾ, ಆಮನ ಸ್ವತಾ, ಇವುಗಳಿಂದ ಪಾಡಕ ಹಿತ್ತದ ಯೋಗ್ಯ ಪ್ರಮಾಣದ ಉದೀರಣ ಕಾರ್ಯ ಆಗದಿರುವದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ರ್ಯವುಂಟಾಗುವದು.

“ಸ ಏವ ಹಿತ್ತಧರಾ ಸ ಏವ ಮಜ್ಜಧರಾ ಕಲಾ ।” ಈ ಸೂತ್ರದಂತೆ ಹಿತ್ತ ಹಾಗೂ ಮಜ್ಜಧರಾ ಕಲಾ ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

5) ಆಮು :- ಶರೀರ ಶ್ರಯಾವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ವಿಷ ಸವಣ ಆಹಾರ ದ್ರವ್ಯಗಳು ನಿಮಾಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಇದನ್ನೇ “ಆಮು” ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದು, ವ್ಯಾಧಿನಿರ್ವಿತಿಯಲ್ಲಿ “ಆಮು”ವು ಮಹತ್ವದ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಗೆ “ಆಮಯ”ವೆಂತಲೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ವ್ಯಾಧಿಘಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಆಮಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಾದ ಸಾಫಾನವಿದೆ.

ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ

ಅಮೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣಗಳು :- 1) ಜಾತರಾಗ್ನಿ ಮಾಂದ್ಯ :-

ಅವನು ಅಪಕ್ಷತ್ವದ ಸೂಚಕವಿದೆ. ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ಯದಿಂದ ಆಹಾರ ಸಮುಕ್ತ ಪಚನವಾಗದೇ ಅಪಕ್ಷ ಆಹಾರರಸ ನಿರ್ವಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಂಟಾದ ಅಪಕ್ಷ ಆಹಾರರಸವು ಶೋಷಣೆಯಾಗಲ್ಪಿಟ್ಟರೆ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಭಾಧಕವಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ವಿಷರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ವ್ಯಾಧಿಗಳಾಗುವವು.

“ಉಪ್ಪಣಿ ಅಲ್ಪಬಲತ್ಪೇನ ಧಾತುಮಾಧ್ಯವಾಪಾಚಿತಃ ।

ದುಪ್ಪಮಾಮಾಶಯಗತಂ ರಸಮಾಮ ಪ್ರಚ್ಯಕ್ಷಯತ್ ॥ ಆ.ಪ್ರ.ಸೂ.13

ಈ ಸೂತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ ಜಾತರಾಗ್ನಿಯ ದೌಖಲ್ಯದಿಂದ ಆಹಾರದ ಪಾಕವು ಸರಿಯಾಗಿ ಆಗದೇ ಆಹಾಶಯದಲ್ಲಿ ಪಾಕಹೊಂದುವಂಥ ಆಹಾರ ರಸವು ಅಪಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ದೂಷಿತವಾಗುತ್ತದೆ ಈ ದೂಷಿತರಸಕ್ಕ “ಆಂ” ಎಂದು ಕರೆಯುವರು.

“ಅಪಚ್ಯವಾನಂ ಶುಕ್ತತ್ವಂ ಯಾತ್ಯನ್ಯಂ ವಿಷರೂಪತಾಪ್ತಃ ॥”

ಚ. ಚಿ. 15

ಅಪಕ್ಷ ಆಹಾರ ರಸ, ಪ್ರಕೃತ ಆಹಾರರಸದಂತೆ ತೀವ್ರ ಶೋಷನೆಯಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಅಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ ಸಮಯವರೆಗೆ ಉಳಿದು ಶುಕ್ತತ್ವ (ಒಂದು ಪ್ರಕಾರದ ವಿಕೃತ ಆಮ್ಲಭಾವ) ಉಂಟುಮಾಡುವದು. ಇದು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಭಾಧಕವಾಗಿ ಪರಿಣಿಸುವದು.

“ಅವಿಪಕ್ಷಂ ಆಮ ಸಂಯುಕ್ತಂ ದುರ್ಗಂಧಂ ಬಹುಷಿಷ್ಟಲಂ ।

ಸಾದನಂ ಸರ್ವಗಾತ್ಮಾಣಾವಾಮಾಮಿತ್ಯಭಿದೀಯತ್ ॥ ವಾ. ನಿ.

ಆಹಾರ ರಸದ ಮೇಲೆ ಅಗ್ನಿಯ ಯೋಗ್ಯಕಾರ್ಯವಾಗದೇ ಇರುವದರಿಂದ, ಆಮಾದ್ರವ್ಯ ಅವಿಪಾಕ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಉಳಿದು, ಆಮದ ದುರ್ಗಂಧತ್ವ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಉಂಟಾಗದೇ, ಪುರೀಪ, ಮೂತ್ರ, ಷ್ಟೂವನಗಳಲ್ಲಿ ಆಮದ ಸ್ವರೂಪ ಬಂದಾಗ ದುರ್ಗಂಧತ್ವ ಘಾಸ್ತಿಯಾಗುವದು. “ಬಹು ಬಿಷ್ಟಲ್” ಎಂಬುದು ಕೆಲವರ ಪ್ರಕಾರ ಆಮದ ಗುಣವಾಗಿದೆ, ಕೆಲವರ ಪ್ರಕಾರ ಅಧಿಕ ಪ್ರಮಾಣ ಎಂಬುದಾಗಿದೆ. ಮನಃ ಪ್ರೇಣ ಕಾರ್ಯವು ಆಮದಿಂದಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ii) ಧಾತ್ರಾಗ್ನಿ ಮಾಂದ್ಯ :- ರೋವ ರೀತಿ ಜರರಾಗ್ನಿ-ಮಾಂದ್ಯದಿಂದ ಆಮಾಂಟಾಗುವದೇ ಆದೇ ರೀತಿ ಧಾತ್ರಾಗ್ನಿ-ಮಾಂದ್ಯದಿಂದಲೂ ಆಮ ಉಂಟಾಗುವದು. ಸುತ್ತುಆರು ಮೇದೋರೋಗದಲ್ಲಿ ಅತಿಸ್ಕ್ವೇದ, ಮಧುರ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಆಮಾಂಟಾಗಿ ಮೇದೋರೋಗವಾಗುವದು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

iii) ದೋಷ ಸಮೂಳಿಷ್ಟನೆಯಿಂದ ಆಮ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವದು. ದುಪ್ಪ ದೋಷಗಳಿಂದ ಆಮ ಉಂಟಾಗುವದು. ಸಮೂಳಿಷ್ಟನಾಥರ ಅಂದರೆ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಯೋಗವಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಷಾರಿ ಪದಾರ್ಥ ನಿರ್ವಾಣವಾಗುವದು. ದುಪ್ಪ ದೋಷಗಳ ಸಮೂಳಿಷ್ಟನೆಯಿಂದ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನ ಗುಣ, ಕರ್ಮ, ರೂಪ, ವಿಷ ಸ್ವರೂಪದ ಆಮ ನಿರ್ವಾಣವಾಗುವದು,

iv) ಕ್ರಮಿವಿಷದಿಂದ ಆಮೋತ್ಪತ್ತಿ :- ಕ್ರಮಿಗಳು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಧಿಕ್ಷಮಾತ್ವವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವವು. ಮತ್ತು ವ್ಯಾಧಿಕ್ಷಮತ್ವ ಕಡಿಮೆ ಇರುವಾಗ ವ್ಯಾಧಿ ನಿರ್ಮಿತಿ ಆಗುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದದ್ವಾಗಿದೆ ಆದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಾಧಿಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಮೂಲಕಾರಣವಾದ ಆಮದ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಶರೀರ ನೀತ ಕ್ರಮಿಗಳೂ ಪ್ರಚೋದಕ ಕಾರಣಗಳಾಗಿ ವೆಯನ್ನಬಹುದು.

v) ಮುಲ ಸಂಚಯದಿಂದ ಆಮೋತ್ಪತ್ತಿ :- ನಾಸಾಮಾಲ, ಕರ್ಮ ಮಾಲ ಇತ್ಯಾದಿ ಮುಲಗಳು ಪ್ರಕೃತ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹೊರಹೋಗದ ವಿಕೃತವಾಗಿ ಆಮವುಂಟಾಗಿ ರೋಗಗಳುಂಟಾಗುವವು. ಉದಾ :— ಧಾತೋತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವಾಗ ಕೇಂದ್ರವು ಮೂತ್ರದ ಮೂಲಕ ಹೊರಹೋಗಬೇಕು. ಇದು ವಿಕೃತಿಯಾಗಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸಂಚಯವಾಗಿ ವಿಷ ಕಾರಿಯಾಗಿ ಪ್ರವೇಹ ರೋಗನ್ವಂಟಾಗುವದು.

“ಅಮಂ ಅನ್ನರಸಂ ಕೇಷಿತ್ ಕೇಷಿತ್ ತು ಮುಲಸಂಚಯಮ್ ॥
ಮಾ. ನಿ. 25/1

ದೋಷ-ದೂಷ್ಯ ಮುಲ ಸಾಮುತಾ :— ಆಮದ ಸಂಬಂಧವು ದೋಷ-ದೂಷ್ಯ, ಮುಲ ಈ ಭಾವಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಉಂಟಾಗಿ, ಆಮ ಮತ್ತು ಭಾವಪದಾರ್ಥಗಳು ಸಮೂಳಿಷ್ಟಗೊಳ್ಳುವವು. ಇದರಿಂದ ಸಾಮಾದೋಪ, ಸಾಮಾಧಾತು ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಮಲ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವವು.

ಸಾಮನ್ದೋಷ ಲಕ್ಷಣ :-

“ಸೌರೇಶೋಧ ಬಲಭೂತ ಗೌರವಾನಿಲ ಮೂರ್ಖತಾ ।
ಅಲಸ್ಯಾಪಕ್ತಿ ನಿಷ್ಟೀವಮಲ ಸಂಗಾರುಚಿ ಕ್ಳಮಃ ।
ಉಂಗಾನಾಂಮಲಾನಾಂ ಸಾಮಾನಾಂ ನಿರವಾಣಾಂ ವಿಪರ್ಯಯಃ ॥

ಅ. ಹೃ 13

ಸ್ವೇದ, ಮೂತ್ರ ಆದ ಸೌರತಸ್ಸಿಗಳ ಅವರೋಧ, ಬಲಹಾಸಿ, ಗೌರವ, ವಾಯುವಿನ ವಿಪರೀತ ಸಂಚಾರ, ಅಲಸ್ಯ, ಅಪಚನ, ಷ್ಟೀವನ, ಮಂಲಾವರೋಧ, ಅರುಚಿ, ಕ್ಳಮ ಇವು ಸಾಮನ್ದೋಷದ ಲಕ್ಷಣಗಳು.
ಚಿಕಿತ್ಸಾ :- ದೀಪನ, ಪಾಚನ, ಶೋಧನ

ನಿರಾಮನ ದೋಷ ಲಕ್ಷಣ :- “ನಿರವಾಣಾಂ ವಿಪರ್ಯಯಃ ॥”

ಸೌರತಸ್ಸಿಗಳು ಪ್ರಾಕೃತರೂಪದಿಂದ ಕಾಯ್ದಿರುತ್ತಾದುವದು, ಬಲದ ಘಾಸವಾಗಿರುವದು, ಶರೀರ ಲಾಘವತೆ, ಸಮಾಗ್ನಿ, ವಿಬಂಧವಾಗಿರುವದು, ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ರುಚಿ ಹಾಗೂ ಶ್ರಮದ ಪ್ರತಿಂಥಾಗಿರುವದು ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ನಿರಾಮನದೋಷದ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿವೆ.

i) **ಸಾಮನಾಯು ಲಕ್ಷಣ :-**

“ವಾಯುಃ ಸಾಮೋ ವಿಬಂಧಾಗ್ನಿಸಾದಸ್ತುಂದ್ರಾಂತರ್ಕಾಜನ್ಯಃ ।
ವೇದನಾಶೋಧನಿಸ್ತೋಽದ್ಯೈಃ ಕ್ರಮಶೋ ಅಂಗಾನಿ ಪೀಡಯೆತ್ ॥

ವಿಬಂಧ, ಅಗ್ನಿವಾಂದ್ಯ, ತಂದ್ರಾ, ಆಂತರ್ಕಾಜನ, ಕಟೀ-ಪಾಶ್ವ್ರ ಅದಿಗಳಲ್ಲಿ ಖೀಡೆ, ಶೋಧ ಹಾಗೂ ವೇದನಾಗಳು ಸಾಮನಾಯುವಿನ ಲಕ್ಷಣಗಳು. ಆಮವು ಕಫದ ಸಮಾನ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವದರಿಂದ ಸ್ವೇಚ್ಛಮರ್ಥನ ಹಾಗೂ ಸ್ವೇಚ್ಛಪಾನದ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಸಾಮನಾಯು ವಿನ ಪೃಥ್ವಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಸೂರ್ಯೋದಯ, ಮೇಷೋದಯ ಹಾಗೂ ರಾತ್ರಿ ಯಲ್ಲಿ ಸಾಮನಾಯು ಪ್ರಕೋಪವಾಗುತ್ತದೆ.

ಚಿಕಿತ್ಸೆ :- ರೂಕ್ಷ, ಸ್ವೇದಾದಿ.

ii) **ನಿರಾಮನ ವಾಯು ಲಕ್ಷಣ :-**

“ನಿರಾಮೋ ವಿಶದೋ ರೂಕ್ಷೋ ನಿವಿಬಂಧೋ ಅಲ್ಪವೇದನಃ ।
ವಿಪರೀತಗುಣೈಃ ಶಾಂತಿಂ ಸ್ವಿಗ್ರಹಿಯಾತಿ ವಿಶೇಷತಃ ॥

ನಿರಾಮನ ವಾಯು ವಿಶದೆ, ರೂಕ್ಷ, ವಿಬಂಧರಂತ ಮತ್ತು ಅಲ್ಪ ವೇದನಾವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ. ಆಮದ ಅವರೋಧ ನಷ್ಟವಾಗಿ ವಾತದ ಪ್ರಾಕೃತಗತಿ ನಿರವಾಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ “ನಿವಿಬಂಧ” ಎನ್ನು ಚರ್ಚ. **ಸಾಮನಿತ್ತ ಲಕ್ಷಣ :-**

“ದುರ್ಗಂಧ ಹರೀತಂ ಶ್ಯಾಮಂ ಷಿತ್ತಮಂಘಂ ಸ್ಥಿರಂ ಗುರು ।

ಅಂತಿಂಧಾಕಂತ ಹೃದ್ವಾಡಕರಂ ಸಾಮಂ ವಿನಿದಿತೀತ್ ॥

ದುರ್ಗಂಧಯುಕ್ತ, ಹಾರೀತ ಅಥವಾ ಇತರ ಶ್ರೀಷ್ಟ, ಅಮ್ಲ, ಸ್ಥಿರ, ಗುರು, ಆಮ್ಲೋದ್ವಾರ, ಕಂತ ಹಾಗೂ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ದಾದ. **ಚಿಕಿತ್ಸಾ :-** ಉಪ್ಪ, ತೀಕ್ಷ್ಣ ಓಪಧ.

ನಿರಾಮನಿತ್ತ ಲಕ್ಷಣ :-

“ಆತಾಷುಂ ಪೀತವಾತ್ಯಷ್ಟಂ ರಸೇ ಕಟುಕಮಾಸಿ ರವರ್ಹ ।

ಪಕ್ಷಣ ವಿಗಂಧಂ ವಿಜ್ಞೇಯಂ ರುಚಿಪಕ್ತ ಬಲಭೂದಮ್ ॥

ಕಂಚಿತ್ ತಾಮುರವಣ, ಪೀತವಣ, ಅತಿ ಉಪ್ಪ, ಕಟುರಸ, ಅಸ್ಥಿರ, ಗಂಧಹೀನ, ರುಚಿ ಅಗ್ನಿ ಹಾಗೂ ಬಲವಧಕವಾಗಿರುವದು.

ಸಾಮಕಫ ಲಕ್ಷಣ :-

“ಅವಿಲಸ್ತುಂತಾಲಸ್ತಾನಃ ಕಂರೆದೇತೆ ಅವತಿಪ್ಯತೆ ।

ಸಾಮೋ ಬಲಾಸೋ ದುರ್ಗಂಧಃ ಕ್ಷುದುದ್ವಾರವಿಫಾತಕ್ತಲ್ ॥

ಸಾಮಕಫವು ಅವಿಲ, ತಂತುಯುಕ್ತ, ಸಾಂಧ್ರ, ಕಂತಕ್ಕೆ ಲಿಪ್ತ ವಾಗುವಂತಹದ್ದು. ದುರ್ಗಂಧಯುಕ್ತ, ಕ್ಷುಧಾ ಹಾಗೂ ಉದ್ವಾರಣೆನ್ನು ಅವರೋಧ ಮಾಡುವದು.

ನಿರಾಮಕಫ ಲಕ್ಷಣ :-

“ಫೇನಾವಾನ್ನಿಧಿತಃ ಪಾಂಡುನಿಃಸಾರೋಽಗಂಧಂ ಪವಿತ್ರಃ ।

ಪರ್ಕ್ಷಃ ಸ ಪವ ವಿಜ್ಞೇಯಶ್ರೀದವಾನ್ಸ್ವಕ್ತಶುದ್ಧಿಕೃತ್ರ್ಯಾ ॥ ಮಾ. ನಿ. 5

ನಿರಾಮಕಫವು ಫೇನಲಯುಕ್ತ, ಪಾಂಡುವಣ, ನಿಸ್ಪಾರ, ಗಂಧಹೀನ, ಭೇದವಾನ್ ಮತ್ತು ಮುಖಶುದ್ಧಿಕರ ಇರುತ್ತದೆ.

ವಿಕೃತಿವಿಜ್ಞಾನ

ಸಾಮಂದೂಷ್ಯ :— ಸಾಮಂದೋಪ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ವರೂಡದಿದ್ದಾಗ ಕೋಷ್ಟುದಿಂದ ರಾಖಾಗತ ಅಥವಾ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರವಾಗಿ ವಿಗುಣ ಧಾರ್ತಾಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನ ಸಂಶ್ರಯ ಹೊಂದಿ ದೋಪ-ದೂಷ್ಯ ಸಮೂಹಚ್ಛರ್ವನ ಉಂಟಾಗಿ ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರದ ವ್ಯಾಧಿಗಳುಂಟಾಗುವವು.

“ಸ್ಮೋತೋರೋಧ ಬಲಭ್ರಂಶಗೌರವಾನಿಲ ಮಂಧತಾ : |

ಅಲಸ್ಯಾಪಕ್ತನಿಷ್ಠೀವಮಲಸಂಗಾರಂಚಿಕ್ಕವನಾ : |

ಸ್ಮೋತೋರೋಧ :— ದೋಪಗಳು ದೂಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾವಿಷ್ಯವಾಗಿ ದೂಷ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಾಮಂತಾ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿ ಸ್ಮೋತೋರೋಧ ಅಥವಾ ಸ್ಮೋತೋರಂಕೋಚನ ಕಾರ್ಯ ಆಗುವದು.

ಬಲಭ್ರಂಶ : ಧಾರ್ತಾಗಳ ಪ್ರಾಕೃತ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮತೆಯಲ್ಲಿ ಯಾಸವಾಗುವಿಕೆ, ಅಲಸ್ಯ ಮತ್ತು ಗೌರವ, ಆಮಂದ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ದೂಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಹನ ವಂತ್ರ ಚಲನ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಮಂದವಾಗಿ ಶರೀರ ಗೌರವತಾ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವದು. ದೂಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣೀಯತ್ವವುಂಟಾಗಿ ಅಲಸ್ಯವುಂಟಾಗುವದು. ಅನಿಲಮಂಧತಾ :— ಆಧಾರಿತ ವಾಯುವಿನ ಪ್ರಾಕೃತಗತಿಗೆ ಅದ್ದಿಯಾಗುವದರಿಂದ ಸ್ಮೋತೋರ್ವಾಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಂದನ, ಆಕಂಚನ, ಪ್ರಸರಣಗಳ ಅವರೋಧಕೆಯುಂಟಾಗುವದು.

ಮಂಧಸಂಗ :— ಸ್ಮೋತೋರೋಧ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ರಗಳ ಮಂಧಸಂಗ ಮಂಧವಿಸಜನಿಸಿ ಅದ್ದಿಯಾಗುವದು. ವಂತ್ರಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳ ಮಂಧಸ ವಿಕೃತ ಕ್ರಿಯಾಖಂಟಾಗಿ ದುಭಿಲತ್ವ ಉಂಟಾಗುವದು.

ಸಾಮಂದು ಲಕ್ಷಣ :— ದೋಪ-ಧಾರ್ತು ಮತ್ತು ಮಂಧಗಳ ವಹನ ಮಾಡುವ ಸ್ಮೋತಸ್ಸಾಗಳಲ್ಲಿ ಅವರೋಧ, ಬಲಹಿನ, ಗೌರವ, ಅನಿಲಮಂಧತಾ, ಅಲಸ್ಯ, ಆಚೀಣ, ನಿಷ್ಣೀವ, ಪುರೀಪಾದಿ ಮಂಧಗಳ ಅತಿಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಆರುಚಿ, ಕ್ಕಮ ಇವು ಸಾಮಂದು ಲಕ್ಷಣಗಳು.

“ಸಂಸ್ಕೃಪಮೇಭಿದೋಪೈಸ್ತ ನೃಸ್ತಮಪ್ರಪಂಚಿಸಿದತಿ ।

ಪುರೀಪಂ ಭೃತದಂಗಂಧಿ ಬಿಂಬಿಲಂ ಚಾಮಂಜಳ ಕರ್ಮಾ॥ ಸು.ಉ.40
ನಿರಾಮಂದು ಲಕ್ಷಣಗಳು :— ಲಘು, ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತೇಲುವದು, ಗಂಧರಿತ, ಸ್ಮೋತೋರಂದ್ರಿ ಅದಿ ನಿರಾಮಂದು ಲಕ್ಷಣಗಳು ಇರುವವು.

“ಕ್ಷುನಾಂಶೋ ಪ್ರದಯಾತುದಿ : ತಂದಾ ಜರರ ಗೌರವೇ : |
ದೋಪಪ್ರವೃತ್ತಿನೋ ಯತ್ರ ವ್ಯಾಧಿಮೂ ಆಪಾನಿಷತಂಪದೇತ್ |”

ಸಾಮಂದು ವ್ಯಾಧಿ : ವ್ಯಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾವಸ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಂಗಗೌರವ, ಪ್ರದಯಗೌರವ, ತಂದಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡುಬರುವವು. ಅಪಕ್ಷ ಅನ್ನರಸ ದೋಪ ಮತ್ತು ದೂಷ್ಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿದಾಗ “ಸಾಮಂದು” ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಿಂದುತ್ತನ್ನ ರೋಗಗಳಿಗೆ “ಸಾಮರೋಗ”ಗಳಿಂದು ಕರೆಯುವರು. ನಾಡಿಯು ಗುರು ಮತ್ತು ಬಲವಾನ್ ಇರುವದು. ಮಂತ್ರವು ಆವಿಲ, ದಂಗಂಧಿಯುಕ್ತ, ಸಾಂದ್ರಮತ್ತು ವಿವಿಧ ವಣಿವುಳ್ಳದ್ದು ಇರುವದು. ಮಂಲವು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುವದು ಮತ್ತು ದುಗಂಧಿಯುಕ್ತ ಇರುವದು. ಜಿವ್ಯಾಂಬಿಂಬಿಲ ಹಾಗು ಲಿಪ್ತಿ ಇರುವದು.

ನಿರಾಮಂದು ವ್ಯಾಧಿ :— ಶರೀರ ಲಾಘವತಾ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಪ್ರಸನ್ನತಾ ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ರುಚಿ ಹಾಗೂ ವಾಯುವಿನ ಅನುಲೋಮನ ಇವು ನಿರಾಮಂದು ವ್ಯಾಧಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು. ನಿರಾಮಂದು ವ್ಯಾಧಿಯಲ್ಲಿ ನಾಡಿ, ಮಂತ್ರ, ಮಲ, ಜಿವ್ಯಾ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯು ಸಾಮಂದುಗಳು ಕಡಿಮೆಯಾಗುವವು.

೧೧ ವ್ಯಾಧಿಗಳ ಸಾಧಾರಣಾಧ್ಯತ್ವ

ವ್ಯಾಧಿಗಳನ್ನು ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡುವ ಪ್ರಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಸಾಧ್ಯ-ಸಾಧ್ಯತೆಯನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯವಾಗಿದೆ. ವ್ಯಾಧಿಯ ಸಾಧ್ಯಸಾಧ್ಯತೆಯು ವಿವಿಧ ಕಾರಣಗಳ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿರುವದು. ವ್ಯಾಧಿಯು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ 1) ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಧಿ 2) ಅಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಧಿ ಎಂದು ವರದು ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವರು. ಸುಖಸಾಧ್ಯ ವ್ಯಾಧಿಗಳನ್ನು ಏ) ಸುಖಸಾಧ್ಯ b) ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯ ಅಥವಾ ದಾರುಣ ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ವರದು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುವರು. ಅಸಾಧ್ಯ ವ್ಯಾಧಿಗಳನ್ನು ಯಾವುದೇ ಅನುಪಕ್ರಮ ಎಂದು ವರದು ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಅನುಪಕ್ರಮ ಎಂದು ವರದು ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನೂ ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯೇಯ ಎಂದು ಮಾರು ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಸುಖಿಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಧಿ :-
ದೇತದಃ ಪೂರ್ವರೂಪಾಣಿ ರೂಪಾಣಿಲ್ಲವಿನ ಯಸ್ಯ ಚ ।
ನಚ ತುಲ್ಯಗುಣೋದೂಪ್ಯಃ ನದೋಪಃ ಪ್ರಕೃತಿ ಭವೇತಾ ॥
ಚ. ಸೂ. 10, 11, 13

ರೋಗದ ಹೇತು, ಪೂರ್ವರೂಪ, ರೂಪಳು ಅಲ್ಪವಿದ್ದು, ದೂರ್ಯಾಗಳು ರೋಗಾರಂಭಕ ದೋಪದ ಸಮಾನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರದೇ ಇರುವದು, ಕಾಲ ಮತ್ತು ದೇಶಗಳು ದೋಪಸಮಾನವಿಲ್ಲದೇ ಇರುವದು, ರೋಗವು ಮಹಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರದೇ ಇರುವದು, ಶರೀರವು ಶೋಧನಾದಿಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಲು ಸಮಾಧಿವಿರುವದು, ಉಪದ್ರವರಹಿತವಿರುವದು. ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಸಹನ ವಾಡುವ ಬಿಲವ್ಯಳ್ಳ ರೋಗವು ಒಂದೇ ರೋಗವಾಗಿವಾನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತದೆ, ತರಂಣಾಗಿ ಬಂದ ವ್ಯಾಧಿಯು, ಆತ್ಮಸಂಯುವಿಗೆ ಇದ್ದ ರೋಗಷು, ಗ್ರಹಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಿದ್ದ ವ್ಯಾಧಿಯು, ಒಂದೇ ದೋಪದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ವ್ಯಾಧಿಯು, ಅಂಥ ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಸುಖಿಸಾಧ್ಯವಿರುವವು. (ಸೂ. ಸೂ. 35: ಚ. ಸೂ. 10)

ಕೃಜ್ಞಾಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಧಿ :- ರೋಗದ ಹೇತು, ಪೂರ್ವರೂಪ, ಮತ್ತು ರೂಪಗಳು ಮಧ್ಯವಾಲಘಳ್ಳವು ಇರುವವು. ಕಾಲ-ಪ್ರಕೃತಿ, ದೇಶಾಳಘಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂಂದು ರೋಗಾರಂಭಕ ದೋಪದ ಸಮಾನವಿರುವದು. ರೋಗಿಯು ಗಭಿರಣಿ, ಸ್ತ್ರೀ, ಬಾಲಕ, ಅಥವಾ ವೃದ್ಧನಿರುವದು. ಕೆಲವು ಉಪದ್ರವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವ್ಯಾಧಿಯಿರುವದು. ರೋಗವು ಮಹಾಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ಸಂಧಿಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸ ಇರುವದು. ರೋಗದ ಗತಿಯು ದ್ವಿಮಾನಿಯಾಗಿರುವದು. ಶಸ್ತ್ರ-ಕ್ಷಾರ-ಅಗ್ನಿಕರ್ಮ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಧಿಗಳು. ಇಂಥ ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಕಪ್ಟಸಾಧ್ಯ ಅಥವಾ ಕೃಜ್ಞಾಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಧಿಗಳು ಇರುವವು. ಕಪ್ಟಸಾಧ್ಯ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಗೆ ದಾರುಣಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಧಿಗಳಿಂದು ಕರೆಯುವರು.

ನಿಮಿತ್ತ ಪೂರ್ವರೂಪಾಣಾಂ ರೂಪಾಣಾಂ ಮಧ್ಯಮೇ ಬಲೆ ।
ಕಾಲ ಪ್ರಕೃತಿ-ದೂರ್ಯಾಣಾಂ ಸಾಪರಾನ್ಯನ್ಯತಮಸ್ಯ ಚ ।
ಗಭಿರಣಿ ವೃದ್ಧಬಾಲಾಣಾಂ ನಾತ್ಯಪದ್ರವ ಏಡಿತಮ್ ।
ಶಸ್ತ್ರಕ್ಷಾರಾಗ್ನಿ ಕೃತ್ಯಾಣಾಂ ಅನವಂ ಕೃಜ್ಞಾದೇ ರಜಮ್ ।

ವಿಧ್ಯಾದೇಕಪಥ ರೋಗಂ ನಾತಿ ಪೂರ್ವ ಚತುಸ್ಪದವ್ ।
ದ್ವಿಪಥಂ ನಾತಿ-ಕಾಲಂ ವಾ ಕೃಜ್ಞಾಸಾಧ್ಯಂದೋಪಜವ್ ॥ ಚ. ಸೂ. 10
ಯಾಪ್ಯಃ :- ರೋಗವು ಅಸಾಧ್ಯವಿರುವದು, ರೋಗವು ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಧಿಲಕ್ಷಣಕ್ಕಂತ ವಿಪರೀತ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವದು. ಚೈಪಢೋಪಚಾರದಿಂದ ಗಂಭಾದಂತೆ ಅನಿಸುವದು, ಆದರೆ ಪ್ರನಃ ಚಿಷಧ-ಪಥಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದಾಗ ಪೂರ್ವವರ್ತತ್ವ ರೋಗವು ಉಲ್ಳಣಗೊಳ್ಳುವದು. ಇಂಥ ವ್ಯಾಧಿಗೆ ವ್ಯಾಪ್ಯವ್ಯಾಧಿಗಳಿಂದು ಹೇಳುವರು. ಯಾಪ್ಯವ್ಯಾಧಿಗಳು ಗಂಭೀರ ಧಾತುಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು ಇರುವವು. ಒಂದೇ ಸಲ ವರದು ಅಥವಾ ಮೂರು ಧಾತುಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು ಇರುವವು. ಇವು ದ್ವಿ-ದೋಪಜವಿದ್ದು, ದೀಘಾಕಾಲದವರೆಗೆ ಶರೀರವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು ಇರುವವು. ಉದಾ- ಪಾಧುಮೇಹ, ತಪುಕ ಶಾಸ. ವಾಗ್ಭಿರು ಇದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಜ ವ್ಯಾಧಿ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು. (ಅ. ಸಂ. ಸೂ. 2) ಆದ್ದರಿಂದ ನಾಭುಕ್ರಾಂ ಶ್ವೇಯತೆ ಕರ್ಮ ಕಲ್ಪಕೊಟೆ ಶತ್ಯರಸಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಬಲಕರ್ಮವಿದ್ದಾಗ ರೋಗವು ಗುಣ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ ಅಲ್ಲದೇ ಅಯಂಪ್ಯ ಅಲ್ಪವಿದ್ದರೆ ಮೃತ್ಯು ಕೂಡ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವದು.
ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯೇಯವ್ಯಾಧಿ :- ಇದಕ್ಕೆ “ಅನುಪಕ್ರಮ” ಹಂತಲೂ ಕರೆಯುವರು. ವ್ಯಾಪ್ಯಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ತ್ರಿದೋಪಜ, ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಿಂದ ಗುಣ ಹೊಂದದ್ದ, ಎಲ್ಲ ಮಹಾಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ, ಇಂದ್ರಿಯ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ನಾಶವಾಡಿದ, ರೋಗಿಯು ದುಬ್ಬಲನಿದ್ದರೆ, ಮರಣೂಳಕ ಅರಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಇಂಥ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವ್ಯಾಧಿಗೆ ಅನುಪಕ್ರಮ ಅಥವಾ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯೇಯ ಅನ್ನವರು. ಇದು ಚಿಕಿತ್ಸೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಿರುವದಿಲ್ಲ. (ಚ. ಸೂ. 10. 17)
ತದ್ವಾತ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯೇಯಂ ತ್ರಿದೋಪಜಂ ।

ಕ್ರಿಯಾಪಥಮತಿ-ಕಾರಂತಂ ಸರ್ವ ಮಾಗಾನಸುಸಾರಿಣಮ್ ॥
ವ್ಯಾಧಿಯ ಸಾಧ್ಯತೆಯು ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವದು. ಅಂಥ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ವೈದ್ಯನು ಸೂಕ್ಷ್ಮರೀತಿಯಿಂದ ಅವಲೋಕಿಸಬೇಕು. ಅಂಥ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ವೈದ್ಯನು ಸೂಕ್ಷ್ಮರೀತಿಯಿಂದ ಅವಲೋಕಿಸಬೇಕು. ಹಾಗು ಅದರಂತೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗುವದು. ಅಂಥ ಕೆಲವು ವಿಷಯಗಳು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿರುವದು.

1) ರೋಗದ ಸಾಧ್ಯಾಸಾಧ್ಯತೆಯು ಪಾದಚತುಷ್ಪಯಗಳ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿರುವದು ವೈದ್ಯ, ಜಿಷಧ, ರೋಗಿ, ಮತ್ತು ಪರಿಚಾರಕ ಈ ನಾಲ್ಕುಗಳಿಗೆ ಚರ್ಚಾಪ್ರಾದವನ್ನುವರು. ಈ "ಪಾದ"ಗಳು ಗುಣಸಂಪನ್ಮೂಲ್ಯಗಳಿಗೆ ಚರ್ಚಾಪ್ರಾದವನ್ನು ವಿರಬೀರಾಗುವದು. ಚರ್ಚಾರವೈದ್ಯ, ಗುಣಸಂಪನ್ಮೂಲ್ಯಗಳಿಗೆ ಚರ್ಚಾಪ್ರಾದವನ್ನು ಲಷಣಾರಕ, ಪಥಾ-ಪಥ್ಯಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ ರೋಗಿ ಈ ನಾಲ್ಕು ಸಂಪನ್ಮೂಲಷಣಾರಕ ಮೇಲೆ ರೋಗದ ಸಾಧ್ಯಾಸಾಧ್ಯತೆ ಅವಲಂಬಿಸಿರುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಚರ್ಚರು

ಭಿಷಗ್‌ದ್ರವ್ಯಾಳ್ಂಪಸಾತಾ ರೋಗಿ ಪಾದಚತುಷ್ಪಯಾರ್ಥ |
ಗುಣವರ್ತಾ ಕಾರಣಂ ಜ್ಞೇಯಂ ವಿಕಾರ ಉಪಶಾಂತಯೇ ||

ಚ. ಸಂ. 9.

ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

2) "ತುಲ್ಯಾರ್ಥಮತುದೋಪ ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಅಸಾಧ್ಯವಿರುವವು" ಈ ನಿಯಮ ದಂತ ವ್ಯಾಧಿ ಉತ್ಪಾದಕ ದೋಪ ಮತ್ತು ಯತ್ನಸ್ವಭಾವದೋಪ ಇದರಂತಹ ಸಮಾನವಿದ್ಧಾಗ ಗಂಭೀರ ಸ್ವಭಾವದ ವ್ಯಾಧಿ ಉತ್ಪನ್ಮೂಲಾಗುವದು, ಉದಾ-ವಾಣಿಯತ್ವವಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ತಮಕತ್ವಾನ್ತಸ್ಯ. ಇದನ್ನು ಗುಣ ವೈದಿಕಾವಿವರಣೆ ಕಷ್ಟವಾಗುವದು.

3) ತುಲ್ಯಾರ್ಥದೋಪ-ದೂರ್ವಾಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದ ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಅಸಾಧ್ಯವಿರುವವು. ದೋಪ-ದೂರ್ವಾಗಳು ಸಮಾನವಿದ್ಧಾಗ ರೋಗದ ಬಲವು ಅರ್ಥಕ ವಿರುವದು ಮತ್ತು ಚಿಕಿತ್ಸೆಗೆ ಕಷ್ಟವಾಗುವದು. ಉದಾ-ಪ್ರಮೇಹ. ಈ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟ ಪ್ರಮೇಹಗಳು ಅಪವಾದವಿದ್ದು ಇವು ಸಾಧ್ಯವೇಂದು ಹೇಳುವರು.

4) ಜೀರ್ಣವ್ಯಾಧಿ ಅಸಾಧ್ಯವಿರುವವು. ಜೀರ್ಣವ್ಯಾಧಿಯಿಂದ ಶರೀರದ ಬಲಾನಿಯಾಗುವದು. ಅಗ್ನಿವಾಂದ್ಯಲಕ್ಷಣ ಅರ್ಥಕವಿರುವದು. ಮತ್ತು ವ್ಯಾಧಿಕ್ಷಮತ್ವ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವದು. ಇಲ್ಲಿ ದೋಪಗಳು ವಂಧ್ಯಮಾರ್ಗದ ಕಡೆಗೆ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗುವವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀರ್ಣವ್ಯಾಧಿಗಳು ಅಸಾಧ್ಯವಿರುವವು. ಆದರೆ ಈ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ರಕ್ತಗುಲ್ಪವು ಅಪವಾದವಿರುವದು.

ಮೇಲಿನ 2, 3, 4, ನಿಯಮಗಳಿಗೆ ಅಪವಾದಗಳು ಕೆಳಗೆ 5 ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಇರುವವು.

5) a) ಜ್ಞಾರೇ ತುಲ್ಯತ್ವ ದೋಪತ್ವಂ ತುಲ್ಯದೂಪತ್ವಾ |
ರಕ್ತಗುಲ್ಪೈ ಪುರಾಣತ್ವಂ ಪ್ರಮೇಹೈ ತುಲ್ಯದೂಪತ್ವಾ |
ಲಕ್ಷಣಮ್ರಾ || ಮಾ. ನ.

b) ಸಾಧ್ಯಾ ಕರ್ಫೋತಾ ದಶ; ಹಿತ್ತಜಾಃಪದೌಯಾಪಾಯ |
ನ ಸಾಧ್ಯಾ ಪವನಾಚತ್ತಃಪ್ಷಃ; | ಸಮಕ್ಕಿರುತ್ತಾತ್ತಾ |
ವಿಷಮರ್ಕೀಯತ್ತಾತ್ತಾ ಮಹಾತ್ಯಯತ್ತಃಪ್ಷಃ ಚ
ಯಧಾಕ್ರಮಂ ತ್ತ || ಚ. 6.

6) ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದ ವ್ಯಾಧಿಗಳು ವೈದ್ಯಿಯ ಸ್ವಭಾವದ ಮೇಲಿಂದ ಅಸಾಧ್ಯವನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ದುರ್ಬಲಸ್ವಭಾವದ, ಅಲ್ಪಸ್ಥಾಪಣಿ, ವಿಷಯಾಸಕ್ತ, ಅನಾಚಾರಿ, ಸಂತಾಪಸ್ವಭಾವದ, ವೈದ್ಯ, ದರಿದ್ರ, ಇಂತವರಿಗೆ ಉಂಟಾದ ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಸುಖಸಾಧ್ಯವಿದ್ದರೂ ಕೂಡಾ ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವವು.

7) ಯಾವ ವ್ಯಾಧಿಗಳ ದೋಪದುಪ್ಯಿಯು ಕೋಪ್ತವಾಗ್ರದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಆಂಥ ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಸುಖಸಾಧ್ಯವಿರುವವು ಇದರ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಶಾಖಾಮಾರ್ಗಶ್ರಿತ ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಗುಣಪಡಿಸುವದು ಕರಿಣವಾಗುವದು. ಮತ್ತು ಮರ್ಮಾಸ್ಥಿ-ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿಯ ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಿರುವವು. ಅಥವಾ ಅಸಾಧ್ಯವಿರುವವು. ಕಾರಣ ಇಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯ ನಾಶದ ಸಂಭವವಿರುವದು.

8) ಜಿಷಧ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಲ್ಲಿ ದಾಗು ಶಸ್ತ್ರಚಿಕಿತ್ಸೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ರೀತಿಯ ಸುಧಾರಣೆಗಳ ಪರಿಹಾರದಿಂದ ಅಸಾಧ್ಯವಿದ್ದ ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದು. ಅಂತ್ರವೈದ್ಯ ಅಸಾಧ್ಯವೇಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಕೂಡಾ ಅದನ್ನು ಶಸ್ತ್ರಚಿಕಿತ್ಸೆಯಿಂದ ಗುಣಪಡಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

೧೭ ವ್ಯಾಧಿಯ ವಿವಿಧ ಅವಸ್ಥೆಗಳು

ವ್ಯಾಧಿಯು ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ನಂತರ ಆದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಪ್ರಾರ್ಥವಾಗುವವು. ಕಾಲ, ಅಗ್ನಿ, ವಧ್ಯಾಪಥ್ಯ, ಚಿಕಿತ್ಸೆ, ದೋಷಬಲ, ದೂಷಬಲ, ಸೋರ್ತೋರೋಧ, ಆಮ ಹಾಗು ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ರ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಷಯಗಳ ಮೇಲೆ ವ್ಯಾಧಿಯ ಅವಸ್ಥೆಯು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವದು. ಉದಾ-ಕಾಲ- ಇದೊಂದು ವ್ಯಾಧಿಯ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ತರುಣಜ್ಞರವು ಜೀಣಜ್ಞರದಲ್ಲಿ ವರಿವತ್ತಿತವಾಗಲು ಮೂರು ವಾರಗಳು ಬೇಕು.

ತ್ರಿಸಪೂರಹೆ ವ್ಯಕ್ತಿತೆ ತು ಜ್ಞರೇಚೀಣಾನುವರ್ತತೆ । ಎಂದು ಕಾಲದ ಸ್ವಷ್ಟಿ ಉಲ್ಲೇಖಿ ವರಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರಂತೆ ವಿಷಮಜ್ಞರದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳು ಲೀನವಾಗಿ ಜ್ಞರದ ಅವಸ್ಥೆ ಪ್ರಾರ್ಥವಾಗುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ “ಕಾಲಬಲಪ್ರವರ್ತ್ತ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡುವಾಗಲೂ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮಹತ್ವವಿರುವದು. ಉದಾ- ಕಘದೋಷಕ್ಕೆ ವರುಂಬನವನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಾಲ ಕೊಡಬೇಕು. ವಸಂತಯುಶು ಕಘಪ್ರಕೋಷದ ಕಾಲವಿರುವದು. ಇತ್ಯಾದಿ. ಅಗ್ನಿ- ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ರೋಗಗಳು ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ರಜನ್ಯವಿರುವವು. ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ರದಿಂದ ಆಮೋಕ್ತತಿಯಾಗುವದು. ಮತ್ತು ಧಾತುಪೋಷಣ ಸರಿಯಾಗಿ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ರದಿಂದ ವ್ಯಾಧಿಯ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆಯಾಗುವದು, ಇಂಥ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗೆ ಕಾಯ (ಅಗ್ನಿ) ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರಂತೆ ವ್ಯಾಧಿಕ್ಕುವಂತ್ತೆ, ಚಿಕಿತ್ಸೆ, ವಧ್ಯಾಪಥ್ಯ ಇವೆಲ್ಲವುಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ವ್ಯಾಧಿಯ ಅವಸ್ಥೆ ಅವಲಂಬಿಸಿರುವದು. ವ್ಯಾಧಿಯು ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ ನಂತರ ಅದು ಶವಣ ಹೊಂದುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಗಂಭೀರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಧಿಯು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವದು.

ಅವಸ್ಥೆಗಳು :-

- ಸಂಚಯ-ಪ್ರಕೋಪ-ಪ್ರಸರ-ಸ್ಥಾನಸಂಶ್ರಯ-ವ್ಯಕ್ತಿ-ಭೇದ ಈ ಆರು ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ,

- ಉದಾ- ಜ್ಞರವ್ಯಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಸೂತ್ರ, ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಕೂಡಾ ಉಳಿದ ವ್ಯಾಧಿಯ ದೋಷಪಾಕಗಳಿಗೂ ಈ ಸೂತ್ರವು ಅನ್ವಯವಾಗುವದು. ರೋಗೋತ್ಪಾದಕ ದೋಷಗಳ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವು ಕಡಿಮೆಯಾಗುವದು ಮತ್ತು ಜ್ಞರ ಲಕ್ಷಣ, ಶವಣ ಹೊಂದುವದು. ಶರೀರ ಲಘುವನಿಸುವುದು, ಇಂದಿರಿಯಗಳ ಕಾರ್ಯಕ್ರಾಣತ್ವ ಪ್ರಕೃತಗೋಳಿಸುವದು. ಮತ್ತು ರೋಗಿಯು ರೋಗದಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗುವವು. ದೋಷಗಳ ಪಚನವಾಗುವದು ದೋಷದೂಪ್ಯ, ಸಫುಳತ್ವಕ್ಕನೆಯು ವಿಫಟನೆಯಾಗುವದು. ಅಗ್ನಿದೀಪನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಾಣಿಗಾಗಿ ಆಗಂವದರಿಂದ ದೋಷಪಾಕ ಅವಸ್ಥೆ ತೀವ್ರ ಉಂಟಾಗುವದು ಈ ಅವಸ್ಥೆಯು ದೋಷಗಳಲ್ಲಿಯು ರೂಪಾಂಶರದ ಪರಿಣಾಮದ ಮೂಲಕ ಉಂಟಾಗುವದು.
- ದೋಷ ಪಾಕ ಅವಸ್ಥೆ :-
ದೋಷ ಪ್ರಕೃತಿ ವ್ಯಮಲ್ಯಂ ಲಘುತ್ವಾ ಜ್ಞರ ದೇಹಯೋ : ।
ಇಂದಿರಿಯಾಣಾಂ ಚ ವ್ಯಮಲ್ಯಂ ದೋಷಾಣಾಂ ಪಾಕಲಕ್ಷಣಂ ॥
ಭಾ. ಪ್ರ.

- ಧಾತುಪಾಕ ಅವಸ್ಥೆ :-

- ನಿದ್ರಾನಾಶೋ ಹೃದಿಸ್ತೆಂಬೋ ವಿಪ್ಪಂಭೋ ಗೌರವಾರುಣಿ ।
ಆರತಿಭೂಲಹಾನಿತ್ವ ಧಾತೂನಾಂ ಪಾಕ ಲಕ್ಷಣಮ್ರೋ ॥ ಭಾ. ಪ್ರ.
ತೋಗದ ಈ ಅವಸ್ಥೆಯು ದೋಷಪಾಕದ ವಿಫರೀತಿ ಅವಸ್ಥೆಯಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಧಿಯು ಮತ್ತು ಮುಖ್ಯಾಂಶಗಳ ಉಲ್ಳಂಘನೆಯಲ್ಲಿ ಅವಸ್ಥೆಯು ವ್ಯಾಧಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವದು. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯು ವ್ಯಾಧಿಯ ಗಂಭೀರತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವದು. ಉದಾ-ಪ್ರಾಣಿ ಶೋಧ, ಕರ್ಕರೋಗ, ರಾಜಯಕ್ಷತ್ವ, ಇತ್ಯಾದಿ ಧಾತುಪೋಷಣ ಘಣಿಕಗಳು ಪಾನಿ ಅಥವಾ ಹಾಸ್ಯವಾಗುವದು- ಮತ್ತು ಶರೀರಪೋಷಕ ಅಂಶಗಳು ಶರೀರದಿಂದ ಮೂಲತಾರ್ಥಿಗಳ ಮೂಲಕ ಹೊರಗೆ ಹೋಗುವುದು- ಅಂಶಗಳು ಉತ್ಪನ್ನ ಮಾಡುವ ದೋಷಗಳ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ ಹೆಚ್ಚುವದು. ಆದರಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನ ಮಾಡುವ ದೋಷಗಳ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ ಹೆಚ್ಚುವದು.

- ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ

ನಿದ್ರಾನಾಶ, ಹೃದ್ಯಸ್ತಂಭ, ಮಲಾಪರೋಧ, ಶರೀರಜಾಡ್ಯ, ನಿರುತ್ತಾಪ, ದೊಬರ್ಯ, ಇತ್ಯಾದಿ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಇರುವವು. ತೀವ್ರತರವಾದ ಅಗ್ನಿಮಾಂಡ್ಯ ವಿರುವದು. ಉದಾ-ಸಂತತಜ್ಞರದಲ್ಲಿ ಧಾರ್ತಪಾಕ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ತೀವ್ರ ಜ್ಞಾನವೇಗ, ಶಾಸ್ತ್ರ, ಅತಿಸಾರ, ಸ್ವರ್ತಾಂಸಹತ್ಯೆ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಉಂಟಾಗುವವು. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯು ದೂರ್ಘಾತ್ಮಿಯ ರೂಪಾಂತರ ಮೂಲಕ ಉಂಟಾಗುವದು.

5) ಧಾರ್ತಗತ ಅವಸ್ಥೆ :- ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವ್ಯಾಧಿಗಳ ಧಾರ್ತಗತ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಉದಾ-ಜ್ಞರ, ಕುಪ್ತಿ, ವಾತರಕ್ತ ಮತ್ತು ಮಸ್ತಾರಿಕಾ, ರಸಗತಜ್ಞರ, ರಕ್ತಗತಜ್ಞರ, ಮಾಂಸಗತಜ್ಞರ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅದರಂತೆ ರಘಗತಕುಪ್ತಿ, ರಕ್ತಗತಕುಪ್ತಿ, ಮಾಂಸಗತಕುಪ್ತಿ, ಇತ್ಯಾದಿ. ಇನ್ನುಳಿದ ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಧಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡಾ ಧಾರ್ತಗತ ಅವಸ್ಥೆ ಅದರ ತೀವ್ರತೀವ್ರತೆಯ ಮೇಲಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಬಹುದಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಅವ ಗಳನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರ ವ್ಯಾಧಿರೂಪದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವ ವ್ಯಾಧಿಯ ದೋಷದೂಪ್ಯ ಸಮಾಖ್ಯಕ್ರಿಯೆಯು ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾದ ಧಾರ್ತಗಳನ್ನು ಅಶ್ರಯಸಿಕೊಂಡು ಇರುವವೂ ಆಗ ಅವುಗಳಿಗೆ ಧಾರ್ತಗತ ಅವಸ್ಥೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವದೆ. ಪೂರ್ತಿ ಧಾರ್ತಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯು ದೂರ್ಘಾತ್ಮಿಯ ರೂಪಾಂತರದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವದು.

6) ನವ-ಜೀವಿ ಅವಸ್ಥೆ :- ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಗೆ ನವ ಅವಸ್ಥೆ ಅಥವಾ ಜೀವಣವಸ್ಥೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವದು. ಉದಾ-ಜ್ಞರ-ಜೀವಣಜ್ಞರ.

i) ದೊಬರ್ಯತ್ವ ದೇಹಧಾತೊನಾಂ ಜ್ಞರೋ ಜೀವಣೋನು ವರ್ತತೆ ||

ಚ. 3.

ii) ತ್ರಿಸಪ್ತಾದೆ ವ್ಯತಿತಿ ತು ಜ್ಞರೋ ಯಕ್ತನುತಾಂ ಗತಾಃ |

ಶ್ಲೀಹೋ ಗ್ರಿಸಾದ ಕುರ್ತಾತೆ ಸ ಜೀವಣಜ್ಞರವಾಯಜ್ಯತೆ || ವಾ. ನಿ.

ಮೂರು ವಾರಗಳಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲ ಜ್ಞರವು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಉಳಿದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಜೀವಣಜ್ಞರವೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಜೀವಣಜ್ಞರದಲ್ಲಿ ರೂಕ್ಷತ್ವ ಅಧಿಕವಾಗಿ ರುಬದು ಮತ್ತು ಸಿದ್ರ್ಯವ ಹಿತ್ತದ ಅಧಿಕೃತವುಂಟಾಗುವದು. ಅದ್ದರಿಂದ ಜೀವಣಜ್ಞರಕ್ಕೆ ಸಿದ್ರ್ಯವ ಹಿತ್ತವು ಕಾರಣಭೂತವಿರುವದು. ಇದು ಕೂಡಾ ದೂರ್ಘಾತ್ಮಿ ರೂಪಾಂತರದ ಪರಿಣಾಮದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವದು.

7) ಉತ್ತಾನ-ಗಂಭೀರ ಅವಸ್ಥೆ :- ವ್ಯಾಧಿಯ ಆಶ್ರಯದ ಮೇಲಿಂದ ಉತ್ತಾನ-ಗಂಭೀರ ಎಂದು ಏರಡು ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಉದಾ-ಕುಪ್ತಿ ಮತ್ತು ವಾತರಕ್ತ.

ಏಂ ಕುಪ್ತಿ ಸಮತ್ವನ್ನಂತೆ ತ್ವರಿತಾಲ ಪ್ರಕರಣತಃ |
ಕ್ರಮೇಣ ಧಾತೊನಾಂ ವ್ಯಾಪ್ತಾತ್ಮೀತಿ || ಸು. ನಿ.

ಉತ್ತಾನ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಬಾಯ್ಕುಪ್ತಿ ಮತ್ತು ಗಂಭೀರ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಂತರ ಕುಪ್ತಿ ಉಂಟಾಗುವದು.

8) ಅಂತರ್ವೇಗಿ ಮತ್ತು ಬಹಿ:ವೇಗಿ ಅವಸ್ಥೆ :- ಉದಾ-ಜ್ಞರ, ಅಂತರ್ದಾಹೋಽಧಿಕ ತ್ವರಣೆ ಪ್ರಲಾಪಃ ಶ್ವಸನಂ ಭ್ರಮಃ |
ಸದ್ಯಾಧಿಶೂಲಮಸ್ಯೇದೋ ದೋಪವಚೋ ವಿನಿಗ್ರಹಃ || ಚ. 3.3.
ಅಂತರ್ವೇಗಿ ಜ್ಞರದಲ್ಲಿ ದೋಪಬಲ, ದೋಪಸಾಮತಾ, ಸ್ವೋತೋರೋ ಇವಗಳು ತೀವ್ರಸ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿರುವವು. ಇದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಅಂತರ್ದಾಹ, ತ್ವರಣೆ, ಪ್ರಲಾಪ, ಶಾಸ್ತ್ರ, ಭ್ರಮ, ಸಂಧಿಶೂಲ, ಅಸ್ತಿಶೂಲ, ಅಸ್ವೇದ, ಮಲಾಪಸ್ತಂಭ ಇತ್ಯಾದಿ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಇರುವವು. ಹಿತ್ತದ ಉಪ್ಪತೆಯು ಅಧಿಕ ರೀತಿಯಿಂದ ಸಂಚಯವಾಗುವದು. ಇದರ ಸಂಗಡ ವಾತ ಪ್ರಕೋಪದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಇರುವವು, ಸುಶುತ್ರರು ಇದಕ್ಕೆ ಜ್ಞರದ ಗಂಭೀರ ಅವಸ್ಥೆಯೆಂದು ಹೇಳುವರು.

9) ಬಹಿ:ವೇಗಿ ಅವಸ್ಥೆ :- ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ದೋಪಬಲ, ಸಾಮತಾ, ಅವರೋದ್ಧ ಇವು ಕಡಿಮೆ ಪ್ರವಾಣದಲ್ಲಿರುವವು. ತ್ವಗಾಶ್ರಯ ಉಪ್ಪತ್ತಾ ಅಧಿಕವಿರುವದು. ಜ್ಞರ ಸುಖಿಸಾಧ್ಯವಿರುವದು.

ಸಂತಾಮೋಧ್ಯಧಿಕೋ ಬಾಯ್ಕುಪ್ತಾದೀನಾಂಚ ಮಾರ್ದನಮ್ |
ಬಹಿ:ವೇಗಸ್ಯ ಲಿಂಗಾನಿ ಸುಖಿಸಾಧ್ಯತ್ವಮೇವ ಚ || ಚ. 3:40.

ವ್ಯಾಧಿಯ ಅಂತರ್ವೇಗಿ ಹಾಗು ಬಹಿ:ವೇಗಿ ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಸ್ವೋತೋರೋ ಅಧವಾ ವಿ-ಪ್ರೇಗುಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ರೂಪಾಂತರದ ಪರಿಣಾಮ ದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವದು.

9) ಆಮ-ಪಚ್ಯವಾನ-ಪರ್ವಾವಸ್ಥೆಗಳು :- ಆಮಾವಸ್ಥೆ, ಪಚ್ಯಮಾನ ಅವಸ್ಥೆ ಮತ್ತು ಪರ್ವಾವಸ್ಥೆ ಹಿಗೆ ವ್ಯಾಧಿಯ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಅವಸ್ಥೆ ಮತ್ತು ಪರ್ವಾವಸ್ಥೆ ಹಿಗೆ ವ್ಯಾಧಿಯ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು

ದೇಳದ್ವಾರೆ. ಉದ್ದಾ-ಜ್ಞರ, ಈ ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ಯ ಮತ್ತು ಆಪುಗಳಲ್ಲಿ ರೂಪಾಂಶರದ ಪರಿಣಾಮದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವವು. ಆವಾವಸ್ಥೆ :

ಲಾಲಾಪ್ರಸೇಕೋ ಯೃಲಾಸಃ ಕ್ಷುನಾಶೋ ವಿರಸಂ ಮಾಲಿವೂ ॥

ಸ್ತುಭಿಸುಪ್ತಗಂರುತ್ಪಂ ಚ ಗೃತ್ವಾಷಾಂ ಬಹುಮುಂತ್ರತಾ ॥ ಚ.ಚ.3.

ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ಯದಿಂದ ಆಪ್ತರಸ ಇಧವಾ ಆಮದೋಷ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನಿಮಾಣವಾಗುವದು. ಅವರಿಂದ ಆವಾವಸ್ಥೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವದು. ಲಾಲಾ ಸ್ತುಪ್ಸೀಕ, ಹೃಲಾಸ, ಅರುಚಿ, ತಂದ್ರಾ, ಅಲಸ್ಯ, ಅವಿಷಾಕ, ಗುರುಗಾತ್ರತಾ, ಸ್ತುಭಿತಾ, ಬಹುಮುಂತ್ರತಾಽತ್ಯಾದಿ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಉಂಟಾಗುವವು. ಮಚ್ಯೇಮಾನ ಅವಸ್ಥೆ : -

ಜ್ಞರವೇಗೋಽಧಿಕಸ್ತುಲಪ್ಣಾ ಪ್ರಲಾಪಃ ಶ್ವಸನಂ ಭ್ರಮಃ ।

ಮಂಲಪ್ರಪೃತಿ ಉತ್ಕಳೀರಃ ಪಚ್ಯೇಮಾನಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣವೂ ॥ ಚ. ಚ. 3.

ಪಚ್ಯೇಮಾನ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞರವೇಗ ಅಧಿಕವರುವದು, ತೃಪ್ತಾ; ಪ್ರಲಾಪ, ಶ್ವಾಸ, ಭ್ರಮ, ಮಂಲಪ್ರಪೃತಿ ಲಕ್ಷಣಗಳು. ಇರುವವು; ಆಮಾವಸ್ಥೆಯ ನಂತರ ಈ ಅವಸ್ಥೆ ಉಂಟಾಗುವದು. ಸಿರಾಮ ಅವಸ್ಥೆ : -

ಕ್ಷುತಾ-ಕ್ಷೋವಂತಾ ಲಘುತ್ಪಂ ಚ ಗಾತ್ರಾಣಃ ಜ್ಞರಮಾದರವರೂ ।

ದೋಷಪ್ರಪೃತಿರಿಪ್ಪಾಹೋ ನರಾಮಾಜ್ಞರ ಲಕ್ಷಣವೂ ॥ ಚ. ಚ. 3

ಆಮದ ಪಚನವಾಗುವದು ಮತ್ತು ವ್ಯಾಧಿಯು ನಿರ್ಬಾಹೆ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವದು. ದೋಷಗಳ ಪ್ರಪೃತಿ ಇರುವದು. ಜ್ಞರ್ತಿಕದಿಮಯಾಗುವದು. ಶರೀರಕ್ಕೆ ಲಾಘವತ್ವ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವದು.

10) ಆಶುಕಾರ ಮತ್ತೆ ಚಿತಕಾರಿ ತ್ವಾಷ್ಟೆ ४- ಸ್ವಭಾವತ್ತಃ ಕೆಲವ ವ್ಯಾಧಿಗಳ ಆಶುಕಾರಿಸ್ವಭಾವದು ಇರುವವು. ಖಿದೂ- ವಿಸೂಚಿಕೆ? ವಿಸೇಪ್ರಾಪ್ತಾಂಶೂರಿಕ. ಇನ್ನು ಕ್ಷೇತ್ರವು ವ್ಯಾಧಿಗಳು. ಸ್ವಭಾವತ್ತಃ ಚಿತಕಾರಿಸ್ವಭಾವದ್ವೈ ಇರುವವು, ಉದ್ದಾ- ಕುಪ್ತಿ, ವಾತವ್ಯಾಧಿ, ಧಾಮಪ್ರದೋಷಾಂಶಃ ಆಶುಪ್ರದೋಷಜವ್ಯಾಧಿ : - ರಸಪ್ರದೋಷಜ ವ್ಯಾಧಿ, ರಕ್ತಪ್ರದೋಷಜ ಹ್ಯಾಧಿ, ಹೊರಸಪ್ರದೋಷಜ ವ್ಯಾಧಿಽತ್ಯಾದಿಹೇಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಧಾತ್ರ

ಪ್ರದೋಷಜ ವ್ಯಾಧಿಗಳ ಸಮಾಧವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ರೋಗಿ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡುವದರಿಂದ ವಿಕೃತವಾದ ಸೋರ್ತೆಸ್ಸು ಹಾಗೂ ವಿಕೃತ ಧಾತುಗಳ ಕಲ್ಪಸೆಯಾಗುವದು. ಅಲ್ಲದೇ ಸಾಮಾನ್ಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯ ಸ್ವರೂಪದ ಜ್ಞಾನ ಕಾಗುವದು.

i) ರಸಜಂನಾಂ ವಿಕಾರಾಣಾಂ ಸರ್ವಂ ಲಂಘನಮೌಷಧನಮ್ ॥ ಚ. ಸೂ. 28

ii) ಕುರ್ಯಾರ್ತಾ ಶೋಣಿತ ರೋಗೇಷು ರಕ್ತಪಿತ್ತವರೀಂಕಿರೂಪಾ ॥

iii) ವಿರೀಕವರುಪವಃ ಸಂ ಚ ಸರ್ವಣಂ ತೈಷಣತ್ಸ್ಯಾಚ ॥ ಚ. ಸೂ. 28.

ಧಾತು ಪ್ರದೋಷಜ ವ್ಯಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೋಷ-ದೂಪ, ಸಮಾಂತ್ರಜ್ಞಾನವೆಯು ಆ ಧಾತುವಿಗೆ ವಾತ, ಸಂಬಂಧವಿರುವದು. ಮತ್ತೊಂದು ಆ ಧಾತು ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡುವದರಿಂದ ವ್ಯಾಧಿಯು ಕಮಾನವಾಗುವದು. ರಸ ಪ್ರದೋಷಜ ವ್ಯಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಲಂಘನ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಂತೆ ವೀಪ ವಿರುವದು. ಅದರಂತೆ ರಕ್ತಪ್ರದೋಷಜ ವ್ಯಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ರಕ್ತಪಿತ್ತರಾಮಕ, ವೀರೇಚನ, ರಕ್ತಜೋಷಣ ಈ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಕಂಡುಬರುವದು. ಧಾತುಗತ ವ್ಯಾಧಿ : - ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಜ್ಞರ, ಕುಪ್ತಿ, ವಾತವ್ಯಾಧಿ ಮತ್ತು ಮಾಸ್ಹಾರಿಕ: ಈ ವಾಲ್ಪು ವ್ಯಾಧಿಗಳ ಧಾತುಗತ ಆವಸ್ಥೆಯನ್ನು ವಿಜ್ಞಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಯಾವುದೇ ವ್ಯಾಧಿಗೆ ಧಾತುಗತತ್ವ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿ ಬಹಂದಾಗಿದೆ: ಒಂದು ವ್ಯಾಧಿಯ ದೋಷ-ದೂಪ, ಸಮಾಂತ್ರಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿ. ಪಸರಿಸಿದಲ್ಲಿ ಆದಕ್ಕೆ ಧಾತುಗತತ್ವ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವದು. ಧಾತುಗತವ್ಯಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಶ್ರೀತಿಯಾಗಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಲು ಬರು ಧಾತುಗತವ್ಯಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಶ್ರೀತಿಯಾಗಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಲು ಬರು ಧಾತುಗತ ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯ. ಆಫವಾ ಅಸಾಧ್ಯ ಸ್ವರೂಪ ದ್ವಿರುವವು.

-: ಧಾತುಗತತ್ವ :-

ದೋಷಗಳು ಧಾತುವಿನಲ್ಲಿ ಸೇರುವವು: - ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವ್ಯಾಧಿಯೆಲ್ಲ ಯಾವಾಗ ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿ ದೋಷ ಪ್ರಕೋಪವಾಗಿ ಧಾತುಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಧಿಯೆಲ್ಲ ಯಾವಾಗ ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿ ದೋಷ ಪ್ರಕೋಪವಿತ್ತವೇಯೋ ಆಗ ಆದಕ್ಕೆ ಧಾತುಗತತ್ವ ಅನ್ನು ಪರಿ. ಇದಕ್ಕೆ ದೋಷ ಪಾಕಿತ್ತವೇಯೋ ಆಗ ಆದಕ್ಕೆ ಧಾತುಗತತ್ವ ಅನ್ನು ಪರಿ. ಆಹಾರ ರಸದ್ವಮಾಲಕ ದೋಷಗಳು ಧಾತುವಿನಲ್ಲಿ ಸೇರುವವು.

ಧಾರುಗತತ್ವದಲ್ಲಿ 1) ಗಂಭೀರ ಮತ್ತು 2) ಉತ್ತಾನ ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು. ರಸ, ರಕ್ತ, ಮಾಂಸದವರೆಗೆ ದುಷ್ಪಿಯಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತಾನ ದುಷ್ಪಿಯೇನ್ನುವರು. ಮತ್ತು ಯಾವಾಗ ಈ ದುಷ್ಪಿಯು ಮಾಂಸಧಾರುವಿನ ಪುಂಡಿನ ಧಾರುಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತದೆಯೇ ಆಗ ಅದಕ್ಕೆ ಗಂಭೀರ ದುಷ್ಪಿ ಅನ್ನವರು. ಧಾರುಗತತ್ವವನ್ನು ಎರಡು ರೀತಿಯಿಂದ ಗಂಭೀರ ದುಷ್ಪಿ ಅನ್ನವರು. ಧಾರುಗತತ್ವವನ್ನು ಎರಡು ರೀತಿಯಿಂದ ಗಂಭೀರ ದುಷ್ಪಿ ಅನ್ನವರು. ಧಾರುಗತತ್ವವನ್ನು ಎರಡು ರೀತಿಯಿಂದ ಗಂಭೀರ ದುಷ್ಪಿ ಅನ್ನವರು. i) ಮಲದಲ್ಲಿ ರಸ, ರಕ್ತ, ಮೇದ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ii) ಮಲದಲ್ಲಿ ರಸ, ರಕ್ತ, ಮೇದ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಉತ್ತಾನ ಮೇಲಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಮಾಂಸಗತ ಲಕ್ಷಣಗಳು :- ತ್ವರಣೆ, ಪಾದದಾಹ ಇವು ಮಾಂಸಗತ ಲಕ್ಷಣ, ತಿಮಿರ ಉದಾ :- ತ್ವರಣೆ, ಪಾದದಾಹ ಇವು ಮಾಂಸಗತ ಲಕ್ಷಣ, ತಿಮಿರ ಉದಾಗಾಗುವದು ಮಜ್ಜಾಗತ ಲಕ್ಷಣ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಧಾರುಗತ ಜ್ವರ ಲಕ್ಷಣಗಳು :-

- 1) ರಸಗತ ಜ್ವರ ಲಕ್ಷಣ :- ಗುರುತಾ, ದೀನತಾ, ಉದ್ದೇಷ, ಶಿಥಿಲತಾ, ವಮನ, ಅರುಣಿ, ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯತಾಪ, ಅಂಗಮಾರ್ದ, ಜ್ವಾಂಭಾ.
- 2) ರಕ್ತಗತ ಜ್ವರ ಲಕ್ಷಣ :- ರಕ್ತಜ ಪಿಡಿಕಾಗಳು, ತ್ವರಣೆ, ಸರಕ್ತ ಸ್ವೀವನ. ದಾದ, ರಾಗ, ಭ್ರಮ, ಮದ ಮತ್ತು ಪ್ರಲಾಪ.
- 3) ಮಾಂಸಗತ ಜ್ವರ ಲಕ್ಷಣ :- ಅಂತದಾಹ, ಅಧಿಕ ತ್ವರಣೆ, ಮೋಹ, ಗ್ರಾನಿ, ಮಲದ ಅಧಿಕಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಶರೀರದಿಂದ ದಂಗಂಧ ಹೊರಡುವದು ಮತ್ತು ಗಾತ್ರ ವಿಕ್ಷೇಪಣ.
- 4) ಮೇದೋಗತ ಜ್ವರ ಲಕ್ಷಣ :- ಅಧಿಕಸ್ವೀದ, ಅಧಿಕ ತ್ವರಣೆ, ಪ್ರಲಾಪ, ವಮನ, ಸ್ವಗಂಧ ಅಸಹತ್ಯ, ಗ್ರಾನಿ ಮತ್ತು ಅರುಣಿ.
- 5) ಅಸ್ಥಿಧಾರುಗತ ಜ್ವರ ಲಕ್ಷಣ :- ಅಸ್ಥಿಸಾರ, ವಮನ, ಅಸ್ಥಿಭೇದ, ಕಂಠದಿಂದ ವೇದನಾದೊಂದಿಗೆ ಅವ್ಯಕ್ತತೆಯ್ದು ಹೊರಡುವದು. ಮತ್ತು ವಿಕ್ಷೇಪಣ.
- 6) ಮಜ್ಜಾಧಾರುಗತ ಜ್ವರ ಲಕ್ಷಣ :- ಒಕ್ಕು, ಶ್ವಾಸ, ಕಾಸ, ಕಣೀಗೆ ಕತ್ತಲೆ ಬರುವದು. ಮಮಸ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಪೀಡಾ, ಪ್ರದಯದಲ್ಲಿ ಭೇದನ ರೀತಿ ಪೀಡೆ, ಶರೀರದ ಬಹಿರ್ಬಾಗದಲ್ಲಿ ಶೀತಲತಾ, ಮತ್ತು ಅಂಶಭಾಗದಲ್ಲಿ ದಾದ.

7) ಶುಕ್ರಧಾರುಗತ ಜ್ವರಲಕ್ಷಣ :- ಶುಕ್ರಸ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ದೋಷ ಅಶೀತ ವಾಗುವದು. ಏತೇಷ ರೂಪದಿಂದ ಶುಕ್ರಸ್ಯಾವ ಮಾಡಿ ಶುಕ್ರವಿನಾಶವನ್ನಂಟುವರಾಡುವದು.

ಧಾರುಗತ ಕುಪ್ತಿ ಲಕ್ಷಣಗಳು :-

- 1) ರಸಗತ ಕುಪ್ತಿ ಲಕ್ಷಣಗಳು :- ತ್ವಚೆಯ ಅಶ್ರಯದಿಂದ ಇರುತ್ತದೆ. ಕುಪ್ತಿದಲ್ಲಿ ಶರೀರದ ವಣಿಕ ಬದಲಾಗುತ್ತದೆ.
- 2) ರಕ್ತಗತ ಕುಪ್ತಿ ಲಕ್ಷಣಗಳು :- ರೋಮಾಹಿಂಸ, ಅತಿಸ್ವೀದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಕಂಡೂ, ಪೂರ್ಯ ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.
- 3) ಮಾಂಸಗತ ಕುಪ್ತಿ ಲಕ್ಷಣಗಳು :- ಮೂಲಿಶೋಮ, ಪೀಡಕೋದ್ದಮ, ತೋದ, ಸ್ಮೃತಿ ಮತ್ತು ಸ್ವಿರತ್ಪ.
- 4) ಮೇದೋಗತ ಕುಪ್ತಿ ಲಕ್ಷಣಗಳು :- ಕೃಗಳು ಕತ್ತರಿಸಿದಂತೆ ಭಾವನೆ, ನಡೆದಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದ, ಗಾಯಗಳು ಉಂಟಾಗುವವು, ರಸ, ರಕ್ತ, ಮಾಂಸಗತ ಕುಪ್ತಿಗಳ ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.
- 5) ಅಸ್ಥಿ-ಮಜ್ಜಾಗತ ಕುಪ್ತಿ ಲಕ್ಷಣಗಳು :- ಈಪ್ಪು ಅಸ್ಥಿ ಮತ್ತು ವೃಣಾಧಾರುಗಳವರೆಗೆ ಹೋದರೆ ನಾಸಾಭಂಗವಾಗುವದು, ನೇತ್ರ ಕಂಪ ಮಜ್ಜಾಧಾರುಗಳವರೆಗೆ ಹೋದರೆ ನಾಸಾಭಂಗವಾಗುವದು. ವೃಣಾದಲ್ಲಿ ಕೈಮಿಗಳುಂಟಾಗುವವು ಮತ್ತು ಸ್ವರ ಅಘಾತ. ಗಾಗುವದು. ವೃಣಾದಲ್ಲಿ ಕೈಮಿಗಳುಂಟಾಗುವವು ಮತ್ತು ಸ್ವರ ಅಘಾತ.
- 6) ಶುಕ್ರಗತ ಕುಪ್ತಿ ಲಕ್ಷಣಗಳು :- ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರಿಗೆ ಕುಪ್ತಿಮಾರಿ ಶುಕ್ರ ಅಧಿಕವಾ ಅರ್ಥವಾಗಳಲ್ಲಿ ಹೋದ ಬಳಿಕ ಅದು ಬೆಳೆದು ಶುಕ್ರ ಅಧಿಕವಾಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಆಗ ರಸಾದಿ ವೀಯಾರ್ಥವಾಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಮಜ್ಜಾಗತ ಕುಪ್ತಿದ ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡುಬರುವವು.

ಮಸೂರಿಕಾ ಧಾರುಗತ ಲಕ್ಷಣಗಳು :-

- 1) ರಸಗತ ಮಸೂರಿಕಾ ಲಕ್ಷಣಗಳು :- ತ್ವಚೆಯ ಅಶ್ರಯದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಮಸೂರಿಕೆಯು ಗುಳ್ಳಿಗಳು ನೀರಿನ ಗುಳ್ಳಿಯಂತೆ ಇಂದ್ರಾ ಸ್ವಲ್ಪ ದೋಷವುಳ್ಳವರು ಇರುವವು.
- 2) ರಕ್ತಗತ ಮಸೂರಿಕಾ ಲಕ್ಷಣಗಳು :- ರಕ್ತಧಾರುವಿನ ಅಶ್ರಯದಿಂದಾದ ಮಸೂರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಗುಳ್ಳಿಗಳು ಕಿಂಪು ವಣಾದ್ವಿರುತ್ತವೆ. ಇವು ಅಂಶಭಾಗದಲ್ಲಿ ದಾದ.

ಬೇಗ ಪಕ್ವವಾಗುವವು. ಇದರ ತ್ವಚೆಯು ತೆಳ್ಳಿಗಿರುತ್ತದೆ. ಗುಳ್ಳೆಗಳು
ಒಡೆದರೆ ರಕ್ತ ಸೂರ್ಯವದೂ.

4) ಮೇಂದೋಗತ ಮಾಸೂರಿಕಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣಗಳು :— ಮೇಂದಾದಂದ ಉಂಟಾದ ಮಾಸೂರಿಕೆಯು ಮಂಡಲಾರ್ಥಿಕರವಿದ್ದು ಸ್ವಲ್ಪ ಉನ್ನತವಾಗಿರುತ್ತೇವೆ. ಮತ್ತು ಮಾಸೂರಿಕೆಯು ಮಂಡಲಾರ್ಥಿಕರವಿದ್ದು ಸ್ವಲ್ಪ ಉನ್ನತವಾಗಿರುತ್ತೇವೆ. ಜ್ಯೇಶ ಉಂಟಾಗುವದು.

5) ಅನ್ನಮಜ್ಞಗತ ಮನೂರಿಕಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣಗಳು :- ಅನ್ನಿ ಮತ್ತು ಮಜ್ಞ
ಮಜ್ಞ ಇವುಗಳ ಆಶ್ರಯದಿಂದುಂಟಾದ ಮನೂರಿಕೆಯು ಸಣ್ಣವೇ, ಚೆಮರ್ಕೆ
ಸಮನಾಗಿಯೇ ಕಾಣಿವ, ರೂಕ್ಷ, ಚೆಪ್ಪಣಿಯಾದ ಮತ್ತು ಸ್ವಲ್ಪ
ಲುನ್ನತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಇಂದಿರ್ಯ ಮತ್ತು
ಮನಸ್ಸು, ಇವು ಮೋಹಿತವಾಗುತ್ತವೆ. ವೇದನೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಮಂಜುಭೇದ
ಮನಸ್ಸು ನೂಡುತ್ತವೆ.

6) ಶುಕ್ರಗತ ಮಂಸಾರ್ಥಿಕಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣಗಳು:- ಶುಕ್ರಾರ್ಥಗತ ಮಂಸಾರ್ಥಿಕೆಯು
ಗುಣಿಗಳು ಪ್ರಕಟವಾದಂತಿದ್ದೇ ಸ್ವಿಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಸುಣ್ಣ ವಿರುತ್ತವೆ. ವೇದನೆ
ಇರುತ್ತದೆ, ದಾಹ ಮತ್ತು ಉನ್ನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣಗಳು ಇರುತ್ತವೆ.

వాత వార్ధి ధాతుగత లక్ష్మణగళు :-

1) ರಸ (ತ್ಜ್ಞಾ)ಗತ ವಾತವ್ಯಾಧಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣಗಳು :- ತ್ವಚೆಯಲ್ಲಿ ವಾತವ್ಯಾಧಿ ಕುಟಿತ್ವಾಯಿತೆಂದರೆ ಅದರಿಂದ ಚೆಮ್ಮಾವು ರೂಕ್ಷ, ಸುರ್ಪಟಿತಾ, ಸುಷ್ಪೃಷ್ಟಾ ವಾಸುವದು. ಕೃತತ್ವ ಉಂಟಾಗುವದು, ಕೃಷ್ಣವರ್ಣ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತರಗಳಲ್ಲಿ ತೋದ, ಪರವಾಗಳಲ್ಲಿ ವೇದನೆ ಈ ಲಕ್ಷ್ಮಣಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ.

2) ರಕ್ತಗತ ವಾತವ್ಯಾಧಿ ಲಕ್ಷಣಗಳು :- ವಾರಂಫುಂಪು ರಥ್ವಾಶ್ರಿತವಾಯಿ ತೆಂದರೆ ದಾಹ, ತೈವರ ವೇದನೆಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಡುವದು, ದೇಹದ ವ್ಯಾವ ಬದಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೃತವಾಗುವನು. ಅರುಚಿ, ಮತ್ತು ವ್ಯಣಿಗಳಾಗುವವು.

3) ಮಾಂಸ-ಮೇದೋಗತ ವಾತವ್ಯಾಧಿ ಲಕ್ಷಣಗಳು :— ವಾತವ್ಯಾಧಿಯನ್ನು ಮಾಂಸದಲ್ಲಿಯೂ, ಮೇದದಲ್ಲಿಯೂ ದೂಡಿತವಾದರೆ ಆಗ ಅಂಗಗೊರವ ವಾಗುವದೂ ಮತ್ತು ಮೇದನೆ ಉಂಟಾಗುವದೂ.

4) ಅಸ್ತಿತ್ವಾಚಾರಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬೇದ, ಸಂಧಿಶೋಲ, ಬಲಕ್ಕೆಯು, ನಿದ್ರೆ ಬಾರದಿರುವದು, ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಮೇದನ್ನು ಶುಲಕಗಳನ್ನು ಕಂಡುಬರುವವು.

5) ಶುಕ್ರಗತ ವಾತವ್ಯಾದಿ ಲಕ್ಷಣಗಳು :— ವಾತವು ಶುಕ್ರಗತವಾದರೆ ಪದೇ ಪದೇ ನೀರುಸೂರ್ಯವಾಗುವದು. ಗಂಭೀರದಲ್ಲಿ ವಿಕಾರಗಳಾಗುವದು.

೧೩ ದೊಂಡಗತಿ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಧಿಮಾರ್ಗ

ಕ್ರಯಃ ಸಾನಂ ಚ ವೈದಿತೇ ದೋಷಾಣಾಂ ತ್ರಿವಿಧಾಗತಿಃ ।

ಉದ್ದೇಶ ಚ ಅಧಕ ಶಿಲ್ಪ ಚ ವಿಜ್ಞೆ ಯಾ ಶ್ರವಿಧಾರ್ಪರಾ ॥

ತ್ವ ಚ ತಿ
ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾ ಚಾಪರಾ ಕೋಣ ಶಾಶ್ವತ ಮಂಜುಸ್ವಿ ಸಂಧಿಮು ।

ಇತ್ಯಕ್ತೌ ವಿಧಿಭೇದೇನ ದೋಪಾಣಾಂ ತ್ರಿವಿಧಾಗತಿ ॥ ಚ, ಸೂ. 17

1) ಕ್ಯಾಯ-ಸ್ವಾನ-ವ್ಯಾದಿಗತಿ :- "ಪ್ರಕಾರೋ ಅವಸ್ಥಾ ವಾ" ಈ ಪ್ರಕಾರ ಇವುಗಳು ದೋಷಗಳ ಗತಿ ಆಗಿರದೇ ಅವುಗಳ ಅವಸ್ಥೆಗಳಾಗಿವೆ. ಆದರಿಂದ ಇವುಗಳ ಬಗೆ ದೋಷಗಳ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

2) ಉದ್ದೇಶ- ಅಧ- ತಿಯಕ್ಕಾಗಿ : - ಉದ್ದೇಶ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಕೋಪ್ಪುದಲ್ಲಿಯ ಗತಿಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ದೋಷಗಳು ಕೋಪ್ಪುದ ಉದ್ದೇಶ ಭಾಗದಿಂದ ಅಧವಾ ಅಧೋಭಾಗದ ಮೂಲಕ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗುವವು ಮತ್ತು ಶಿರುಂಗ ಗತಿಯನ್ನು ದೋಷಗಳು ಕೋಪ್ಪುದಿಂದ ಶಾಖೀಯ ಕಡೆಗೆ

ಹೋಗುವದಾಗಿದೆ

3) ಕೋಪ್ತ-ಶಾಖಾ-ಮಂವರಾಸಿಗೆ ಸಂಧಿಗತಿ :- ಇವು ದೂರುಗಳ
ಮಹತ್ವದ ಗೆತ್ತಿಗಳಾಗಿವೆ. ಕೋಪ್ತಗತಿ ಅಥವಾ ಕೋಪ್ತಮಾರ್ಗ ಮತ್ತು
ಶಾಖಾಗತಿ ಅಥವಾ ಶಾಖಾಮಾರ್ಗ ಇವುಗಳು ದೂರುಗಳ ಗೆತ್ತಿಗಳೂ
ಅಗಿವೆ. ಅಲ್ಲದೇ ವ್ಯಾಧಿಗಳ ಮಾರ್ಗಗಳೂ ಕೂಡಾ ಆಗಿವೆ. ಮಂವರಾಸಿಗೆ

ನಂದಿ ಇದು ಮೂರನೆಯ ಗತಿಯಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೋಪ್ತಗತಿ ಮತ್ತು ಶಾಮಾಗತಿ ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ವಿಶೇಷ ಮಹತ್ವವಿರುತ್ತದೆ. ದೋಪಗತಿ ಮತ್ತು ವಾರ್ಧಿಕ್ಯಾಗ್ರಂ ಇವು ಒಂದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾಗುವವು.

వ్యాధివ్యాగ :-

“ತ್ರಯೋರೋಗಮಾರ್ಗ ೪ತಿ ಶಾಶ್ವತ ಮಹಾಸ್ಥಿ ಸಂಧರ್ಯಃ
ಕೋಪ್ತೈಶ್ಚ ॥ ಚ. ಸೂ.

ಶಾಖಾವಾಗ್, ಮಾರ್ಕೆಸ್‌ಸಿ ಸಂಧಿ (ಮಾರ್ಕೆಟ್‌ಮಾರ್ಗ್) ಮತ್ತು ಕೋಪ ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರದ ರೋಗಮಾರ್ಗಗಳಿರುವವು.

1) ಶಾಖಾವಾಗ್ರ (ಬಾಹ್ಯರೋಗವಾಗ್ರ, ಧಾತುವಾಗ್ರ) :-

“ತತ್ರ ತಾಖಾ ರಕ್ತದಯೋ ಧಾತುವಸ್ತು ಯಕ್ಕೆ ಚ ಸ ಬಾಹೋ
ರೋಗಮಾರ್ಗः..

ತದಾಶ್ರಯ ಮಾತ್ರವ್ಯಂಗಗಂಡಾಲಜ್ಯಬುಫದಾಯ॥ ಆ. ಹ್ಯಾ. ಸೂ.12

ರಕ್ತ, ಮಾಂಸ, ಮೇದ, ಅಸಿ, ಪಾಜ್ಜಾ ಮತ್ತು ಶರ್ಕರಾ ಥಾತುಗಳು ಮತ್ತು ತ್ವಚಾ ಇವುಗಳಿಗೆ ಶಾಮಿ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು. ಇಲ್ಲಿ ರಸಧಾತುವಿನ ಪರಿಗಣನೆ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಏಕಂದರೆ ತ್ವಕ್ ಶಬ್ದದಿಂದ ಇದರ ಅಶ್ರಯದಲ್ಲಿರುವ “ರಸ”ದ ಗ್ರಹಣವಾಗುತ್ತದೆ. “ತ್ವಕ್ ಶಬ್ದೇನ ತದಾಶ್ರಯೋ ಅಪಿ ರಸೋಗ್ರಹ್ಯತೇ ॥ ಮಂಷ, ವೃಂಗ, ಗಲಗಂಡ, ಅಬುಫ, ಸಿದಕಾ, ಅಲಜೀ, ಅಪಚೀ, ಕುಷ್ಣ, ವಿಸರ್ವ, ಶೋಧ, ಗುಲ್ಬ, ಅಶ್ರ, ವಿದ್ರಧಿ ಅದಿ ರೋಗಗಳು ಬಾಹ್ಯರೋಗಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ಬಾಹ್ಯರೋಗಮಾರ್ಗದ ರೋಗಗಳಿನ್ನು ವರೆ.

2) ಮಂಡ್ಯಮರೋಗ ವ್ಯಾಗ್ರ (ಮಂಘಣಸ್ತಿ ಸಂಧಿಗಳು) :-

“ಮಾರ್ಗ ಪುನಃಸ್ತಿಹ್ಯದರ್ಥಮಾಧಾರದೇನಿ, ಅಸ್ತಿ ಸಂಧಯೋ
ಅಸ್ತಿ ಸಂಯೋಗಾಸ್ತತೋ ಪನಿಬದ್ಧಾಜ್ಞ ಸ್ವಯಂಕರಣಾ:, ಸ
ಮಧ್ಯಮೋ ರೋಗವಾಗಿಃ । ಚ. ಸೂ. ||

ಪಕ್ಷವಧಗ್ರಹಾಪತಾನಕಾರದಿರ್ಫತಶೋಽ ರಾಜಯಕ್ಷಮಸ್ತಿ ಶಂಧಿಶಾಲ
ಗುದಭೃಂಶಾದಯಃ

ಶ್ರೀರೋಹ್ಯದ್ವಿಕ್ತಿರೋರಾದಯುತ ಮಂಧ್ಯಮಂಮಾಗಾನುಸಾರೇಣೋ
ಭವಂತಿ ರೋಗಾಃ ॥

ಶಿರಸ್ಸು, ಹೃದಯ ಬಸ್ತಿಗಳಿಂಬ ಶ್ರಮವುಗಳು, ಅನ್ನ ಸಂಧಿಗಳು, ಸಂಧಿಗಳ ಸಂಯೋಗಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿನ ಸ್ವಾಯು ಮತ್ತು ಕಂಡರಾಗಳು. ಇವು ಗಳಿಗೆ ಮಧ್ಯ ಮರೋಗಮ್ಮಾಗ್ರಣಗಳಿನ್ನು ವರು. ಪಕ್ಷಾಚಾರ, ಪಕ್ಷಗ್ರಹ, ಅಥ ತಾನಕ, ಆರ್ದ್ರಿತ, ತೋಪ, ರಾಜಯಕ್ಷತ್ವ, ಅನ್ನ ಮತ್ತು ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಶೂಲ, ಗುದಭೃಂಶ, ಶಿರೋರೋಗ, ಹೃದಯರೋಗ ಮತ್ತು ಬಸ್ತಿ ಶೂಲ ಮಧ್ಯ ಮರೋಗಮ್ಮಾಗ್ರಣದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ರೋಗಗಳು ಮಧ್ಯ ಮರೋಗಮ್ಮಾಗ್ರಣದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ಪುಂಧ್ರಾವಾಗ್ರಣದ ರೋಗಗಳು ಅಥವಾ ಕೋಷ್ಟಗತ ರೋಗಗಳಿನ್ನು ವರು.

3) ಕೊಣ್ಣವರಾಗೆ :-

“ಆಂತ್ರಿಕೋಪ್ಸ್ಯಾಮ್ ಮಹಾಸೋತ್ರಃ ಆಮಾಪಕ್ಷಾಶಯಾಶ್ಯಾತ್ರಯಃ ।
ತತ್ತ್ವಸ್ಥಾನಾಚ್ಚದ್ವಿತೀತಿಸಾರ ಕಾಸಶಾಷ್ಟಸ್ಮೇದರ ಜ್ಞಾರಾಃ ॥
ಆಮಾಶಯ, ಪಕ್ಷಾಶಯಗಳಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ಮಹಾಸೋತ್ರ
ಸ್ವಿನ ಭಾಗವಿಶೇಷಕ್ಕೆ ಕೋಪ್ತ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು. ಮುಖಿದಿಂದ ಗುದ
ದವರೆಗಿನ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಮಹಾಸೋತ್ರಸ್ವ ಎನ್ನುವರು. ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧ
ಪಟ್ಟಂತೆ ಯಕ್ಕತ್, ತೀರಹಾ, ಮುಂತಾದ ಕೋಷಾಂಗಾಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ
ಅಭ್ಯಂತರ ರೋಗಮಾರ್ಗ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು. ಭದ್ರ, ಅತಿಸಾರ,
ಕಾಸ, ಶಾಷ್ಟ, ಉದರ, ಜ್ಞಾರ, ಅಲಸಕ, ವಿಸೂಚಿರಾ, ಇತ್ಯಾದಿ ರೋಗ
ಗಳಿನ್ನುವರು.

ದೇಹವನ್ನಾಗಿ ಕೊಂಡ ದಿಂದ ಶಾಖಾಗಳಲ್ಲಿ ಗಮನ :-

“— ಇನ್ನುಗಳು ಹೀಗೆ ತೆರ್ಕು ೧೦ ಅಡಿತಾಚರಣಾದಪ್ಪಿ ।

“ವ್ಯಾಯಾಮದುಷ್ಟಿ” ಪ್ರಷ್ಟ
ಕೋಷ್ಟ ಶಾಶ್ವತಸ್ಥಿ ಮಹಾಳೆದುರತ್ವಾನ್ತರುತ್ಸ್ವ ಚ ||
ಅ. ಹ್ಯಾ. ಸೂ. 13.

ವ್ಯಾಯಾಮ, ಉಪ್ಪದ ತೀಕ್ಷ್ಣ ತೆಯಿಂದ, ಅಡಿತಕರವಾದ ಆಹಾರ ವಿವಾರ ಮಾಡುವದರಿಂದ, ವಾಯವಿನ ತೀವ್ರವಾದ ವೇಗದಿಂದ ವಾತಾದಿ ದೋಷಗಳು ಕೊಷ್ಟಿಸಿದಿಂದ ಶಾಖಾ, ಅಸ್ತಿ, ಮಂಜುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ದೋಷಗಳು ಕೊಷ್ಟಿಸಿದಿಂದ ವ್ಯಾಯಾಮ, ಶ್ವಾಸ, ಶ್ವಾಸದಿಗಳಿಂದ ಶಿಥಿಲಗೊಂಡ ಶಾಖಾಗಳ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತವೆ.

ದೋಷಗಳು ಶಾಖಾಗಳಿಂದ ಕೊಷ್ಟಿಸಿದಲ್ಲಿ ಗಮನ : -

“ವೃದ್ಧಾರ್ಥ ವಿಷಯನಾತ್ ಪಾಕಾತ್ ಸ್ಲೋತೋವಂಶಾಖಾತೋ
ಶಾಖಾ ವಸುಕ್ತಾಪ ವಂಲಾಃ ಕೊಷ್ಟಂ ಯಾಂತಿ ವಾಯೋಽಚ
ನಿಗ್ರಹಾತ್ । ಚ. ಸೂ 28

ವಾತಾದಿ ದೋಷಗಳ ಅಧಿಕವ್ಯಾದಿಯಿಂದ, ದರಿಯುವ ಸ್ವಭಾವ ವಿರುವದರಿಂದ, ದೋಷಪಾಕವಾಗುವದರಿಂದ, ಸ್ಲೋತೋವಂಶಾಖಾತೋ ಶಾಖಾದಿನಿಂದ, ಶರೀರದ ಅಭ್ಯಂತರ ವಾಯವಿನ ನಿಗ್ರಹದಿಂದ, ದೋಷಗಳು ಶಾಖಾದಿಂದ ಕೊಷ್ಟಕ್ಕೆ ಚಲಿಸುತ್ತವೆ.

೧೪ ವ್ಯಾಧಿ ಕ್ಷಮತ್ವ

(Defence Mechanisms of the body)

ಇದು ಶರೀರದ ಸ್ವಭಾವಿಕ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದು ಚಕ್ರಪಾಣಿದತ್ತರು ಈ ಕಳಿನಂತೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

“ವ್ಯಾಧಿಕ್ಷಮತ್ವಂ ನಾಮ ವ್ಯಾಧಿಬಲವಿರೋಧಿತ್ವಂ
ವ್ಯಾಧಿತ್ವಾದ ಪ್ರತಿಬಂಧಕತ್ವಮಿತಿ ಯಾವತ್ ॥ ಚ. ಸ. 28

ಯಾವ ಶಕ್ತಿಯು ವ್ಯಾಧಿಯ ಬಲವನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಧಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗಂತೆ ತಡೆಯುತ್ತದೆಯೋ ಅದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಧಿಕ್ಷಮತ್ವ ಎನ್ನುವರು. ಅಗಣತರೂಪದಲ್ಲಿ ರೋಗಿನೊಭ್ಯಾದಕ ಜೀವಾಣಿಗಳು ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ಜೀವಾಣಿಗಳು ಶಾಫ್ತಾರಗಳ ಮಾಡಿದ ಮಾರ್ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತವೆ.

ಗಳಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಾಗ ಪ್ರಕೃತವಾದ ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಜೀವಾಣಿಗಳಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ವಿಷವನ್ನು ನಷ್ಟಗೊಳಿಸುವ ಸಾಮಂಘರ್ಯ ವಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಸಾಮಂಘರ್ಯದಿಂದಲೇ ಜೀವಾಣಿಗಳು ರೋಗ ಉತ್ಪನ್ನವಾದುವ ರಕ್ತಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವದರೂಂದಿಗೆ ಶರೀರವನ್ನು ಸುರಕ್ಷಿತ ವಾಗಿದಲು ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಅದರಿಂದ ಅಂತಹ ಸಾಮಂಘರ್ಯದೊಂದಿರುವ ಶರೀರದ ಸ್ವಭಾವಿಕ ಶಕ್ತಿಯೇ ವ್ಯಾಧಿಕ್ಷಮತ್ವ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಸ್ವಭಾವಿಕವಾಗಿ ಯಾವುದೇ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಧಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವದು ಅಥವಾ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿರುವದು ನಿದಾನ, ದೋಪ, ದೂಷಣೆಗಳ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ರೋಗ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಅಥವಾ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗಿರುವಿಕೆಗಳು ಶರೀರದ ವ್ಯಾಧಿಕ್ಷಮತ್ವದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಈ ವ್ಯಾಧಿಕ್ಷಮತ್ವವೇಯ ಶಕ್ತಿ ಯಾವ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಧಿಕವಿದೆಯೋ ಅಂತಹವನು ನಿದಾನಾದಿ ಸೇವನೆಗಳಿಂದಾಗಿದೊಂದು-ದೂಷಣೆಗಳ ವಿಷಮತೆಗಳಿಂದಾಗುವ ರೋಗಕ್ಕೆ ಆಕಾರಂತನಾಗಲಾರನು. ಅದರೆ ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಧಿಕ್ಷಮತ್ವ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅವನು ಎಷ್ಟೇ ಹಿತಕರ ಆಹಾರ ಸೇವಿಸಿದರೂ ಸಹ ವ್ಯಾಧಿಗೆ ಬಲಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇದನ್ನೇ ಒರಕಾಚಾರ್ಯರು ಯಾರು ಹಿತಕಾರಕ ಆಹಾರವನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೋ ಅವರಿಗೆ ಆ ಹಿತಕಾರಿ ಆಹಾರದಿಂದ ರೋಗಗಳು ಉಂಟಾಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಹಿತ ಆಹಾರ ಸೇವನೆಯೋಂದಿಗೆ ಅದಕ್ಕನಂಗಣವಾಗಿರುವ ಕೆಲವು ಕಾರಣಗಳು ರೋಗವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಅಷ್ಟಗಳಿಂದರೆ 1) ಕಾಲವಿಪಯರು 2) ಪ್ರಜ್ಞಾಪರಾಧ 3) ಅಸಾತ್ಮ್ಯೋಂದ್ರಿಯಾರ್ಥ ಸಂಯೋಗ. ಈ ಮೇಲಿನ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಹಿತಕರ ಆಹಾರ ಸೇವಿಸಿದರೂ ರೋಗವುಂಟಾಗುವದು. ಅದರೆ ಅಡಿತಕರ ಆಹಾರ ಸೇವಿಸುವದರಿಂದ ರೋಗ ಸಂಭವಿಸುವದು ಎಂದೂ ಹೇಳುವದೂ ಸಹ ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಹಿತಾಹಾರದಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳು ಶೀಘ್ರವಾಗಿಯೋ ರೋಗವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲ ಅವಧ್ಯ ಆಹಾರಗಳು ದೋಷವುಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ.

ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ

ಕಾರಕಾರ್ಥಿಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೇ ಎಲ್ಲ ದೋಷಗಳೂ ಸಮಾನ ಬಲವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೂ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಧಿಕ್ಷಮತ್ವ ಸಮಾನವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಯಾರಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಧಿಕ್ಷಮತ್ವ ಅಥಿಕವಾಗಿರುತ್ತದೋ ಆಂತಹವರಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಾಸ-ದೋಷ-ದೂರ್ಘಟನೆಗಳು ಅಥಿಕ ಪ್ರಭಾಣದಲ್ಲಿ ಅನುಕೂಲವಿದ್ದರೂ ರೋಗನಿಶಿಪ್ಯವಾಗಿ ಉಂಟಾಗಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ರೋಗ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕ ತಕ್ಷಿಯಾದ ವ್ಯಾಧಿಕ್ಷಮತ್ವದ ಮೇಲೆ ರೋಗದ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಚರಕರು ಶರೀರದ ಬಲವಾದ ಸಪ್ತಧಾತಾಗಳ ಸಾರವಾದ ಓಟಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಧಿಕ್ಷಮತ್ವವನ್ನು ಹೋಲಿಸಿದ್ದಾರೆ.

“ನಜ ಸರ್ವಾಣಿ ಶರೀರಾಣಿ ವ್ಯಾಧಿಕ್ಷಮತ್ವೇ ಸಮಾಧಾನಿ ಭವಂತಿ । ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಓಟವೆಂಬ ಬಲದಿಂದಲೇ ವ್ಯಾಧಿಕ್ಷಮತ್ವ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಬಲದ ವರ್ಗೀಕರಣವನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

- 1) ಸರಜಬಲ :- ಶುಕ್ರಾರ್ಥವಾಗಳು ಪೂರ್ಣ ನಿರೋಗಿ ಮತ್ತು ಗುಣ-ಸಂಪನ್ಮೂಲಿದ್ದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಧಿ ಬಲ ವಂಶಪರ್ಯಾಂತ ಮಾಕ್ತಳಲ್ಲಿ ಬರುವದು.
- 2) ಕಾಲಜ ಬಲ :- ಖರುಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವ ಬಲ.
- ಉದಾ :- ಶಿಶಿರ ಮತ್ತು ವಿಸರ್ಗಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಬಲವ್ಯಾದಿ.
- 3) ಯುಕ್ತಿಕೃತ ಬಲ :- ಸ್ಪಷ್ಟ ವೃತ್ತಿ ಪರಿಪಾಲನೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಬಲ.
- ಉದಾ :- ವ್ಯಾಯಾಮ, ಹಿತಾಹಾರ ಸೇವನೆ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಬಲವು ಯಾವ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಬೇಗೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಚರಕಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

“ಬಲವ್ಯಾದಿ ಕರುಷಿಯ ಮೇ ಭಾವಾಭವಂತಿ ತದ್ವಧಾ ಬಲವತ್ ಪ್ರರುಪೇ ದೇಶೇ ಜನ್ಮಿಬಲವತ್ ಪ್ರರುಪೇ ಕಾಲೇ ಚ । ಸುಖಿಶಿಪ್ಯ ಕಾಲಯೋಗೇ ಬೀಜಕ್ಕೇತ್ರ ಗುಣಸಂಪತ್ತಾ ಚ । ಆಹಾರಸಂಪತ್ತಾ ಚ, ಶರೀರಸಂಪತ್ತಾ ಚ. ಸತ್ವಸಂಪತ್ತಾ ಚ ಯೌವನಂ ಚ ಕರ್ಮ ಚ ಸಂಹರ್ಷ ಚ ।

ಚ. ಶಾ. 6

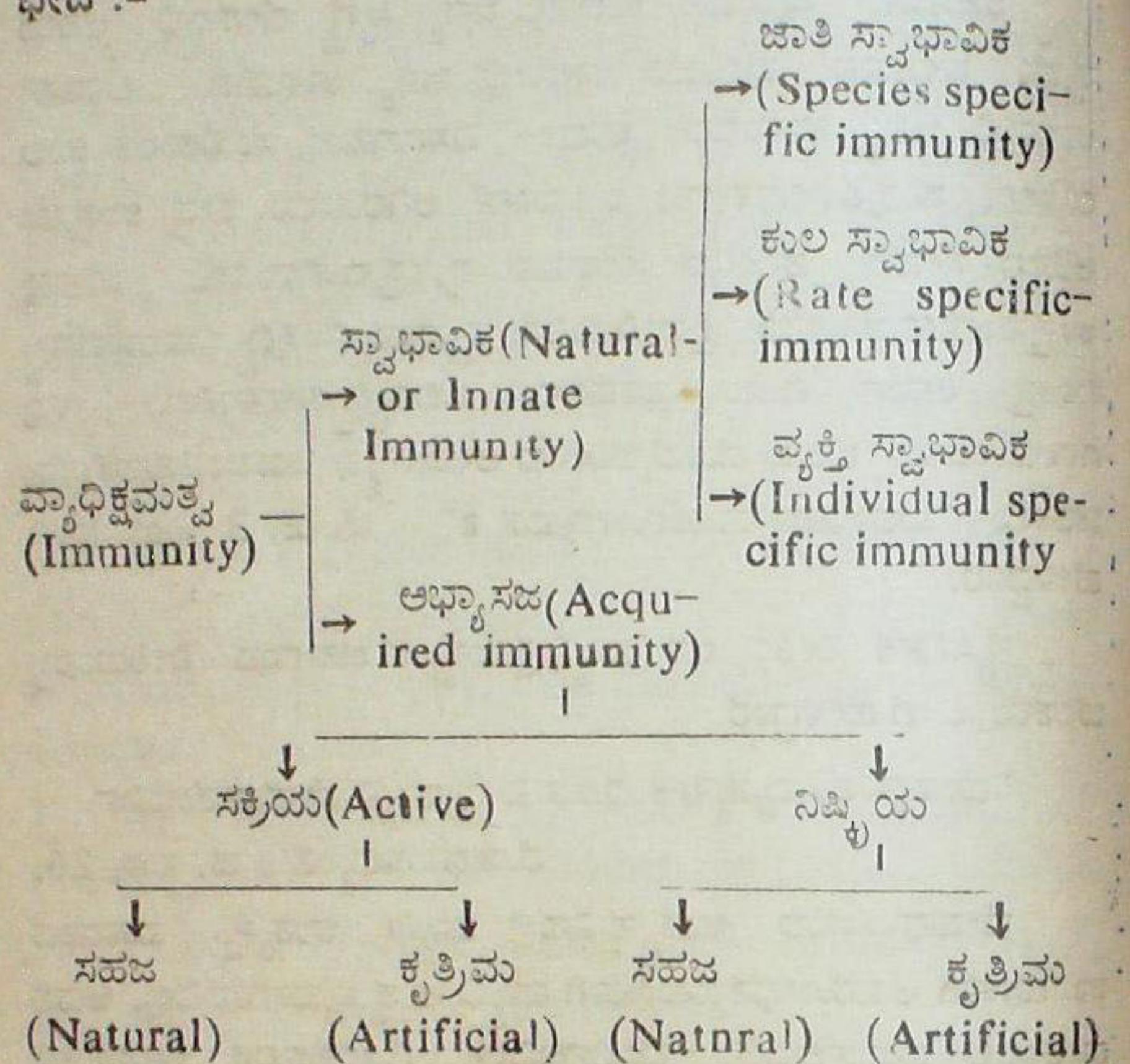
ಬಲವಾನ್ ಪ್ರರುಪನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮ ಸ್ವಿಗ್ರಹಿ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಬಲವಾನ್ ಪ್ರರುಪರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮ ತಾಳುವದು ಉದಾ- ವಿಸರ್ಗಕಾಲ, ಸುಖಿಕಾರಕ ಕಾಲ ಯೋಗ, ಶುಕ್ರತೋಽತಗಳು ಬಲವಾನ್ ಆಗಿರುವದು. ಕ್ಷೇತ್ರ ಉತ್ತಮ ಆಹಾರ ಸೇವನೆ ಶರೀರದ ಸಂಫಟನೆ ಪ್ರಶಸ್ತವಾಗಿರುವೆಕೆ, ಮಾನವ ಉತ್ತಮಾಗಣಗಳಿಂದಯುತ್ತವಾಗಿರುವೆಕೆ, ಸ್ವಭಾವ ಸಂಸಿದ್ಧಿಯುವಾವಸ್ಥಾ ವಾಂತ್ರಿಕ ಕರ್ಮ ಎಂಬ ಭಾವಗಳು ಬಲವ್ಯಾದಿ ಕರಗಳಾಗಿದ್ದು ಇವುಗಳಿಂದುಂಟಾದ ಬಲದ ಮೇಲೆ ಶರೀರದ ಆರೋಗ್ಯವು ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿದ್ದು. ಚರಕರು “ಬಲಾಧಿವಾತ್ಸಮಾರೋಗ್ಯವ್ ॥” ಚ. ಚಿ. 3 ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ನೈಸರ್ಗಿಕ ರೀತಿಯಿಂದ ವ್ಯಾಧಿಕ್ಷಮತ್ವ ಉಂಟಾಗುವ ರೀತಿಯನ್ನು ಚರಕರು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

“ದೇಹಧಾತು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಭೂತಾನಿ ದ್ರವ್ಯಾನಿ ದೇಹಧಾತುಭಿರ್ವ
ರೋಧಾನಾಧ್ಯಾಂತಿ ॥ ಚ. ಸೂ. 26.

ದೇಹಧಾತುಬಲ ಉತ್ಪಾದಿಸಿದ್ದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಧಿ ಉತ್ಪನ್ಮೂಲಾಗಿ ವ್ಯಾಧಿ ಉತ್ಪನ್ಮೂಲವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಧಾತುಬಲ ದುರ್ಬಲವಿದ್ದು ದುರ್ಬಲವಿದ್ದು ರೋಗಕಾರಕ ಕಾರಣಗಳು ಬಲವಾನವಿದ್ದರೆ ವ್ಯಾಧಿ ಉಂಟಾಗುವದು. ದೇಹ ವಿರೋಧಿ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಅಲ್ಪಬಲವಾನ್ ವಿದು ದೇಹಧಾತುವು ಮಧ್ಯಮ ಬಲವಾನ್ ವಿದು ಸೌಮ್ಯ ರೂಪದ ವ್ಯಾಧಿ ಉಂಟಾಗುವದು. ಆದರೆ ಇಂಥ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ದೇಹ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧಿ ದ್ರವ್ಯಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವ ಶರೀರ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವದು. ಮತ್ತು ಪ್ರನಃ ಇಂಥ ವಿರೋಧಿ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಸಂಪರ್ಕ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗದಂತೆ ದೇಹಧಾತುಗಳು ಪ್ರತಿಕಾರವನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಮಾಡುವ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ವಾಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೇಗೆ ಸೌಮ್ಯ ವ್ಯಾಧಿಯಿಂದ ನೈಸರ್ಗಿಕ ವ್ಯಾಧಿಕ್ಷಮತ್ವ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಶರೀರವು ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆಯುತ್ತದೆ.

ભેદ :-

"Immunity is that property on the development of which depends the host's resistance to infection. Immunity is either natural or acquired. Factors determining natural immunity are environment, habits, age, rate partly account for them. There is also individual immunity, as shown by the fact that in any epidemic some individual entirely escape infection. Acquired immunity may either due to a) the result of recovery from infection like typhoid, measles etc. b) or

due to Artificial immunity. (Text book of medicine-price")

ವ್ಯಾಧಿಕ್ಕು ಮತ್ತೆ ದನುಸೂರವಾಗಿ ಶರೀರವನ್ನು ವರದು ಏಧವಾಗಿ
ವ್ಯಾಧಿಕ್ಕು ಮತ್ತೆ ದನುಸೂರವಾಗಿ ಶರೀರವನ್ನು ವರದು ಏಧವಾಗಿ
ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. 1) ಅವ್ಯಾಧಿಕ್ಕು ಮತ್ತೆ ಶರೀರ ಮತ್ತು 2) ವ್ಯಾಧಿಕ್ಕು ಮತ್ತೆ ಶರೀರ
ವಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

a) Antibody mediated immunity, b) The cell mediated Immunity c)The phagocytosis d) The complement system are the four major Systems involved in providing immunity in an individual. Deficiency of one or more of these Systems is considered as immune deficiency State. e. g chromic infection, Skin rash, chromic diarrhoea etc.

diarrhoea etc. ಅಥವಾ ಯಾರ ತರೀರವು ಅತಿಸ್ಕೂಲ ಅಥವಾ 2) ವಾಯಧಿಕ್ಷಮರೀರ :- ಯಾರ ತರೀರದಲ್ಲಿ ಧಾತುಗಳು ಉಚಿತ ಪ್ರಮಾಣ ಕ್ರಮವಿಲ್ಲವೇ, ಯಾರ ತರೀರವೇ ಅತಿಸ್ಕೂಲ ಅಥವಾ

వికృతి విషణ్వి

ದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆಯೋ, ಯಾರ ಶರೀರವು ಸಬಲವಾಗಿರುತ್ತದೋ, ಯಾರ ಆಹಾರಮಾತ್ರವು ಸಮೃದ್ಧಿ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರುತ್ತದೋ, ಯಾರ ಸತ್ಯವು ಪ್ರವರೆರುತ್ತದೋ ಅಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಶರೀರ ವ್ಯಾಧಿಕ್ಷಮಶರೀರವನಿಸುತ್ತದೆ. ಇದಲ್ಲದೇ ಯಾರಲ್ಲಿ ಮಾಂಸಧಾರು ಸಮೃದ್ಧಿವಾಗಿರುತ್ತದೋ, ಇಂದಿಯಗಳು ದೃಢವಾಗಿರುತ್ತದೆಯೋ, ಯಾರು ಕ್ಷುತ್ರ-ಪಿಪಾಸಾದಿವೇಗಗಳನ್ನು ಸಹಿಸುವ ಸಾಧಾರಣ್ಯ ಹೊಂದಿರುತ್ತಾರೋ. ಶೀತ-ಹೃದಯಾವಾಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೋ, ನಿಯಮಾನಃಸಾರ ಆಲ್ಪಾಧಾರ ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೋ, ಯಾರು ಸರ್ವರಸ ಸಾತ್ವತ್ಯ ಆಹಾರಪನ್ನು ಸೇವಿಸಂತ್ತಾರೋ, ಅಂತಹವರ ಶರೀರವು ವ್ಯಾಧಿಕ್ಷಮಶರೀರ ಎನಿಸುತ್ತದೆ.

The aim Ayurveda is to promote health "Swasthasya Swasthya Rakshanam", increase immunity and resistance- "Vyadhi Kshamatva"- and to cure disease— "Aturasy Vvadhi parimakshana". ಅವ್ಯಾಧಿಕ್ಷಮತ್ವವು ವಾತ-ಪಿತ್ತ-ಕಫ ದೋಷಗಳು, ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳು, ಧಾತುಗಳು, ಹಾಗೂ ಮನಸ್ಸಿನ ಸಾತ್ವತ್ತಿಕ ಗುಣಾದಿಗಳು ಇವುಗಳ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿರುವದು.

ವ್ಯಾಧಿಕ್ಷಮತ್ವ ಮತ್ತು ಶರೀರಬಲ ಸಂಬಂಧ :-

ಶರೀರಾಣಿ ಚಾತಿಸೂಧಿ ಲಾನ್ಯತಿಕ್ರಿಯಾನಿ ವಿಷ್ಯ ಮಾಂಸ ಶೋಷಿತಾಸ್ಥಿನಿ ದುಬ್ಬಲಾನ್ಯಸಾತ್ವತ್ಯಹಾರೋ ಪಚಿತಾನ್ಯಲ್ಪಾಧಾರಣ್ಯಲ್ಪ..
ಸತ್ಯಾನಿ ಚ
ಭವಂತಾಯಧಿಸದಾನಿ, ವಿಪರೀತಾನಿ ಪುನರ್ವಾಯಧಿ ಸದಾನಿ ॥

ಚ. ಸೂ. 28:7

ಅತಿಸೂಧಿ, ಅತಿಕ್ರಿಯ, ಧಾತುಗಳು ಅನಿವಿಟ್ಟ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರುವದು, ಶರೀರ ಶಿಥಿಲ ಹಾಗೂ ದುಬ್ಬಲವಿರುವದು, ಅಸಾತ್ವತ್ಯ ಆಹಾರ, ಅಲ್ಪ ಆಹಾರಗಳ ಪರಿಣಾಮದಿಂದಾಗಿ ಶರೀರದ ಉಪಚಯ ಅಥವಾ ಸಂಪರ್ಧನೆ ಸಮೃದ್ಧಿ ರೀತಿಯಲ್ಲಾಗುವದಿಲ್ಲ. ತತ್ವಾರಿಣಾಮವಾಗಿ ಲಭಿಸುವ ಅಲ್ಪ ಸತ್ಯ ಹೀನಶರೀರ ಇತ್ಯಾದಿ ಎಲ್ಲ ಉರಣಗಳಿಂದ ಶರೀರದ

138

ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ

ವ್ಯಾಧಿಕ್ಷಮತ್ವ ಕಡೆಮೆಯಿರುವದು. ಇಲ್ಲಿ ದುಬ್ಬಲತ್ವವು ಅವ್ಯಾಧಿಕ್ಷಮತ್ವ ಪ್ರಮಾಣವಿರುವದು. ಮಾಂಸ, ರಕ್ತ ಮತ್ತು ಅಸಿಕ್ಕಿ ಈ ವಾರು ಧಾತುಗಳ ಮೇಲೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಶರೀರದ ಬಲ ಅವಲಂಬಿಸಿರುವ ಆಹಾರವನ್ನು. ಪ್ರಕೃತವಾಗಿಯೂ ಸಾತ್ವತ್ಯಕ್ಷನಃಸಾರವಾಗಿಯೂ ಸಮೃದ್ಧಿ ಮಾತ್ರಾದಲ್ಲಿ ಶೇಷಿಸಿದಲ್ಲಿ ಶರೀರದ ಪ್ರೋಟಿನ್ ಜನ್ನಾಗಿ ಆಗುವದು. ತಾತ್ಪರ್ಯವೇನೆಂದರೆ ಶರೀರದ ಬಲ ಹಾಗೂ ಹಾಗೂ ವ್ಯಾಧಿಕ್ಷಮತ್ವ ಇವುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವಿರುವದು ಸ್ವಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾಧಿಕ್ಷಮತ್ವ ಇವುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವಿರುವದು ಸ್ವಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಶರೀರದ ಬಲ ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವದು ಎಂಬುದನ್ನು ಚ. ಶಾ. 6:13 ದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಬಲದ ಮೂಲ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಚ. ಸೂ. 11:36 ರಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಬಲವ್ಯಾದಿ ಕರಿ ಭಾವಗಳನ್ನು ಸಹ ಸ್ವಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

i) ಸಹಜಬಲ :— ಬಲವು ಜನ್ಮತಃ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವದು. ಮಾತಾಪಿತರ ಆರ್ಥಿಕ, ಶುಕ್ರಗಳ ಪರಿಶುದ್ಧತೆಯ ಮೇಲೆ ಬಲ ಅವಲಂಬಿಸಿರುವದು.

ii) ಕಾಲಜಬಲ :— ವಯ ಹಾಗೂ ಶಂತಾಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಶರೀರ ಬಲ ಅವಲಂಬಿಸಿರುವದು.

iii) ಯುಕ್ತಿಕೃತಬಲ :— ಬಲವ್ಯಾದಿ ಕರಾಸ್ತು ಇಮೆ ಭಾವಾ ಭವಂತಿ। ತಯಧಾ-ಬಲವತ್ವರುವೆ ದೇಶೆ ಜನ್ಮ, ಬಲವತ್ವರುವೆ ಕಾಲೇಚ, ಸುಖಿಕ್ಷ ಕಾಲಯೋಗಃ, ಬೀಜಕ್ಕೇತ್ರ ಗುಣಸಂಪಚ್ಚ. ಆಹಾರಸಂಪಚ್ಚ | ಶರೀರಸಂಪಚ್ಚ. ಸಾತ್ವತ್ಯಸಂಪಚ್ಚ, ಸ್ವಭಾವ ಸಂಸಿದ್ಧಿರ್ಜ, ಯೂಪನಂ ಚ, ಕವಣ ಚ ಸಂಪರ್ಫತೀತಿ॥ ಚ. ಶಾ. 6/13.

ಉತ್ತಮ ಆಹಾರ-ವಿಹಾರ, ವ್ಯಾಯಾಮ, ಯೋಗ್ಯ, ವಿಶ್ವಾಂತಿ, ರಸಾಯನ ಪ್ರಯೋಗ, ಸ್ವಷಣೆಯಾಪಾಲನ ಇವುಗಳ ಮೇಲೆ ಬಲ ವಿರುದ್ಧ ಪ್ರಯೋಗ, ಸ್ವಷಣೆಯಾಪಾಲನ ಇವುಗಳ ಮೇಲೆ ಬಲ ವಿರುದ್ಧ ಆವಳಿಸಿರುವದು. ವ್ಯಾಧಿಕ್ಷಮತ್ವ ಬಲವ್ಯಾದಿ ಕರಿಭಾವಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಧಿ ಯಾಗುವದು.

1) ದೇಶಬಲ 2) ಕಾಲಬಲ,
3) ಬೀಜಕ್ಕೇತ್ರ-ಗುಣಸಂಪತ್ತ— ಸ್ತ್ರೀ ಹಾಗೂ ಪುರುಷ ಬೀಜಗಳು

ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ

139

ಉತ್ತಮವಿರುವದು ವ್ಯಾಧಿಕ್ಕುವುತ್ತೆಕ್ಕೆ ಕಾರಣೇಭಾತವಿರುವದು. ಬೀಜಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿಕೃತಿಯಿರುವದರಿಂದ ಅದರಿಂದುತ್ತನ್ನಾಗುವ ಶರೀರಕೂಡಾ ವಿಕೃತ ಅಥವಾ ವ್ಯಾಧಿಕ್ಕುವುತ್ತೇನವಾಗುವದು.

ಯಸ್ಸು ಯಸ್ಸು ಹಿ ಅಂಗಾವಯವಸ್ಯ ಬೀಜೇ ಬೀಜಭಾಗಃ
ಉಪತಪೋತ್ತಾ ಭವತಿ, ತಸ್ಯ ತಸ್ಯ ಅಂಗಾವಯವಸ್ಯ
ವಿಕೃತಿಃ ಉಪಚಾರುತೆ ನೋಪಜಾಯಿತೆ ಚ ಅನುಪತ್ತಾಪಾತ್ರಃ ।

ಚ. ಶಾ. 3/17

ಬೀಜ ಇತಿ ಶುಕ್ರಶೋಣತೆ । ಬೀಜಸ್ಯ ಅಂಗವ್ಯತ್ಯಂಗ
ನಿವರ್ತಣಕೋ ಭಾಗೋ ಬೀಜಭಾಗಃ
ಮನುಷ್ಯ ಬೀಜಂ ಹಿ ಬೀಜಭಾಗ ಸವಾದಾರಾತ್ಮಕಂ
ಸ್ವಸ್ಥದೃಶ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಂಗ ಸವಾದಾಯರೂಪ ಪ್ರರೂಪಜನಕವರ್ತಾ ।
ಚಕ್ರಪಾಣ.

ಮಾತಾಳಿತರ ಬೀಜಭಾಗ (ಶುಕ್ರಶೋಣತೆ), ವಿಕೃತವಾಗುವದರಿಂದ ಪ್ರಮೇಹ, ಶ್ವಾಸ, ಮೇದೋರೋಗ, ಅರಸ್ತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿ ರೋಗಗಳು ಉಂಟಾಗುವವು. ಸ್ತ್ರೀಯರ ಅಂತಃಫಲ, ಗಭಾರಶಯ, ರೋನಿ, ಪ್ರರೂಪರ ವೃಷಣ, ಶ್ವಾಸ, ಶುಕ್ರವದ ಸೋರತನ ಇವು ಗುಣಂಪಸ್ಸು ಅಂದರೆ ಆರೋಗ್ಯಸಂಪನ್ಮೂಲಿಕೆಯಲ್ಲಿ ರೋಗನಿರೋಧಕ ಶಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವ್ಯಾಧಿಕ್ಕುವುತ್ತುವ್ಯಾದಿಯಾಗುವದು.

ಶರೀರದ ವ್ಯಾಧಿಕ್ಕುವುತ್ತುವು ಹೀನವಿದ್ದಾಗ ಅಥವಾ ಧಾರುಬಲ ಕಡಿಮೆ ಯಾದಾಗ ಅನೇಕ ರೋಗಗಳು ಉಂಟಾಗುವವು ಇತ್ತಿತ್ತಲಾಗಿ ಜಗತ್ತನ್ನೇ ತಲ್ಲಿಗೊಳಿಸಿದ “ಪದ್ಧತಿ” ರೋಗವು ಕೂಡಾ ಶರೀರದ ವ್ಯಾಧಿಕ್ಕುವುತ್ತುವು ಕಡಿಮೆಯಾದಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ರೋಗವಾಗಿದೆ.

Acquired Immunodeficiency Syndrome (AIDS) is caused by HIV (Human immunodeficiency virus). It has got a long incubation period, followed by a slowly progressive fatal outcome. It has an ability to cause immunosuppression. HIV-1 and HIV-2 have been isolated from patients with

AIDS. There are two major targets of HIV. The immune system and the central nervous system. HIV is carried into the brain by infected monocytes. The course of HIV infection has 1) The early acute phase 2) The middle chronic phase 3) The final or crisis phase is characterised by a break down of host defense. Transmission of HIV may occur through 1) sexual contact 2) parenteral inoculation and 3) passage of the virus from infected mothers to their newborns. Venereal transmission is clearly the predominant mode of infection world wide.

HIV is an enveloped virus, 90–120 nm in diameter. It has a nucleoprotein core containing single stranded RNA genome and proteins. HIV is susceptible to common disinfectants. HIV is thermolabile, being inactivated in 30 minutes at 56°C and in less than a second at 100°C.

Serological tests for Anti-HIV are of two types 1) Screening and 2) Confirmatory tests. 1) All sera positive on screening tests are to be checked by a confirmatory test before the sample is declared as positive. The most widely used screening test is ELISA. Modification of ELISA-capture ELISA specific for IgM antibody is also available. 2) The confirmatory test commonly employed is the western blot test.

- Diagnosis :- 1) Elisa - Test - (Enzyme linked immunosorbent assay)
 2) Blotting procedure (western blot Assay.)
 3) Immuno fluorescent Assay (IFA)
 4) Radio immunoprecipitation test (RIPA)
 5) CD4 T- Lymphocyte count usually less than 200/c.mm.

ಬೀಜ ಭಾಗಾವಯ ದುಷ್ಪಿ

(Chromosomal and genetic factors)

ಇಲ್ಲಿ ಬೀಜ ಅಂದರೆ Seed (fertilised ovum) ಮತ್ತು ಬೀಜ ಭಾಗವಂದರೆ Chromosome ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ.

“ಸಂತಿ ಖಿಲ್ಪಸ್ತಿನ್ ಗಭರ್ ಕೇಚಿನ್ನಿತ್ಯಾ ಭಾವಃಃ, ಸಂತಿ ತಾನಿತ್ಯಾ ಕೇಚಿತ್ | ತಸ್ಯ ಯಾ ವಿವಾಂಗಾವಯಾಃ ಸಂತಿಪ್ರಾಂತೇ, ತ ಏವ ಸ್ತೋಲಿಂಗಂ ಪುರುಷಲಿಂಗಂ ನಾಪುಂಸಕಲಿಂಗಂ ವಾ ಬಿಭೃತಿ |

ತತ್ತ್ವ ಸ್ತೋಲಿಂಗಂ ಪುರುಷಲಿಂಗಂ ಪುರುಷಲಿಂಗಂ ಪುರುಷಲಿಂಗಂ ತೇವಾಂ ಯತೋ ಭೂಯಸ್ತಾಂ ತತೋ ಅನ್ಯತರ ಭಾವಃ || ಚ. ಶಾ. 4.

ಗಭರ್ದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ನಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಅನಿತ್ಯ ಭಾವಗಳಿವೆ. ಯಾವ ಅಂಗಾವಯಗಳು ನಿತ್ಯವಾಗಿಂತ್ರಾವಯೋ ಅವು ಪುಲ್ಲಿಂಗ, ಸ್ತೋಲಿಂಗ ಮತ್ತು ನಾಪುಂಸಕಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಧಾರಣೆ ವಾಡಿರಂತ್ರಾವೆ. ಗಭರ್ದಲ್ಲಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಮತ್ತು ಸ್ತೋಲಿಂಗ ಈ ಎರಡೂ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಭಾವದ ಪುರುಷತೆಯಿರುವದೋ ಅದಕ್ಕನುಸಾರ ಸಂಶಾಸವಾಗುತ್ತದೆ.

“ಯತಸ್ತ ಕಾತ್ಸ್ಯಾನಾವಿನಶ್ಯನ್ ವಿಕೃತಿವಾಪದ್ಯತೇ,
 ತದಾ ತಸ್ಯ ಗಭರ್ಸ್ಯ ವಾತ್ಯಜಾನಾಮಾಹಯಾವಾನಾಮನ್ಯತಮೋ
 ಅವಯವೋ ವಿಕೃತಿವಾಪದ್ಯತ ಏಕೋ ಅಧವಾ ಅನೇಕ, ಯಸ್ಯ
 ಯಸ್ಯ ಹೃಯವಸ್ಯ ಬೀಜ ಬೀಜಭಾಗ ವಾ ದೋಷಾಃ

ಪ್ರಕೋಪವಾಪದ್ಯತೇ, ತಂ ತಮಾಪಂ ವಿಕೃತಿರಾವಿಶತಿ |.....
 ತಾಂ ಸ್ತ್ರೀವ್ಯಾಪದವಾಚಕ್ತತೇ || ಚ. ಶಾ. 4:30.

ಸ್ತ್ರೀಯು ವಾತಾದಿ ದೋಪಗಳನ್ನು ಕುಟಿತ ವಾಡುವಂತೆ ಆದಾರವಾಗಳನ್ನು ಸ್ಥಿರಿಸಿದಾಗ, ಪ್ರಕೋಪ ಹೊಂಧಿದ ದೋಪಗಳು ರಕ್ತವಂತ್ರ ಗಭರ್ದಾರಯ ಆಶ್ರಯ ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ರಕ್ತ ವಂತ್ರ ಗಭರ್ದಾರಯವನ್ನು ದೂಡಿತವಾಡಬೇ, ಗಭರ್ದಾರಣೆಯಾದ ಸಂತರ ಗಭರ್ದ ವಾತ್ಯಜ ಮತ್ತು ಷಿತ್ಯಜ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದ ರೊಂದನ್ನು ಅಧವಾ ಅಧಿಕ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕೃತಿಯನ್ನು ಉಂಟು ವಾಡಬಹುದು. ಯಾವ ಬೀಜ ಅಧವಾ ಬೀಜಭಾಗದಲ್ಲಿ ದೋಪವ ಪ್ರಕೃತಿವಾಗಿರುತ್ತದೆಯೋ ಆ ಬೀಜ ಅಧವಾ ಬೀಜಭಾಗದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನದಾಗುವ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕೃತಿಯಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ತ್ರೀಯ ಶೋಷಣೆ ರೂತ್ಯಾ ಗಭರ್ದಾರಯದ ಬೀಜಭಾಗದಲ್ಲಿ ದುಷ್ಪಿಯು ಕಂಡುಬಂದರೆ ಆಗ ವಂಧ್ಯಸಂತತಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ “ಪೂತಿಪ್ರಜಾ” ಸಂತತಿಯಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ “ಸ್ತ್ರೀವ್ಯಾಪತ್ರ” ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ “ಸ್ತ್ರೀವ್ಯಾಪತ್ರ” ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ.

“ಪುರುಷ ಪುರುಷಸ್ಯ ಯದಾ ಬೀಜೇ ಬೀಜಭಾಗ: ಪ್ರದೋಪವಾಪದ್ಯತೇ,

ತದಾ ವಂಧ್ಯಂ ಜನಯತಿ, ಯದಾ ಪುನರಸ್ಯ ಬೀಜೇ ಬೀಜಭಾಗಾವಯವಃ

ಪ್ರದೋಪವಾಪದ್ಯತೇ, ತದಾ ಪೂತಿಪ್ರಜಂ ಜನಯತಿ, ಯದಾ ತ್ವಸ್ಯ ಬೀಜೇ ಬೀಜಭಾಗಾವಯವಃ ಪುರುಷಕರಾಣಾಂ ಚ ಶರೀರಬೀಜ ಭಾಗಾನಾಮೇಕದೇಶಃ ಪ್ರದೋಪವಾಪದ್ಯತೇ, ತದಾ ಪುರುಷಾಕೃತಿಭೂಯಿಷ್ಠಾವಂ ಪುರುಷಾಪದ್ಯತೇ ||

ತ್ವಣಪುತ್ರಿಕಂ ನಾಮಾಜನಯತಿ, ತಾಂ ಪುರುಷವ್ಯಾಪದಮಾಚೆತ್ ||
 ಚ. ಶಾ. 4.

ಪುರುಷನ ಬೀಜದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಉತ್ಪಾದಕ ಭಾವಗಳು ಕುಟಿತ ವಾಗುವದರಿಂದ ವಂಧ್ಯಪುತ್ರನ ಜನ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಪುರುಷ ಬೀಜದಲ್ಲಿ ಬೀಜಭಾಗದ ಒಂದು ಅಂಶ ಕುಟಿತವಾಗುವದರಿಂದ ಪೂತಿ ಪ್ರಜಾ ಸಂಶಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಪುರುಷನ ಬೀಜದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜನನ ಭಾಗದ

ಒಂದು ಅಂತ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಪುರಾಣಕರೆ ಶರೀರದ ಉತ್ಪಾದಕ ಭಾಗವ ಒಂದು
ಅಂತ ದುಷ್ಪಿಷಾದರೆ, ಪೂರ್ಕತ ಆಕೃತಿ ಉಂಟಾಗದೇ ಭಿನ್ನ ಅಪೂರ್ವ
“ತ್ಯಜಿ ಪುತ್ರಿಕ” ಸಂತತಿ ಉತ್ಪಾದಿಸಾಗುವದು. ಇದಕ್ಕೆ ಪುರಾಣವ್ಯಾಪಕ
ಎಂದು ಕರೆಯುವರು.

ಅತಿಸಂವೇದನೆಲತ್ತು (Hypersensitivity)

ವಿಶಿಷ್ಟ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಅಥವಾ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಕೆಲವು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕ ಉಂಟಾದಾಗ ಗಂಭೀರ ಸ್ವರೂಪದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಉಂಟಾಗುವು. ಮತ್ತು ಮೃತ್ಯು ಕೂಡಾ ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಅಂಥ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಅವು ಅಸಾತ್ಮ್ಯವಿರುವವು. ೧೦ಫ್ರ ಅಸಾತ್ಮ್ಯತೆಗೆ ಅತಿಸಂಖೇದನ ಶೀಲತ್ವ ಅಥವಾ ಪೈಕ್ರತ ಅಸಾತ್ಮ್ಯ (Hypersensitivity or Allergy) ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಪೈಕ್ರತ ಅಸಾತ್ಮ್ಯತೆಯು ಅನುವಂಶಿಕವಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಜನ್ಮಾತ್ಮೆರಜವಾಗಲಿ ಇರಬಹುದಾಗಿದೆ ಕೆಲವು ದ್ರವ್ಯಗಳು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಧಾರ್ತು ಪ್ರತ್ಯನಿಕ ಸ್ವರೂಪದ್ದು (Antigens) ಇರುವವು. ಇನ್ನು ಕೆಲವು ದ್ರವ್ಯಗಳ ಸಂಪರ್ಕವು ರಸ-ರಕ್ತ ದ್ರವ ಪ್ರತಿ-ನಾಂಶ (Plasma proteins) ದ ಅಥವಾ ವಿಶಿಷ್ಟ ಶರೀರ ಕೋಣಗಳ ಸಂಪರ್ಕ ಉಂಟಾಗುವದರಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೇ ಧಾರ್ತು ಪ್ರತ್ಯನಿಕ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವದು. ಮತ್ತು ಶರೀರಧಾರ್ತಾಗಳಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರೋಧ ಮಾಡುವ ಧಾರ್ತಾದ್ರವ್ಯ (Antibody) ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವದು. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ಅಥವಾ ಸಂಘರ್ಷ ಉಂಟಾಗುವದು. ಹಾಗು ಅಸಾತ್ಮ್ಯದ್ರವ್ಯಜನ್ಯದಿಂದ ವಿವಿಧ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವವು. ಉದಾ- ಸಪ್ರದಂಶ, ರಸಾಯನಗಳು, ಕ್ರಿಯೋಟಾಡಿಗಳು, ಸೈಷಧಗಳು (ಭಲ್ಲಾತಕ, ಜಿತ್ರಕ ಇತ್ಯಾದಿ), ಮತ್ತು ಪರಿಣಾಮ ಮತ್ತು ಬದಲಾಗುವ ಹಿಂದಿನ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಭಾವ ಕೆಲವರ ಶರೀರದ ಮೇಲೆ ಆಗುವದು.

Allergy is defined as natural inherited condition of hypersensitivity. Allergic state includes hayfever, asthma, urticaria etc. When a patient is sensitised to a certain substances

his body cells react violently towards it; to him it is a poison. There is some similarity between anaphylaxis and allergy. Allergy in some cases is inborn and runs in families. There are two main forms of hypersensitive reactions.

- A) ಸಧ್ಯಾ ಪ್ರೈಕ್ರೆಟ್ ಅಸಾತ್ಮ್ಯತೆ (Immediate)
 B) ಕಾಲೀಕ ಪ್ರೈಕ್ರೆಟ್ ಅಸಾತ್ಮ್ಯತೆ (Delayed)

A) Immediate Hypersensitivity ಸಧ್ಯಾ ಪ್ರೈಕ್ರೆಟ್ ಅಸಾತ್ಮ್ಯತೆ

 - i) Type I or Anaphylactic reactions ಅಸಂರಕ್ಷಣಾತ್ಮಕ ಪ್ರೈಕ್ರೆಟ್ ಅಸಾತ್ಮ್ಯತೆ.
 - ii) Type II cytotoxic reaction
 - iii) Type III Immune complex reactions.

ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬೇಡವಾದ ದ್ರವ್ಯ ಅಥವಾ ಅಸಾತ್ಮ್ಯ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಸಂಪರ್ಕವು ಉಂಟಾದಾಗ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ಉಂಟಾಗುವದು. ಈ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯು ತತ್ತ್ವಾಲ ಇರ್ಬಿಪುದು ಅಥವಾ ಕೆಲವು ಅವಧಿಯ ನಂತರ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರದ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯು ಅಸಾತ್ಮ್ಯ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಸಂಪರ್ಕವು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಉಂಟಾದಾಗ ಆಗುವದು. ಸದ್ಯಃ ವೈಕ್ರಮ ಅಸಾತ್ಮ್ಯತೆಯಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವಾಲ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡುಬರುವವು. ಧಾತು ಕೊಳ್ಳೆಗಳು ನಾಶಹೋಂದುವವು. ಹಿಸ್ಟಾಮಿನ್ ಕಂಡುಬರುವವು. ಧಾತು ಕೊಳ್ಳೆಗಳನ್ನು ದುಭಿಲ ಮಾಡುವದು. ಕೇಲಿಕಾ ಧಾತು ಮತ್ತು ಅವರುವಗಳನ್ನು ದುಭಿಲ ಮಾಡುವದು. ಕೇಲಿಕಾ ಗಳ ಪ್ರಸರಣ ಉಂಟಾಗಿ ಅದರ ಮೂಲಕ ಕಲಾಕಾರಿತ್ವ (capillaries) ಗಳ ಪ್ರಸರಣ ಉಂಟಾಗಿ ಅದರ ಮೂಲಕ ಇದಕ್ಕೆ (permeability) ದ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವದು. ಇದಕ್ಕೆ ಅಸಂರಕ್ಷಣಾತ್ಮಕ (Anaphylactic Hypersensitivity) ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ಎಂದು ಹೇಳುವರು. ಇದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವದು.

- a) ಸಾರ್ವದೇಹಿಕ ಪ್ರಕೃತ ಅಸಾತ್ಮೀಯ (Systemic Anaphylaxis). ಇಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವದೇಹಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡುಬರುವವು. ಈದು,

ಶೋಧ, ಭರ್ದಿ, ಹೃದಾಗತಿವ್ಯಾದಿ, ಕೋರೆ, ಕೃಷ್ಣಪುರ್ಣಸತ್ತಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಉಂಟಾಗುವವು. ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಮೃತ್ಯು ಕೂಡಾ ಬರಬಹು ದಾಗಿದೆ. ಪೆನ್ಸಿಲಿನ್, ಎಂಟಿಟಿಫ್ಯಾನಸ್‌ಸೀರ್ವರ್ (A.T.S.) ಇತ್ಯಾದಿ ಜಿಷಧಿಗಳು ಕೆಲವರ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಇಂಥ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಸಂಪರ್ಕವು ಉಂಟಾದಾಗ ಶೀವ್ರತರವಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ತತ್ತ್ವಾಲ ಉಂಟಾಗುವವು.

b) ಸ್ಥಾನಿಕ ವೈಕ್ರಮ ಅಸಾತ್ಮ್ಯತೆ (Local Anaphylaxis)

ಕೆಲವು ವನಸ್ಪತಿ ಅಥವಾ ವನಸ್ಪತಿಜನ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳ, ಕೆಲವು ಪಾರಿಷಿಗಳ ಅಥವಾ ಪಾರಿಷಿಜನ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳ, ಧೂಮ (ಹೊಗೆ), ಧೂಳಿಕಣಗಳ, ಪುಪ್ಪಗಳ ಪರಾಗಗಳ ಇತ್ಯಾದಿ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಸಂಪರ್ಕವು ಕೆಲವರಿಗೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಪ್ರತಿಶ್ಯಾಯ (ನೆಗಡಿ). ಶಾಸ (ಕೆಮ್ಮು), ಶ್ವಾಸ(ದಮ್ಮು) ಇತ್ಯಾದಿ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಉಂಟಾಗುವವು.

(ಧೂಮೋಪಫಾತಾತ್ ರಚನ್ಯಾಧ್ಯೇವ ಚ. ಚ. 13)

B) ಕಾಲಿಕ ವೈಕ್ರಮ ಅಸಾತ್ಮ್ಯತೆ (Type 4- Delayed type

Hyper sensitivity- ಧಾತು ಪ್ರತ್ಯನಿಕ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಅವು ರೋಗಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲು ಕೆಲವು ಅವಧಿ ಅಥವಾ ಸಮಯ ಬೇಕಾಗುವದು. ಉದಾ- ವೃಣಾಶೋಧ (inflammation) ಇತ್ಯಾದಿ. ಇದು a) ಕ್ರೀಮಿಜನ್ಯ ದ್ರವ್ಯವಿಷಯಿ ಅಸಾತ್ಮ್ಯತೆ (Bacterii antigens). ಉದಾ- ರಾಜಯಕ್ಷತ್ವದಲ್ಲಿ ಟ್ಯೂಬರಕ್ಯೂಲಿನದ ಪಾರಧಿನ ದ್ರವ್ಯದ ವಿರುದ್ದ ಅಸಾತ್ಮ್ಯತೆ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುವದು.

b) ಶ್ವಾಸ್ಪರ್ಶಜನ್ಯ ವೈಕ್ರಮ ಅಸಾತ್ಮ್ಯತೆ (contact Dermatitis) ವಿಶ್ವ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಸಂಪರ್ಕವು ಶ್ವಾಸೆಗಳಿಗೆ ಬಂದರೆ ಅದರಿಂದ ಅಸಾತ್ಮ್ಯತೆ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುವದು. ಸೋಮಲ, ಜಂತುನಾಶಕ ಜಿಷಧಗಳು, ಸಲ್ಪಾ-ಜಿಷಧಗಳು ಇತ್ಯಾದಿ ದ್ರವ್ಯಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಶ್ವಾಸೆಯಲ್ಲಿ ವೃಣಾಶೋಧ ದಂತೆ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಉಂಟಾಗುವವು.

ಅಷ್ಟ ನಿಂದಿತರು

ಅಯುಂದೇದ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಜಿಷಿತ್ವಾದ್ಯಾಪಿಯಿಂದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಪ್ರಕೃತಿ ಅಥವಾ ಶರೀರಗಳನ್ನು ನಿಂದನೀಯವೆಂದು ಪರಿಗಳಿಸಲಾಗಿದೆ.

“ಇದಾಗಿಲು ಶರೀರಮಧ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರರೂಪಾ ನಿಂದಿತಾ ಭವಂತಿ : ತದ್ಯಧಾ- ಅತಿದೀರ್ಘವರ್ತ, ಅತಿದ್ವಾಸ್ತ, ಅತಿಲೋವಾಚ, ಅಲೋವಾಚ, ಅತಿಕೃಪಣಾಚ, ಅತಿಗೌರಂತ, ಅತಿಸ್ಥಾಲತ, ಅತಿಕೃಶೈತಿ || ಚ. ಸೂ. 21.

ಅತಿದೀರ್ಘ, ಅತಿ ಹೃಸ್ವ, ಅತಿಲೋವಾ, ಅಲೋವಾ, ಅತಿಕೃವ್ಯಾ, ಅತಿಗೌರ, ಅತಿಸ್ಥಾಲ, ಅತಿಕೃತ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಷ್ಟ ನಿಂದಿತರನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

1) **ಅತಿ ದೀರ್ಘ :**- ಜಿಷಿತ್ವಾದ್ಯಾಪಿಯಿಂದ ಇದು ವಿಶೇಷರೂಪದಿಂದ ನಿಂದಿತವೇನಲ್ಲ. ಆದರೆ ಲೋಕದ್ಯಾಪಿಯಿಂದ ಅಸುಂದರರಾಗಿದ್ದು ಪ್ರವಾಣ ಕ್ಷಂತಲೂ ಅತಿ ದೀರ್ಘವಿರುವದರಿಂದ ಇವರಲ್ಲಿ ವಾತಮೋಹದ ಆದಿಕೃತಾ ಇರುವದರಿಂದ ಇದನ್ನು ವಾತಲಪ್ರಕೃತಿಯಂತಲೂ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಿಲ್ಲಾ ವಾತಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಓನವಾಗಿದ್ದು “ವಾತಲಾಃ ಸದಾತುರಃ ಎಂಬ ಉಕ್ತಿಗಳನುಗಣವಾಗಿ ಈ ಪ್ರರೂಪನು ಸದಾ ರೋಗಕ್ಷಾರಂತನಾಗಿಯೇ ಇರುವದರಿಂದ ಜಿಷಿತ್ವೆಗೆ ನಿಂದನೀಯನೆನುಸ್ತಾನ.

2) **ಅತಿಹೃಸ್ವ :**- ಲೋಕದ್ಯಾಪಿಯಿಂದ ಈ ಪ್ರರೂಪನೂ ಅಸುಂದರನಾಗಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದು ಶರೀರದ ಪ್ರವಾಣಕ್ಷಂತ ಆತ್ಮಧಿಕ ಕಡಿಮೆ ಉದ್ದಳತೆವ್ಯಕ್ತಿ ರನ್ನೇ ಹೃಸ್ವರೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಶರೀರದ ಅಂಗಾಂಗ ಸಮಪ್ರವಾಣದಲ್ಲಿ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಹೊಂದದೇ ಇರುವದರಿಂದ ಮತ್ತು ಗಳು ಸಮಪ್ರವಾಣದಲ್ಲಿ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಹೊಂದದೇ ಇರುವದರಿಂದ ಮತ್ತು ಅತಿಹೃಸ್ವವಿರುವ ಕಾರಣ ಜಿಷಧಗಳ ವೀಯಾವನ್ನು ಸಹನಪೂರ್ವದ ತಕ್ತಿ ಅತ್ಯಲ್ಪವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದು ಮಾನಸಿಕ ಕೇಂದ್ರಗಳು ಸರಿಯಾಗಿ ವಿಕಾಸ ಆತ್ಮಲ್ಪವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದು ಮತ್ತು ಜಿಷಿತ್ವಾದ್ಯಾಪಿಯಿಂದ ಅಂದಾಗಿ ಹೊಂದದೇ ಇರುವದರಿಂದಲೂ, ಮಂದಾಗಿ ಹೀಡಿತರಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಹೊಂದದೇ ಇರುವದರಿಂದಲೂ, ಮತ್ತು ಅತಿದೀರ್ಘ ಪ್ರರೂಪ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಅಂತಃಸ್ಥಾವಿ ಗ್ರಂಥಿಗಳ ಹೃಸ್ವ ಮತ್ತು ಅತಿಹೃಸ್ವರೂಪವೇ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ.

3) **ಅತಿಲೋಮ :**- ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಕೋಟಿ ರೋಮಗಳಿರುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು ಆಚಾರ್ಯರ ಅಭಿಪೂರ್ಯ. ಈ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಷಂತ ಆತ್ಮಧಿಕವಾಗಿ ಲೋಮ ಬೆಳಿದರೆ ಮತ್ತು ಉದ್ದವಿಸಬಾರದಂತಹ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಧಿಕವಾಗಿ ಲೋಮ ಬೆಳಿದರೆ ಮತ್ತು ಉದ್ದವಿಸಬಾರದಂತಹ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ

ರೋಮಗಳು ಅತ್ಯಧಿಕ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದರೆ ಅಂತಹ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪುರುಷನನ್ನು ಆತ್ಮಲೋಕೀ ಎನ್ನುವರು. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ರೋಮಕೂಪದಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ರೋಮಗಳಾಂಟಾಗಂತ್ತಿದ್ದು ಇದರಿಂದಾಗಿ ರೋಮ ಕೂಪಗಳ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ, ಅವರೋಧವುಂಟಾಗುವದಲ್ಲದೇ ಅಭ್ಯಂಗ, ಪರಿಷ್ಕೇಕ, ಆದಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವ ಸೈಫಧಿಲುಕ್ಕೆ ತೈಲವು ತ್ವಚೆಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಲೋಮಗಳ ಅತಿ ಇರುವಿಕೆಯಿಂದ ವೃಣವಾದ ಸ್ವಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅತೇದನೆಯಾಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ನಿಂದನೀಯ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತಾರೆ.

4) ಅಲೋಮ :—ಅವಶ್ಯಕಾಗಿರುವ ಬೆಳೆಕಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ರೋಮಗಳಿಂದೇ ಇರುವಿಕೆ. ಪುರುಷರ ವಯಸ್ಸಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯ ಇಂತಹಂತಹ ಸ್ಕೂರ್, ಮೀತೆಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಇರದಿರುವದು. ಇದ್ದರೂ, ಅತ್ಯಲ್ಪ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರುವದೇ ಅಲೋಮ ಪುರುಷನ ಲಕ್ಷಣ, ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವೇಚ್ಛಾ ಸರಿಯಾಗಿ ಬಾಹ್ಯ ಪ್ರಪಂಚ ವಾಗದೇ ವ್ಯಾಧಿಗಳನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಲೋಪಿಸಿದ ಸೈಫಧಿಗಳು ಶೀವರವಾಗಿ ಚೆರುವದಲ್ಲಿ ಸೇರುವದರಿಂದ ವಿಕೃತಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಅದರಿಂದ ಇವನು ಚಿಕಿತ್ಸೆಗೆ ನಿಂದನೀಯನಿಸುತ್ತಾನೆ.

5) ಅತಿಕ್ರಮ :— ಇಂತಹ ಪುರುಷರ ತ್ವಚೆಯಲ್ಲಿ Melanin pigment ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗಿರುವದರಿಂದ ತ್ವಚೆಯು ಅತಿ ಕೃಷ್ಣವಣಿಕ್ಕಿರುಗಿರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಪುರುಷರಲ್ಲಿ ತ್ವಚೆಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಭಾಯಾನಾಕವಾಗಿರುತ್ತದೆಯಲ್ಲದೇ ತ್ವಕ್ಕೊರೋಗೆಗಳಲ್ಲಿ ತ್ವಕ್ಕಭೇದಗಳು ಸ್ವಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಇವರು ಚಿಕಿತ್ಸೆಗೆ ನಿಂದನೀಯರು.

6) ಅತಿಗಾರವ :— ಇಂತಹ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಹಿತ್ತದ ಅದಿಕೃತೀಯದ್ದು ರಕ್ತದ ವಿಕಾರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಜೊತೆಗೆ ಇವರ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ರೋಮಗಳು ಅತ್ಯಲ್ಪವಿರುವ ಕಾರಣ ತಾಪವನ್ನು ಸಹಿಸುವರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಬೇಸಿಗ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ ಕಷ್ಟವನ್ನನು ಭವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇವರು ಹಿತ್ತಜ ರೋಗಗಳಿಂದ ಬಳಲುವವರಾಗಿದ್ದು ಇವರಿಗೆ ಸದಾ ಶೀತವೀಯುಂಟು ಸೈಫಧಿಗಳಿಂದಲೇ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಇವರನ್ನು ನಿಂದನೀಯರನ್ನುಂಟಾಗಿದ್ದು, ಆಧುನಿಕರು

ಇದನ್ನು Albinism ಎಂದಿದ್ದು ತ್ವಚೆಯಲ್ಲಿ Photophobia ಎಂಬ ದೇಸರಿನ ಲಕ್ಷಣಗಳಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

7) ಅತಿಸ್ಕೂಲ :— ಈ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಮೇದವಾಂಸಗಳ ಅಂಶಗಳು ವೃದ್ಧಿಯಿಂದ ಆಸುಂದರಾದ ವಾಂಸ ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ್ದು ಮೇದಧಾತುವು ಅತ್ಯಧಿಕ ರೀತಿಯಿಂದ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದು ಆನುತ್ಸಾಹಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಸಿಂದಿತನಾಗಲು ಜರಕರು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಎಂಟು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ನಿಂದನೀಯ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತಾರೆ. 1) ಅಲ್ಬ್ಯಾಯು 2) ದುಖಲತಾ, 3) ಕಾರ್ಯ ಅಸಮರ್ಪಳಿಕೆ 4) ಮೃಧುನ ದುಖಲತಾ 5) ಶರೀರದೌರ್ಘಣ್ಯತಾ 6) ಅಧಿಕತ್ವಾಂಶ 7) ಅಧಿಕಕ್ಷಾಧಾ 8) ಸ್ವೇಚ್ಛಾದಿಕೃದಿಂದ ಅತಿಕ್ರಮ.

ಜರಕರು ಅತಿಸ್ಕೂಲ್ಯಕೆ ಸಿದಾನಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಧಿಕ ಪೂರ್ವಾದಲ್ಲಿ ಆಹಾರಕ್ಕೆದನೆ, ಅತಿಸ್ಕೂಗ್ರ, ಗುರು, ಮಧುರ, ರಸಾದಿಕ್ಕು ವ್ಯಳ್ಳ ಆಹಾರಕ್ಕೆದನೆ, ಅವ್ಯಾಯಾಮ, ದಿವಾಸ್ಪಷ್ಟ, ಆಸುವಂತಿಕತೆ, ಚಿಂತಾದಿಗಳಿಂದ ದೂರವಿರುವಿಕೆ ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಮಾನುಷನು ಪ್ರಮಾಣಿಕ್ಕಿರುತ್ತದೆಯಾಗಿರುವದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅಂತಃ ಸ್ವಾವಿ ಗ್ರಂಥಿಗಳ ವಿಕೃತೀನಾಗಿ ಮತ್ತು ಆಸುವಂತಿಕತೆಗಳು ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣಗಳಾಗಿದ್ದು ಇಂತಹವರಲ್ಲಿ ಧಾತುಗಳು ಸರಿಯಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೋಫ್ರೆನ್‌ಎಂಟ್ ದೊಂದಿರುವದಿಲ್ಲ. ಬಲಹಾನಿ ಅಧಿಕಪಿದ್ದು ವ್ಯಾಧಿಕ್ಷೇಮತ್ವ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಈ ಪುರುಷರು ಚಿಕಿತ್ಸೆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಿಂದನೀಯ ರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ.

8) ಅತಿಕ್ರಮ :— ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಯಾರಲ್ಲಿ ಮಾಂಸಧಾತುವು ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ರೂಪದಿಂದ ಯೋಗ್ಯಪ್ರೋಪ್ರೆಣೆಯ ಅಭಾವವಿದ್ದು ಆಹಾರದಿಂದ ಶರೀರದ ರೂಪದಿಂದ ಯೋಗ್ಯಪ್ರೋಪ್ರೆಣೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಆಗದೇ ಇರುವದರಿಂದ ಶರೀರವು ಅತ್ಯಂತ ಕೃತಪ್ರೋಪ್ರೆಣೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಆಗದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಜರಕರು ಇದಕ್ಕೆ ನಿದಾನಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಜರಕರು ಇದಕ್ಕೆ ನಿದಾನಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಪಭೋಜನ, ವಾತಪ್ರಕೃತಿ, ರೂಕ್ಷಾಹಾರ ಸೇವನೆ, ಅಭ್ಯಂಗ, ನಿದ್ರೆ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಪಾಲಿಸದೇ ಇರುವದರಿಂದ, ಸೇವಿಸಿದ ಆಹಾರದಿಂದಾದ ರಸಧಾತು ಸರ್ವಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗಿ ಸಂಕೊರ ಮಾಡದೇ ಇರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಶರೀರ ಪುಷ್ಟಿಯಾಂಟಾಗದೇ ಕೃತಪ್ರೋಪ್ರೆಣೆ ಮಾಡದೇ ಇರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಶರೀರ ಪುಷ್ಟಿಯಾಂಟಾಗದೇ ಕೃತಪ್ರೋಪ್ರೆಣೆ.

ಪ್ರಾರ್ಥಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹವರಲ್ಲಿ ದುಬ್ಬಲತೆ ಅಧಿಕವಿದ್ದು ಶಾರೀರಿಕ, ಪಾಚಿಕ, ರಾಸಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಡಲು ಅಸಮಾಧರಣಿರುತ್ತಿದ್ದು ಶಾಸ್ತ್ರ, ಗುಳ್ಳೆ, ಗ್ರಂಥಿ, ಮ್ಲೀಯಾದಿ ವಿಕಾರಗಳಿಂದ ಸತತವಾಗಿ ಒಳ್ಳೆ ತ್ವರಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರಿಂದ ಇವರು ಚಿಕಿತ್ಸೆಗೆ ನಿಂದನೀಯರು.

ಈ ಪ್ರೇರಿನ ಎಂಟು ಪ್ರಕಾರದ ಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಅತಿಸ್ಥಾಲ ಮತ್ತು
ಅತಿಕಾರ್ಯ ಪುರುಷರು ಅತ್ಯಂತ ನಿಂದನೀಯರೆನಿಸುತ್ತಾರೆ. ರೋಗಗಳಲ್ಲಿ
ವುಂಶಿಪಣಿ ಶಾರೀರಕ ವಾತ್ತು ವಾಸಿಕ ಎಂಬುದಾಗಿ ಏಡು ವಿಧ
ವಿದ್ದು ವಾಸಿಕ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಂತ ಶಾರೀರಕ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಧಾನ್ಯತೆ
ಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಶರೀರದ ಅಂಗಾವಯವಗಳಿಗೆ ಅದರಲ್ಲೂ ಹೆಚ್ಚನ
ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲಿತೆ ಕೊಟ್ಟು ಈ ಎಂಟು ವಿಧ ಪ್ರಾರಂಭಣ್ಣ ಜಿರಿತ್ತೇಗೆ ನಿಂದ
ನೀರುರೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸ್ತಾರೆ.

ರಜ ಅಷ್ಟೋ ವಾಹಾಗದ ।

ಚರಕರು ಇಂದ್ರಿಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇದರ ಉಲ್ಲೇಖ ವಾಡಿದ್ದಾರೆ. ವ್ಯಾಧಿಯ ದೋಷ-ದೂಷ ಸಮಾಶೃಂಖನೆ ಅವಸ್ಥೆಯು ಗಂಭೀರಸ್ವರೂಪ ದಿದ್ದಾಗ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಧಿಯ ಆರಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಉಂಟಾದಾಗ ಅದರ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ವಾಡಬಾರದೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

“ಮಹಾಗದಾ ಇತಿ ಮರಣಾತ್ಮಕತ್ವಾದಸಾಧ್ಯತಾಯಚ್ಚ ಮಹಾತ್ಮವೇ
ಮೀತಿ ॥ ಸು. ಸೂ. 33.

ಯಾವ ರೋಗಗಳು ಮಾರಕಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತವೆಯೋ
ಮತ್ತು ಕೆಜ್ಜಲ ಸಾಧ್ಯ ಅಥವಾ ದೃಷ್ಟಿಸಾಧ್ಯವಿದ್ದು ಅತ್ಯಧಿಕ ಪ್ರಯತ್ನ
ದಿಂದ ತಮನವಾಗಲ್ಪಡುವವೋ ಮತ್ತು ಚಿಕಿತ್ಸೆಗೆ ದುಸ್ತರವಿರುವವೋ
ಅಂತಹ ರೋಗಗಳು ಮಹಾವ್ಯಾಧಿಗಳನಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಇಂತಹ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು
ಹೊಂದಿದ ಎಂಟು ರೋಗಗಳಿದ್ದು ಅವುಗಳಿಗೆ “ಅಷ್ಟು-ಮಹಾಗದಾ” ಎಂದು
ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ.

“ವಾತವಾಧ್ಯತ್ವೋ ಕುಷ್ಮಂ ಮೇಹೋದರ ಭಗಂದರೂ :

ಅರ್ಥಾಗಂಸಿ ಗ್ರಹಣೀತ್ವಾಷಾಃ ಚಾಹಾರೋಗಾಃ ಸುದುಸ್ತರಾಃ ||

G. B. N. 8.

ವಾತವ್ಯಾಧಿ, ಅಶ್ವರೀ, ಕುಷ್ಟಿ, ಪ್ರಮೇಯ, ಉದರೆರೋಗ,
ಭಗಂವರ. ಅಶ್ವ ಮತ್ತು ಗ್ರಹಗೈ ಈ ಎಂಟುರೋಗಗಳನ್ನು ಅಷ್ಟಾಂಗ
ಪ್ರದರ್ಶನಕುರಿಸು ಚುಚ್ಚಾಗದೂ ಎಂದೂ, ಇವು ಚಿಕಿತ್ಸೆಗೆ ದುಡ್ಡರವಾಗಿವೆ
ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರೆ.

1) ವಾತವ್ಯಾಧಿ :- ವಿಕೃತವಾಯುವಿಸಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಆಸಾಧಾರಣ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಗೆ ವಾತವ್ಯಾಧಿಗಳಿನ್ನು ಚರು. ಇಲ್ಲಿ ವಿಕೃತ ಎಂದರೆ ಪೂರ್ಕತಬ್ಧ ತಿಂಬನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರುವಂತಹ ವಾಯು, ಹಾಗೂ ಆಸಾಧಾರಣಕ್ಕತಬ್ಧ ಕೊಂಡು ವಾತದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಚಲ್ಲಿದೇ ಖಿತ್ತಕಘಾರಿಗಳನ್ನೂ ರಣಾಚಂದರೆ ಕೇವಲ ವಾತದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಚಲ್ಲಿದೇ ಖಿತ್ತಕಘಾರಿಗಳನ್ನೂ ಕೊಂಡು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ರೋಗಗಳು ಎಂದರೆ. ಇದು ಚಿಕಿತ್ಸೆಗೆ ಕಷಣಸಾಧ್ಯವಿದೆ.

“ಹಾಯೋರತಿಮಲತ್ತೇನಾಶುಕಾರಿತ್ತೇನ ಚ ಗೋರ್ಂಸ್ತಾವದ್ವಾದ ವಿಕಾರಾಣಾಂ

ದುಃಸಾಧತ್ವದಾರ್ಥವಾತ್ಯಯ ಕರತ್ವಾದ್ ॥ ಮಾ. ನ.

ವಾತವು ಬಿತ್ತು. ಕರ್ಫಗಳ ಪ್ರೇರಕವಾಗಿನ್ನು ಅತಿಂಬಲವಾನ್. ಆಶು
ಕಾರಿ, ಗಂಭೀರ, ವಿಕಾರಕಾರಿ, ವಿನಾಶಕಾರಿ. ದುಸೂಧ್ಯ, ರೋಗಜನಕ,
ಅತಿವೇಗಿಯುಕ್ತ ಮತ್ತು ವಿಲಿಪ್ಪಚಿಕಿತ್ಸೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯವಿರುವ,
ಮುಹತ್ತೆಪೂರ್ಣದೊಷವಿದ್ದು ಇದರಿಂದಾಗುವ ವ್ಯಾಧಿಗಳೂ ಸಹ ಆಶು
ಕಾರಿ, ಅಧಿಕ ಹೀಡಾರುಕ್ತ, ಕೃಷ್ಣ ಸಾಧ್ಯ, ರೋಗನಿತ್ಯಕ್ಕೂ ಅತ್ಯಂತ
ಕಿಂತ್ರಾ ಕರವೂ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಮುಹಾಗದವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿ
ದ್ದಾರೆ. ವಾತವ್ಯಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕ್ರಾಫಾತ, ಧನುಘಾತ, ಸಂಧಿವಾತ, ಆಮು
ವಾತಗಳು ಉದಾಹರಣೆಗಳಾಗಿವೆ.

2) ಅಶ್ವರೀ :- “ಅಶ್ವರಾತೀತಿ ಅಶ್ವರೀ!“ ಯಾವುದು ಪುಷ್ಟಣ ಸದ್ಯ ರಚನೆ ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆಯೋ ಅದಕ್ಕೆ ಅಶ್ವರೀ ಎನ್ನುವರು. ಮೂಲತ್ವದಲ್ಲಿ ತರಲತೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ, ಘನತಾ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವದು ಅಶ್ವರೀ

ರೋಗದ ಪ್ರಥಾನ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಶಿರದೊಷಜವಿದ್ಯುತ್ ಕಫದೊಷದ
ಪ್ರಥಾನತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಮೂತ್ರಜ್ಞಾಗ್ರಹಣಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಚನ್ನುಂಟು
ಮಾಡಿ ಮೂತ್ರರೋಧವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದು. ಇದು ತೀವ್ರಶೂಲಯಕ್ಕ
ಮಾಡಿದ್ದು ರೋಗಿಯು ಆತ್ಮಯಾವ ಏಂದೆಯನ್ನು ಲಿಸುಬೆಂದು ಮಾರ್ಪಾದಿಸಿ,
ಚಿರಕಾರಿ ಸ್ವರೂಪಯುಕ್ತ ಕೃಜ್ಞಾಂಕಾಘ್ರಾವಾದ ರೋಗವಾಗಿರುವದರಿಂದ
ಇದನ್ನು ಮಾಡಾಗುವುದು ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

3) ಕುಷ್ಟಿ :- ಅಂಗಾಂಗಗಳನ್ನು ವಿಕ್ರತವಾಡುವ ಮಹಾಭಾರತರ ವ್ಯಾಧಿಯಾಗಿದೆ. ರಕ್ತವನ್ನು ದೂಡಿತಗೊಳಿಸುವ ಮಿಥ್ಯೆ ಆಯಾರ-ವಿದ್ವಾನಿಂದ, ಪಾಪಕರ್ಮದಿಂದ ಮತ್ತು ಬಾರಹ್ಯಣ, ಗುರು ಮತ್ತು ಪೂಜ್ಯರನ್ನು ನಿಂದಿಸುವದರಿಂದಲೂ ಇದು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ವಾತಾದಿತ್ರಿದೋಷ ಮತ್ತು ತ್ವಿಜೋ, ಲಸಿಕೋ, ರಕ್ತ, ಮಾಂಸಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಬಾಗಿ ದೂಡಿತಗೊಳಿಸುವದರಿಂದ ಈ ರೋಗ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದ್ದು, ಕುಲಜಫ್ಫಾ, ಸಾಂಕ್ರಾಮಿಕವ್ಯಾದಿ, ಚೀಕಿತ್ಸೆಗೆ ಅಸಾಧ್ಯವೂ ಆದ ಈ ರೋಗದಿಂದ ರೋಗಿ ವಾರಣಹೋದುವದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಮಹಾಗದಾ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

4) ಪ್ರಮೇಹ :- ಇದು ವಾತವ್ಯಾಧಿಯ ತದನಂತರ ಬರುವ ಆನ್ಕಭೇದಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಭಯಂಕರ ವ್ಯಾಧಿಯಾಗಿದ್ದು ಸ್ವಿಗ್ರ, ಗುರು, ಮಧುರ, ಆಹಾರ ಸೇವನೆಯಿಂದ, ಅವ್ಯಾಯಾಮ, ಅತಿಸಿದ್ಧಾಗಳಿಂದ ಈ ರೋಗ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದು ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಫಾತಕಕಾರಿಯಾಗಿ, ಅನುಭಾಧಿಯಾಗಿದ್ದು ವ್ಯಾಧಿವ್ಯವಚ್ಯೇದಕ್ಕೆ ಕ್ಷಿಪ್ರಕರವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಇದು ಮಹಾಗದಾ ಎನಿಸಿದೆ.

5) ಉದ್ದರೋಗ :- ದೋಷಗಳ ಅತಿಸಂಚಯ, ಅಗ್ನಿವಾಂದ್ಯ, ಪುಷ್ಟಿಕರ್ಮದಿಂದ ಈ ರೋಗವುಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದು ಕ್ರಿಷ್ಟ ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ಲೀಹೋದರ, ಜಲೋದರಾದಿ ರೋಗಗಳು ವ್ಯಾಧಿ ವಿನಿತ್ವ ಯಂತ್ರ, ಚಿಕಿತ್ಸೆಗೂ ಅಸಾಧ್ಯವಿದ್ದು ಈ ಉದ್ದರೋಗ ಉಪದ್ರವಗಳಿಂದಯಃಕವಾದಾಗ ಕಪ್ಪಸಾಧ್ಯವು ಅಸಾಧ್ಯ ವ್ಯಾಧಿಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆ ಹೊಂದುತ್ತಿದ್ದು ಇದನ್ನು ಮಹಾಗದ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

6) ಭಗಂದರ ರೋಗ :- ಭಗ. ಗಂದ, ಬಸ್ತಿ, ಈ ಸ್ಥಾನಗಳ ವಿದ್ಯಾ ರಣವಾಗುವದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಭಗಂದರವೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರ ಹೊಂದಿದೆ. ಅವು ಪೂರ್ಣಭಗಂದರ, ಬಾಹ್ಯಾಂಧಭಗಂದರ, ವಾತ್ಮ ಅಂತರ್ವಾಸಿ ಭಗಂದರವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. ಅತ್ಯಧಿಕ ಕಷ್ಟಪ್ರದ ವಾದ ರೋಗ ಇದಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ, ಕೇವಲ ಶಲ್ಯಚಿಕಿತ್ಸೆಯಿಂದ ವಾಟ ಈ ರೋಗವನ್ನು ಗುಣಪಡಿಸಲಾಗುವದು ಹೊರತಾಗಿ ಕಾಯ-ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಿಂದಲ್ಲ. ಈ ರೋಗವಲ್ಲಿ ರೋಗಿ ಅಧಿಕಯಾತನ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ.

7) ಅರ್ಥ :- “ಅರಿವತ್ತೊ ಪೂರ್ಕಾನ್ನೇ ಶ್ರುತಾತ್ಮಿನಿಸಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ॥ ಮೂ.ನಿ.
ಈತ್ಯವಿನಂತೆ ಪೂರ್ಣವನ್ನು ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸುತ್ತುದೆಯೋದ್ದರಿಂದ ಇದನ್ನು
ಇತ್ಯೇ ಎನ್ನಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ವಾತ, ಸುತ್ತು, ಕಘಗಳ ಬದ್ದೀದು ಭೇದಗಳು.
ಗುದಕ್ಕಿರುವ ಮೂಲರು ವಲಿಗಳು ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಂದುತ್ತಿದ್ದು ಅತ್ಯಂತ
ದೂರಿತಿದಾರರು ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ
ಅಸುಧ್ಯ ರೋಗವಾಗಿದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು ಎಂದು
ಪರಿಗಣಿಸಲಬ್ಬಿದೆ.

8) ಗ್ರಹಣೇ ರೋಗ :- ಅಗ್ನಿಮಂದ್ಯವೇಣ ಪ್ರಮುಖಿವಾದ ಕಾರಣ
ದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಪಚನವಾದ ಸಂಸ್ಥಾನವೇ ರೋಗಾಕ್ಷಲ್ಲಿಯೇ
ಪ್ರಮುಖಿವಾದ ವ್ಯಾಧಿ ಇಡ್ಗಾಗಿದೆ. ಈಮಾತ್ರಾಯಿ ಮತ್ತು ಪಕ್ಷಾಶಯಗಳೇ
ಎಂಧ್ಯವಿರುವ ಗ್ರಹಣೇ ಎಂಬುತ್ತಾವಯವಾದ ವಿಕಾರವೇ ಗ್ರಹಣೇ ರೋಗ
ವನಿಸುತ್ತಿದ್ದು. ಪಚನಕ್ರಯೆಗೆ ಆಶಕ್ತವಾದ ಆವಸ್ಯಕವಿರುವದರಿಂದಲೂ
ಯುವಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವೂ, ವ್ಯಾಧರಲ್ಲಿ ಆಸಾಧ್ಯವೂ ಆದ ಈ ವ್ಯಾಧಿ
ಭಾರ್ಯುಂಕರಣಗಿರುವದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಮಹಾಗಡಾ ಎನ್ನುವರು.

ಸಂಕುಲಿತರು-

“ವಾತವ್ಯಾಧಿಃ ಪ್ರಮೇಹತ್ಸ ಕುಪ್ತಮಶೋಭಗಂದರಮ್ |
ಅಶ್ವರೀ ಮೂಡಗಭಾತ್ಸ ತಧ್ವೇಷೋದರಮಷ್ಟಮವ್ ||
ಅಪ್ಯಾಪ್ಯೇತೇ ಪ್ರಕೃತ್ಯೇವ ದುಶ್ಚಿತಾಂ ಮಹಾಗದಾಃ |
ಪೂರಣ ಮಾಂಸಕ್ಯಯಶಾ ಸತ್ಯಪ್ಯಾಶೋಷವಮೇಜ್ಞರೈ : ||

ಮೂಚ್ಚು ಅತಿಸಾರ ಹಿಕ್ಕಾಭಿಃ ಪುನಶ್ಚೇಲ್ತೇರಾಪದುರ್ತಾಃ ।
ವರ್ಜನೀಯಾ ವಿಶೇಷೇಣ ಭಿಷಜಾ ಸಿದ್ಧಿಮಿಷ್ಟತಾ ॥ ಸು. ಸೂ. 33

ವಾತವ್ಯಾಧಿ, ಪ್ರಮೇಹ, ಕುಪ್ಪ, ಅರ್ಥ, ಭಗಂದರ, ಅಶ್ವರೀ, ಮೂಢಗಭ್ರ ಮತ್ತು ಉದರರೋಗ ಇವುಗಳು ಅಪ್ಯಮಹಾಗದಾಗಳಾಗಿವೆ. ಸುಶುತ್ರದು ಗ್ರಹಣ ರೋಗದ ಬದಲಾಗಿ ಮೂಢಗಭ್ರ ವ್ಯಾಧಿಯನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ತಲ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಮೂಢಗಭ್ರ ವ್ಯಾಧಿಯು ಭಯಂಕರ ವಿರುವ ಕಾರಣ ತಾಯಿ ಮತ್ತು ಮಗುವಿನ ಜೀವನವನ್ನು ಸಂಕಟಪ್ರದ ವಾಗಿಸುವದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಮಹಾಗದಾ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮಹಾಗದಗಳಿಗೆ ಉಪದ್ರವಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು, ಅವು ಪಾರಣ (ಬಲ) ಕ್ಷಯ, ಮಾಂಸಕ್ಷಯ, ಶ್ವಾಸ. ತ್ವಾಣಿ. ರಸರಕ್ತಾದಿ ಧಾತುಶೋಷ, ವವನ. ಜ್ವರ, ಮೂಚ್ಚು, ಅತಿಸಾರ, ಹಿಕ್ಕಾಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಉಪದ್ರವಗಳಿಂದಯುಕ್ತವಾದ ಮಹಾಗದಗಳು ಚಿಕಿತ್ಸೆಗೆ ಅಸಂಧ್ಯವಿದ್ದು ರೋಗಿಯನ್ನು ಮೃತ್ಯುಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ದುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಮಹಾಗದಗಳನಿಸಿವೆ.

ವಿವಿಧ ಆಚಾರ್ಯರ ಪ್ರಕಾರ ಅಪ್ಯಮಹಾಗದಗಳು :-

ಚರ್ಕ	ಸುಶುತ್ರ	ವಾಗ್ಭಿ
1) ವಾತವ್ಯಾಧಿ	ವಾತವ್ಯಾಧಿ	ವಾತವ್ಯಾಧಿ
2) ಅಪಸ್ತಾರ	ಅಶ್ವರೀ	ಅಶ್ವರೀ
3) ಕುಪ್ಪ	ಕುಪ್ಪ	ಕುಪ್ಪ
4) ಮಧುಮೇಹ	ಪ್ರಮೇಹ	ಪ್ರಮೇಹ
5) ಉದರ	ಉದರ	ಉದರ
6) ಶೋಧ	ಭಗಂದರ	ಭಗಂದರ
7) ರಾಜಯಕ್ಷಾ	ಅರ್ಥ	ಅರ್ಥ
8) ಗುಲ್ಷ	ಮೂಢಗಭ್ರ	ಗ್ರಹಣ

ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ

೧೬ ಅರಿಪ್ಪು

ರೋಗ ಪರೀಕ್ಷೆ ವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ನಿದಾನ ಪಂಚಕಗಳಲ್ಲದೇ ಉಪದ್ರವ ಮತ್ತು ಅರಿಪ್ಪಲಕ್ಷಣಗಳ ಜ್ಞಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೂ ಸಹ ಅಪ್ಯೇ ಮಾದತ್ತದ ಹೊಂದಿವೆ ಎಂದು ಮಾಧವಕಾರದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

“ಸೌರೇಪದ್ರವಾರಿಪ್ಪ ನಿದಾನಲ್ಕಿಂಗೋ ನಿಬಂಧತೇ ರೋಗವಿನಿಷ್ಟೀಯೋ ಅಯವ್ರೋ ॥ ಮಾ. ನಿ.

ಉಪದ್ರವ ಮತ್ತು ಅರಿಪ್ಪಗಳು ವ್ಯಾಧಿಯ ವಿಶಿಷ್ಟ ಅವಸ್ಥೆಗಳಾಗಿವೆ. ಆಲ್ದದೇ ಅವು ವ್ಯಾಧಿಯು ಗಂಭೀರ ಸ್ವರೂಪ ಹಾಗೂ ಸಾಧ್ಯಾಸಾಧ್ಯತ್ವಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತವೆ. ಹಾಗೂ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡುವದರಲ್ಲಿ ಇವುಗಳಾದೂ ಮಾಡತ್ತರ ಪಾಠ್ರವಹಿಸುತ್ತವೆ

“ರೋಗಿಣೋ ಮರಣಂ ಯಸ್ತಾದವಶ್ಯಂಭಾವಿ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ ।
ತಲ್ಲಿಕ್ಷಣಮರಿಪ್ಪಂ ಸ್ಯಾದಿರಿಪ್ಪಂ ಚಾಪಿ ತದುಷ್ಯತೇ” ॥ ಭಾ. ಪ್ರ.
ರೋಗದ ಯಾವ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಮೂಲಕ ಮೃತ್ಯುವಿನ ಜ್ಞಾನ ಉಂಟಾಗುವದೋ ಅದಕ್ಕೆ ಅರಿಪ್ಪ ಎಂದು ಕರಿಯುವರು.

“ನಿಯತಪಂರಣಾಪಕಂ ಲಿಂಗಂ ಆರಿಪ್ಪವ್ರೋ” । ವಿಜಯರಾಜಿತ.
ನಿಷಿತ ಮೃತ್ಯುಸೂಚಕ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ಅರಿಪ್ಪ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು.
“ರೂಪೇಂದ್ರಿಯ-ಸ್ವರ-ಚಾಯಾ-ಪ್ರತಿಚಾಯಾ-ಕ್ರಿಯಾದಿಷು ।
ಅನ್ಯೇಷಣಿ ಚ ಭಾವೇಷು ಪ್ರಾಕೃತಿಪ್ಪನಿಮಿತ್ತತಃ ।
ವಿಕೃತಿಯಾರ್ಥ ಸಮಾಸೇನ ರಿಪ್ಪಂ ತದಿತಿಲಕ್ಷಯೇತ್ತೋ ॥ ಆ. ಪ್ರ.

ಪ್ರಕಾಪಿತ ದೋಷವು ಸರ್ವಶರೀರವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸುವದು ಮತ್ತು ಯಾವುದೇ ಜೀವಧ ಉಪಚಾರದಿಂದ ವ್ಯಾಧಿಯು ಶಮನಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅರಿಪ್ಪ ಸೂಚಕ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವವು.

“ಕ್ರಿಯಾಪಥಮತಿಕಾರಂತಾಃ ಕೇವಲಂ ದೇಹಪೂರ್ವತಾಃ ।
ಚಿಪ್ಪಂ ಕುರ್ವಣಿ ಯದ್ವೋಽಪಸ್ತದರಿಪ್ಪಂ ನಿರುಷ್ಯತೇ ॥ ಚರ್ಕ.
ಸ್ವಸ್ಥಪ್ರೇರುಪನಲ್ಲಿಯಾಂ ಕೂಡಾ ಮೃತ್ಯುಸೂಚಕ ಅರಿಪ್ಪಲಕ್ಷಣಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅರಿಪ್ಪ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಸಾಧ್ಯ

ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ

ವ್ಯಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ವೃದ್ಧಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವವು. ಪೂರ್ವ ಜನ್ಮಕೃತ ಕರ್ಮಾಗಳಿಂದ ಅರಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವವು. ತಾರೀರಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳೊಂದಿಗೆ ಹಾನಿಕ ಅರಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಕೂಡಾ ಉಂಟಾಗುವವು. ಅರಿಷ್ಟಸಫಾನ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಉಂಟಾಗಿಯೂ ಕೂಡಾ ಮೃತ್ಯು ಬರದೇ ಇರಬಹುದು. ಅಂಥ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ “ಅರಿಷ್ಟಭಾಸ” ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದು ಕರೆಯುವರು. ಇದು ದೋಷೋಭ್ರಣ ಅವಸ್ಥೆ ಮತ್ತು ಗಂಭೀರ ಧಾರ್ತಾಗತ ಅವಸ್ಥಾದ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿರುವದು. ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಪಾಣದಂತೆ ಅರಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಮೃತ್ಯು ಉಂಟಾಗುವದಾ. ಮತ್ತು ಮೃತ್ಯು ಉಂಟಾಗುವ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅರಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡುಬರುವವು. ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಕಿಕ ಜ್ಞಾನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

- 1) ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ವಿಷಯ ಸಂಬಂಧಿ ಅರಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣಗಳು.
 - a) ಶ್ರವಕೇಂದ್ರಿಯ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿ : - ಶ್ರವಣರಕ್ತಿ ನಷ್ಟವಾಗುವದು.
 - b) ಸ್ವರ್ಶನೇಂದ್ರಿಯ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿ : - ಶೀತಪದಾರ್ಥ ಉಪ್ಪು, ಉಪ್ಪ ಪದಾರ್ಥ ಶೀತ ಎನಿಸುವದು
 - c) ದರ್ಶನೇಂದ್ರಿಯ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿ : - ಯಾವುದೇ ಪದಾರ್ಥದ ವಿವರೀತ ದರ್ಶನವಾಗುವದು.
 - d) ರಸನೇಂದ್ರಿಯ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿ : - ರಸಜ್ಞಾನವು ಸಮ್ಯಕ್ ರೀತಿಯಂದಾಗುವದಿಲ್ಲ.
 - e) ಘಾರಕೇಂದ್ರಿಯ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿ : - ಗಂಧದ ಸಮ್ಯಕ್ ಜ್ಞಾನವಾಗಿರುವದು.

“ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿ” ಎಂದರೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ, ತಾಕಲಾಟ, ಗೊಂಡಲ, ಅಕ್ಷೇಪ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವದು.

- 2) ಶರೀರ ಅವಯವ ವಿಕೃತಿ : - ಇವುಗಳಿಗೆ ಭೌತಿಕ ಅರಿಷ್ಟಗಳಿನ್ನು ವರು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ-
 - a) ವಣಿವಿಕೃತಿ : - ಪೂರ್ಕತ ವಣಿ ಬಿಟ್ಟು ರೋಗಿಯ ಶರೀರಕ್ಕೆ ನೀಲ, ಶ್ಯಾಮ, ತಾಮ್ರ, ಹರೀತ, ಶುಕ್ಲ ಮುಂತಾದ ವಿಕೃತ-

ವಣಿಗಳು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿವದು.

- b) ಸ್ವರವಿಕೃತಿ : - ಉಚ್ಚಂಸಲಸಾಧ್ಯವಾದ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ, ಅವ್ಯಕ್ತ, ಗದ್ದದಿತಪೂರಿತ, ಕ್ಷೀಣ, ದೀನವಾದ ಸ್ವರ ಹೊರಡುವದು.
- c) ರಸವಿಕೃತಿ : - ರೋಗಿಯ ಶರೀರವ ವಿರಸ ಅಥವಾ ಸ್ವಾದು ವಾಗಲು ಅದು ಅರಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣವೇಸುವದು.
- d) ಸ್ವರ್ಶವಿಕೃತಿ : - ಸದಾಸ್ವಂದನೀಲ ಅಂಗಗಳು ಪಟಸವಾಗುವದು. ಉಪ್ಪವಾದ ಅಂಗಗಳು ಶೀತವಾಗುವದು. ಕೋಮಲ ಅಂಗಗಳು ಕರಿಣವೇಸುವದು.

- 3) ವಂಸಸ್ವಪ್ನಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅರಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣಗಳು- ಯಾವ ರೋಗಿಯು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಶ್ವಾಸ, ಕಾಗೆ, ಗೂಬೆಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೋ, ಯಾವನ ಶಿರದ ಹೀಳೆ ಲತಾ ಹಬ್ಬಿದಂತೆ, ಸಮೂದ್ರ ಕಂಡುಬರುವದೋ. ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಸ್ವೇಚ್ಛನ, ಅಭ್ಯಂಗ, ಭಂಧನ, ಸುವರ್ಣ ಪೂರ್ತಿ, ಜಗಟವಾಡುವದು, ವಮನ, ವರೇಚನಗಳು ಕಂಡುಬರುವೇ, ಯಾರ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ದಂತಗಳು, ಚಂದ್ರ, ಸೂರ್ಯ, ನಕ್ಷತ್ರ ದೇವತಾ, ದೀಪಗಳು ಬಿದ್ದಂತೆ ಅನಿಸುವದು ಮತ್ತು ರಾಕ್ಷಸ, ಮಿಶ್ರಾಚಿ, ಪ್ರೇತ, ಶ್ರೀ, ಚಂಡಾಲ, ದರ್ಶನವಾಗುವದೋ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಮೃತ್ಯುಸೂಚಕ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿವೆ.

- 4) ವ್ಯಾಧಿಯ ಪೂರ್ವರೂಪ : - ಜ್ವರಾದಿ ವ್ಯಾಧಿಗಳ ಪೂರ್ವ ರೂಪಾವಸೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಕೆಲಲಕ್ಷಣಗಳು ಅರಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿವೆ. ರೂಪಾವಸೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಉದಾ :- ಕವ್ಯಪ್ರದೀಗಳಲ್ಲಿ ಅರಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಉದಾ :- ಕವ್ಯಪ್ರದೀಗಳಲ್ಲಿ ಅರಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

- 5) ವ್ಯಾಧಿಯ ವಿಶಿಷ್ಟರೂಪ : - ಕೆಲ ವ್ಯಾಧಿಗಳ ವಿಶಿಷ್ಟ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಅರಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಉದಾ :- ಕವ್ಯಪ್ರದೀಗಳಲ್ಲಿ ಅರಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಉದಾ :- ಕವ್ಯಪ್ರದೀಗಳಲ್ಲಿ ಅರಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಉದಾ :- ಕವ್ಯಪ್ರದೀಗಳಲ್ಲಿ ಅರಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

- 6) ಘಾಯಾ ಸ್ವರ್ತಿಘಾಯಾ : - ಘಾಯಾ ಎಂದರೆ ನೇರಕು ಎಂದರ್ಥ. ಘಾಯಾ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಘಾಯಾವು ಚಂದ್ರನ ಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ, ಘಾವದಲ್ಲಿ, ದೀಪದ ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಘಾಯಾವು ಚಂದ್ರನ ಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ, ಘಾವದಲ್ಲಿ, ದೀಪದ

ಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ, ಜಲದಲ್ಲಿ ಹುತ್ತು ಸೀಸೆಯಲ್ಲಿ ವಿಕೃತ ಅಂಗಗಳ್ಳಿದ್ದಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುವದೋ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅರಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣಗಳಿನ್ನಾವನು. ಪ್ರತಿ ಭಾಯಾದಲ್ಲಿ ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ನೇತ್ರದಲ್ಲಿಯ ಪ್ರತಿಭಾಯಾ ಸ್ವರೂಪ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ಆಕೃತಿ ನಷ್ಟವಾಗಿರುವದು ಅದು ಅರಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ.

- 7) ದೂತನಿಷಯಕ :— ರೋಗಿಯ ದೂತನು ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಗೋಪಕರ ವೈದ್ಯನನ್ನು ಕರೆಯಲು ಬಂದಾಗ ಗೋಚರಿಸುವಂಥ ಲಕ್ಷಣಗಳು. ದೂತನು ಬಂದಾಗ ವೈದ್ಯನು ಯಾವೇ ವಸ್ತುವಿನ ಭೇದನ, ಭೇದನ ವಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಅಗ್ನಿಗೆ ಹಷನ ಅರ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಖತರಿಗೆ ತಿಂಡಾರ್ಶಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಯಾವುದೇ ಮರಣ ಹೊಂದಿದ, ನಷ್ಟವಾದ ವಸ್ತುವಿನ ಬಗೆ ವಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅವು ಮೃತ್ಯುಸೂಚಕ ಲಕ್ಷಣಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

8) ರುಗ್ಗನ ಪಥದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಲಕ್ಷಣಗಳು :— ವೈದ್ಯನು ತಾನು ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಗೆಂದು ಹೊರಟಿರಬ ರುಗ್ಗನ ಮನೆಯ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಆಳುವ ಶಬ್ದ, ಚೀರುವ ಶಬ್ದ, ನಿಂದನಾತ್ಮಕ ಮಾತುಗಳು ಆಡಲ್ಪಡುವದು, ಹೊರಟಿ ಸಮಯ ದಲ್ಲಿ ವೈದ್ಯನಿಗೆ ವಾಗಿದಲ್ಲಿ ಬೆಕ್ಕು, ನಾಯಿ, ಸರ್ವ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಆಡ್ಡವಾಗುವದು, ಪಕ್ಷಿಗಳ ಆಕೃಂದನ ಕೇಳುವುದು ಇವೆಲ್ಲವು ಅರಿಸ್ಟ ಲಕ್ಷಣಗಳು.

9) ಆತುರಕುಲದಲ್ಲಿಯ ಅರಿಸ್ಟ ಲಕ್ಷಣಗಳು :— ವೈದ್ಯನು ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಗೆಂದು ರೋಗಿಯ ಗೃಹ ಪ್ರವೇಶ ವಾಡಿದಾಗ, ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ರೋಗಿಯ ಶಯನ, ಭೋಜನ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಅಮಂಗಲಕಾರಿ ಶಬ್ದಗಳು ಕೇಳಲು ಅರಿಸ್ಟ ಲಕ್ಷಣಗಳನಿಸುವವು.

ಶಾಸ್ಕಣಿಕ ಅರಿಸ್ಟಗಳು :— ಈ ಕೆಳಗಿನ ಲಕ್ಷಣಗಳು ರೋಗಿಯ ಮೃತ್ಯು ವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ.

 - 1) ಅಪಕ್ಷವಾದ ಆಹಾರವು ಮಲದಲ್ಲಿ ಬರುವದು ಆಥವಾ ಆಹಾರವು ಚೀಣವಾಗದೇ ಜರರದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿಯುವದು.
 - 2) ಅತಿಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಬಲಹಾನಿ, ಅತಿ ನೀರಾಡಿಕೆ ಮತ್ತು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಶೂಲ ಕಾಣುವದು.

- 3) ಗಂಭೀರ ಹಿಕ್ಕಾದೊಡನೆ ರಕ್ತತಿಸಾರವಾಗುವದು.
 - 4) ಮಂದಾಗ್ನಿಯಾಳ್ ರೋಗಿಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಿಯಾಕ್ತ ಮಲವಿಸಜ್ರನೆ.
 - 5) ದುಬ್ಬಲ ರೋಗಿಯಲ್ಲಿ ಜ್ವರಾತಿಸಾರ ನಂತರ ಶೋಧ ಬರುವದು ಹಾಗೂ ಶೋಧದ ನಂತರ ಜ್ವರಾತಿಸಾರ ಬರುವಿಕೆ.
 - 6) ಪಾಂಡುರೋಗದಲ್ಲಿ ದುಬ್ಬಲತೆ, ಅತಿಶ್ವಾಸ ಹಾಗೂ ಶ್ವಾಸ ಉಂಟಾಗುವದು.
 - 7) ಕೂಡಲೇ ಜ್ವರ ಕಾಣಿಸುವಿಕೆ. ಪಿಪಾಸ, ಮೂಚ್ಚೆ, ಬಲಹೀನತೆ,
 - 8) ಪ್ರಲೇಪಕ ಜ್ವರದಲ್ಲಿ ವುಖಿದ ಮೇಲೆ ಅಧಿಕ ಸ್ವೇದಬರುವದು.
 - 9) ರೋಗಿಯ ಸಂಜ್ವಾಹೀನತೆ ಮತ್ತು ಮುಖುತುಪ್ಪುವಾಗುವದು.
 - 10) ಅಶ್ರು, ಅಪಸೃತ, ಕುಷ್ಣ, ರಕ್ತಪಿತ್ತ, ಉದರ, ಗುಲ್ಬ. ವಂಥ ಮೇಹ ಹಾಗೂ ಯಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕಡೆಬಿಂಬ ಅಶ್ರು ಬಲಹೀನತೆ.

ಅರಿಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಸ್ತಾಯಿ ಮತ್ತು ಅಸ್ತಾಯಿ ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರ
ಗಳು. ದೋಷ ಉಗ್ರರೂಪ ತಾಳಿದಲ್ಲಿ ಅರಿಪ್ಪದ ಭಾಸವಾಗುವದು.
ಮತ್ತು ಆ ದೋಷಗಳ ಶಮನವಾದರೆ ಆ ಲಕ್ಷ್ಯಣಗಳ ಚಿಹ್ನೆ ಇಲ್ಲದಾಗು
ವವು. ಇಂತಹ ಲಕ್ಷ್ಯಣಗಳಿಗೆ ಅಸ್ತಾಯಿ ಅರಿಪ್ಪ ಲಕ್ಷ್ಯಣಗಳಿನ್ನುವರು.
ಸ್ತಾಯಿ ಅರಿಪ್ಪ ಲಕ್ಷ್ಯಣಗಳಿದ್ದರೆ ರೋಗಿಯು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಮೃತ್ಯು
ಹೊಂದುವನು

೧೨ ಜನಪದೋಧ್ಯಂಸ

(Natural Calamities and epidemics)

ಗಳಲ್ಲಿ ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕ ರೂಪವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಾಗ ಅವು ವಿಕಾರಗಳನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನ ಮಾಡುತ್ತವೆ ಎಂದು ಜರಕರು ಏಮಾನಸ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಅಥಿಕ ಶೀಫುರುದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯ ರಸ, ಗುಣ, ವೀರ್ಯ, ವಿಪಾಕ ವ್ಯಳ್ಳಿ ಓವಧಿಗಳನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನಮಾಡುವದಿಲ್ಲ. ಯಾವಾಗ ಓವಧಿಗಳಲ್ಲಿ ರಸ, ವೀರ್ಯ, ವಿಪಾಕಾದಿಗಳ ಅಭಾವ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಆಗ ನಿಶ್ಚಯಾಗಿ ರೋಗದ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಜನಸಹಾಯದ ನಾಶಮಾನವ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ, ಭೂಮಿಯ ರಸರಹಿತವಾಗಂದ ಮೊದಲು ದುತ್ತು ಓವಧಿಗಳ ರಸ, ವೀರ್ಯ, ವಿಪಾಕ ಹೀನವಾಗುವ ಮೊದಲು ಅವುಗಳನ್ನು ಸಂಗೃಹಿಸಿಟ್ಟು ಆ ಓವಧಿಗಳ ಮೂಲಕ ಜನಪದೋಧ್ಯಂ ವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ರೋಗಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡುವದೂ ಕಷ್ಟಕರವೇನಲ್ಲ.

ಜನಪದೋಧ್ಯಂಸಕ ವ್ಯಾಧಿಗಳ ಸಂಪಾದಿತಿ :- ಒಂದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಮಾನ ಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳ ರೋಗಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ ಅವು ಜನಪದವನ್ನು ಸಾಷ್ಟಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಜನಪದದಲ್ಲಿ ಕೆಳಗೆ ಹೇಳಲಿಟ್ಟು ಭಾವಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾದವುಗಳಾಗಿವೆ.

“ತೇ ತು ಖಿಲ್ಲಿಮೆ ಭಾವಾಃ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನಪದೇಷು ಭವಂತಿ :
ತದ್ಯಧಾ-ವಾಯುರೂಪಕಂ ದೇಶಃ ಕಾಲ ಇತಿ || ಚ. ವಿ. 3.

ವಾಯು, ಜಲ, ದೇಶ. ಕಾಲ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ಭಾವಗಳು ಯಾವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ನಾಲ್ಕು ಭಾವಗಳು ದೋಷಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತ ವೆಯೋ ಆ ಸಂದರ್ಭದಿಂದಲೇ ಜನಪದನಾಶಮಾನತ್ತದೆ. ದೂಷಿತವಾದ ವಾಯುವಿನ ಉಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಜಲವು ಅಥಿಕ ಕೇಳತಕರವಾಗುತ್ತದೆ. ಜಲದಿಂದ ದೇಶ ಮತ್ತು ದೇಶದಿಂದ ಕಾಲ ಮತ್ತೆ ಮೂಡು ದೂಷಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

1) ಜನಪದೋಧ್ಯಂಸಕರ ವಾತ (Wind or Air pollution):-
ವಾತವು ಖುತ್ತಾಗಳಿಗೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿರುವ, ಅತಿನಿಶ್ಚಯ, ಅತ್ಯಂತ ವೇಗಯುಕ್ತ, ಅತ್ಯಂತ ಕರ್ಕತ, ಅತಿಶೀತ, ಅತಿಖಾವ. ಅತ್ಯಂತ ರೂಕ್ಷ, ಅತ್ಯಂತ ಅಭಿಪ್ರಯಂದಿ, ಅತ್ಯಂತ ಭಯಂಕರ ಶಬ್ದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ, ದುಗ್ಂಧಯುಕ್ತ ಬಾಪ್ತ, ಧೂಳು ಮತ್ತು ಧೂಮಾದಿಂದ ದೂಷಿತವಾಗಿ ಜನಪದೋಧ್ಯಂ, ವ್ಯಾಧಿಗಳನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವವು.

2) ಜನಪದೋಧ್ಯಂಸಕರ ಜಲ (Water pollution) :-

ಉದಕಂ ತು ಖಿಲ್ಲಿತ್ಯಧರ್ಮವಿಕೃತಗಂಧರಣರಸ್ವರ್ಥ ಕ್ಷೇದಿಬಹುಲಮಾಪಕಾರ್ಯತ ಜಲಚರಮಿದಂಗಮುಪಕ್ಷಿಣಿಜಲೇಕಯಮತ್ತಿತಿ, ಕರಮತಗುಣಂ ವಿದ್ಯಾತ್ || ಚ. ವಿ. 3.

ಜಲವು ಅತ್ಯಂತ ವಿಕೃತ ಗಂಧ-ಉಣಿ-ರಸ-ಸ್ವರ್ಥಯುಕ್ತ ಮತ್ತು ಕ್ಷೇದಯುಕ್ತ ಇರುವದು. ಜಲವು ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿ, ಪಕ್ಷಿಗಳ ವಾಸಕ್ಕೆ ಅಯೋಗ್ಯವಿರುವದು, ಜಲಾಶಯದಲ್ಲಿಯ ಜಲ ಶುಷ್ಕಗೊಂಡಿರುವದು ಮತ್ತು ಸೇವಿಸಿದಾಗ ಸ್ವಾದುರಹಿತವಾಗಿರುವದು, ಸೇವಿಸುವಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಯಾಗಿರುವದು ಇಂಥಂತಹ ಜಲವನ್ನು ದುಷ್ಪಜಲವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕು ಎಂದಿರುವದು.

3) ಜನಪದೋಧ್ಯಂಸಕರ ದೇಶ (Region or Country) :-

ದೇಶದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಗಂಧ, ಉಣಿ, ರಸ, ಸ್ವರ್ಥಗಳು ವಿಕೃತವಾಗಲಿಟ್ಟಿರುವದು, ಅಥಿಕ ಕ್ಷೇದಯುಕ್ತ, ಹಿಂಸಕ ಜಂತು, ಮತ್ತು ಇಲಿ, ಕುದುರೆ ಆದಿಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವ, ತ್ವಣ, ಮಲ್ಲು ಆದಿಗಳಿಂದ, ಕೂಡಿದ ಅಥಿಕ ಧೂಮಾಯುಕ್ತ ವಾಯು ಇರುವದು. ಶಬ್ದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಸಮೂಹ, ಪಶುಪಕ್ಷಿಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಭೀತಿಯಿಂದ ಇರುವದು, ಭೂಕಂಪ, ಉಲ್ಲಾಸಾತ, ಮೋಡಗಳ ಘರ್ಮಣೆಯಿಂದ ಭಯಂಕರ ಶಬ್ದ ಉಂಟಾಗುವದು. ಆಕಾಶವು ಶೈತ್ಯ, ರಕ್ತ, ವಿಭಿನ್ನ ವಣಿಗಳಿಂದಯುಕ್ತವಾಗಿರುವದು, ರೋದನವಂತೆ ಶಬ್ದ ಕೇಳಬರುವದು, ಅಂಥಕಾರವಿರುವದು, ಈ ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದಯುಕ್ತವಾದ- ದೇಶವು ದೂಷಿತವಾದದ್ದಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

4) ಜನಪದೋಧ್ಯಂಸಕರ ಕಾಲ (Time and Season) :-

“ಕಾಲಂ ತು ಖಿಲು ಯಧತ್ತಾಲಿಂಗಾದ್ ವಿಪರೀತ ಲಿಂಗಮತಿಲಿಂಗ ಪ್ರಾಣಿ ಪ್ರಿನಲಿಂಗಂ ಚಾಹಿತಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೇ ||”
ಖುತ್ತಾಗಳು ತಮ್ಮ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ವೀರುದ್ಧವಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವದು, ಆಲ್ಪ ಅಕ್ಷಾಂಶಾಂತಿಂದಯಥುಕ್ತವಾಗಿತುವಂತು. ಅಂತಹ ಕಾಲವು ದೂಷಿತವಾದದ್ದಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಕಾಲವು ದೂಷಿತವಾದದ್ದಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಭಾವಗಳು ಜನಪದ್ಮಾಹದ ನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣಭೂತವಾಗಿವೆ.

“ಅಥವಾವು ಜನಪದೋಧ್ವಂಸಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಕಾರಣವೇದು ಚರಕು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರುವದು. ವಾತಾದಿಗಳು ವಿಕೃತಹೋಂದಲು ಅಥವಾ ಅಥವಾ ಪೂರ್ವಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳಿಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಎರಡರ ಉತ್ತರ್ತಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾಪರಾಧವು ವಾಸಲತ್ವದಾಯಾಗಿದೆ. ಅಥವಾದಿಂದ ಬಾಳುವ ರಾಜನ ಸಹವಾಸದಿಂದ ನಗರ, ಪ್ರಜೆ, ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿ ಸುವ ಜನರಲ್ಲಿ ಅಥವಾದ ಬಳಕೆಯಾಗುವದು. ವಾಯು ಉಚಿತ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬೀಸಲಾರದು. ಜೈಪದಿಗಳು ತಮ್ಮ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಗುಣಗಳಿಂದ ರಹಿತವಾಗಿರುವದು. ಖಾದ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳ ದೋಷದಿಂದಾಗಿ ಜನಪದವು ಧ್ವಂಸಹೋಂದಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಬಳಶಲ್ಪಡುವ ಅಸ್ತ್ರ. ಶಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಜನಪದೋಧ್ವಂಸವಾಗುವದು. ಅಥವಾವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಮೂಲಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಅಭಿಪ್ರಾಪದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಜನಪದೋಧ್ವಂಸದ ಕಾರಣವು ಅಥವಾವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಗುರು-ಸಿದ್ದ-ಪೂಜ್ಯ-ಬುಷಿಂಧನಿಗಳ ನಂದನೆ ಮಾಡುವವರು, ಅಹಿತಾಚರಣ ಮಾಡುವವರು ಗುರುಗಳ ಶಾಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾಗುವರು, ಶಾಪವು ಜನಪದೋಧ್ವಂಸಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇದು ಆಯು ವೇದಾರ್ಥರು ಹೇಳಿರುವರು.

ಜನಪದೋಧ್ವಂಸವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ “ಮಹಾಮಾರಿ” ಎಂದು ಕರೆಯಂತಾಗುತ್ತಿದ್ದು. ಒಂದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಜನಸದ್ವಾದವನ್ನು ಒಂದೇ ಪ್ರಕಾರದ ಜೈಪಸಿಕ ರೋಗದಿಂದ ಜನರು ವೃತ್ಯಾವಿನ ಪಾಲಾಗುವರು. ಜನಪದೋಧ್ವಂಸಕ್ಕೆ ಜೈಪಸಿಕ ರೋಗಗಳೂ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ.

“ಪ್ರಸಂಗಾತ್ ಗಾತ್ರಸಂಸ್ವರ್ಶಾತ್ ನಿಶ್ಚಾಸಾತ್ ಸಹಭೋಜನಾತ್ ।
ಸಹಭಯ್ಯಾಸನಾಚ್ಚಪಿ ವಸ್ತುಮಾಲ್ಯಾನುಲೇಪನಾತ್ ॥

ಪ್ರಸಂಗ, ಗಾತ್ರಸಂಸ್ವರ್ಶ, ನಿಶ್ಚಾಸ, ಸಹಭೋಜನ, ಸಹಭಯ್ಯನ, ಏಕಾಸನ, ವಸ್ತು, ಮಾಲೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಅಲಂಕಾರ ವಸ್ತುಗಳ ಉಪಯೋಗದಿಂದ ಜೈಪಸಿಕ ರೋಗಗಳಾಗವಷ್ಟು. ಕವ್ತು, ಜ್ವರ, ಶೋಷ,

ಜೈತ್ರಾಭಿಪ್ರಾಯ, ರಾಜಯಾಜ್ಞ, ಥಿರಂಗ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಜೈಪಸಿಕ ರೋಗಗಳು.

ಜನಪದೋಧ್ವಂಸವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ.

1) **ಸ್ವಾನಿಕ :**- ವಾಯಾಮಾರ್ಥಿಯ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರವಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಆದು ಕೇವಲ ಸೀಮಿತ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಆಕಾರಂತ ಮಾಡಿ ಜನಪದೋಧ್ವಂಸಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ.

2) **ಸಾರ್ವದೇಶಿಕ :**- ಇದು ಮಹಾಮಾರಿಯ ಎರಡನೇ ಪ್ರಕಾರ ವಾಗಿದ್ದು ಇದು ವಿಶ್ವದ ಅಧಿಕಾರ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಒಂದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧ್ವಂಸ ಮಾಡಿ ಅಥವಾ ಆಕಾರಂತಮಾಡಿ ಜನಪದ್ಮಾಪವನ್ನು ಸಾಷ್ಟಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಎಸ್ಲಾಬಿಕಾ, ಗ್ರಂಥಿಕಷ್ಟರ, ಮಸೂರಿಕಾ, ಪ್ರೇಗ ಆದಿಗಳು ತ್ತದೆ. ಎಸ್ಲಾಬಿಕಾ, ಗ್ರಂಥಿಕಷ್ಟರ, ಮಸೂರಿಕಾ, ಪ್ರೇಗ ಆದಿಗಳು ಜೈಪಸಿಕ ವ್ಯಾಧಿಗಳಾಗಿದ್ದು ಆಯುವ್ಯಾದದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಮಾರಿಗಳ ರೂಪಧಾರಣೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ಸಾಮಾನ್ಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ :- ಜನಪದೋಧ್ವಂಸವನ್ನು ಮಾಡುವ ಭಾವಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಅಥವಾ ಜೈಪದಿಗೆ ಪ್ರಯೋಗ ವಿಗುಣವಾದಲ್ಲಿ ಉಚಿತ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಅಥವಾ ಜೈಪದಿಗೆ ಪ್ರಯೋಗ ವಾಡಿದಾಗ ರೋಗಗಳು ಗಂಡವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ನಾಲ್ಕು ಭಾವ ದೂಷಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ನೋಡಿಕೊಂಡಲ್ಲಿ ರೋಗಗಳು ಉಂಟಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಗಳು ದೂಷಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ನೋಡಿಕೊಂಡಲ್ಲಿ ರೋಗಗಳು ಉಂಟಾಗುವದಿಲ್ಲ. ರೋಗವ್ಯತ್ಪನ್ನವಾದರೆ ಪಂಚಕರ್ಮ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಅಲ್ಲದೇ ಏಧಿ ರೋಗವ್ಯತ್ಪನ್ನವಾದರೆ ಪರಿಪಾಲನಾದಿಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕು. ತರೀರದ ರಕ್ತಸ್ಯಯನ್ನು ಸದ್ಯವೃತ್ತ ಪರಿಪಾಲನಾದಿಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕು. ಧಾರ್ಮಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ ಸಹವಾಸ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯುಪಾಲನ, ಸಾತ್ತವ, ಧಾರ್ಮಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ ಸಹವಾಸ ಮತ್ತು ಆಯುವ್ಯಾದಿಕರ ಆಯಾರ-ವಿಹಾರ ಸೇವನಾದಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದಲ್ಲದೇ ಜನಪದೋಧ್ವಂಸ ನಿರಾರಣೆಗಾಗಿ ಪ್ರತಿಬಂಧಕ ಬೇಕು. ಇದಲ್ಲದೇ ಜನಪದೋಧ್ವಂಸ ನಿರಾರಣೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗ ಇವೆ. ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಧೂಮವು ಭೂತನಿರಾರಣೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗ ಇವೆ.

- 1) ಪಂಚಕರ್ಮ ಚಿಕಿತ್ಸೆ- a) ವರ್ಮನ b) ವರೇಚನ c) ಬಸ್ತು d) ನಸ್ಯ e) ರಕ್ತಮೋಕ್ಷಣ.

- 2) ರಸಾಯನ ಚೆರ್ಚಿತ್ವ-ಉದಾ-ಅವ. ಲಿಕಿ-ಪಿಟ್ಟಲಿ, ರಸೋನ, ಏಕ್ಯಾಡಿ.
 3) ಉತ್ತಮ ಅಹಾರ 4) ಸ್ವೇಚ್ಛಕ ಚೆರ್ಚಿತ್ವ 5) ಸ್ಥಳಾಂತರ
 6) ಸದ್ವರ್ತನಾದಿಂದ ನಡೆಯುವದು.

ଗଲ କେମି ବିଜ୍ଞାନ

ಕಾರ್ಯಾಭೇದದಿಂದ ಶ್ರೀಮಂಗಳನ್ನು ಎರಡು ವಿಧದಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

- 1) ಸಹಜ ಮತ್ತು 2) ವೈಕಾರಿಕ.

1) ಸಹಜ ಕ್ಷಮಿ (Non pathogenic) :- ಇವು ಶರೀರ ಧಾರಕ ಗಳಾಗಿವೆ.

2) ವೈಕಾರಿಕ ಕ್ಷಮಿ (Pathogenic) :- ಇವು ರೋಗೋತ್ಪಾದಕವಾಗಿವೆ.

ಆಶ್ರಯಭೇದದಿಂದ ಕ್ಷಮಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಾನ್ಯ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರ ಘಾಡಲಾಗಿದೆ.

1) ಬಾಹ್ಯಕ್ಷಮಿ :- ಶರೀರದ ಬಾಹ್ಯ ಕೇಶ, ತ್ವಚಾ ಆದಿಗಳನ್ನು ಅತ್ಯರ್ಹಾಗಿ ಇರುತ್ತವೆ.

2) ಅಭ್ಯಂತರ ಕ್ಷಮಿ :- ಶರೀರದ ಅಭ್ಯಂತರ ಆಮಾತಯಾ, ಪಕ್ಷಿ ಶರೀರ, ಮತ್ತು ರಕ್ತ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೆ.

ಕಾರಣಭೇದದಿಂದ ಕ್ಷಮಿಗಳನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರ ಘಾಡಿದ್ದಾರೆ.

1) ಬಹಿಮೆಲಜ ಕ್ಷಮಿ :- ವಾತಾದಿಗಳಿಂದ ದಂಪ್ತವಾದ ಶರೀರದ ಬಹಿಮೆಲದಿಂದ ಈ ಕ್ಷಮಿಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ. ಇದರಲ್ಲಿ i) ಯೂಕಾ
ii) ಪಿಟೀಲಿಕಾ ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರ. ಸ್ವಾನ, ಕ್ರಾಂತಿ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಘಾಡದೇ ಇರುವೆದರಿಂದ ಈ ಕ್ಷಮಿಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ, ಕೇಶ, ದೃಢಿ, ಪಕ್ಷಿ ಹಾಗೂ ಶರೀರದ ಮೇಲೆ ಧಾರಣ ಕೂಡಿದ ವಸ್ತುಗಳು ಇವು ಬಾಹ್ಯಮೆಲಜ ಸ್ಥಾನಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಕ್ಷಮಿಗಳು ಆಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕದಾದ ತಿಳಿದ ಸದ್ಯತವಿದ್ದುಂಟಾಗಿರುತ್ತದೆ.

విక్రతి విజ్ఞాన

ವ್ಯಾಯಾಮವಚ್ಚಿರ್ ಚ ದಿವೊತಯನಃ ವಿರುದ್ಧಭೂಕ್ ಸಮ್ಮ
 ಭತ್ತಿ ಕೃಮಿಂಸ್ತು ॥ (ಪ್ರಾ. ನಿ. ಕೃಷ್ಣ)
 ಈ ಮೇಲಿನ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಶರೀರದ ಅಭ್ಯಂತರಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿ
 ಹಣ ಮೇಲಿನ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಶರೀರದ ಅಭ್ಯಂತರ ಶ್ರಮಿಗಳಿಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವವು-
 ಯಾಗುವ ಶ್ರಮಿಗಳೇ ಅಭ್ಯಂತರ ಶ್ರಮಿಗಳಿಂದು ಸುಶುರಂತ್ರಿಯ ಕಾರಣ
 ಹಿಗೆ ವ್ಯಾಧವನ್ನು ಸಹ ಸುಶುರಂತ್ರಿಯ ಶ್ರಮಿಗಳಿಂದು ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು
 ಗಳನ್ನು ಬೇಕಿದ್ದಾನೆ.

విక్రతి విజ్ఞాన

ವ್ಯಾಯಾಮೆ ಹಂತ್ರು ಅತಿಪದ ಅತಿಸೇವನೆ, ಅತಿಸ್ವೇಚ್ಛಾನದಿಂದ, ವಿಧಾನ, ಆಹಾರ ಸೇವನೆ. ಪಂಚಕರ್ವಣದ ವಿಧಾಯಾ ಅಚರಣೆಯಿಂದ, ನಷಣಾಸೇವನೆ, ಘೃತ, ಎಳ್ಳು, ಲಟ್ಟ, ಪಿಪ್ಪು ಇವುಗಳ ಅತಿಸೇವನೆಯಿಂದ ರಕ್ತಜ ಕ್ರಮಿಗಳಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ರಕ್ತಜ ಕ್ರಮಿಗಳು ರಕ್ತವಾಹಿನಿ ಧರ್ಮನಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಇವು ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ. ಗೋಲ, ಪಾದರಹಿತ ಆಥವಾ ಅಲ್ಪವಾದ ಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ತಾವು ಆಥವಾ ಕೆಂಪುವಣಿದವಿರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳು a) ಕೇಶಾದ b) ಲೋವಾದ c) ಲೋವಾದ್ವೀಪ d) ಸೌರಷ, e) ಶೈದ್ಯಂಬರ f) ಜಂಡುವಾತಾ ಎಂದು 6 ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ರಕ್ತಜ ಕ್ರಮಿಗಳಿಂದ ಕೇಶ, ಶೈತ್ರ, ಲೋಪ, ಪದ್ಮಾಸ್ತ, ವೃಣಗತ ಕ್ರಮಿಗಳ ರೋವಾಂಚ, ಕಂಡೂ, ಸೂಚಿವತ್ತ ವೇದನೆ ಹುಂತಾದವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಕ್ರಮಿಗಳು ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಲು ತ್ವಚಾ, ರಕ್ತವಾಹಿನಿ, ಸ್ವಾಯು, ಮಾಂಸ ಮತ್ತು ತರಣಾಸ್ಥಿಗಳನ್ನು ನಷ್ಟಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಸುಶೃತರು ರಕ್ತಜ ಕ್ರಮಿಗಳನ್ನು a) ಕೇಶಾದ b) ಲೋವಾದ c) ನಖಾದ d) ದಂತಾದ e) ಶಿಕ್ಷಿತ f) ಕುಪ್ತಜ g) ಪರಿಸರ್ವ ಎಂದು 7 ವಿಧ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

3) ಕ್ಲೀಷ್ಟಜ ಕ್ರಮಿ :- ದಂಗ, ಗುಡ, ತಿಲ, ಮೀನು, ಆನೂಪ ಮಾಂಸ, ತಿಷ್ಪಾನ್ನ, ಕುಸುಂಭ, ತೈಲ, ಅಜೇಣ, ಅಸಾತ್ಯ, ವಿರುಧ್ಯ ಮತ್ತು ಮಧುರ ರಸಾತ್ಮಕ ಆಹಾರದ ಅತಿಸೇವನೆಯಿಂದ ಕಫಜ ಕ್ರಮಿಗಳು ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತವೆ. ಕಫಜ ಕ್ರಮಿಗಳ ಮೂಲಸ್ಥಾನವು ಆಮಾತಯಾಗಿದ್ದು ಅವು ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಲು ಸರ್ವಶರೀರವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತವೆ. ಕಫಜ ಕ್ರಮಿಗಳು a) ಅಂತಾರ ಬ) ಉದರಾದ c) ಹೃದಯಾದ b) ಚಾರು e) ದಭಿಪುಷ್ಟ f) ಸೌಗಂಧಿಕ g) ಮಾಹಾಗುದ ಎಂದು 7 ಪ್ರಕಾರಗಳು. ಇವು ಆಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಗೋಲಾಕಾರ, ಮಳೆಹುಳದಂತೆ, ಧಾನ್ಯದ ಆಕಾರದಂತೆ, ಉದ್ದವಾಗಿಯಾ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿಯಾ ಇರುತ್ತವೆ. ಇವು ಶೈತ್ರ ಹಾಗೂ ತಾವು ವಣಂಯಾಕ್ರುವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಕಫಜ ಕ್ರಮಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಹೃಲಾಸ, ಆಸ್ತಿಸ್ತುವಣ. ಅರುಚಿ. ಅವಿಪಾಕ, ಜ್ವರ, ಮೂಳೆಭ್ರಿ, ಜ್ಯಾಂಭಾ, ಶ್ವವಧು, ಆನಾಹ, ಅಂಗಮುದ್ರ, ಪವನ, ಕೃತತಾ ಮತ್ತು ರೂಕ್ಷತಾಗಳಂಟಾಗುತ್ತವೆ.

4) ಪುರಿಷಜ ಕ್ರಮಿ :- ದಂಗ, ಗುಡ, ತಿಲ, ಮೀನು, ಆನೂಪ ಮಾಂಸ ಹೀಗೆ ಕಫಜ ಕ್ರಮಿಯಂತಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಯಾವ ಕಾರಣಗಳಿವೆಯೋ ಆ ಕಾರಣಗಳಿಂದಲೇ ಪುರಿಷಜ ಕ್ರಮಿಗಳುಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳ ಸ್ಥಾನ ಪಕ್ಷಾಶಯವಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳು ವೃದ್ಧಿಯಾಗಲು ಆಮಾತಯವನ್ನು ಸೇರುತ್ತವೆ. ನಂತರ ರೋಗಿಯ ನಿಶ್ಚಯದಲ್ಲಿ ದುರ್ಗಂಧವನ್ನು ಉಂಟುತ್ತವೆ. ನಂತರ ರೋಗಿಯ ನಿಶ್ಚಯದಲ್ಲಿ ದುರ್ಗಂಧವನ್ನು ಉಂಟುತ್ತವೆ. a) ಕಕೇರುಕ, b) ಮಕೇರುಕ ವಾಡುತ್ತವೆ ಪುರಿಷಜ ಕ್ರಮಿಗಳು a) ಕಕೇರುಕ, b) ಮಕೇರುಕ c) ಲೇಲಿಹ d) ಸತ್ಯಾಲ ಮತ್ತು e) ಸೌಸುರಾದ ಎಂದು 5 ಪ್ರಕಾರ c) ಲೇಲಿಹ d) ಸತ್ಯಾಲ ಮತ್ತು e) ಸೌಸುರಾದ ಎಂದು 5 ಪ್ರಕಾರ gಳಿರುತ್ತವೆ. ಇವು ಆಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಗೋಲಾಕಾರವಿದ್ದು, ಸ್ಥಾಲವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಕಕೇರುಕವು ಶೈತ್ರ, ಮಕೇರುಕವು ಶ್ವಾಸ, ಲೇಲಿಹವು, ಕಪ್ಪು, ಸತ್ಯಾಲವು ಹರೀತ ಮತ್ತು ಸೌಸುರಾದವು ಹೀತವಣಿವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತವೆ. (ಸು. ೩. ೫೪)

ಕ್ರಮಿ ಲಕ್ಷಣ :-

“ಜ್ವರೋ ವಿವಣತಾ ಶೂಲಂ ಹೃದೋಗಿ ಸದನಂ ಭ್ರಮಃ ।
ಭುಕ್ತದ್ವೇಷೋ ಅತಿಸಾರಶ ಸಂಜಾತಕ್ರಮಿಲಕ್ಷಣವ್ ॥ ಸು. ೩. ೫೪
ಜ್ವರ, ಶರೀರದ ವಿವಣತಾ, ಉದರಶೂಲ, ಹೃದೋಗಿ, ಅವ ಜ್ವರ, ಭ್ರಮ, ಭೋಜನದಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ, ಅತಿಸಾರ, ಇವು ಕ್ರಮಿಗಳಿಂದುಂಟಾಗುವಂತಹ ಲಕ್ಷಣಗಳು.

	↓	ಬ್ಯಾಕ್ಟೆರಿಯಾ		↓	ಅಭ್ಯಂತರ	
ಯೂಕಾ			ಟಿಪ್ಪಿಲಿಕಾ			
	↓	ರಕ್ತಜ		↓	ಶ್ಲೇಷ್ಮುಡ	
1) ಕೇಶಾದ		1) ಅಂತಾದ		1) ಕಕೇರುಕ		
2) ಲೋವಾದ		2) ಖದರಾದ		2) ಮಕೇರುಕ		
3) ಲೋಮದ್ವೀಪ		3) ಹೃದಯಾದ		3) ಲೇಲಿಹ		
4) ಸೌರಸ		4) ಚುರು		4) ಸಶೂಲ		
5) ಪಿದುಂಬರ		5) ದಭಾಪ್ರಪ್ತ		5) ಸೌಸುರಾದ		
6) ಜಂತುಘೂತಾ		6) ಸೌಗಂಧಿಕ				
		7) ಮಹಾಗಂದ				

ಸೂಕ್ಷ್ಮಜೀವಿ ಅಧ್ಯಯನ :-

ಕ್ರಿಮಿಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿ ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಿಂದಲೂ ಜ್ಞಾನವೊರುವುದು, ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಅಯುಂಪ್ರೇದ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಮಿಗಳ ವಣಿನೆ ಇರುವುದು. ಚರ್ಚಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಮಿಗಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವ ಹಾಗೂ ತ್ವರಿತವಾಗಿ ವಿವರಣೆ ಕೂಡಾ ಇರುವುದು. ಇಂತಹ ಕ್ರಿಮಿಗಳಿಂದ ಯಾಂತ್ರಿಕ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಹಾಗೂ ಅವಗಳ ಬೆಳೆಯನ್ನು ಕೂಡಾ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕ್ರಿಮಿಗಳು ರೋಗಿದ ಅಗಂತು ಹೇತುವಿದರೂ ವಿವಿಧತಿಯ ಸ್ವಭಾವದ ಮೂಲಕ ದೋಷ ಪ್ರಕೋಪ ನಿರ್ವಹಣೆ ಮಾಡಿ ವ್ಯಾಧಿ ಉತ್ಪನ್ನ ಮಾಡುವು. ಅಧುನಿಕ ಕ್ರಿಮಿಜ್ಞಾನ (Bacteriology)ದ ಜ್ಞಾನವಾದಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವಶ್ಯವಿರುವದು. ಕ್ರಿಮಿಗಳಿಂದ ಗುವ ದೋಷ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಅನುಮಾನಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ

ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಮಾಹತ್ಮದಾಗಿದೆ. ಅಧುನಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು “ಮೈಕ್ರೋಎನ್” ಅಥವಾ “ಮ್ಯಾಕ್” ದ ಮೂಲಕ ಕ್ರಿಮಿಗಳ ಆಕಾರವನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯುವರು. ಮತ್ತು ಅವಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಬಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ (staining) ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಗ್ರಾಮರಂಜನ (ಗ್ರಾಮಸ್ಟ್ರೇನ್) ಉಪಯೋಗಿಸಿ Gram positive = ಗ್ರಾಮ್ಗಾರಿ ಮತ್ತು (Gram Negative = ಗ್ರಾಮತ್ಯಾಗಿ ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರದ ಕ್ರಿಮಿ (Bacteria)ಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಗ್ರಾಮ ರಂಜನ - GRAM STAIN

	↓	ಗ್ರಾಮಗಾರಿ -		↓	ಗ್ರಾಮತ್ಯಾಗಿ
Gram Positive			Gram Negative		
	↓	Cocci	↓	Bacilli	↓
a) Strepto Coccus		a) Meningo Coccii H. Influen-			
b) Staphylo Coccus		b) Gono Coccii zae			
c) Pneumo Coccus		c) Micro Coccus H. Pertuss- Cataarrhalis			
					H. Coli
					B. Proteus
	↓	Spore Forming	↓	Non Spore forming	Salmonella
a) Bacillus anthrax		a) Tubercl bacilli		b) Pyocya-	
b) Clostridium		b) Lepra bacilli		-neus	
		c) C. Diphtheria		b) Pestis	
		bacilli		V. cholerae	

1. Coccii are spherical.
 2. bacilli are Straight rod shaped cells.
 3. Gram positive organism appears as violet Blue if methylene blue is used in place of crystal violet.
 4. Gram negative organism appear red or pink.
 5. Staphylococci are arranged in clusters.
 6. Streptococci are arranged in chain.
 7. Pneumococci are seen in pairs and short chains.

Acid-Fast Bacillus, (A.F.B.)

- 1) **Tubercle-bacilli**-Arranged in groups of 3-10 bacilli, often granular, quite short (1-4 μ), straight or slightly curved, bright red on a blue background. **Tubercle bacilli** are acid-fast bacilli.
 - 2) **Mycobacterium Leprae**-Arranged in groups of 2-5, arranged in parallel or in larger groups or clusters. Size-1.8 μ . Longish rods straight or slightly curved with rounded ends. **Mycobacterium Leprae** are acid-fast bacilli.

೧೯ ರಂಗ್ ಪರೀಕ್ಷೆ ನಿರೂಪಣ

“ರುಗ್ಗ ಪರೀಕ್ಷೆ” ಎಂಬುದು “ರುಗ್ಗ” ಮತ್ತು “ಪರೀಕ್ಷೆ” ಎಂಬ ಎರಡು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪದಗಳಿಂದಾಗಿದೆ. “ರುಗ್ಗ” ಎಂದರೆ ರೋಗಿ ಅಥವಾ ಆಶೀರ್ವಾದ ಎಂದೂ, ಪರೀಕ್ಷೆಯೆಂದರೆ— “ಪ್ರಮಾಣೈರಘಾವಧಾರಣಂ ಪರೀಕ್ಷೆ” ಅಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣದ ದ್ವಾರಾ ವಿಮರ್ಶಿಸಿ ನಿಣಿಯೂ ತ್ವರಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ತ್ವರಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿದೆ ಅಂದರೆ ರುಗ್ಗ ಪರೀಕ್ಷೆ ರೋಗಿಯ ರೋಗದ ನಿಶ್ಚಯಾತ್ಮಕ ಜ್ಞಾನದೊಂದುವದೇ ರುಗ್ಗ ಪರೀಕ್ಷೆ ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

“ಜ್ಞಾನಬುದ್ಧಿಪ್ರದೀಪೇನ ಯೋ ನಾವಿಶತಿ ತತ್ಪರಿತೋ ।
ಆತುರಸ್ಯಾಂತರಾತ್ಮಾನಂ ನ ಸ ರೋಗಾಂಚಿಕಿತ್ಸತಿ ॥ ಚ. ಎ 4

ಯಾವ ವೈದ್ಯವಿದ್ಯಾಪನನು ತನ್ನ ಜ್ಞಾನಹಾಗೂ ಬುದ್ಧಿರೂಪಿ ದೀಪದ.
ಸದಾಯವಿಲ್ಲದೇ, ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಪರೀಕ್ಷೆಕ್ಕೆತ ಜ್ಞಾನ, ಚಿಕಿತ್ಸಾಕ್ರಮಗಳ
ಪ್ರಕೃತಿಯ ಸಮ್ಮಾನಗಳಿಂದ ಹೊರತಾಗಿ ರೋಗಿಯ ಅಂತರಾತ್ಮ
ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುವನೋ, ರೋಗಿಯ ಅಭ್ಯಂತರ ಬಾಹ್ಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಿಂದ
ಆವರಿತನಾಗಿರುವದಿಲ್ಲವೋ ಅವನು ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಲ್ಲಿ ಎಂದಿಗೂ ಸಫಲತೆಯನ್ನು
ಹೊಂದಲಾರನು. ಆದರೆ ವೈದ್ಯನೇ ರೋಗಿಗೆ ಮಾತಾ-ಬಿತಾ, ಪರಮೇಶ್ವರ
ನಾಗಿರುವದರಿಂದ ವೈದ್ಯನು ರೋಗಿಯಲ್ಲಿ ಸಹಾದಯತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರ
ಬೇಕಿಲ್ಲದೇ ಕರುಣೆ, ಮೈತ್ರಿ, ಮೃದುತಾದಿ ಭಾವನೆಗಳಿಂದ ದೂರವಿದ್ದು
ಕೇವಲ ರೋಗದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಚಿಕಿತ್ಸಾರ್ಥಿ ರೋಗಿಯ ವಿಶ್ವಾಸ
ವನ್ನು ಗೆಲ್ಲತಕ್ಕಿದ್ದು. ಸಹಾನುಭೂತಿ, ಸಹಾದಯತೆ, ಸರಳತೆಗಳಿಂದ,
ರೋಗಿಯಲ್ಲಿ ಧೈಯಸ್ಥಾಪಿಸತಕ್ಕಿದ್ದು.

“ಪರೀಕ್ಷೆಕಾರಿಣೋ ಹಿ ಕುಶಲ್ವಾ ಭವಂತಿ ।” ಭ. ಸೂ. 10.

“ಪರೇಕ್ಕಾರು ಸಮಾರಂಭಂ ಪ್ರತಿಸಂತ
“ಜ್ಞಾನಪ್ರಾವ್ಯಕ್ತಂ ಹಿ ಕರ್ಮಣಾಂ ಸಮಾರಂಭಂ ಪ್ರತಿಸಂತ
ಕುಶಲಾ ॥ ೪. ಏ. ೮

ಆತ್ಮೀಯತೆಯಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿ ಚಿಕಿತ್ಸಾದಿ ಉಪಚಾರ ತಾಡುವ ವೈದ್ಯನು ಕುಶಲ ವೈದ್ಯನಿಸುತ್ತಾನೆ ಹಾಗೂ ಯಾವ ರೋಗದ ದೇಶಿ ಮತ್ತು ಯಾವ ವೈದ್ಯತ್ವ ಮೇಲೆ ಎಂತಹ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಬೇಕಂಬ ಜ್ಞಾನವಿರಾವ ವೈದ್ಯನು ಪ್ರಶಂಸಿಸುವನು. ಈ ವಿಧವಾದ ಜ್ಞಾನಯುಕ್ತವಾದ ವೈದ್ಯನಿಂದ ರೋಗಿಪರೀಕ್ಷೆಯು ಕೆಲವರ ಮತದಂತೆ ದ್ವಾರಿತ, ಶ್ರವಿತ, ಮಡೊವಿತ, ಅಷ್ಟವಿತ, ದಶವಿತ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

1) ಶ್ರವಿತ ಪರೀಕ್ಷೆ :—

“ದರ್ಶನ ಸ್ವರ್ವನ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳ ಪರೀಕ್ಷೆತಾಫ ರೋಗಿಣವರ್ಗ ॥”

ಅ. ಹೃ. ಸೂ. 1

ದರ್ಶನ, ಸ್ವರ್ವನ ಮತ್ತು ಪ್ರಶ್ನಗಳಿಂಬ ಶ್ರವಿತ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

2) ಸುಶ್ರೂತರು ಷಡೊವಿತ ಪರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಷಡೊವಿಥೋ ಹಿ ರೋಗಾಣಂ ವಿಜ್ಞಾನೋವಾಯಃ ।

ತದ್ಯಥಾ ಪಂಚಭಿಃ ಶೋಃತಾರದಭಿಃ ಪ್ರಶ್ನೇನ ಬೇತಿ ॥ ಸು. ಸೂ. 10

ಇದನ್ನೇ “ಪಂಚಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ಷಡೊ ಭೇಃ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಃ ॥” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪಂಚಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಾದ ಜ್ಞಾನ, ಕರ್ಣ, ನಾಸಾ, ಜಿವ್ಯಾ, ಶ್ವರ್ಚ್ಚ ಇವುಗಳ ವಿವರಗಳಾದ ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ, ಶಬ್ದ, ಸ್ವರಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಮತ್ತು ಪ್ರಶ್ನೆಯಿಂದ ರೋಗಿ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಬೇಕಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

3) ಜರಕರು “ದರ್ಶನ ಪ್ರಶ್ನಾಸಂಪ್ರಶ್ನೆಗಳಃ ಪರೀಕ್ಷಾ ಶ್ರವಿಥಾಸ್ಕೃತಾ ।”
ಚ. ವಿ. 25.

ದರ್ಶನ, ಸ್ವರ್ವನ, ಪ್ರಶ್ನಗಳಿಂಬ ಮೂರು ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಇವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಮತ್ತು ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.” ವಿಕೃತಿರುಚ್ಯತೆ ವಿಕಾರಾಃ ತತ್ತ ವಿಕಾರಂ ಹೇತು ದೋಷ ದೂಷ್ಯ ಪ್ರಕೃತಿ ದೇಶ ಕಾಲ ಬಲವಿಶೇಷೆಲಿಂಗತಷ್ಟ ಪರೀಕ್ಷೇತ್ ॥” ಎಂದು ಜರಕರು ವಿಮಾನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ, ಅಂದರೆ ವಿಕೃತಿಯನ್ನು

ಯಾವುದು ಉಂಟಂವರಾಡುತ್ತದೆಯೋ ಅದು ವಿಕಾರವಾಗಿದ್ದು ಈ ವಿಕಾರವನ್ನು ಹೇತು, ದೋಷ, ದೂಷ್ಯ, ಪ್ರಕೃತಿ, ದೇಶ, ಕಾಲ, ಬಲ, ಲಿಂಗ ಎಂಬ ಎಂಟು ಸಾಧನಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ವಿಕೃತಿಗೊಳಿಸಾದ ಅಥವಾ ರೋಗಿಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷೆಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಯೋಗರತ್ನಕರರು ಅಷ್ಟವಿದ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

“ರೋಗಾಕಾರಂತ ಶರೀರಸ್ಯ ಸಾಧಾರಣೆ ಪರೀಕ್ಷೆಯೇತ್ ।

ನಾಡಿ ಮೂತ್ರ, ಮಲ, ಜವಾ, ಶಬ್ದ, ಸ್ವರ್ವ, ನೇತ್ರ ಮತ್ತು

ಅಕೃತಿ ಇವೆಗಳನ್ನು ಅತ್ಯವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷೆಸಬೇಕು.

ವಾಗಬುರು ದಶವಿಥ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

“ದೂಷ್ಯಂ ದೇಶಂ ಬಲಂ ಕಾಲಮನಲಂ ಪ್ರಕೃತಿಂಘಯಃ ।

ಸತ್ವಂ ಸಾತ್ಕಾರಂ ತಥಾಹಾರಮಂಸಾ ಚ ಪ್ರಾಣಿಗ್ರಿಧಃ ॥

ಅ. ಹೃ. ಸೂ. 12.

ದೂಷ್ಯ (ಧಾತು, ಮಲ), ದೇಶ (ದೇಹ ಮತ್ತು ಅನೂಪಾದಿ ದೇಶ) ಕಾಲ (ಚಳಿಗಾಲಾದಿ), ಬಲ (ಸಹಜ, ಕಾಲಜ ಮತ್ತು ಯುಕ್ತ ದೇಶ), ಅಗ್ನಿ (ಸಮ, ವಿಪ್ರಮ, ಮಂದ, ತೀಕ್ಷ್ಣ), ಪ್ರಕೃತಿ (ವಾತಾದಿ ಕೃತ), ಅಗ್ನಿ (ಸಮ, ವಿಪ್ರಮ, ಮಂದ, ತೀಕ್ಷ್ಣ), ಮನ (ಸಾತ್ವಿಕ, ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರಕೃತಿ), ವಯ (ಬಾಲ್ಯ, ತಾರುಣ್ಯ, ವೃದ್ಧಿ), ಮನ (ಸಾತ್ವಿಕ, ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರಕೃತಿ), ವಯ (ಬಾಲ್ಯ, ತಾರುಣ್ಯ, ವೃದ್ಧಿ), ಮತ್ತು ರಾಜಸ, ತಾಮಂಸ), ಸಾತ್ಕಾರ (ಉತ್ತಮ, ಮಧ್ಯಮ, ಅಧಮ), ಮತ್ತು ಆಹಾರ (ಹಿತ, ಅಹಿತ) ಹೀಗೆ ದಶವಿಥ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

- 1) ದರ್ಶನ ಪರೀಕ್ಷೆ ಕ್ರಮ :- 1) ಆಕೃತಿ-ಹಾಸ, ವೃದ್ಧಿ, ಪೋಡಣ ಆದಿ. 2) ತ್ವಚಾ-ಕೃಷ್ಣ, ಶುಕ್ಲ, ತಾವಾರಿ ವರ್ಣ, ಕೋತಿ-ಕೃತಿ ಆದಿ. 3) ಕೇಶ-ಕಾಲಿತ್ಯ, ಪಾಲಿತ್ಯ, ಇಂದ್ರಲುಪ್ತಾದಿ, 4) ಶಿರ-ಶೀಘ್ರಾಂಬಿ. 5) ನೇತ್ರ-ಆಕೃತಿ, ಆಕೃತಿ-ಸಾರವ, ಕನಿಸಿಕಾದಿ. ಕಪಾಲಸಂಧಿ ಆದಿ. 6) ಶೋತ್ರ-ಕರ್ಣವಾಲಿ, ಪ್ರಸಾರವ, ಆಕೃತಿ ಆದಿ. 7) ಮುಖಮಂಡಲ-ಭಾವಾವೇಶಜನ್ಯ ವರ್ಣನೆ, ಚರ್ವಣಾಕ್ರಿಪ್ತತಾ, 8) ನಾಸಿಕ-ನಾಸಾರ್ತ್ಯ, ನಾಸಾಬುದ್ಧ, ಆಹಾರ, ಸಾರವ ಆದಿ. 9) ಕಂಠ-ಶೋಧ, ಪಾಕ, ನಾಸಾಬುದ್ಧ, ಅಂಕಾರ, ಅಬುದ್ಧ 10) ಛಷ್ಟಾ-ವರ್ಣ, ಸ್ವಿಗ್ರತಾ, ರೂಕ್ಷತಾ, ಶೋಧ ಅಂಕಾರ, ಅಬುದ್ಧ

173

ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ

ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ

11) ಜಿವ್ಯಾ-ವರ್ಣ, ಕರ್ಕರತಾ, ಕ್ಷೇತ, ಪಾಕ 12) ದಂತ-ಮಲೀನತಾ,
 ಕರೋರತಾ, ಮೃದುತಾ 13) ಲಿಲಾಗ್ರಂಥಿ-ಸುಖಾದಿಕ್ಯತಾ, ಕ್ಷೀಣತಾದ
 14) ತಾಲು-ಪಾಕ, ಶೋಧ, ಭಿದ್ರ. 15) ಗ್ರೇವಾ-ವರುತಾ, ಗಲಗಂಡ,
 ಶೋಧ, 16) ಉಫ್ಫುಶಾಖಾ-ಸಂಕೋಚ, ಪ್ರಸಾರ, 17) ಅಧಃಶಾಖಾ-
 ಆಕಾರ, ಶೋಧ, ಅಂಗುಲಿ, ನವಿ. 18) ಚುಚುಕ-ಸೂಲತಾ, ಸ್ತನಾಗ್ರ,
 ವರ್ಣ. 19) ಪ್ರಷ್ಟು-ಪ್ರಷ್ಟುವಂತದ ವಿಕೃತಿ, ಮೃದುತಾದಿ 20) ಶ್ವಸನ
 ವಹ ಸಂಸಾರ-ಪರಿಷಾಣ, ಶ್ವಾಸಗತಿ 21) ಉದರ-ಷ್ಪರೂಪ, ಪೇತಿ,
 ವಾಹಿನಿ, ಗತಿ, 22) ವೃಕ್ಷ-ಶೋಧಾದಿ ವಿಕಾರ ಪರೀಕ್ಷೆ. 23) ಅಂತ್ರ
 ಪುರಸ್ತರಣ ಗತಿ-ದುರ್ಬಲತಾದಿ ವೀಕ್ಷಣೆ. 24) ನಾಡಿ ಮಂಡಲ-ಪ್ರತಿಭಾ.
 ದೃಷ್ಟಿ, ಭ್ರಮ 25) ಬಸ್ತಿ-ಮೂತ್ರತ್ವಾಘಾತ, ಶೋಧ 26) ಜನನೇಂದ್ರಿಯ
 ವರೀಕ್ಷೆ 27) ಶಿಶ್ರು-ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಆಕೃತಿ, ಶೋಧ 28) ಯೋನಿ-
 ಪ್ರಾಕೃತ ವರ್ಣ, ಆಕೃತಿ, 29) ಭಗ-ಶೋಧ, ವೃಣಾದಿ ಪರೀಕ್ಷೆ. ಹೀಗೆ
 ದರ್ಶನ ಪರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಉತ್ತಮಚೆಳಕೆನಲ್ಲಿ, ಶಾಂತ
 ಸ್ವಾನದಲ್ಲಿ, ರೋಗಿ ಉದ್ದಿಗ್ನನಾಗದಂತೆ, ರೋಗಿಯ ಅಂತರಃ ಪೂರ್ಣತಃ
 ವಿವಸ್ತಿಗೊಳಿಸುವಿಕೆ ಮತ್ತು ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತತಾ ಇವುಗಳ ಸಹಾಯವಿಂದ
 ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾಗುವದು.

2) ಸ್ವರ್ಥನ ಪರೀಕ್ಷೆ ಕ್ರಮ :- ದರ್ಶನ ಪರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ಜ್ಞಾನ
 ವಾಗದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸ್ವರ್ಥನ ಪರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದರಿಂದ
 ಅಂಗದ ಕರೋರತಾ, ಸ್ವಿಗ್ತತಾ, ರೂಕ್ಷತಾ, ಗುಲ್ಳೆ, ಗ್ರಂಥಿ, ಯಂತ್ರತಾ,
 ಪ್ಲಿಂಹಾವೈದ್ಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಉದರಸ್ಥ, ಪ್ಲಿಂಹಾ,
 ಯಂತ್ರತಾ, ಘುಮ್ಮಸ, ವೃಕ್ಷ, ಹೃದಯ, ಗುದ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಯೋಜಿ
 ಸಲಾಗುವದು.

3) ಪ್ರಶ್ನ ಪರೀಕ್ಷೆ ಕ್ರಮ :- ಕ್ಷೇತ್ರವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ರೋಗಿಯು
 ರೋಗವು ಕೇವಲ ದರ್ಶನ, ಸ್ವರ್ಥನಗಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ
 ಪ್ರಶ್ನಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಘನ್ಯಭಾಂತರ ರೋಗದ
 ಜ್ಞಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ವೈದ್ಯನು ಪ್ರಶ್ನಗಳನ್ನು ಕೇಳುವ
 ಮೂಲಕ ರೋಗಿಯ ಅತೀತವೈತ್ತ, ವ್ಯವಕ್ತಿಕವೈತ್ತ, ಪರಿಷಾರಿಕ

ವೈತ್ತ, ವರ್ತಮಾನ ವೇದನಾ ಮತ್ತು ಸದ್ಯವೇದನಾಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು
 ಸಮರ್ಥನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ವೈದ್ಯನ ವೈವಹಾರವು ಸಹಾನುಭೂತಿ ಮತ್ತು ದಯಾಪೂರ್ವಕ
 ವಾಗಿರಬೇಕು. ರೋಗಿಯು ಪ್ರಶ್ನಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಉತ್ತರಗಳನ್ನು ಗಂಭೀರ
 ವಾಗಿ ಧೈಯದಿಂದ ಆಲಿಸಬೇಕು ಮತ್ತು ವೈದ್ಯ ಕೇಳುವಂತಹ ಪ್ರಶ್ನ
 ಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿರತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲಿದೇ ರೋಗಿಗೆ ತಿಳಿಯುವಂತಿರ
 ಬೇಕು. ಒಂದು ಬಾರಿ ಕೇಳಿದ ಪ್ರಶ್ನಗಳನ್ನೇ ಮತ್ತೇ ಮತ್ತೇ ಕೇಳ
 ಬಾರದು. ಜನನೇಂದ್ರಿಯಾದಿ ಏಕಾರಗಳ ಕುರಿತಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನಗಳನ್ನು ಜನ
 ರೆದಾರಿಗೆ ಕೇಳಬಾರದು ಮತ್ತು ಪ್ರಶ್ನಗಳನ್ನು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಕೇಳ
 ವಿವರಿಸಬೇಕು ಸೂಕ್ತ ವಿವರಣೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಭೀದ : - ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ.
 1) ಸಾಮಾನ್ಯ 2) ವಿಶಿಷ್ಟ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರಶ್ನಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಯಕ್ತಿಕೆ
 ವೈಶಿಷ್ಟಿ. ಪ್ರಥಾನವೈಶಿಷ್ಟಿ. ವರ್ತಮಾನ ಇತಿಹಾಸ. ರೋಗಿಯ ಪೂರ್ವ
 ವೈಶಿಷ್ಟಿ. ಪ್ರಥಾನವೈಶಿಷ್ಟಿ. ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೀಕ್ರ ರೋಗಕ್ಕಿರುವ ವಿಶಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು
 ವಿಶಿಷ್ಟ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೀಕ್ರ ರೋಗಕ್ಕಿರುವ ವಿಶಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು
 ವಿಶಿಷ್ಟ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ದರ್ಶನ,
 ಸ್ವರ್ಥನ, ಎಂಬ ಸಾಧನಗಳು ರೋಗಿ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ಸಾರಾಂಶ 1-
 1) ದ್ವಿವಿಧ ಪರೀಕ್ಷೆ (ಚ. ವಿ. 4) 1) ಪ್ರಶ್ನಕ್ಕೆ 2) ಅನುಮಾನ
 2) ತ್ರಿವಿಧ ಪರೀಕ್ಷೆ (ಚ. ವಿ. 4. 5) :- 1) ಪ್ರಶ್ನಕ್ಕೆ 2) ಅನುಮಾನ
 3) ಆಪ್ತೋಪದೇಶ

1) ದರ್ಶನ 2) ಸ್ವರ್ಥನ 3) ಪ್ರಶ್ನ (ಅ. ಹ್ಯಾ. ಸೂ.)
 3) ಜತುವಿಧ ಪರೀಕ್ಷೆ (ಚ. ವಿ. 11. 17) :-
 1) ಆಪ್ತೋಪದೇಶ 2) ಪ್ರಶ್ನಕ್ಕೆ 3) ಅನುಮಾನ 4) ಯುಕ್ತ
 4) ಪಂಚವಿಧ ಪರೀಕ್ಷೆ :- 1) ನಿದಾನ 2) ಪೂರ್ವ 3) ರೂಪ
 4) ಉಪಶಯ 5) ಸಂಪಾದಿತ
 5) ಪದ್ಧಾವಿಧ ಪರೀಕ್ಷೆ (ಸೂ. ಸೂ. 10. 4) :- 1) ಪ್ರಶ್ನ
 2) ಚಕ್ಷುಇಂದ್ರಿಯ 3) ಸ್ವರ್ಥನೇಂದ್ರಿಯ 4) ಘಾರಣೇಂದ್ರಿಯ

- 5) ಶೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯ 6) ರಸನೇಂದ್ರಿಯ
 6) ಅಪ್ಯವಿಧ ಪರೀಕ್ಷೆ (ಯೋ. ರ.) :- 1) ನಾಡಿ 2) ಮೂತ್ರ
 3) ವಂಲ 4) ಜವ್ಯಾ 5) ಶಬ್ದ 6) ಸ್ವರ್ಚ 7) ನೇತ್ರ
 8) ಆಕೃತಿತ್ವ
 7) ದಶವಿಧ ಪರೀಕ್ಷೆ (ಚ. ಏ. 8, 84) :- 1) ಕಾರಣ 2) ಕರಣ
 3) ಕಾರ್ಯಾಯೋನಿ 4) ಕಾರ್ಯ 5) ಕಾರ್ಯಾಘಲ
 6) ಅನುಭಂಧ 7) ದೇಶ 8) ಕಾಲ 9) ಪ್ರಪೃಶ್ಚಿ 10) ಉಪಾಯ.

ರುಗ್ಗಿ ಪತ್ರಿಕೆ

ಚಿಕಿತ್ಸಕೆ	ಪರಿವಾರಸ್ಯ ಮಾಸಿಕಪ್ರಾಪ್ತಿ:	ಬಾಹ್ಯರುಗ್ಗಿ ಕ್ರಮಾಂಕ:	ಶಯ್ಯಾ ಕ್ರಮಾಂಕ:	ಅಭೋಂತರ ರುಗ್ಗಿ ಕ್ರಮಾಂಕ:
-----------	-----------------------------	-------------------------	-------------------	---------------------------

ರುಗ್ಗಿ ನಾಮ _____ ವಯಃ _____ ಲಿಂಗವರ್ಗ _____

ನಿವಾಸ: _____ ವ್ಯವಸಾಯ: _____
 ಪತ್ನಿ/ಪತಿ/ತಂದೆ ಹೆಸರು _____ ವ್ಯವಸಾಯ: _____

ಪ್ರವೇಶಯಿತ್ತೀ ಪರಿಚಾರಿಕಾ _____ ಪ್ರವೇಶಯಿತಾ ವೈದ್ಯ _____

ಪ್ರವೇಶಿತ ದಿನಾಂಕ _____ ಸಮಯ _____

ನಿಗ್ರಹದಿನಾಂಕ _____ ಸಮಯ _____

ರೋಗಿದಾನ	ಕಾರ್ಯಚಿಕಿತ್ಸ	ಅಸ್ತಿತ್ವ ರೋಗಾಃ
	ಶಲ್ಯತಂತ್ರ	ಸ್ತ್ರೀರೋಗ/ಪ್ರಸೂತಿತಂತ್ರ
ಚಿಕಿತ್ಸ	ಶಾಲಾಕ್ಯತಂತ್ರ	ಬಾಲರೋಗ

ಚಿಕಿತ್ಸಾಫಲಪೂರ್ವ: ವ್ಯಾಧಿಮುಕ್ತ / ಪಾರಥಾಸಾರ್ಥಿ ಪ್ರೇರಿತ: / ಇವಾ
 ಅನುಜ್ಞಾ ಗತಃ / ಅನ್ಯತ್ರ ಪ್ರೇರಿತ

ಮೃತ ಮೃತ್ಯುದಿನಾಂಕ ಸಮಯ ಮೃತ್ಯುಹೇತು

ವರ್ಣಪರಾನವ್ಯಾಧಿವೈತಪೂರ್ವ

ಪೂರ್ವವೈತಪೂರ್ವ

ಕುಲವೈತಪೂರ್ವ

ವಯಾನುಸಾರಜೀವಿತಾನಿ ಅಪತ್ಯಾಸ - ಪುರುಷ: — ಸ್ತ್ರೀ:
 ವಂಧ್ಯತ್ವೀಕರಣ ಶಸ್ತ್ರಕರ್ಮ - ಕಾಲ — ಸ್ತಾನ

ಸಾಮಾನ್ಯ ಪರೀಕ್ಷೆ

ನಾಡಿ: | ರಕ್ತದಾಬಃ | ಶ್ವಸನವೇಗಃ | ದೇಹೋಜ್ಞಾ
 ಖಾರಃ: - ರೋಗಾ/ರೋಗಾವಸ್ಥಾಯಾಮ | ಉಪಚಯಃ: | ಆವಸ್ತಾ
 ತ್ವಾರಿಕೆ

ವಣಿಗಃ ಅಗ್ನಿಃ ಆಹಾರಃ ಚೇತ್ವಾಃ ತ್ವಕ ನೇತ್ರ ಬುದ್ಧಿಃ ವಾಸ

ಪ್ರಕೃತಿವಿನಿಶ್ಚಯಃ

ಸಾತ್ಯಾರ್ಥ

ಅಸಾತ್ಯಾರ್ಥ

ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ

1. ಪಾರ್ಯಾಣಿವರ್ಚವರ್	ಕಂತಳಿ ಕುಷಾಂತಿ ಉದ್ದರ್ಯಾ- ಉದ್ದರ್ಯಾಕೃತಾನಿ	ಹಂತಾ ಅಂತಾ ಅಂತಾ ಅಂತಾ	ಅಶ್ವಾ ಅಶ್ವಾ ಅಶ್ವಾ ಅಶ್ವಾ	ಅಶ್ವಾ ಅಶ್ವಾ ಅಶ್ವಾ ಅಶ್ವಾ
2. ಖಾದಕವರ್ಚವರ್	ಹಂತಾ ಅಂತಾ ಅಂತಾ	ಪ್ರಾಯಾ ಅಂತಾ ಅಂತಾ	ಅಂತಾ ಅಂತಾ ಅಂತಾ	ಅಂತಾ ಅಂತಾ ಅಂತಾ
3. ಅಂತಾ	ಹಂತಾ ಅಂತಾ ಅಂತಾ	ಅಂತಾ ಅಂತಾ ಅಂತಾ	ಅಂತಾ ಅಂತಾ ಅಂತಾ	ಅಂತಾ ಅಂತಾ ಅಂತಾ
4. ರಸವರ್ಚವರ್	ಹಂತಾ ಅಂತಾ ಅಂತಾ	ಹಂತಾ ಅಂತಾ ಅಂತಾ	ಹಂತಾ ಅಂತಾ ಅಂತಾ	ಹಂತಾ ಅಂತಾ ಅಂತಾ
5. ರಾಕ್ಷಸವರ್ಚವರ್	ಹಂತಾ ಅಂತಾ ಅಂತಾ	ಹಂತಾ ಅಂತಾ ಅಂತಾ	ಹಂತಾ ಅಂತಾ ಅಂತಾ	ಹಂತಾ ಅಂತಾ ಅಂತಾ

11. ಅರ್ಥಾದವಹಕವರ್ತನೆ	ಯೋನಿಗ್ರಾಹಣವರ್ತನೆ	ರಜಸ್ತಾವಿ
12. ಸ್ವಾಸ್ಥವಹಕವರ್ತನೆ	ಸ್ವಾಸ್ಥೀದರ್ಶನಾಚರಣೆ	ವಾದ್ಯಾವಿ
13. ಮುಲತ್ವವಹಕವರ್ತನೆ	ಕ್ರಿಕ್ಟೆಂಬಿಂದಿನ ಮುಲತ್ವಾಶಯಾಗಿ	ವರವನ್ನಿ
14. ಪುರಿಂಬವಹಕವರ್ತನೆ	ಸ್ಕಾಲ್ಪಿಶಯಾಗಿ ನೀಲಾಗ್ರಾಹಣವರ್ತನೆ	ಮುಲತ್ವಾಂಶಿಕ್ಷಣವರ್ತನೆ
15. ಸ್ವೇದವಹಕವರ್ತನೆ	ಸ್ವೇದಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮುಲಸ್ತರಾವಹಕವರ್ತನೆ	ಬಾರುಹಣವರ್ತನೆ
16. ಜುನೋವಹಕವರ್ತನೆ	ನಿದ್ರಾ ಬುದ್ಧಿ	ಅಂಶಿಕ್ಷಣವರ್ತನೆ

ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ

ಅಂಶಿಕ್ಷಣವರ್ತನೆ	ಪ್ರಯೋಜನಿ ಸ್ವೀಕಾರಕವಾಗಿ	ಪ್ರಯೋಜನಿ
ಪ್ರಯೋಜನಿ	ದ್ವಾರಾ ದೈವಿಕ ಯಾಗಿ	ದ್ವಾರಾ
ದ್ವಾರಾ	ಉತ್ಸಾಹದಿನ	ಉತ್ಸಾಹದಿನ

೨೦ ಮೂಲತ್ವ ಪರೀಕ್ಷೆ

ಅಧಾರೆ: ಸಂಪೂರ್ಣವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮೂಲತ್ವಸ್ವರ್ಚ ಹಿತ ಪರೀಕ್ಷೆಯಿಂ |
ಯೇನ ವಿಜ್ಞಾನ ಮೂಲತ್ವಿಣಿ ರೋಗಿಯು ಪ್ರಕಾಶ್ಯತೇ || ಯೋ.ರೋ.

ರೋಗಿ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಲತ್ವಪರೀಕ್ಷೆಯು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸುತ್ತದೆ. ರೋಗದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಜ್ಞಾನವಾದ ನಂತರ ಮೂಲತ್ವಪರೀಕ್ಷೆ ಅವಶ್ಯಕವಂದೆನಿಸಿದಲ್ಲಿ ಈ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಬೇಕು.

ಸಂಗ್ರಹ ಮೂಲತ್ವ : ರಾತ್ರಿಯ ಅಂತಿಮ ಪ್ರವರ ಅಧಾರ್ಥ ನಾಲ್ಕು ಗಂಟೆಯ ನಂತರದ ಮೂಲತ್ವದ ಪ್ರಥಮಾರ್ಥವನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ 300 ಮಿ. ಲೀ. ಮೂಲತ್ವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡ ಗಳಿನ ಶೀಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಉತ್ತರ ಸೂರ್ಯೋದಯವಾದ ನಂತರ ಆ ಮೂಲತ್ವವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷೆಗೊಳಿಸಬೇಕು.

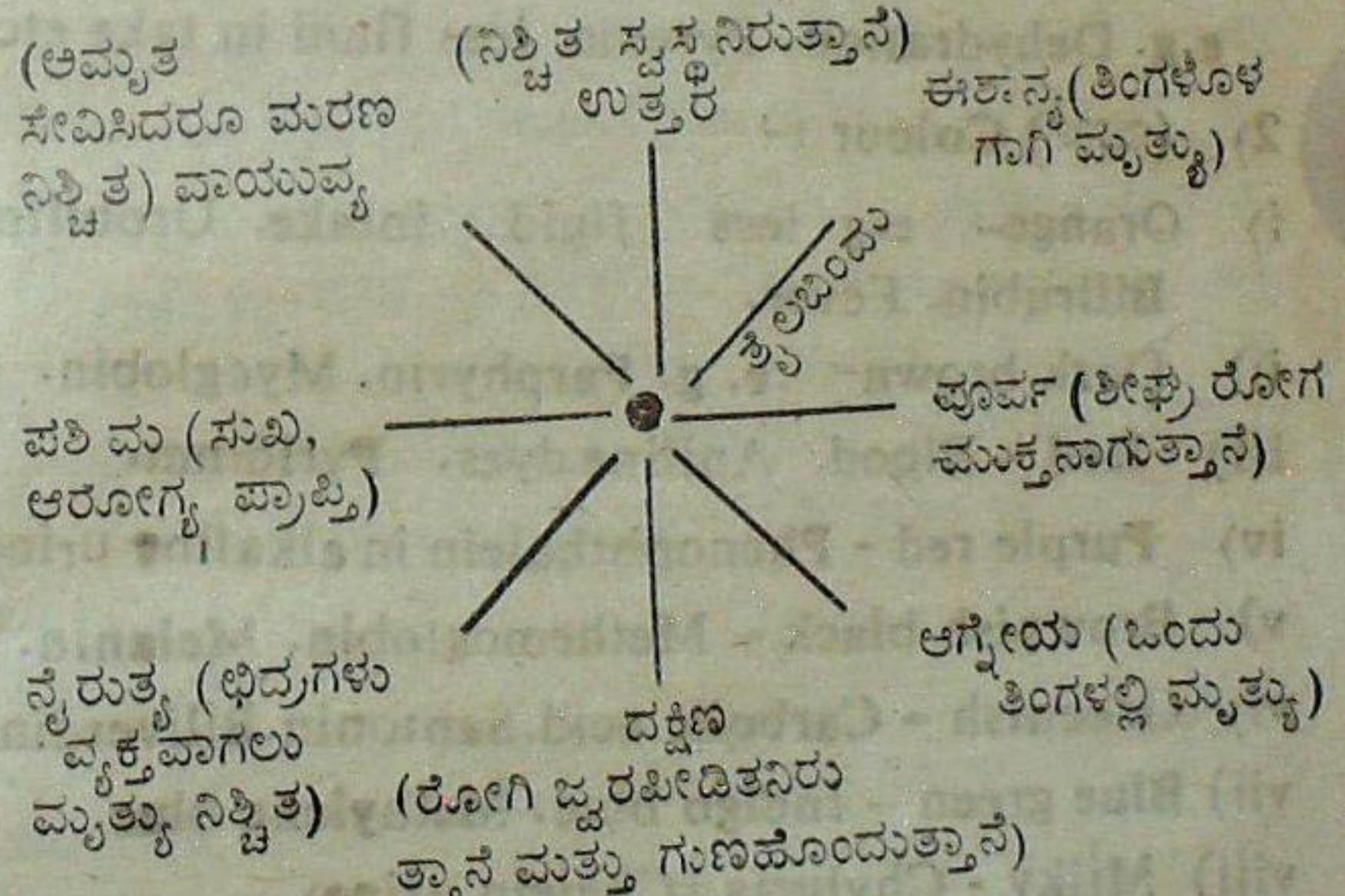
ದೋಷದ್ವಿಳಿಂದ ಮೂಲತ್ವಪರೀಕ್ಷೆ : ವಾತ ಪ್ರಕೋಪವಾಗುವದರಿಂದ ಮೂಲತ್ವದ ಪರೀಕ್ಷೆ ಹಿತ, ಅರುಣತ್ವದೆ. ಹಿತ ಪ್ರಕೋಪವಾಗುವದರಿಂದ ಮೂಲತ್ವ ಹಿತ, ಅರುಣತ್ವದೆ. ಕಷ ಅಧವಾರಕ್ತವಾದ ಹೊಂದಿದ್ದು, ತೈಲದಂತೆ ಸ್ವಿಗ್ರಹಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಕಷಪ್ರಕೋಪವಾಗುವದರಿಂದ ಮೂಲತ್ವದ ವಣವು ತೈತ್ತಿ ಮತ್ತು ಬಾವಿಯನೀರಿನಂತಹ ಅತ್ಯಧಿಕ ಸ್ವಿಗ್ರಹಿರುತ್ತದೆ.

ಪರೀಕ್ಷೆ ವಿಧಾನ : ಮೂಲತ್ವವನ್ನು ನೆಲದ ಹೇಳಿ ಹಾಕಲು ಅದು ಸರ್ವಾಕೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದರೆ ಅದು ವಾತವ್ಯಧಿಯನ್ನೂ, ಭತ್ತಾಕಾರಧರಿಸಿದರೆ ಹಿತವ್ಯಧಿಯನ್ನೂ ಮತ್ತು ಮೂತ್ತಿನ ಆಕೃತಿಹೊಂದಲು ಕಷವ್ಯಧಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ರೋಗಾನುಸಾರ ಮೂಲತ್ವ ಪರೀಕ್ಷೆ : ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಲತ್ವದ ವಣವು ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅತಿಸಾರದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ ರಕ್ತ ವಣ, ಜಲೋದರದಲ್ಲಿ ಘೃತಕಣಗಳ ಸವಾನ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಕಣಗಳು, ಅಮವಾತೆದಲ್ಲಿ ವಸಾದಸವಾನ ಸ್ವಿಗ್ರಹಿಸಿರುತ್ತದೆ. ತಕ್ರದಂತೆ ಲಫ್ಫು, ಹಿತಜ್ಞರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಿಟ್ಚ್ ಮತ್ತು ಹಿತವಣ, ವಾತಜ್ಞರದಲ್ಲಿ ಕೇಸರಿ ಮತ್ತು ಸುವಣ

ವಣ, ಹಿತ ಪ್ರಥಮಾರ್ಥವಲ್ಲಿ ಉಧ್ವಾನುತ್ವವಣ ಹಿತ ವರ್ತತ್ವ ಅಧೋಮೂಲತ್ವವಣ ರಕ್ತ, ಕಾವುಲಾದಲ್ಲಿ ತುಲಸೀ ತೈಲದಂತೆ ಹಳದಿ ಮೆಶಿತ ಕೆಂಪು ವಣ ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ.

ತೈಲಬಿಂದು ಪರೀಕ್ಷೆ : ಮೂಲತ್ವವನ್ನು ಒಂದು ಆಗಲವಾದ ಪಾತ್ರಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಾಪ್ತದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಒಂದು ಬಿಂದು ತೈಲವನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು. ಆಗ ಆ ಬಿಂದು ವಿಕ್ಸ್ತತವಾಗಿ ಹರಡಿದರೆ ರೋಗವು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದೂ, ಅಲ್ಲೇ ಇದ್ದು ಹರಡಿದ್ದರೆ ಕಷಪ್ರಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದೂ ಮತ್ತು ತೈಲಬಿಂದು ಮೂಲತ್ವದಲ್ಲಿ ಮಂಜುಗಿದರೆ ರೋಗವು ಅಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದೂ ತೈಲಬಿಂದು ಪೂರ್ವದೆಡೆಗೆ ಪ್ರಸಾರಿತವಾಗಲು ರೋಗಿಯು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಆರೋಗ್ಯ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆಂದು, ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕೆಯತ್ತ ಪಸರಿಸಲು ಅದು ಜ್ವರ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಲಕ್ಷಣವಿಲ್ಲಂತು, ಉತ್ತರದೆಡೆಗೆ ಪಸರಿಸಲು ಪ್ರದುಷನು ಅಸಂದಿಗ್ಗಿರುವದಿಂದ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಗುಣವಂಖಿ ನಾಗುವನೆಂದು, ಪ್ರತಿ ಮದೆಡೆಗೆ ರೋಗ ಗುಣವಂಖಿವಾಗುವದಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಈ ಪರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ದೊನ್ವಗಳ ಜ್ಞಾನ :- ಮೂತ್ರದಲ್ಲಿ ತೃಣದ ಸಹಾಯಿಂದ ತೃಲವನ್ನು ಹಾಕಿದಾಗ ತೃಲವ ಚಕ್ಕಾರವಾಗಲು ವಾಡಿರೋಗ, ತೃಲಬಿಂದಂವಿನಲ್ಲಿ ನೇರಿನ ಗುಳ್ಳೆಗಳು (Air bubbles) ಉಂಟಾಗಲು ಹಿತ್ತೆಚ ಮತ್ತು ತೃಲಬಿಂದು ಬಿಂದು ರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇರಲು ಅದು ಕಫಜ ವಿಕಾರವೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಮತ್ತು ಬಿಂದುವು ಮಂಳಿಗಿದರೆ ಶ್ರೀದೋವಜನ್ಯವಿಕಾರವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು,

Physical Examination :- (ಭಾಂತಿಕ ಪರೀಕ್ಷೆ) :-

- 1) 1) (ಮಾತ್ರಾ) **Quantity** :- Daily normal output is 1500 ml, more than 2000 ml is suggestive of polyuria

e.g. Excessive fluid intake, nervousness, Diabetes, renal failure Diuretic drugs, Hyper parathyroidism, etc.

If daily output is less than 500 ml is suggestive of Oliguria.

e.g. Dehydration, Pyrexia, less fluid intake etc.

- 2) (ವರ್ಣ) **Colour** :-

- i) Orange- e.g. less fluid intake, Urobilin, Bilirubin, Fever.
- ii) Dark brown- e. g. Parphyrin, Myoglobin.
- iii) Red - Blood, Aniline dyes, Pyridinm.
- iv) Purple red - Phenolphthalein in alkaline urine
- v) Brownish black - Methemoglobin, Melanin.
- vi) Greenish - Carbolic acid, Santonin, Biliverdin.
- vii) Blue green - Indigo blue, Methylene blue.
- viii) Milky - Chyluria (Chylein urine)

ix) Cloudy - Phosphates, Urates, Bacterial contamination.

- 3) ಗಂಧ (Odour) :- Normal urine has aromatic odour and on standing it is ammoniacal.

a) Fruity or sweetish - Presence of Ketone bodies.

b) Putrid - Cystitis, Cystinuria

c) Faecal - contamination with faeces.

d) Ammoniacal - Due to bacterial action.

- 4) Appearance :- Normally clear, slight turbidity may develop on standing. Turbidity is due to presence of urates, phosphates, Pyuria, haematuria etc.

- 5) Reaction :- Normal PH. is 6 to 6.8. Acid urine is due to high protein diet, uncontrolled diabetes, fever. Alkaline urine is due to diet high in vegetable, milk, citrus fruit etc.

- 6) ಸಾಫೆಕ್ಟ್ ಘನತೆ (Specific gravity :- Normal average is 1010 to 1025. It is determined by urinometer. High sp. gravity is seen in excess sweating, glycosuria, acute nephritis, albuminuria, Hepatic diseases.

Low sp. Gravity-

is in excessive water intake, chronic nephritis, Diabetes insipidus.

7) Chemical Examination :-

Test for Albumin :-

a) Heat Test :- Fill 3/4 of a test tube with a clear & fresh urine and boil the upper part. A turbidity indicates proteins or phosphates. Add few drops of 10% acetic acid if the turbidity disappears, it is due to phosphates and a persistence of cloudiness is due to albumin in the urine.

b) Nitric acid Test :- 3ml of conc. Nitric acid is taken in a test tube. Urine is slowly run with the help of pipette along side of tube. White ring of varying density appears at the junction of two fluids if albumin is present in the urine it is called Albuminuria.

Causes of Albuminuria :- In severe muscular exertion, prolonged exposure to cold, pregnancy, Fever, Toxaemia, Abdominal tumours, Drugs, etc.

Test for Sugar :-

a) Benedict's Test :- Take 5ml. of Benedict's qualitative reagent in a test tube and add 0.5ml (8 drops) of urine. Boil for two minutes. The appearance of yellow or red deposit indicates presence of sugar.

Test for Ketone bodies :- Acetone, Betahydroxybutyric acid, Aceto-acetic acid are the Ketone bodies. They are present in urine in uncontrolled diabetes mellitus, starvation, severe dia-

rrhoea and vomiting, febrile conditions with dehydration and malnutrition. If the ketone bodies are present in urine the condition is known as ketonuria.

Tests :-

a) 5 ml. of urine + Acetone powder → mix well. If it produces purple colour i.e. +ve for Ketones.

Test for Bile salt :- Bile salts are present in urine in obstructive jaundice.

Take the urine in a test tube and sprinkle fine powdered dry sulphur over the surface of the urine. If bile salts are present the sulphur particles will sink. Bile salt lowers the surface tension of the fluid and thus causes the sulphur particles to sink.

Test for Bile pigment :- Bile pigment is present in urine in obstructive jaundice and Hepato cellular jaundice.

Tests :-

a) Fouchet's Test (Harrison Test) :- If the urine is alkaline or neutral, acidify it with few drops of 2% acetic acid. To about 10 ml. of acidic urine add about 5 ml. 10% Barium chloride solution. Mix well and filter. To the residue on the filter paper add a drop of Fouchet's re-

gent. A green (biliverdin) or blue (cho'ecyamin) colour indicates bilirubin.

b) Lugol iodine Test :- Take about 4 ml. of urine in a test tube, and add 4 drops of Lugol iodine solution and shake the tube and if green to intense green shows presence of Bile pigments.

Microscopic Examination of Urine :-

Fresh urine should be used. Urine sediments be seen under the High power microscope.

- a) Cells :- Leucocytes, Erythrocytes, Epithelial cells.
- b) Casts :- Hyaline, granular, epithelial, leucocyte, cylindroids.
- c) Crystals and amorphous chemical deposits.
- d) Miscellaneous :- Urinary deposits be examined for R.B.C. WBC, yeasts, Spermatogonia, Casts, Crystals, Bacteria & parasites.

ಇ ನೀನ್ನೊವನ ಪರೀಕ್ಷೆ

ಸಂಗ್ರಹ :- ಪರೀಕ್ಷೆಗೊಂಡು ರವಾಗಿ 24 ಘಂಟೆಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹವಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅಥವಾ ಒಂದು ತುಭ್ರವಾದ ಗಾಜನ ಶಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಈ ಮೊದಲು ಶಿಶೆಯನ್ನು ಬಿಸಿ ನೀರಿನಿಂದ ತೊಳಿದು ತುಭ್ರಗೊಳಿಸಿರಬೇಕು. ಮತ್ತು ಇದಕ್ಕೆ ಅನ್ಯ ಕ್ರೀಮಿ ಯಾದಿಗಳ ಸಂಪರ್ಕವಾಗದಂತೆ ಉಡೆಯಬೇಕು. ನಂತರ ಪರೀಕ್ಷೆಗೊಳಿಸಬೇಕು.

1) ರೋಗಾನುಸಾರ :- ಇದನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಫಜ ವ್ಯಾಧಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮಾಡುವದರಿಂದ ಇನ್ನೇಕೆ ಕಾಸಜ ವ್ಯಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ವನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

- a) ವಾತಜ ಕಾಸ - ಕಫವು ಫೇನಯುಕ್ತ ರುಷ್ಣಾ, ತಂತುಯುಕ್ತ ಮತ್ತು ಕಪ್ಪಕರವಾಗಿ ಹೊರಬರುತ್ತದೆ.
- b) ಚಿತ್ತಜ ಕಾಸ - ಸಸ್ಯೇಹಯುಕ್ತ, ಚಿತ್ತಮಿಶ್ರಿತ, ದ್ರವಾದಿಕ್ಯ.
- c) ಕಫಜ ಕಾಸ - ಸ್ವಿಗ್ರ, ಘನ. ವಂಧುರ ಮತ್ತು ಸುಲಭವಾಗಿ ಹೊರಬರುತ್ತದೆ.
- d) ಕ್ಷತಜ ಕಾಸ - ಗ್ರಂಥಿಯುಕ್ತ, ರಕ್ತಮಿಶ್ರಿತ, ಬೀತ, ಕೃಷ್ಣ ಮತ್ತು ದಂಗ್ರಂಥಯುಕ್ತಯಾಗುತ್ತದೆ.
- e) ಕ್ಷಯದ ಕಾಸ - ಕೊಳೆತ, ಪೂರ್ತಿಯುಕ್ತ, ದರೀತ, ಬೀತವಣಿ, ರಕ್ತಮಿಶ್ರಿತ, ಮಾಂಸಗಂಧಿ ಮತ್ತು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುವಂತಹದ್ದು.
- f) ಘುಪ್ಪಸವಿದ್ದಿ - ಪೂರ್ಯಮಿಶ್ರಿತ, ಬೀತವಣಿ.
- g) ರಾಜಯಕ್ಷೇತ - ದ್ರವ, ತಂತುವಾನ್, ದಂಗ್ರಂಥಯುಕ್ತ.
- h) ಉರಿಕ್ಷತ - ಕಫವು ರಕ್ತಮಿಶ್ರಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.
- i) ವೃದ್ಧ ಕಾಸ - ಇದನ್ನು ಜರಿಂಸವೆಂತಲೂ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿದ್ದು ಬೀತ, ಗ್ರಂಥಿಯುಕ್ತ ಮತ್ತು ಸುಲಭವಾಗಿ ಹೊರಬರುವಂತಹದ್ದು ಆಗಿರುತ್ತದೆ.

ಭೌತಿಕ ಪರೀಕ್ಷೆ :-

- 1) ಪ್ರವಾಣ :- ಯಾವುದೇ ವಿಕಾರಗಳಿರದಿರುವಾಗಿ ಇದರ ಪ್ರವಾಣ ಅಧಿಕ ಕಡಿಮೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕಫಜ ವಿಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ವೃದ್ಧಿಯಾಗಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಉದಾ:- ಘುಪ್ಪಸ ಶೋಧ, ದೀಘ್ರಾಕಾಲೀನಕ್ಷಯ.
- 2) ಸ್ವರೂಪ :- ಆಮಾರಹಿತವಾದ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಪಾಂಡು ವಣಿ ಮತ್ತು ಫೇನಲಯುಕ್ತವಿರುತ್ತದೆ.
- 3) ಗಂಧ :- ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ದಂಗ್ರಂಥಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದು ನಿರಾಮಾವು ಗಂಧರಹಿತವಿರಂತ್ತದೆ.

4) ಸಂಫಾಟಿನಾತ್ಮಕ ಸ್ವರೂಪ :— ನಿರಾವಾಪು ಫೇನೆಲಯುಕ್ತವಿದ್ದು ತಂತುವಾಯ ಹಂತ್ತು ಸಾಂದ್ರವಿರುತ್ತದೆ. ಅದರೆ ಶ್ರದ್ಂಜಳಿ ವಾತಕಾಜ ವಿಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ಗುರುವಿದ್ದು ಈ ಕಣಿಕೆಯಂತೆ ಅದು ತನ್ನ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂಘಟನೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ. ಕಥವಾಯ, ರಸವಾಯ, ಪೂರ್ಣವಾಯ, ರಸಪೂರ್ಣವಾಯ, ಶೈಷ್ವಪೂರ್ಣವಾಯ.

ಜಲ ಪರೀಕ್ಷೆ :— ಜಲಯುಕ್ತ ಒಂದು ಖಂಗಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವೀವನ ಹಾಕಲು ಅದು ತೇಲಿದರೆ ಪಾಕ್ಕತವೆಂತಲೂ ಹಂತ್ತು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮಂಳಂಗಿದರೆ ರಾಜಯಕ್ಷಾದಿ ಸೂಚಕವೆಂತಲೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

Physical Examination :-

i) Colour :- May be rusty in pneumonia, Black in anthracosis, red in haemoptysis, green in pseudomonas infection, yellow sulphur granules in Actinomycosis.

ii) Odour :- Foul in gangrene of lung and bronchiectasis, faecal in liver abscess, sweetish sickening odour in Tuberculous cavity.

iii) Consistency :- May be serous frothy, mucoid, purulent, haemorrhagic or rusty. It is blood tinged in mitral stenosis, pulmonary infarction, Carcinoma of the lung and traumatic conditions of the lungs. Rusty in pneumonia.

iv) Quantity :- Scanty in Acute bronchitis, moderate in bronchiectasis and lung abscess. Large quantity in advanced stage of lung abscess, tuberculosis and bronchiectasis.

Microscopic Examination :-

Various bacteria e.g. tubercle bacilli, pneumococcus, influenza, plague, Fungi of actinomycosis may be found in the sputum. Various parasites may be found.

೨೭ ಮಂಳ ಪರೀಕ್ಷೆ

ಸಂಗ್ರಹ ೪- ಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥಕವಾಗಿ ಮಂಳವನ್ನು ಒಂದು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಮೂಲಿಯಾಕ್ತ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಟ್ಯುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ಮಂಳ ಮತ್ತು ಅನ್ಯ ಕ್ರಮಿನಾಶಕ ಔಷಧಿಯ ಸಂಸರ್ಗವಾಗದಂತೆ ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ತಾಗಾನಂತರ ಶೀಫ್ರವಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಮಂಳದ ಉಪ್ಪತ್ತಿ ಇರುವಾಗಲೇ ಅದನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

ಭೌತಿಕ ಪರೀಕ್ಷೆ :-

- a) ವಣಿ— ಹೀತವಣಿ, b) ಸಂಘಟನೆ— ದೋಷಾನುಸಾರ
- c) ಮಾತ್ರಾ— ಸ್ವಸ್ಥನಲ್ಲಿ 200 ಗ್ರಾ. d) ಗಂಧ e) ಶೈಷ್ವ
- f) ಕ್ರಮಿ g) ಜಲ.

ದೋಷಾನುಸಾರ ಮಂಳ ಪರೀಕ್ಷೆ :-

- 1) ವಾತಪ್ರಧಾನ— ಗ್ರಂಥಿಯಾಕ್ತ, ಶುಷ್ಕ, ಕರಿಣ, ರೂಷ್ಕ, ಅರುಣ— ವಣಿಯಾಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.
- 2) ಪಿತ್ತಪ್ರಧಾನ— ಹೀತ, ಹರೀತವಣಿ, ದುಗಂಧಯಾಕ್ತ, ಉಪ್ಪತ್ತಿ, ದೃಢಯಾಕ್ತ ಲಫ್ಫು, ಸರವಿರಾತ್ರದೆ.
- 3) ಕಥಪ್ರಧಾನ— ಶೈತ್ಯ, ಸ್ವಿಗ್ರಾ, ಬಿಂಬಿಲ, ಗುರು, ಶೈತವಣಿ— ಯಾಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.
- 4) ವಾತ-ಪಿತ್ತಪ್ರಧಾನ— ಬಿಕ್ಕಚಿಕ್ಕ ಗ್ರಂಥಿಯಾಕ್ತ, ಹೀತಾಭ, ಕೃಷ್ಣ ಹಂತ್ತು ದುಗಂಧಪುರುವಿರುತ್ತದೆ.
- 5) ವಾತಕಥಪ್ರಧಾನ— ಕಹಿತವಣಿ, ಶುಷ್ಕ, ಅಲ್ಪನೀಲವಣಿ.
- 6) ಪಿತ್ತಕಥಪ್ರಧಾನ— ಬಿಂಬಿಲ, ಸ್ವೀವ, ಶೈತವಣಿ, ಹೀತವಣಿ, ಅಲ್ಪ ಕರಿಣ, ದುಗಂಧಯಾಕ್ತವಿರುತ್ತದೆ.
- 7) ಸನ್ನಪಾತಿಕ ಮಂಳ— ಸಾರ, ಶೈತವಣಿಯಾಕ್ತ, ಹೀತ ಕೃಷ್ಣ ವಣಿಯಾಕ್ತ ಮತ್ತು ದುಗಂಧಯಾಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ವಿಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ

ರೋಗಾನುಸಾರ :-

- 1) ಅತಿಸಾರ :- ಅತಿದ್ರವಣಲಪ್ಪವ್ಯತ್ಯಿ ಮತ್ತು ಅನೇಕ ವಣಿಯುಕ್ತ ಮಲ.
- 2) ಆಜೀಣ :- ದುರ್ಗಂಧಪಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.
- 3) ಆಗ್ನಿವಾಂದ್ಯ :- ಹರೀತ, ಹೀತ, ಫೇನಲ ವಂತಹ ದುರ್ಗಂಧಯುಕ್ತ.
- 4) ಆನಾದ :- ಅರ್ಥ ಅಥವಾ ಅಲ್ಪ ಕೃಷ್ಣವಣಿಯುಕ್ತ ಮತ್ತು ದುರ್ಗಂಧಯುಕ್ತ.
- 5) ಗ್ರಹಣ :- ಮುಹುದ್ರವಂ ಮುಹುಬ್ರಹ್ಮದ್ವಾರಾ, ಸ್ವಿಗ್ರಹ, ಶೈತ್ಯ.
- 6) ಪ್ರವಾಹಿಕಾ :- ಕಘಯುಕ್ತಮಲ, ವಣಿರಹಿತ.
- 7) ವಿಸೂಚಿಕಾ :- ಅಕ್ಕಿ ತೊಳಿದ ನೀರಿನಂತೆ, ಶೈತ್ಯ ವಂತಹ ಜಲ ಸದೃಶ್ಯ.
- 8) ಸೌರೋರೋಧಜನ್ಯ :- ತಿಲಪಿಷ್ಟಸದೃಶ್ಯ ವಂತಹ ದುರ್ಗಂಧಯುಕ್ತ.
- 9) ಕೊಷ್ಟಾಖಾತ್ರಿತಕಾಮಲಾ :- ಅತಿಖಿಡಿತ, ದುರ್ಗಂಧ ಮತ್ತು ದೃವರೂಪಿ.
- 10) ಜಲೋದರ :- ಶೈತ್ಯ ಮತ್ತು ದುರ್ಗಂಧಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.
ಮಂಳದ ಸಾಮ ಮತ್ತು ನಿರಾಮಶ್ವವನ್ನು ಅದರ ಪಕ್ಕಪಕ್ಕತೆಗಳ ಮೇಲೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮಲವನ್ನು ಹಾಕಲು ಅದು ಮುಳುಗಿದರೆ ಅಪಕ್ಕ (ಸಾಮ) ವೆಂದು ಮತ್ತು ಮುಳುಗಿದ್ದರೆ ಪಕ್ಕ (ನಿರಾಮ) ವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

The stools of a healthy person is well formed semisolid in consistency. The reaction is alkaline or neutral and brown in colour. The amount of adult stool is 150-250 gms. per day.

PATHOGENIC HEL

	Name	Chief Characteristics of Worms and Habitat	Clir
1)	Taenia saginata. (Tapeworm in man)	14 to 24 ft. long Head, 4 suckers. no hooklets. Fastens itself to mucosa of small intestine in man.	Refle gesti disor passe
2)	Taenia solium. (Tapeworm in man.)	About 7 to 10 ft. long. Head, 4 suckers, and double row of 26 hook- lets. Fastens to mucous membrane of small inte- stine in man.	
3)	Enterobius vermi- cularis or Oxyuris vermicularis. (Threadworm.)	F.=8-13 mm; M.=2-5mm in length. Found in large intestine, chiefly the rectum.	Re Worr grate caus anus
4)	Ancylostoma duo- denale. hookworm.)	M.=8-10 mm. F.=12-18 mm : buccal cavity large and contains two pairs of ventral teeth; attached to mucosa of jejunum.	Asth letha mic noph serot
5)	Ascaris lumbrico- ides (Roundworm.)	M = 6 in. ; F.=12 in. In- habits the small intestine of man.	Early ascari moni symp refle cal n
6)	Trichuris trichiura (whipworm)	Length = $1\frac{1}{4}$ in found in caecum; anterior portion thread-like.	Gene be re ces, mino

PATHOGENIC HELMINTHS OF THE INTESTINE.

	Name	Chief Characteristics of Worms and Habitat	Clinical Features	Ova or Embryo : Chief Characteristics, and Where Found	Animal Hosts, Etc
1)	Taenia saginata. (Tapeworm in man.)	14 to 24 ft. long Head, 4 suckers, no hooklets. Fastens itself to mucosa of small intestine in man.	Reflex irritation, digestive or nervous disorders. Segments passed per rectum.	Recognised by segments containing ova discharged in faeces.	Cattle the intermediate hosts. Man infected by eating underdone beef.
2)	Taenia solium. (Tapeworm in man.)	About 7 to 10 ft. long. Head, 4 suckers, and double row of 26 hooklets. Fastens to mucous membrane of small intestine in man.	"	Recognised by segments containing ova discharged per rectum. Ova spherical: 35u in diameter.	Pig the intermediate host. Man may also act as intermediate host,
3)	Enterobius vermicularis or Oxyuris vermicularis. (Threadworm.)	F.=8-13 mm; M.=2-5mm in length. Found in large intestine, chiefly the rectum.	Reflex irritation, Worms tend to migrate at night, and cause itching of anus and genitals.	Worms emerge from anus at night to lay eggs in sticky masses on peri-anal skin. Fingers contaminated by scratching cause reinfection. Ova (50u X 20u) thin-shelled.	Often trouble children. Found in all countries.
4)	Ancylostoma duodenale. hookworm.)	M.=8-10 mm. F.=12-18 mm : buccal cavity large and contains two pairs of ventral teeth; attached to mucosa of jejunum.	Asthenia : mental lethargy ; hypochromic anaemia : eosinophilia : oedema serous effusions.	Ova = 60u X 40u, thin transparent shell showing 2-8 stages of segmentation. Ova found in faeces, rhabditiform larvae, rarely.	Man is infected by filariform larvae in the soil penetrating human skin. Wide-spread geographical distribution.
5)	Ascaris lumbricoides (Roundworm.)	M.=6 in. ; F.=12 in. Inhabits the small intestine of man.	Early - urticaria and ascaris larval pneumonia. Later produce symptoms by toxic, reflex and mechanical means	Ova are yellow, elliptical with thick outer shell showing excrescences. (60u X 45u)	World-wide distribution; very common in children, also adults. May wander widely in human host.
6)	Trichuris trichiura (whipworm)	Length = $1\frac{1}{4}$ in found in caecum; anterior portion thread-like.	Generally nil. May be reflex disturbances, urticaria or verminous appendicitis.	Ova brown, barrel-shaped with terminal knobs. (50u X 23u.)	Cosmopolitan distribution. Man is infected by swallowing embryonated eggs

A) Consistency :-

- a) When passed, dry roundish **balls**, they are known as scybala, this condition being due to defective intake of fluid or its excessive absorption by a "greedy" colon.
- b) Pencil like stools may be due to spasm of the anal sphincter, associated fissure.
- c) Ribbon-like stools may be due to colospasm or stricture of rectum resulting from cancer, syphilis or gonorrhoea.
- d) Uniform fluid stools are common in typhoid, sprue, intestinal tuberculosis or enteritis.

Colour :-

Colour of the faeces varies normally from light to dark brown.

- a) Pale coloured stools may be due to obstructive jaundice, cholera, milk diet, excess of unabsorbed fat.
- b) Tarry-stools may be due to haemorrhage in small intestine as in duodenal ulcer. Black stools are also seen in patients taking iron, Bismuth and charcoal.
- c) Streaks of blood may be present in ulcerative Colitis, piles, cancer of the bowel, and acute dysentery
- d) Red-current jelly or "strawberry ice" stools are seen in intussusception.
- e) Green stools of dyspeptic diarrhoea and enteritis of infancy.

- f) Odourless, Colourless "rice-water" stools of Cholera.
 - g) Frothy, acid, yellow stools resulting from excessive carbohydrate fermentation.
 - h) The soft, brown, offensive, alkaline stool of protein putrefaction.
 - i) Bilious "Pea-Soup" stools of typhoid.
- C) The colour of the stools is due to Skatol and indol and is largely governed by the amount of meat ingested. A characteristic gangrenous smell is met with in severe ulceration, cancerous, dysenteric or syphilitic. An Ammoniacal odour, if present originates from contamination with urine.
- D) The reaction of the faeces is normally amphoteric with excess of protein it is alkaline and of starchy food and fat distinctly acid.
- E) Various substances like undigested particles of food, mucus, blood, Pus, gall stones, worms etc may be found in stools.

F) Microscopic Examination :-

Microscopic examination is necessary to diagnose certain intestinal parasites and various micro-organisms like typhoid, dysentery etc. Various ova like hook-worm, Ascaris, Trichuris trichuria etc. may be seen.

೨೫ ರಕ್ತ ಪರೀಕ್ಷೆ

ರಕ್ತ ಪರೀಕ್ಷೆಯು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಈ ಕಳಿನ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಗೊಂದಿದೆ.

- 1) Estimation of Haemoglobin
- 2) Blood counts of red and white Corpuscles
- 3) Examination of blood films
- 4) Examination for parasites and other abnormal constituents.
- 5) Physical and chemical properties of the blood
- 6) Biopsy of the sternal bone marrow.

1) Estimation of Haemoglobin :

Hb is estimated by sahlis haemoglobinometer. The normal value is 14 gm/100 ml in male and 12.15 gm/100 ml in female. Hb is increased in polycythaemia, high altitudes, dehydration. A decrease of Hb is the feature in all anaemias.

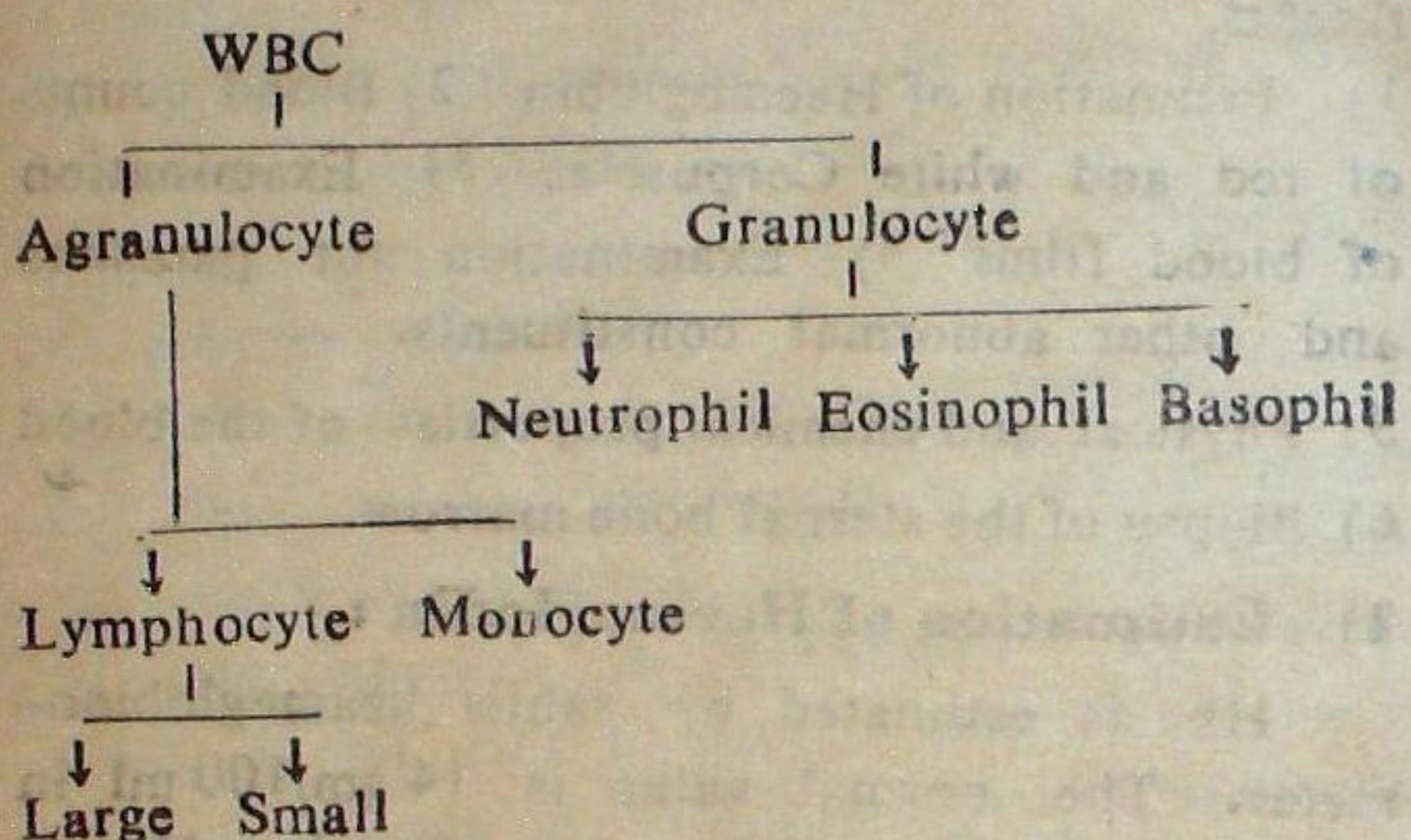
2) Red blood corpuscles (RBC) :-

Normal, men 4.5—5.5 millions per c. mm.
women 4.0—5.0 " "

RBC are increased in plethoric persons, after fasting, sweating, high altitudes and in newly born. In disease it is increased in 1) Chronic lung disease 2) Congenital heart disease 3) after diarrhoea, vomiting, burns 4) Polycythaemia.

RBC are decreased in 1) Later stages of pregnancy 2) Haemorrhage 3) Anaemia
4) Leukaemia:

White blood corpuscles (WBC) :-

WBC normal count is 6000 to 10,000 per C.m.m. WBC are increased in newly born, after exercise, after cold bath, after meals for a short time normally. Count is increased in infection. Increase of WBC is called Leucocytosis.

Differential count (D.C) :-

Neutrophils	60-70%
Lymphocytes	20-25%
Eosinophils	4-8%
Monocytes	0-8%

1) Neutrophil count is increased in acute infection, like pneumonia, appendicitis, meningitis, abscess formation. Absence of leucocytosis in any of these condition is grave prognostic

state. Neutrophils are also increased in myeloid leukaemia, lymphadenoma, trauma to tissues, malignant disease of the liver etc.

2) Increase of lymphocytes (lymphocytosis) occurs in lymphatic leukaemia, whooping cough, tuberculosis (except TB meningitis), virus infection etc.

C) Increase in eosinophil leucocytes (eosinophilia) occurs in-

1) Suffering from parasitic diseases like hydatids, filariasis, and ankylostomiasis.

2) Several skin diseases like dermatitis, prurigo, pemphigus and psoriasis.

3) In asthma and other allergic states.

D) Increase of monocytes occur in certain chronic infections as in some stages of tuberculosis, malaria, glandular fever, monocytic leukaemia etc.

E) Increase of basophil leucocytes occurs in cases of myeloid leukaemia.

Leucopenia, a decrease in the number of leucocytes (WBC) chiefly affects the neutrophil, so that a relative lymphocytosis occurs

1) In infection with typhoid group of organisms, in undulant fever and in chronic malaria.

- 2) In overwhelming infections when patients resistance is small.
- 3) Certain blood disease like pernicious anaemia, splenic anaemia, aplastic anaemia, leukaemia etc.
- 4) In poisoning with arsenic, mercury, lead, sulphonamide compounds, exposure to Xrays.

Erythrocyte Sedimentation Rate (ESR)

It is expressed as E. S. R mm/h.

Methods :- 1) Westergreen method :- Normal value is Men :- 3 – 10 mm in 1st hour

Women :- 5 – 15 mm in 1st hour

2) Wintrobe method :- Normal value is

Men :- 0 to 9 mm in 1st hour.

Women :- 0 to 20 mm in 1st hour.

E. S. R. is decreased in :- 1) Polycythaemia vera,

2) Congestive heart failure.

E. S. R. is Increased in :- 1) Anaemia

2) Rheumatoid arthritis

3) Chronic pulmonary tuberculosis

4) Acute myocardial infarction.

E. S. R. ವೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವ್ಯಾಧಿ (Chronic diseases)

ಯೆ ಜೀಣಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾಧಿಯ ಗುಣಾದನಂತರ ಅದು ಪುನಃ ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಪರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪುನಃ ಪುನಃ ಮಾಡಬೇಕಾಗುವದು.

ಗ್ರಂಥಾಧಾರ

- 1) ಚರಕ ಸಂಹಿತ
- 2) ಸುಶ್ರುತ ಸಂಹಿತ
- 3) ಅಷ್ಟಾಂಗ ಹೃದಯ
- 4) ಅಷ್ಟಾಂಗ ಸಂಗ್ರಹ
- 5) ಯೋಗರತ್ನಾಕರ
- 6) ಕಾಶ್ಯಪ ಸಂಹಿತ
- 7) ವಣಧವನಿದಾನ
- 8) Savills system of clinical Medicine
- 9) Text book of Microbiology
- 10) Text book of the practice of Medicine-price.
- 11) Basic pathology

= Pravam =

ತಿದ್ಯುಪದಿ

27-11
20-10
26-2-2000
14-3-2000
₹ 4.00

29.11.03
17.3.04
23.3.04

ವುಟ	ಸಾಲು	ತೆಪ್ಪು	ಒಪ್ಪು
2	12	ಬಾಲಕರಲ್ಲಿದ್ದಾಗ	ಬಾಲಕರಲ್ಲಿದ್ದಾಗ
7	11(ಶೈಲೀಕ)	ವ್ಯಾಧಿಕಾರಕಣಾಸಮಘಃ	ವ್ಯಾಧಿಕಾರಕಣಾಸಮಘಃ
9	5	ಶೀತಲ	ಶೀತಲ
12	13	ಗುಢೇ	ಗುಡ,
15	9	ಧರ್ದ	ಧರ್ದ
18	5(ಶೈಲೀಕ)	ಪೂರ್ವರೂಪವ್ರ	ಪೂರ್ವರೂಪವ್ರ
27	3	ಡೀಕಾ	ಡೀಕಾ
55	8	ಶೋಣಿತವ ಆಗಮನ	ಶೋಣಿತ ಆಗಮನ
55	9	ಗುದಪಾತೆ	ಗುದಪಾತೆ
60	7	ತದೋದರ್ಶನ	ತದೋದರ್ಶನ
66	3	ವಿಸರ್ಜ	ವಿಸರ್ಜನ
71	6(ಶೈಲೀಕ)	ಶರೀರಾಣಾಂ	ಶರೀರಾಣಾಂ
81	20	ಅನುಬಂಧ್ಯ	ಅನುಬಂಧ
103	7	ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ	ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ
116	1	ರೂಪಳು	ರೂಪಳು
118	6	ವಿಷಗಳ	ವಿಷಯಾಗಳ
118	24	ಅವಪಾದ	ಅಪವಾದ
120	7(ಶೈಲೀಕ)	ಶ್ರಿಸಪಾಹೆ	ಶ್ರಿಸಪಾಹೆ
121	3(ಶೈಲೀಕ)	ಪ್ರೇಮಲ್ಯಂ	ಪ್ರೇಕ್ಷತ್ಯಂ
133	13	ದೋಹ	ದೋಹ
157	23	ಧೂಪದಲ್ಲಿ	ಧೂಪದಲ್ಲಿ
168	1	ಸೂಕ್ಷ್ಮಜೀವಿ	ಸೂಕ್ಷ್ಮಜೀವಿ
174	28	ವ್ಯವಕ್ರಿಕವೃತ್ತ	ವಯಕ್ರಿಕ
192	25	soot	stool

Coll No.

29.5 28 NOV 2006

K. L. E. Society's

Shri B. M. K. Ayurved College
Shahapur-Belgaum-3.

Library

Acc No K 4629